

**«МОЯ БАТЬКІВЩИНА –
УКРАЇНА»**

**ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ХАРКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР
ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА, СПОРТУ ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ
МОЛОДІ» ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

МАТЕРІАЛИ

обласного етапу Всеукраїнської краєзнавчої експедиції
учнівської молоді
«МОЯ БАТЬКІВЩИНА - УКРАЇНА»

Харків-2025

У збірці представлені тези пошукових робіт учасників обласного етапу Всеукраїнської краєзнавчої експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина - Україна».

Роботи подані в авторській редакції.

Упорядник збірки: Павелко І.В., методист Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради;

Відповідальна за випуск: Редіна В. А., директор Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради.

Експедиція «Моя Батьківщина – Україна» проводиться з метою вдосконалення змісту, форм та засобів виховної роботи на кращих традиціях українського народу, формування гармонійно розвиненої особистості шляхом залучення дітей та молоді до активної діяльності з вивчення історичної та культурної спадщини, природного різноманіття рідного краю, ознайомлення з об'єктами заповідного фонду України. Вже дванадцятий рік поспіль школярі Харківщини активно залучаються до пошуково-краєзнавчої роботи за напрямками:

- «Духовно – культурна спадщина мого народу»;
- «Козацькому роду нема переводу»;
- «Із батьківської криниці»;
- «З попелу забуття»;
- «Геологічними стежками України»;
- «Географія рідного краю»

Обласний етап експедиції проводився у період з січня по листопад 2024 року. На конкурс від учасників експедиції було подано 102 роботи із закладів загальної середньої та позашкільної освіти з районів Харківської області та міста Харкова. Дана збірка включає тези пошукових робіт юних краєзнавців Харківщини.

Експедиція проводиться з метою національно-патріотичного виховання учнівської молоді, сприяє активізації пошуково-дослідницької, краєзнавчої роботи, вивченню природних об'єктів та явищ, геологічних пам'яток, родинних традицій і свят, обрядів, побутової культури, народних ремесел, ознайомленню з надбаннями духовно-культурної спадщини рідного краю, України, поповненню експозицій краєзнавчих куточків та музеїв.

ЗМІСТ

Альбіна Авраменко, ІВАН СІРКО – ГЕРОЙ-ЛЕГЕНДА	8
Аліфіренко Іванна, ВИШИВАНКА: ТКАНІЙ КОД НАЦІЇ ТА ОБЕРІГ УКРАЇНСЬКОГО РОДУ	9
Алошина Поліна, ТРАДИЦІЇ КОРОВАЙНИЦТВА. ВІДРОДЖЕННЯ МИСТЕЦТВА ПІСТОТВОРЕННЯ НА ЗАЧЕПИЛІВЩИНІ	10
Богодущенко Олександр, РОДИННА РЕЛІКВІЯ	11
Бойко Олександра, "ТЕАТР НА ВІСТРІ ЕПОХИ: КУЛЬТУРНИЙ ПРОРИВ І ТРАГЕДІЯ МИТЦІВ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ" »	12
Болдовський Тимофій, ХАРКІВЩИНА: ЛАНДШАФТИ, РЕСУРСИ ТА ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ»	13
Ванюшенко Катерина, З ІСТОРІЇ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ ХАРКІВЩИНИ	14
Васильченко Тетяна, «ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО – ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ІСТОРИКО КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КОЛИШНЬОГО ДЕРГАЧІВСЬКОГО РАЙОНУ»	15
Вихованці народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» КЗ «Нововодолазький селищний будинок культури» Нововодолазької селищної ради Харківської області, «ТОЛОКА ЯК ПРИКЛАД ГУРТОВОЇ РОБОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ» МАЗАННЯ ХАТИ	16
Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство» Новомерчицький ліцей Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області. РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАЛКИ КОЗАЧА	18
Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, учні КЗ "Харківський ліцей №108 Харківської міської ради, РОЛЬ ЖІНОК У КОЗАЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ	19
Вихованці гуртка «Екологічне краєзнавство» ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ТАЄМНИЦІ КОВ'ЯЗЬКОГО ПІДЗЕМНОГО СКИТУ	20
Вихованці гуртка «Юні краєзнавці», учні 2-А класу Комунального закладу «Харківський ліцей № 172 Харківської міської ради», СІМЕЙНІ ЗИМОВІ СВЯТА НА ХАРКІВЩИНІ: ВІД СТАРИХ ОБРЯДОВИХ ПРАКТИК ДО СУЧАСНИХ ЛОКАЛЬНИХ ВАРІАЦІЙ	21
Вихованці гуртка «Юні музеєзнавці» ЦТКЕУМ та Члени Ради Зразкового музею «Пам'ять» Валківського ліцею ім.О.Масельського, Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, ЗАПАМ'ЯТАЄМО ЙОГО УСМІХНЕНИМ	23
Вінник Даря, ЛЮБОТИНСЬКИЙ ІНЖЕНЕРНИЙ ФЕНОМЕН: НАЙДОВШИЙ КРИТИЙ ПІШОХІДНИЙ МІСТ ЄВРОПИ	24
Власова Анна, ТАМ, ДЕ ПРОХОДИЛИ ШЛЯХИ ХАНІВ: ЗОЛОТООРДИНСЬКА СТОРІНКА ІСТОРІЇ ХАРКІВЩИНИ	26
Гавришкевич Юлія, "ІВАН СІРКО - ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛКОВОДЕЦЬ"	27
Гавришкевич Юлія, Свічкар Валерія, Хрупа Поліна, МІСТО, СТВОРЕНЕ ЧАСОМ. УПІЗНАВАНЕ ОБЛИЧЧЯ ХАРКОВА	28
Гарькава Анастасія, ІДЕНТИФІКАЦІЯ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКІВ	29
Гладкий Сергій, РІЗДВЯНА МАГІЯ НА ПРЯНИКАХ	30
Григадій Карина, ЄФРЕМ ЙОСИПОВИЧ МУХІН – ПО ПРАВУ ПЕРШИЙ	31
Губа Єгор, ХВАЛА РУКАМ, ЩО ПАХНУТЬ ХЛІБОМ! (КОРОВАЙНИЦЯ ЛІДІЯ РУДЬ)	32
Вихованці гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, ФАРТУХ – ЕЛЕМЕНТ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО КОСТЮМУ	33

Даниленко Артем, Шинкаренко Єгор, Фурсова Кароліна, Маринич Максим, КОЗАЦЬКІ ЗИМІВНИКИ НА ХАРКІВЩИНІ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЛЬ У ЗАСЕЛЕННІ ПІВДНЯ ХАРКІВЩИНИ	35
Довгоспина Анна, «ТРАДИЦІЇ ЩЕДРУВАННЯ НА СЛОБОЖАНЩИНІ: СИМВОЛІКА, ОБРЯДИ ТА СУЧАСНЕ ЗВУЧАННЯ»	37
Доценко Алла, ДУХОВНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	38
Дуга Юлія, ЦЛЮЩА СИЛА РІДНОЇ ЗЕМЛІ	39
Дягілева Софія, ГІДРОЕКОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН МАЛОЇ РІЧКИ СТУДЕНОК	40
Дягілева Софія, ІСТОРІЯ МУЖНОСТІ	42
Євдокимов Євген, ВИЗНАЧЕННЯ РОСЛИН ГАРАЖІВСЬКОЇ ФЛОРИ У ЗРАЗКАХ З ГЕОЛОГІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ЛІЦЕЮ ТА ЇХ ПАЛЕОГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ	43
Єрмак Єлизавета, ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖІНОЧОГО ВБРАННЯ ХАРКІВЩИНИ	44
Єфімова Заріна, «МІЙ ГЕРОЇЧНИЙ ПРАДІД САСНКО В.А.»	45
Забара Борислав, Михайлина Тимур, ЙОГО ІМ'Я ПРИСВОЄНО ЛІЦЕЮ	45
Загорулько Аміна, ГЛЕЧИК ЯК СИМВОЛ ДОСТАТКУ	47
Задорожна Марія, Михайлюк Марія ФОЛЬКЛОР КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА: ЧОМУ СПІВ БУВ НЕОБХІДНОЮ ЧАСТИНОЮ ЖИТТЯ НА СЧІ	48
Козинець Марія, ОСОБИСТІЙ ВНЕСОК ПАНОВА МИКОЛИ ІВАНОВИЧА У ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ	49
Зубкова Владислава, ІЛЛЯ РЄПІН – ВИЗИТІВКА ЧУГУЇВЩИНИ	50
Івченко Михайло, Івченко Володимир, ПЕРЛИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СКАРБНИЧКИ РІДНОГО КРАЮ	51
Вероніка Кизименко, «ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ!»	51
Китченко Вероніка, БАБУСИНА СКАТЕРТИНА – ДУША НАШОГО ДОМУ	52
Клименко Ксенія, РОДОВІД ЯК ДУХОВНИЙ СКАРБ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИНИ	53
Клименко Ксенія, “ДОЛЯ Й ТВОРЧИСТЬ ГРИГОРІЯ-КВІТКИ ОСНОВ'ЯНЕНКА В ДЗЕРКАЛІ ХАРКОВА”	54
Коваль Олександра, Шевченко Алевтина, «ІЇ ВЕЛИЧНІСТЬ – ВЧИТЕЛЬКА ЦАРИЦІ НАУК»	55
Коваль Аліса, «ЗАХІДНО-ХРЕСТИЩАНСЬКЕ ГАЗОКОНДЕНСАТНЕ РОДОВИЩЕ: ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ»	56
Колектив учнів гуртка «Історичне краєзнавство» «ДЕ КОМИШ ШУМИТЬ НАД ОРЧИКОМ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ МИКОЛО-КОМИШУВАТОЇ”	57
Колотіло Мілана, ТРАГЕДІЯ УСЬОГО ЛЮДСТВА	58
Комірна Альона, СВЯТО КАТЕРИНИ – СВЯТО ДОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ	59
Косенко Кирило, ГОЛОСИ ПАМ'ЯТІ ЗЛАТОПІЛЬЩИНИ: СПОГАДИ ОЧЕВИДЦЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ВОЛОДИМИРА СЯЧИНА КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ	60
Костіна Анна, НАРОДНІ ПРОМИСЛИ ЧУГУЇВЩИНИ	62
Костіна Анна, БІЛЬ І ПАМ'ЯТЬ ПОКОЛІНЬ. ІСТОРІЯ ДРОБИЦЬКОГО ЯРУ	63
Коденко Ксенія, ТЮРКСЬКИЙ «СЛІД» В УКРАЇНСЬКІЙ КОЗАЧЧИНІ	64
Кравченко Анатолій, “ХАРЧЕНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ - УЧАСНИК ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС”(зі спогадів жителя смт Козача Лопань Дергачівської міської ради Харківської області)	66
Краснопольська Марія, ГЛИНА ТА УКРАЇНСЬКИЙ КЕРАМІЧНИЙ ПОСУД – МІФОЛОГІЧНІ УЯВЛЕННЯ ТА ТЕРАПЕВТИЧНИЙ І ПСИХОСОМАТИЧНИЙ ЕФЕКТ	67
Кропивка Міла, КОБЗАРІ ТА ЛІРНИКИ ВАЛКІВЩИНИ	68
Лагун Ілона, ЛЕГЕНДА ПРО БЕЗСМЕРТНИК	69
Лагута Олександр , «А ПАМ'ЯТЬ, КРАЮ МІЙ, НЕМАЄ МЕЖ»	70
Легенька Юлія, ВІН ЖИВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ	71
Лісаєв Савелій, Пугач Ярослав, ГЕРОЙ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ -МИКОЛА КОНДРАШЕНКО	72

Лукієнко Юліана, <i>МАРТИН ПУШКАР: ТРАГІЧНА ДОЛЯ ГЕТЬМАНА В ЕПОХУ РУЇНИ</i>	74
Макогон Михайло, <i>ВІЙНА ЗАБИРАЄ НАЙКРАЩИХ...</i>	75
Мархалюк Дмитро, <i>ХАРКІВ ТА ХАРКІВЩИНА У ТВОРАХ МИТЦІВ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ</i>	76
Мельник Микита, <i>РОЗРОБКА ТУРУ ВИХІДНОГО ДНЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЧУГУЄВО-БАБЧАНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА</i>	78
Миколенко Наталія, <i>«ІЗ БАТЬКІВСЬКОЇ КРИНИЦІ»</i>	79
Моргун Дар'я, <i>МУЗА КОРОЛЯ ВІДЕНСЬКОГО ВАЛЬСУ</i>	80
Набойченко Дар'я, <i>“ЛЮБИ УКРАЇНУ-НЕНЬКУ НАД ВСЬО” СТЕПАН РУДНИЦЬКИЙ. ХАРКІВ. РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ</i>	81
Олійникова Єлизавета, <i>ЕЛЕМЕНТИ ВЕСІЛЬНОЇ ДРАМИ В ПОВІСТЯХ Г.Ф.КВІТКИ – ОСНОВ'ЯНЕНКА “МАРУСЯ”, “КОНОТОПСЬКА ВІДЬМА”, “КОЗИР-ДІВКА”</i>	82
Орлов Владислав, <i>«ХАРКІВ У ЖИТТІ Д.І. ЯВОРНИЦЬКОГО: ВІД СТУДЕНТСЬКИХ РОКІВ ДО НАУКОВИХ ЗВЕРШЕНЬ»</i>	84
Пашенко Артем, <i>“ЗАКАЗНИКИ МИКОЛО-КОМИШУВАТОЇ”</i>	86
Пересунько Мар'яна, <i>СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ</i>	87
Пивоварова Діана, <i>«РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ НА ФРОНТІ В ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ 1941 - 1945 РОКІВ »</i>	88
Півнюва Анна, <i>ПРИЗВИЦЕ – ЖИВЕ СЛОВО, ПАМ'ЯТЬ РОДУ</i>	89
Пічинєвський Ігор, <i>«ПРОРОЧЕ СЛОВО У ТВОРЧОСТІ ШЕВЧЕНКА ТА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ</i>	90
Пішта Марія, <i>ГОНЧАРСТВО ЧУГУЇВЩИНИ: ІСТОРІЯ, ТРАДИЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА</i>	92
Поліщук Єлизавета, <i>МУЗИКА ТА МОДА: ЯК ІНСТРУМЕНТИ І ПРИСТРОЇ ВІДОБРАЖАЮТЬ СВОЮ ЕПОХУ</i>	93
Положий Олександр, <i>РІДНИЙ КРАЙ ТА КАЛИНА — ОДВІЧНИЙ УКРАЇНИ</i>	95
Поставка Поліна, <i>БАБУСИН ФАРТУХ</i>	96
Поставка Поліна, <i>УКРАЇНСЬКЕ ТРАДИЦІЙНЕ КОБЗАРСТВО НА КРАСНОКУТЩИНІ: ІСТОРІЯ ТА УТРИВАЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ</i>	97
Пройдакова Дар'я, <i>“ГНАТ ХОТКЕВИЧ - ВИДАТНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ДІЯЧ ХАРКІВЩИНИ”</i>	98
Пивовар Олександра, <i>СВЯТО РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ</i>	100
Романченко Єлизавета, <i>ДЕРЕВ'ЯНА ЛІКАРНЯ ЧАСІВ ХАРИТОНЕНКІВ У МУРАФІ</i>	101
Рошупкін Олександр, <i>“ГЕРОЙ, ЯКИЙ НЕ ЗГАС: ЖИТТЄВИЙ І БОЙОВИЙ ШЛЯХ ЗАХИСНИКА СЕРГІЯ СЛОБОДЯНА (1996–2023)”</i>	102
Селіхов Макар, <i>ДО 120-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ ЗЕМСЬКОЇ ШКОЛИ У БУДАХ НА ХАРКІВЩИНІ</i>	103
Скрипніченко Назарій, <i>ГОЛОС НЕСКОРЕНОЇ НАЦІЇ: БАНДУРА ЯК МУЗИЧНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ДУШІ</i>	104
Степаненко Денис, <i>135-РІЧЧЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ СЕЛИЩА БУДИ ПІВДЕННОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ</i>	106
Тарасенко Анастасія, <i>ХАРКІВСЬКИЙ: ОДИН З КРАЩИХ В ЄВРОПІ</i>	107
Тахтарова Аріна, <i>ДО ЮВІЛЕЮ ВИДАТНОГО КРАЄЗНАВЦЯ ПЕТРА ТИМОФІЙОВИЧА ТРОНЬКА</i>	109
Вихованці гуртка <i>“Юні туристи-краєзнавці”</i> комунального заклад <i>“Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді”</i> Харківської обласної ради, <i>«СПАПЛЮЖЕНІ ВІЙНОЮ ДУХОВНІ СКАРБИ ІЗЮМЩИНИ»</i>	110
Теряник Максим, <i>«ТУРБОАТОМ « ЯК ГЕОГРАФІЧНИЙ ФЕНОМЕН ХАРКІВСЬКОГО</i>	111

<i>ЕНЕРГЕТИЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ</i>	
Тимошенко Каміла і Тимошенко Таміла, ЗЕЛЕНИЙ ЩИТ ШКОЛИ: ПОЗИТИВНИЙ ВПЛИВ НАСАДЖЕНЬ ХВОЙНИХ РОСЛИН НА ДОВКІЛЛЯ ТА ЗДОРОВ'Я УЧНІВ	113
Тігова Діана, КАШИНСЬКИЙ ЯР – НЕПОВТОРНА ОКРАСА ЛАНДШАФТУ ШЕВЧЕНКІВЩИНИ	114
Ткаченко Ярослав, ІМЕНА НЕСКОРЕНОЇ НАЦІЇ	116
Тужикова Анна, ГЕРОЇ НАШОГО ЧАСУ	117
Устименко Дмитро, ГОСПОДАР У ХАТІ	119
Учні 3-Б класу КЗ «Харківський ліцей №61 Харківської міської ради», вихованці гуртка «Юні туристи-краєзнавці» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій» Харківської обласної ради, СКІФИ НА ТЕРИТОРІЇ ХАРКІВЩИНИ	119
Учні 8 класу Комунального закладу «Харківський ліцей № 104 Харківської міської ради», вихованці гуртка «Геологічне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради. ДОНЕЦЬКЕ ГОРОДИЩЕ – ВИЗНАЧНА ГЕОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ	121
Фурман Ярослава, ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КАТАСТРОФИ ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ ГРИГОРІВСЬКОГО БОРУ	123
Холоденко Євгенія, ЧОРНИЦЯ ТА КАЛИНА – ЯГОДИ УКРАЇНИ	123
Владислав Чигрин, РОЛЬ АКАДЕМІКА Г.А.СКРИПНИКА У ВІДРОДЖЕННІ НАРОДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ НА СЛОБОЖАНЩИНІ	125
Члени Ради Зразкового музею «Пам'ять» Валківського ліцею ім.О.Масельського, Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, ЧЕРЕЗ ДВА ДНІ ПОДЗВОНЮ	126
Шевченко Евеліна, ЇЇ РЯДКИ НАВІЯНІ ПОЧУТТЯМИ (ТАМАРА ЧУБ)	128
Шинкаренко Єгор, НОМІНАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СТРАВ У ПРОЗІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА	129
Яковенко Дмитро, ПОВЕРНУТІ ІЗ НЕБУТТЯ (про братів Шеметів — патріотів і видавців першої україномовної газети «Хлібороб» на Лівобережній Україні)	130

ІВАН СІРКО – ГЕРОЙ-ЛЕГЕНДА

Альбіна Авраменко, учень 5 класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району. Керівники: **Шаповал Олена Сергіївна**, учитель історії Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району, **Грицюта В.М.**, керівник гуртка «Юні туристи-краєзнавці» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

В наш час російсько-української війни ми активно звертаємося до нашої історичної спадщини, золотим фондом якої є Козаччина. Одним з найяскравіших образів українських козаків є Іван Дмитрович Сірко (приблизно 1605 / 1610 – 1680), видатний козацький воєначальник.

Особа Івана Сірка була опоетизована у народних оповідях та піснях, про нього як історичну постать одним з перших став писати ще один слобожанин, український історик, археолог, етнограф, фольклорист, лексикограф, письменник, дослідник історії українського козацтва, музеєзнавець, дійсний член Наукового товариства імені Т.Г.Шевченка (1914) та Всеукраїнської академії наук (1929) Дмитро Іванович Яворницький (1855 – 1940).

На жаль, навіть найскрупульозніші та відповідальні науковці можуть помилятися: так, саме від Дмитра Івановича поширилася думка, ніби то Іван Сірко народився на Слобожанщині, на Харківщині. Однак подальші дослідження українських вчених довели, що Іван Дмитрович Сірко був родом з Поділля, належав до української православної подільської шляхти. Висунута українським істориком доктором історичних наук Юрієм Андрійовичем Мициком ідея щодо походження переселенців на Слобожанщину до містечка Мерефа з сотенного містечка Мурафа Брацлавського полку (сучасна Вінничина) має, звичайно, право на існування, проте маємо зауважити, що, з одного боку, трансформація назви нам видається трохи сумнівною, тим більше, що на Харківщині є і річка, й село з назвою «Мурафа». Тому питання навряд чи можна вважати остаточно вирішеним і воно потребує подальших студій та доведення.

Безсумнівним же є факт: Іван Дмитрович Сірко був видатною особистістю, наділеною харизмою, військовим хистом, умінням вести за собою товариство. Згаданий Дмитро Яворницький, збирач козацького фольклору Яків Новицький записали чимало легенд про уміння, якості та видатні характеристики Івана Дмитровича Сірка. Його називають козацьким характерником, таким, що умів перекидатися вовком, бачити соколом і ще багато чого.

Історичні факти теж вражають: запорозьке козацтво впродовж десятиліть обирало Івана Сірка своїм кошовим отаманом, віддаючи булаву у воєнних походах та битвах. За різними даними, кількість битв, які розробляв І.Д. Сірко різна, проте майже 100% битв полководець виграв – така результативність робить його чи не найтямущим воєначальником в людській історії. Історики й досі сперечаються, чи брав участь Іван Сірко з козаками у битві за Дюнкерк, чи викладав у Сорбонні. Проте те, що людина його розуму була дійсно спроможна на все це – поза всяким сумнівом.

Хоча Івану Сірку належить вислів: «Нужда закон міняє», – проте сам Іван Дмитрович був дуже послідовним у боротьбі з кримцями та турками. Серед оповідей про нього чи не найвідомішими є кримськотатарські про «Сірко-шайтана». Вважається, що не був прихильником І.Д.Сірко й союзу з московитами.

Навіть на Слобожанщині академік М.Ф.Сумцов у своїй історико-етнографічній розвідці «Слобожане» згадував, ніби то сам Сірко заповідав відрізати по смерті йому праву руку, якою він буде вказувати напрям головного удару козацькому війську й доки возитимуть руку із собою козаки – доти й матимуть перемоги. Проте й сам Микола Федорович вважав це лишень народною оповідкою. Дослідження сучасного науковця член-кореспондента Національної академії наук України С.П.Сегеди остаточно спростували цей міф: козаки були надзвичайно релігійними людьми й не могли б так глумитися над тілом свого шанованого ватажка. Останки Івана Сірка були поховані у с. Капулівка біля Чортомлицької січі (сучасна Дніпропетровщина) абсолютно неушкодженими. Їх дослідили вчені-антропологи у другій половині ХХ ст. і відтворили зовнішність козака – у віці приблизно 70-75 років та у віці близько 40-50 років, коли Іван Дмитрович був у розквіті сил та звитяги. Саме останнє погруддя представлене а Національному історичному музеї імені Д.І.Яворницького у місті Дніпро.

Про великих воїнів та звитяжців завжди складають пісні та легенди, їх шанують й після завершення їхнього земного життя. Тому й одна з найславетніших бойових частин сучасного Українського Війська обрала собі патроном Кошового отамана Івана Сірка – 92 окрема штурмова бригада називає себе «Бешкетниками Сірка».

ВИШИВАНКА: ТКАНІЙ КОД НАЦІЇ ТА ОБЕРІГ УКРАЇНСЬКОГО РОДУ

Аліфіренко Іванна, учениця 9-Г Гонтів'ярської філії Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, член гуртка "Географічне краєзнавство" КЗ "Харківська обласна станція юних туристів" Харківської обласної ради і "Пішохідний туризм" ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів'ярської філії. **Керівник:** Положій Вікторія Віталіївна, вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка "Географічне краєзнавство" КЗ "Харківська обласна станція юних туристів" Харківської обласної ради і "Пішохідний туризм" ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів'ярської філії

«Рідний край... Золота чарівна сторона. Земля, рястом уквітчана, теплом насичена. Палка любов до краю, де наше коріння, починається з глибокої поваги до спадщини предків. Адже кожен елемент цієї культури — від пісні до ремесла — є тим надійним полотном, що поєднує покоління і дає нам силу йти у великий світ, не втрачаючи своєї самобутності».

Сучасне життя, наповнене бурхливим розвитком високих наукових технологій та глобалізаційними процесами, значно впливає на наш побут і спосіб життя. У цих умовах ціннішим стає інтерес до національного коріння, до витоків, традицій та особливостей, які лежать в основі нашої самобутності. Сьогодні питання національного відродження особливо актуальне, адже побудова сильної сучасної незалежної держави неможлива без міцного національно-історичного фундаменту.

Одним із найдавніших і найглибших символів української культури є вишиванка. Вона — не просто елемент одягу, а закодована історія, молитва, оберіг та унікальний тканий код нації. Вишиванка поєднує в собі ремесло, мистецтво, філософію та етнографію.

Актуальність нашої роботи полягає в дослідженні вишиванки як живого культурного феномену, який зберігає зв'язок поколінь і відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності в сучасному світі.

Метою нашої роботи є комплексне дослідження вишиванки як унікального українського народного ремесла; аналіз її регіональних особливостей, символічного значення орнаментів та її ролі як культурного оберігу в сучасному українському суспільстві.

Досягнення поставленої мети дослідження обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- Дізнатися історичний шлях вишиванки та її еволюцію від оберігу до святкового одягу.
- Визначити основні регіональні особливості української вишивки (колір, техніка, орнаменти) та їхнє етнографічне значення.
- Проаналізувати символіку ключових орнаментів (ромб, хрест, дерево життя, калина) та їхній вплив на долю людини (функція оберігу).
- Здійснити огляд літератури та технології вишивального ремесла (нитки, тканини, види швів).
- З'ясувати ступінь відображення вишиванки у народному фольклорі та її роль у сучасному маскульті.
- Привернути увагу учнівської молоді, широких верств населення до відродження та збереження вишивального ремесла.

В результаті виконаної роботи ми виявили, що вишиванка є невичерпним джерелом знань про світогляд наших предків та є незамінним елементом національної культури.

Вишиванка — це не просто одяг, це система знаків. Кожен елемент на ній має глибоке, часто містичне, значення:

- Ромб символізує родючість та зв'язок із землею.

- Калина — символ безсмертя роду та жіночої долі.
- Хрест — оберіг від злих сил та символ Сонця.

Вивчення вишивального ремесла вимагає глибокого занурення в техніку.

На відміну від багатьох регіонів, де домінує "низь" чи "біла гладь", для Валківщини та Харківщини в цілому характерні такі техніки:

- Хрестик - це найпоширеніша і домінуюча техніка. Часто використовується дрібний хрестик для створення щільних, багатоколірних (або монохромних) геометричних та рослинно-геометричних візерунків.
- Півхрестик використовувався для доповнення орнаменту та заповнення простору.
- Гладь - вишивка гладдю (настелянням) також була поширена і дозволяла створювати більш об'ємні та барвисті малюнки.

Важливою особливістю регіону є використання грубої нитки (часто бавовняної або вовняної) та згущених стібків. Це надавало вишивці відчутної рельєфності та об'єму, роблячи візерунок виразним.

Для зшивання деталей одягу (як-от станок сорочки) використовували такі прості шви, як «уперед голкою», «назад голкою» та «через край», які іноді виконували й оздоблювальну функцію.

Традиційно використовували натуральні нитки (бавовна, льон, шовк) та домоткане полотно, що забезпечувало берегову силу.

Ми вважаємо, що ці знання необхідно інтегрувати в освітній процес, щоб зберегти життєдайні джерела нашої культури.

Сьогодні, як і багато століть тому, народні традиції та ремесла є головним чинником відродження українського народу. Кожний із нас є спадкоємцем великої скарбниці народної культури. Проводячи дослідження про вишиванку, ми переконалися, що вона потребує справжньої уваги і відродження як символ, що єднає покоління та зберігає душу народу.

ТРАДИЦІЇ КОРОВАЙНИЦТВА. ВІДРОДЖЕННЯ МИСТЕЦТВА ТІСТОТВОРЕННЯ НА ЗАЧЕПИЛІВЩИНІ

Алошина Поліна, учениця 7 класу Комунального закладу «Миколаївський ліцей» Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області. Керівник: **Владимирець Ольга Миколаївна**, учитель історії Комунального закладу «Миколаївський ліцей» Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області

Коровайництво як складова української культури. Традиції випікання короваю є важливою частиною духовної та матеріальної культури українців. Коровай — не просто хліб, а сакральний символ добробуту, єднання родини, щастя й продовження роду. Його місце у весільній обрядовості українського народу є винятковим, адже через нього відображається глибока повага до праці, хліба і сімейних цінностей.

Актуальність збереження традицій. У добу глобалізації важливо зберігати й популяризувати народні звичаї, які формують національну ідентичність. Коровайництво є унікальним проявом народної творчості, що поєднує кулінарне, декоративно-ужиткове й ритуальне мистецтво. Його відродження сприяє зміцненню зв'язку поколінь і формуванню поваги до української культурної спадщини.

Історичні витоки обряду. Згадки про коровай сягають часів Київської Русі. Попри засудження з боку церкви язичницьких елементів, традиція збереглася і стала невід'ємною частиною весільного ритуалу. Випікання короваю супроводжувалося піснями, замовляннями, молитвами та обрядовими діями, у яких відображалися вірування наших предків щодо сімейного щастя, плодючості й гармонії.

Ритуальний процес випікання. Коровай пекли лише щасливі у шлюбі жінки — «коровайниці», яких обирали парну кількість. Вони приносили продукти від різних господарок, що символізувало єднання двох родин. Процес приготування супроводжувався певними заборонами та обрядами, що мали забезпечити добробут молодят. Прикраси з тіста (пташки,

колоски, виноград, калина, барвінок) виконували роль оберегів і несли символічне навантаження.

Символіка та естетика короваю. Форма короваю — кругла, як сонце, — уособлює вічність життя. Його верх прикрашали рослинними й тваринними орнаментами, що символізували достаток, злагоду, вірність, любов. Готовий коровай подавали на вишитому рушникові, а його розподіл між гостями супроводжувався піснями й танцями. Такий ритуал був кульмінацією весільного свята.

Відродження традицій на Зачепилівщині. У нашому краї традиція випікання весільних короваїв частково занепала у другій половині ХХ століття, однак останніми роками відбувається активне її відродження. Вагомий внесок у це зробила майстриня Лідія Валентинівна Рудь із села Олександрівка Зачепилівського району. Вона зберегла й удосконалила мистецтво тістотворення, поєднавши традиційні мотиви з сучасними елементами оздоблення.

Майстерність Лідії Рудь. Її короваї вирізняються багатством символіки та художньою досконалістю. Пані Лідія вкладає у кожен виріб частинку душі, зберігаючи автентичні технології та рецепти. Її творчість отримала широке визнання: участь у фестивалях, персональні виставки, публікації у всеукраїнських виданнях. Вона стала прикладом сучасної берегині народних традицій, яка передає знання наступним поколінням.

Соціальна та патріотична діяльність. Родина Рудь активно підтримує українських захисників, готуючи домашні страви й святкову випічку для воїнів. Таке поєднання ремесла, доброчинності й патріотизму свідчить, що народні традиції можуть служити не лише духовному, а й моральному єднанню суспільства.

Мистецтво тістотворення як форма культурного спротиву. У сучасних умовах війни відродження традицій коровайництва набуває символічного значення. Це — не просто кулінарна практика, а спосіб збереження української ідентичності, духовної стійкості та національної гідності.

Висновки. Коровайництво — це синтез обрядовості, естетики й духовності українського народу. Воно пройшло крізь віки, зберігши свою сакральну сутність і художню цінність. Досвід Лідії Рудь демонструє, як індивідуальна ініціатива може перетворитися на важливий чинник відродження національних традицій. Збереження цього мистецтва — це внесок у культурну пам'ять України та її неповторну духовну спадщину.

РОДИННА РЕЛІКВІЯ

Богодущенко Олександр, вихованець гуртка «Юні туристи-краєзнавці»
Краснокутського центру дитячої та юнацької творчості
Краснокутської селищної ради Богодухівського району
Харківської області, керівник гуртка: Аліна Станіславівна Карелова

У кожній сім'ї існують пам'ятні і дорогі сердцю речі, що дісталися від попередніх поколінь. Головна цінність цих речей — це пам'ять про рідних і близьких людей, спосіб не забути їх. Є речі, які нам дорогі і які ми дбайливо зберігаємо — це наші сімейні реліквії. І в кожній українській родині є своя.

У нашій сім'ї, крім вишитої сорочки, родинною реліквією є велика дерев'яна скриня, яка збереглася до наших днів. Мені цікаво, а чи пам'ятає хтось із сучасного покоління стару бабусину скриню? Скриня — це ж не просто якийсь дерев'яний ящик, а справжній світ, у якому зберігаються найцінніші речі. І такі скрині стояли майже в кожній українській хаті. Наша родинна реліквія стоїть у бабусиній хаті, немов зберігає найцініше: вишиванки, поживклі рушники, пам'ять, історію... Скриня і досі пахне деревом, застарілими фарбами та старими тканинами, а ще — українською хатою. Коли її відкриваєш, то зсередини ніби виходить тепло минулих років: спогади про юність, молодість, радості, печалі, турботи.

Вже пройшло більше, ніж 150 років, а вона і досі пахне деревом та минулим.

Сьогодні скрині наших предків не є у щоденному житті, але пам'ять про них живе. Ця реліквія в нашій родині передавалася з покоління в покоління і пройшла вже цілих п'ять поколінь. Скриня була не лише сховищем для одягу чи рушників, а й своєрідним родинним

літописом, бо була більше, ніж меблі. Вона є символом затишку і єдності родини. Я, дивлячись на стару потерту, але дорогу моїй родині, скриню, намагаюсь уявити, як жили мої предки в ті часи, якою була їхня доля.

Скриня була невід'ємною частиною життя моїх пращурів. Бабуся розповідала, що не всі могли дозволити у далекі 1880 роки купити скрині на базарі. А в нашому селі Слобідка заможних людей взагалі не було. Скриню власноруч змайстрував мій пращур Іван на подарунок своїй дружині Парасці. Майстровитим був мій дід Іван. Майбутню родинну реліквію Параска Іванівна власноруч фарбувала, вкладаючи всю любов, тепло, частинку свого серця. Скриня виконувала роль звичної нам шафи, де тримали одяг, рушники, а ще, зі слів бабусі, у скрині було місце, де моя прапрабабуся тримала нитки та голки для вишивання. Прабабця Курінна Параска Іванівна, вишиваючи рушники, сорочки, вклала у вишивки силу, тепло, любов і життя. Прошло майже 150 років, як бабця Параска передала у спадок своїй доньці Головка Ганні Тихонівні чарівну скриню, яка згодом дісталася Головка (Передерій) Катерині Корнійні, а згодом на початку 2000 року цей «скарб» перейшов моїй бабусі Богодущенко Олександрі Іванівні. Тато збереже нашу родинну реліквію для мене, щоб і я зміг передати в майбутньому своїм нащадкам. На жаль, фарба на скрині втратила свій колір, але не втратила зв'язок поколінь.

Сімейна реліквія – найцінніша річ, що передається з покоління в покоління ізберігається з особливою дбайливістю. І саме ця реліквія стає єдиним зв'язком між поколіннями, який неможливо розірвати. Тільки з її допомогою можна з любов'ю зберегти пам'ять про минуле.

"ТЕАТР НА ВІСТРІ ЕПОХИ: КУЛЬТУРНИЙ ПРОРИВ І ТРАГЕДІЯ МИТЦІВ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ" »

Бойко Олександра, учениці 10-А класу ВАЛКІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА МАСЕЛЬСЬКОГО ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, член гуртка «Історичне краєзнавство» ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Науковий керівник: Губська Таміла Валентинівна, вчитель історії

Театр в усі часи становив важливу частину життя народу. Саме тут відбувалось і вирішувалось його духовне та культурне життя. До театру приходили представники інтелігенції, вищих класів, міщани і навіть селяни, якщо мали таку нагоду. Звичайно театр в усі часи залежав від публіки та її смаків, проте він мав також і свою зброю – часто завуальовано, але зі сцени театрів показувалась самотність українського народу, бажання людей мати власну державу зі своєю культурою і мовою. Саме тому в 20-30 роках ХХ століття, коли в усьому Радянському Союзі розгорнулися хвилі терору, вони торкнулися і українського театрального життя. Незважаючи на те, що «розстріляне відродження» стало однією з найболючіших ран в історії української культури, історичних досліджень на дану тему небагато. Більшість із них не носять спеціалізованого характеру і загалом більше театральне життя відносять до галузі літератури. Тоді ж як історична сторона даного питання науковцями майже не розглядається. Враховуючи це, можна сказати, що підняті в роботі питання на сьогодні несуть значну історичну *актуальність*.

Об'єктом роботи є український театр в часи «розстріляного відродження» як один із проявів культурного життя українського народу.

Предметом роботи є функціонування театру в часи репресій, долі українських акторів та вплив розвитку театру в ці часи на його подальше становлення.

Мета роботи – показати яскраві сторінки життя українського театру в часи репресій 20-30 років ХХ століття.

З мети випливають наступні *завдання*:

- розглянути процес становлення та еволюції різних форм театру та утвердження їх в українському культурному житті вказаного періоду;
- простежити долі акторів на історичному фоні та вплив подій в країні на їхнє життя та кар'єру зокрема;

- проаналізувати вплив театрального життя обраного періоду на подальший розвиток театру.

Отже, під час написання роботи автором було досліджено стан розвитку українського театрального мистецтва й долі деяких українських репресованих акторів. Було зроблено такі висновки: український самобутній, модерний театр дуже активно розвивався в 20-30-х рр. ХХст., але цей розвиток був жорстоко перерваний тотальними репресіями театральних діячів; було досліджено долі й внески в розвиток театру трьох театральних діячів доби «Розстріляного Відродження», життя яких після репресій закінчилося по-різному: розстрілом, еміграцією, переслідуваннями з боку влади на довгі роки; розвиток в даний період допоміг перейти українській культурі перейти на вищий рівень; творчість досліджених театральних діячів була спрямована на побудову незалежного українського театру.

«ХАРКІВЩИНА: ЛАНДШАФТИ, РЕСУРСИ ТА ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ»

Болдовський Тимофій, учень комунального закладу «Харківський ліцей №108 Харківської міської ради». Керівник: Болдовська Олена Ігорівна, практичний психолог

Харківська область розташована на північному сході України та займає перехідну територію між Лісостеповою та Степовою природними зонами. Ця особливість обумовлює мозаїчність ландшафтів, різноманіття природних комплексів і високу екологічну цінність регіону. Вивчення природно-географічних характеристик області є важливим для забезпечення сталого розвитку, раціонального природокористування та збереження біорізноманіття.

Дослідження базується на аналізі географічних карт, статистичних даних щодо водних та земельних ресурсів, а також матеріалів природоохоронних організацій. Використано методи регіонального аналізу, системного порівняння природних комплексів та оцінки антропогенного навантаження на екосистеми. Природні умови та ландшафти

Територія області характеризується рівнинним рельєфом з низкою річкових долин та лісових масивів. Лісостепова частина представлена дубовими, сосновими та березовими лісами, а степова — лучними та степовими угрупованнями. Біорізноманіття регіону включає численні види ссавців, птахів та безхребетних, що свідчить про відносно стабільний стан екологічних систем.

Водні ресурси Харківщини представлені розгалуженою мережею річок, серед яких ключовим є Сіверський Донець. Ця річка виконує функції водопостачання, зрошення та рекреації. Інші важливі водні об'єкти – річки Уди, Лопань, Харків, Мжа та Оріль, які забезпечують регулювання гідрологічного режиму та підтримку локальних екосистем. Регіон має значні поклади мінеральних ресурсів, зокрема природного газу, нафти, крейди, глини та піску.

Особливе значення має Шебелинське газове родовище, що є стратегічним об'єктом енергетичної інфраструктури держави. Ресурсний потенціал області визначає перспективи розвитку промисловості, сільського господарства та енергетики.

До складу природно-заповідного фонду входять Національний природний парк «Гомільшанські ліси», Краснокутський дендропарк, Печенізьке водосховище, а також ряд регіональних ландшафтних парків і заказників. Ці території виконують функції охорони біорізноманіття, наукових досліджень, екологічної освіти та формування екологічної культури населення.

Основні чинники антропогенного впливу включають забруднення атмосферного повітря, деградацію ґрунтів, забруднення водних об'єктів та вирубування лісів. Одним із ключових завдань екологічної політики є розвиток екологічної свідомості населення, формування культури раціонального природокористування та активне залучення молоді до еколого-просвітницьких ініціатив.

Харківська область характеризується високим природно-ресурсним та екологічним потенціалом, який обумовлює її стратегічне значення для України. Забезпечення сталого розвитку регіону потребує інтегрованого підходу до управління природними ресурсами, охорони біорізноманіття та розвитку екологічної освіти.

З ІСТОРІЇ ЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ ХАРКІВЩИНИ

Ванюшенко Катерина, учениця 10 класу Комунального закладу «Богодухівський ліцей №1» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, Комунального закладу «Богодухівський центр дитячої та юнацької творчості» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області.
Керівники – Астапова Яна Валеріївна, керівник куртка КЗ «Богодухівський ЦДЮТ»,
Гриненко Лариса Олексіївна, вчителька географії КЗ «Богодухівський ліцей №1»

Витоки заповідної справи на Харківщині беруть початок ще у XVIII столітті. Першим об'єктом майбутньої мережі природно-заповідного фонду області можна вважати ботанічний сад Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, закладений у 1804 р. Тоді ж з'являються: дендропарк у Краснокутську, ландшафтні парки в Наталівці, Шарівці та Старому Мерчику. Наприкінці XIX століття, в 1895 році був заснований Харківський зоопарк.

Наступний етап розвитку заповідної справи Харківщини характеризується виявленням рідкісних видів тварин, рослин та незайманих куточків дикої природи. Дослідження рідкісних видів тварин в середині XIX століття започаткував професор зоології Харківського університету О.В. Чернай. Він відзначав, що бабаки тоді були звичайними в околицях Костянтинограда (нині Берестин) та у верхів'ях р. Орчик. Зоолог М.А. Зарудний у 1892 р. описав фауну птахів долини р. Орчик. Він відзначав, що в той час дрохва і стрепет тут були звичайними видами і гніздилися у цілинних степах.

Видатний ботанік і географ, професор Харківського університету А.М. Краснов ще понад 100 років тому попереджав про поступове зникнення ковили та інших видів рослин – типових представників степової флори України.

Вивчення незайманих куточків природи на початку XX століття проводило Харківське товариство аматорів природи, яке очолював природоохоронець, видатний ботанік В.І. Талієв. Є.М. Лавренко та П.С. Погребняк охарактеризували лісові масиви Харківщини, що підлягали охороні. Це бори піщаної тераси («Задонецький» та «Бишкінський»); правобережна діброва біля с. Гайдари Зміївського району; заплашний дубовий ліс. Частина з них на той час була оголошена заповідними територіями. Вчені також вказували, що заслуговують на заповідання цінні ділянки соснового лісу в Близньомалинівській дачі Чугуєво-Бабчанського навчально-дослідного лісництва, соснові насадження на крейді на правому березі р. Сіверський Донець поблизу м. Слов'яногірська, сфагнове болото «Мохувате» біля с. Гаврилівка в Дергачівському лісництві.

На жаль, подальша природоохоронна робота щодо розширення мережі заповідних територій після 1930 р. була припинена. Сама ідея охорони природи була піддана нищівній критиці і визнана «шкідницькою теорією, що заважає будувати світле майбутнє». Заповідники «Гомільшанський», «Великобурлуцький», «Чернеччина» були визнані непотрібними і виключені зі складу заповідних територій. У повоєнний період були остаточно розорані Кир'янівський, Кочинівський, Мовчанівський степи та багато степових ділянок у південно-західних районах області.

Сучасна мережа об'єктів ПЗФ області почала створюватися з 1960р., коли були затверджені як заповідні об'єкти чотири парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення (Краснокутський, Наталіївський, Старомерчицький, Шарівський) та ботанічний сад Харківського національного університету. У 1977 р. було створено два заказники республіканського значення: «Катеринівський» (527 га) і «Великобурлуцький» (326 га) для збереження поселення реліктової популяції бабака.

З 1996 р. формування мережі природно-заповідного фонду пов'язане з роботою наукових співробітників лабораторії проблем природних територій та об'єктів особливої охорони Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем. Ця лабораторія забезпечувала наукове обґрунтування розширення та оптимізації мережі природно-заповідного фонду області. В результаті копіткої роботи колективу лабораторії за останні роки до заповідного фонду області включено близько 60 нових територій. Серед них – національні природні парки «Гомільшанські ліси», «Дворічанський», «Слобожанський», майже 50 заказників місцевого значення, два регіональних ландшафтних парки, пам'ятки природи.

Загальна площа заповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду області розширилась більше ніж вдвічі, а відсоток заповідності зріс від 0,6 до 1,69%. Значну роботу з вивчення біорізноманіття низки територій області, перспективних для заповідання, тривалий час здійснюють викладачі та науковці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Важливе значення для подальшого розвитку заповідної справи в регіоні було рішення про затвердження переліку з майже 200 цінних природних територій та об'єктів, що резервуються для наступного віднесення їх до природно-заповідного фонду Харківської області.

Розвиток мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду області на сучасному етапі пов'язаний зі створенням екологічної мережі відповідно до Закону України «Про екологічну мережу України». Передбачається збільшення відсотку заповідності в області до 3,5%.

Всі роботи з формування оптимальної мережі природно-заповідного фонду в області здійснюються завдяки широкій підтримці державного управління екології та природних ресурсів в Харківській області.

«ОБ'ЄКТИ ПРИРОДНО – ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ІСТОРИКО КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КОЛИШНЬОГО ДЕРГАЧІВСЬКОГО РАЙОНУ»

Васильченко Тетяна, учениця 6 – Б класу комунального закладу «Козачолопанський ліцей»

Дергачівської міської ради. **Керівник: Щеголева – Кравченко Наталія Анатоліївна**,

вчитель географії кз «Козачолопанський ліцей», спеціаліст Вищої категорії, Старший вчитель

Дергачівська ОТГ має досить сприятливі природні умови для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, в його території розташовано 9 об'єктів природно - заповідного фонду.

- Археологічні: Територія нинішнього Дергачівського району з давніх часів була заселена скіфськими племенами. Поблизу Дергачів та біля села Вільшана та Пересічна зареєстровано близько 80 скіфських курганів та поселень (V – IV століття до н.е.). Тут же знайдено ранні слов'янські поселення Черняхівської культури (II – IV століття н.е.). Це була територія розселення слов'янського племені древлян за часів Київської Русі.

- Природні: Лісовий заказник місцевого значення «Лозовеньківський». Площа 50,5 га. Розташований біля с. Мала Данилівна.

Ботанічний заказник місцевого значення «Слатінський». Площа 18,9 га. Розташований в околицях с. Слатино.

Ботанічний заказник місцевого значення «Личане». Площа 36,0 га. Розташований в околицях с. Личане.

- Ентомологічний заказник місцевого значення «Старий Сад». Площа 5,0 га. Представляє собою ділянку на степовому схилі балки південної експозиції у с. Козача Лопань. Цілинна рослинність представлена травами типчакowo-ковилових степів. Живе багато корисних комах - запилювачів сільськогосподарських культур, в тому числі земляні бджоли, джмелі.

Ентомологічний заказник місцевого значення «Кушувате». Площа 5,6 га. Це ділянка південного степового схилу балки, рослинність представлена формаціями типчакowo-ковилового степу. Тут живуть дикі бджоли, джмелі, а також богомол звичайний, степова дибка, ентомофаги і ін.

- Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Пересічанський дуб». Знаходиться в Дергачівському лісництві. Це могутнє дерево дуба черешчатого – 200 років, заввишки 25 м, діаметр стовбура – 170 см.

Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Південне». Площа – 14,7 га.

- Здравниці: Дергачівський район привертає увагу і як оздоровчий регіон області. У мальовничому куточку села Пересічного, що розташоване на березі річки Уди в 19 кілометрах від Дергачів, розкинувся санаторій «Березівські мінеральні води».

Гора «Січ» Невідомо нікому, чому скіфський курган горою звать! Можливо тому, що для когось пагорб цей був важливіший за всі гори світу. З цього пагорба-Січі далеко видно, завдяки чому козаки дізнавалися про прихід татар. Перше, що кидається в очі, дивлячись на Січ – це великий хрест, встановлений на честь пам'яті загинувши козакам.

Недалеко під Січчю влаштував свій садок пан Вудянський. Сам він жив у місцевості, яка називається Кут. Цей садок і зараз дуже красивий, хоча від нього і залишилася лише частка.

Козачолопанський старостинський округ – ентомологічний заказник місцевого значення «**Старий Сад**»

Ентомологічний заказник місцевого значення «Старий Сад» знаходиться на Молочарці... Так називали місцеві водосховище, яке розташоване поруч із заказником. Площа 5,0 га. Представляє собою ділянку на степовому схилі балки південної експозиції у с. Козача Лопань. Цілинна рослинність представлена травами типчаково-ковилових степів. Живе багато корисних комах - запилювачів сільськогосподарських культур, в тому числі земляні бджоли, джмелі.

Ентомологічний заказник «**Куцовате**». «Піраміди лісостепу – козачолопанські кургани скіфського часу, найбільший з яких розташований на Удянському шляху. Це ділянка південного степового схилу балки, рослинність представлена формаціями типчаково-ковилового степу. Тут живуть дикі бджоли, джмелі, а також богомол звичайний, степова дибка, ентомофаги і ін.

«ТОЛОКА ЯК ПРИКЛАД ГУРТОВОЇ РОБОТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ» МАЗАННЯ ХАТИ

Вихованці народного художнього фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька»

КЗ «Нововодолазький селищний будинок культури» Нововодолазької селищної ради Харківської області

Керівники: **Коваль Ольга Володимирівна, Коваль Тетяна Павлівна** – керівники гуртків

Хата... Символ України, колыска українського народу. Це не лише затишна оселя. Це і окремий світ кожного, хто проживав у хаті і єдність та зв'язок поколінь. Спокійно і величаво вбрана в рушники хата пам'ятає перший крик новонароджених дітей, мелодію колискових, бабусині казки, мудрі дідові поради, запах хліба, дзвінкоголосі весілля, гучні коляди, скорботу і сум за небіжчиками, які назавжди покидали рідну домівку... Все життя людини пов'язано з хатою.

Для будівництва хати важливим був осередок, історичні та соціально-економічні умови, в яких проживали люди. В Україні відомі різні види спільної громадської допомоги, однією з яких було будівництво хати.

Мета. У даній етнографічній розвідці висвітлити один із видів громадської трудової діяльності селян Слобожанщини, пов'язаної з будівництвом хати.

Завдання. Дослідити та вивчити традицію добровільного об'єднання сільської спільноти, яка мала назву толока, зокрема традиції мазання хати. Підібрати народні прикмети та народні вірування, пов'язані з будівництвом хати.

Дане дослідження базується на польових матеріалах, зібраних за період 1993 - 2021 роки в експедиціях Слобожанщиною. (Харківська, Донецька, Сумська області) вихованцями народного фольклорно-етнографічного колективу «Вербиченька» Нововодолазького будинку дитячої та юнацької творчості Нововодолазької селищної ради Харківської області. У зв'язку з війною та воєнним станом нині колектив працює у КЗ «Нововодолазький селищний будинок культури» Нововодолазької селищної ради Харківської області. Слобожанщина – прифронтова територія, і ми не маємо змоги ходити в експедиції. Тому в роботі використані матеріали польових досліджень з архіву «Вербиченьки».

Наукова новизна дослідження полягає в доведенні значимості толоки як прикладу гуртової роботи в українській традиції за матеріалами досліджень вихованців колективу. У праці застосований комплексний підхід до вивчення теми: окрім безпосередніх свідчень інформантів використано дослідження вітчизняних науковців, зроблено добірку народних прикмет та вірувань стосовно одного із видів трудової діяльності селян Слобожанщини, пов'язаної з будівництвом хати, зокрема традиції мазання під час толоки.

Загальноприйняті правила при будівництві хати

Будівництво нової хати – значима подія в житті людини, яка супроводжувалася дотриманням народних вірувань, ритуалів, обрядів, прикмет.

Приділялося велике значення зведенню житла: вибору місця забудови, визначення виду хати (топтана, лита, лісяна, рублена, саманова), вибору деревини, матеріалу для будівництва,

для крівлі даху, дотримання правил закладання хати – день, рік, фаза місяця,. Українські хати мали естетичний, привабливий вигляд. «Акуратні, біленькі хати були». Зсередини хата поділялася на хату і хатину і була дуже затишною і чистою, бо її мазали тричі на рік перед великими святами; Різдво, Великдень, Трійця.

Дотримувалися загальноприйнятого з глибокої давнини мудрого правила: «Хату треба зводити на рівному місці. Щоб сонечко світило у хату, двері ставляють до сонця, щоб кругом сонце світило у двері хати. Так старі люди казали: як умре людина, її ж ногами виносять з хати. Отак і хату ставляють. А вікна вже кругом, щоб сонце світило». Загалом в Україні, а також і в слобідських селах побутують повір'я та прикмети, пов'язані з будівництвом хати, саме «так старі люди казали»:

- Хату на пожежі не будували;
- Нову хату треба будувати поперед старої;
- На місці старої хати нову хату не можна ставити;
- Не будували хату на дорозі, на роздоріжжі, на перехресті доріг, на межі;
- Щоб суха була хата, починали будувати тільки не на третій місячній кварталі;
- Найкраще закладати хату у вівторок;
- Найкраще закладати нову хату у повнолуння;
- Входити в хату треба на місяць молодик;
- Первою на входини треба пускати кішку;
- Стіл у хату треба заносити накритим;
- Не починали будувати хату у високосний рік.

Отож, будівництво житла здавна було однією з найважливіших подій в житті українців, а дотримання правил при його зведенні було обов'язковим.

Будівельна толока як різновид колективної роботи

Заради виконання великого об'єму роботи існувала традиція добровільного об'єднання сільської спільноти, яка мала назву толока. Під час будівельної толоки виконувалися різні роботи: «То саман кому роблять на хату, то комусь глину місять на хату, то мажуть, – все гуртом» (4). «Єслі треба було хату стоптати, помазати, все село зійшлося. Толока називалася така допомога. Всі гуртом помагали» .

Цей процес був одним із найбільш трудомістких, потребував багато робочих рук, а отже – колективної допомоги. Таким чином відбувалося об'єднання трудових ресурсів для безкоштовної допомоги тим людям, яким не під силу виконати дану роботу самостійно. Саме колективна робота – визначальна складова способу життя людини.

На будівельну толоку господарі запрошували (кликали) сусідів, друзів, кумів, односельців. У такій гуртовій роботі брало участь майже все село. «Ото чоловік сорок-п'ятдесят звемо. Все село». Ніхто не відмовлявся від допомоги, «це, як обов'язок був», відмова засуджувалася громадою. Дієвим було правило: «сьогодні в тебе, на ту неділю в мене». Результатом роботи було за один день зведення хати, або мазання її, або поновлення тощо. «Казали: іду на одробіт. Мені ж робили. І тепер треба тим людям одробити. На одну неділю саман у когось робити, на другу – горіше накладати, а на третю – комусь мазати хату, а опісля – поновляти, з кізьяком гладити... і оце ж ходили».

Підготовка та заміс глини для мазання хати

Неймовірно важкою працею під час толоки було зробити заміс глини. «Глину місили з соломою. Такий великий заміс. Соломи навозили, воду наносили у бочки. І ото те глинище розкидали, розбувалися, задирали спідниці і місили босі. Ногами гуртом заходять і танцюють по тій глині. Важко. Та ще й співали. А тоді вже опісля примінилися кінями. Наверху сідає мужчина чи хлопець і конем місять».

Увесь процес замісу глини для мазання тривав довго і супроводжувався піснями. Глину місили посеред двору. Утворювали величезне глиняне коло із сухої глини. Навозили бочками воду, поступово вливали її в глину. Учасники толоки, переважно жінки (10 - 20 душ) заходили у те коло і починали місити глину босими ногами. Поступово у місиво добавляли соломку. Чоловіки доливали воду, підсипали соломку, а жінки ставали в коло одна за одною і безперервно місили, місили, допоки заміс ставав потрібної для мазання консистенції. Так тривало дві-три години. Жінки із фольклорного гурту «Надвечір'я» із с. Комиші Сумської області ділилися

знаннями про визначення готовності глини до мазки: «Кидали багатенько соломи. Якщо заміс здоровий, круглий, з нього отак – клип – і вискочиш із замісу обома ногами. Якщо погано вимісиш, то на ногах буде глина, а якщо харашо, то глини на ногах не буде. Якщо глина на ногах, то треба ще добавляти соломи і місити поки буде вимісіна глина».

Як бачимо, підготовка глини та її заміс відігравали важливу роль у будівництві хати.

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БАЛКИ КОЗАЧА

Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство»

Новомерчицький ліцей Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.

Керівники: **Бондаренко Олександр Володимирович**, учитель географії Новомерчицького ліцею Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області,

Вовк Володимир Федорович, учитель географії Новомерчицького ліцею Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.

Чинна робота створена на підставі довготривалих геологічних та фізико-географічних досліджень території Новомерчицького старостату (раніше – Новомерчицької сільської ради) Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, які проводились учасниками гуртків «Географічне краєзнавство» і «Геологічне краєзнавство» протягом приблизно 30 років. Вони охоплювали вивчення і дослідження геологічної будови території, місцевих форм рельєфу, природних і штучних водойм, ґрунтів, рослинного і тваринного світу (відповідно до існуючих рекомендацій). Проводились також системні метеорологічні спостереження.

Проведені польові дослідження, їх камеральна обробка, робота з текстовими документами та картографічними матеріалами дозволили зробити певні висновки щодо природних ресурсів балки Козача, стану їх сучасного використання та перспектив на майбутнє.

1. Як показали проведені багаторічні дослідження, територія балки Козача має досить багаті природні ресурси, хоча більшість з них (за винятком природного газу Наріжнянського родовища) має місцеве значення.

2. Існує потреба поглибленого вивчення місцевих червоних глин, лесоподібних суглинків та олігоценів пісків з метою оцінки їх запасів і якості, що у майбутньому може стати основою для їх промислового використання.

3. За станом на 2025 рік більшість природних ресурсів балки Козача (за винятком природного газу) не використовуються або використовуються слабо і несистемно.

4. Досить значну цінність для дрібного бізнесу представляють собою місцеві ставки. Вони можуть стати основою для товарного розведення риби.

5. Використання місцевих пасовищ і сіножатей у майбутньому можливе лише за умови відновлення поголів'я великої рогатої худоби у сусідніх населених пунктах, що на даний час малоімовірно.

6. У місцевих лісах є певні запаси товарної деревини. Вони можуть стати базою для задоволення потреб місцевого населення та громадських установ як джерело дров. Але подібне їх використання потрібно узгоджувати з вимогами охорони навколишнього середовища.

7. У балці Козача існують об'єкти, які можуть бути використані для розвитку рекреаційного господарства: ставки біля села Війтенки (для платного любительського лову риби) та розкопки давнього готського поселення, які тут проводять вже тривалий час співробітники Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (як об'єкт пізнавальних екскурсій).

РОЛЬ ЖІНОК У КОЗАЦЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Вихованці гуртка «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, учні КЗ "Харківський ліцей №108 Харківської міської ради"

Керівник: **Мархалюк Наталія Петрівна**, керівник гуртка «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учитель географії КЗ «Харківський ліцей №108 Харківської міської ради»

Століттями суспільство — українське тут не виняток — мало патріархальний характер. І коли йдеться про козацтво, то одразу виникає асоціація з мужнім звитяжцем, а ніяк не з шляхетною лицаркою. А втім, джерела свідчать, що лицарки в історії були: до прикладу, про них згадують «Хроніка європейської Сарматії» Алессандро Гваньїні 1578 року; «Опис України» Гійома Левассера де Боплана 1651-го; «Книга подорожі: Північне Причорномор'я» Евлії Челебі 1660-х; Літопис Самійла Величка, написаний після 1720-го.

У сучасному українському науковому просторі питання про жінок-козачок набуває дедалі більшої популярності. До нього вже зверталися такі вчені, як Олександр Кривоший, Володимир Кукса, Оксана Кісь, Тетяна Коломієць, Валерій Антонов, Вікторія Піщанська — і їм вдалося розвіяти чимало міфів, що зародилися передусім у ХІХ столітті.

Деякі дослідники з ХІХ століття — як-от Аполлон Скальковський, Пантелеймон Куліш, Дмитро Яворницький — узагалі заперечували жіночу присутність у Козацькій державі. Тексти цих авторів стали головними у творенні міфу про козака як аскетичного чоловіка, котрий відданий лише військовій справі, а жінками зовсім не цікавиться. Ба більше, Скальковський, ґрунтуючися на «неписаному статуті Запорозького товариства», писав, що одружений козак не мав права на військово майбутнє, не міг отримати посаду чи досягти високого чину. Окрім ідеалізованого образу лицаря, історики мали переконання про абсолютну відсутність жінок на Запорозькій Січі. У жінках вбачали загрозу; Кулішеві навіть належить вислів «Не ступай, бабо, ногою в Січовий кіш, лучче в домовину».

Та якщо звернутися до джерел, то ці тези легко можна спростувати. Скажімо, у рукописних хроніках шляхтича Свентослава Оржельського (1549–1598) детально описані суспільні особливості Січі, зокрема й те, що козаки вільно брали шлюб і жили разом з дружинами й дітьми «на нижньому Дніпрі» — тобто жінкам дозволяли перебувати на козацькій землі. Їхній соціальний статус, звісно, не був такий самий, як у чоловіків: адже головну роль чоловіків у соціумі й обмеженість прав жінок затверджували не тільки упередження звичайного люду, а й офіційні закони.

Зрештою, зростання кількості козаків і козачок з 8 тис. у 1570-х до 18–30 тис. 1648 року більше схоже на природний ріст населення, неможливий без жінок.

На початку ХІХ століття було записано спогади колишнього запорожця Микити Коржа, які фіксують присутність жінок у традиціях войовничого південноукраїнського степового соціуму. Йшлося про звичай, за яким лише жінка могла зберегти життя засудженому на смерть козакові, якщо наважувалася вийти за нього заміж. І цей сюжет повторюється в багатьох переказах.

Згадки про жінок-воїтельок збереглися в численних піснях, колядках, баладах, їх зафіксовано у відомих прислів'ях, як-от: «Іван плахту носить, а Настя — булаву». Прислів'я відсилає до Анастасії Марківни Скоропадської (Маркович). Дружина гетьмана Івана Скоропадського була однією з найвідоміших жінок ХVІІ–ХVІІІ століть. Вона часто втручалася в державні справи, за що її прозвали Настею-гетьманіхою (Настею-гетьманшею).

У 1894 році записано легенду про те, як жінка стала кошовою: «Запорожці — як ті ченці: мало розбірали толку в жінках. Інчій було і зостаріється, а баби і в вічі не побаче. Раз запорожці достали десь невеличку дівчинку і віддали кошовому». Кошовий виховував Христю, вважаючи, що то хлопець. А помираючи заповів, щоб вибрали її кошовим. Ставши кошовим, точніше кошовою, Христя взяла собі за джуру молодого козака Гнатка.

А розповідь про те, як у листопаді 1654 року каральне військо Речі Посполитої на чолі з обозним Стефаном Чарнецьким і козачка Олена Зависна підпалали діжку з порохом (за іншими даними, пороховий льох) та підірвала себе разом із ворогами.

Найвідоміша своїми військовими подвигами козачка в історії України — Варвара Кодак (Мотора або Яшна). Між ворогами ширилися чутки, нібито: «У козаків є відьма, яка допомагає чарами, а ще — бачить далі, аніж птах може бачити і надзвичайно влучно шле кулі з мушкета та стріли з лука».

Виходить, що воювали жінки в козацьку добу разом із чоловіками. Адже про декого ходили легенди і залишилися письмові згадки. Однак навіть фольклор свідчить, що жінкам доводилося перевдягатися або приховувати свою стать.

Ми знаємо про це надто мало, щоб робити конкретні висновки. Що відомо напевне — через патріархальну культуру, відсутність у жінок можливостей займатися наукою, історію досліджували переважно чоловіки, відтак поза увагою істориків опинилося українське жіноцтво, а пройдений шляхтянками, міщанками, козачками і простими селянками життєвий шлях повністю зник, залишивши прірву в історичній науці.

Наша робота — це спроба зруйнувати пряму асоціацію козацької доби з чоловіками та надати видимості жінкам, які боронили свою землю. Нині в Збройних силах України близько 70 тисяч жінок. То чому вважається, ніби наші предки-жінки не могли брати участі в обороні своєї країни й раніше?

ТАЄМНИЦІ КОВ'ЯЗЬКОГО ПІДЗЕМНОГО СКИТУ

Вихованці гуртка «Екологічне краєзнавство» ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, що працює на базі КОВ'ЯЗЬКОГО ЛІЦЕЮ.

Керівник: **Балабан Олена Василівна** — учитель біології, спеціаліст I категорії, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство»

Скит: походження і значення

Скит — це невелика чернеча обитель або місце усамітнення, де ченці живуть у молитві, праці та тиші, віддалено від великих монастирів і мирського життя.

Слово «скит» походить від грецького *Σκήτις* (*Skimic*) — назви пустелі в Єгипті, де у IV столітті виникли перші поселення християнських відлюдників. Звідси бере початок традиція скитського чернецтва — життя в усамітнених громадах, під духовним керівництвом старця, але без суворих монастирських правил.

В українській духовній культурі скити з'явилися разом із поширенням християнства. Найвідомішими є скити Києво-Печерської лаври, Манявського та Густинського монастирів. Вони були осередками молитви, посту, праці та духовного очищення. На Слобожанщині такі скити часто виникали біля ярів або печер, де створювалися невеликі підземні келії — місця молитви та тиші.

Отже, скит — це не лише архітектурна споруда, а передусім символ духовного усамітнення, віри й прагнення до гармонії з Богом.

Ков'язький скит

Одним із таких унікальних місць є Ков'язький підземний скит, розташований у селищі Ков'яги Валківської територіальної громади Богодухівського району Харківської області. Його історія оповита легендами. За однією версією, це залишки підземного монастиря XVIII століття, за іншою — витвір місцевого вчителя й художника Василя Васильовича Бурова, який у XX столітті створив підземну каплицю, прикрашену власноручними барельєфами й орнаментами.

Актуальність теми

Проблема збереження духовних і культурних пам'яток України сьогодні набуває особливого значення. Скит у Ков'ягах — унікальне явище в історії Слобожанщини, адже поєднує риси давнього монастирського підземелля й індивідуальної творчості Василя Бурова. Дослідження цього об'єкта сприяє відродженню інтересу до історії рідного краю, формуванню національної свідомості та вихованню любові до своєї землі.

Пам'ятка досі залишається маловивченою, тому потребує подальшого наукового вивчення та охорони.

Мета і завдання дослідження

Мета: Вивчити історію виникнення, архітектурні та художні особливості Ков'язького скиту, визначити його культурне, духовне й краєзнавче значення.

Завдання:

1. Ознайомитися з історичними передумовами виникнення скиту.
2. Дослідити особистість Василя Бурова — творця або хранителя підземелля.
3. Описати архітектурні, художні та релігійні особливості споруди.
4. Проаналізувати версії походження скиту.
5. Визначити сучасний стан об'єкта та його значення для громади.
6. Узагальнити матеріали архівів, музеїв і газетних джерел.

Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт: підземна споруда — Ков'язький скит (так званий «Скит Василя Бурова») у селищі Ков'яги.

Предмет: духовна, культурна й архітектурно-художня цінність скиту, історичні обставини його створення та сучасне культурне значення.

Методи дослідження

- Польовий — обстеження території, фотографування.
- Описовий — характеристика архітектури та внутрішнього оздоблення.
- Порівняльно-історичний — зіставлення з іншими підземними святинами України.
- Архівний — робота з матеріалами музею, газетами, документами.
- Усно-історичний — записи спогадів місцевих жителів.
- Аналітичний — узагальнення зібраної інформації.

Наукова новизна

Уперше здійснено комплексне вивчення Ков'язького скиту як пам'ятки духовної культури Слобожанщини. У роботі поєднано історичний, мистецтвознавчий та етнографічний підходи, зібрано маловідомі матеріали з архівів і місцевих джерел. Доведено, що скит у Ков'ягах є не лише пам'яткою місцевого значення, а й феноменом української духовної архітектури ХХ століття.

Ключові слова: *скит, Ков'яги, Василь Буров, підземна архітектура, духовна спадщина, Слобожанщина, краєзнавство.*

СІМЕЙНІ ЗИМОВІ СВЯТА НА ХАРКІВЩИНІ: ВІД СТАРИХ ОБРЯДОВИХ ПРАКТИК ДО СУЧАСНИХ ЛОКАЛЬНИХ ВАРІАЦІЙ

**Вихованці гуртка «Юні краєзнавці», учні 2-А класу Комунального закладу
«Харківський ліцей № 172 Харківської міської ради»**

**Керівник гуртка «Юні краєзнавці», методист краєзнавчого відділу
Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій
учнівської молоді» Харківської обласної ради
Добровольська Наталія В'ячеславівна**

Зимові родинні свята в українській традиції становлять один із найбільш архаїчних шарів народної культури. Для Харківщини, що входить до історико-етнографічного регіону Слобожанщини, характерне поєднання давніх українських аграрних звичаїв, козацьких елементів духовної культури та локальних традицій переселенців XVII–XVIII ст. Попри значну цінність цього культурного пласту, конкретні регіональні особливості зимового циклу Харківської області залишаються вкрай малодослідженими, а більшість доступних описів мають фрагментарний характер. У сучасних умовах відродження локальної ідентичності та активізації громад Харківщини інтерес до традиційної обрядовості посилюється, що робить вивчення місцевих варіацій зимових свят особливо затребуваним.

Вихованці гуртка «Юні краєзнавці» з цікавістю ознайомилися та систематизували зимові родинні звичаї на території Харківщини. Для цього було проведено пошук описів

зимових традицій та свят у першоджерелах XIX – початку XX ст. (польові записи, етнографічні збірники, архівні видання), а також проведено порівняння їх трансформації у XX–XXI ст.

Вихованці виявляли та порівнювали локальні відмінності різдвяних, новорічних та водохресних практик, які відрізняються від традицій центральних та західних регіонів України. Деякі окремі заходи та традиції було із задоволенням змодельовано та відтворено учнями в аматорських виставах.

Метою даного дослідження було виявити, описати та проаналізувати регіональні особливості зимових родинних свят Харківщини, визначити їхнє історичне походження, обрядовий зміст та сучасні локальні трансформації, активно залучитися до відтворення окремих традицій та практик. Проведення подібних наукових та інтерактивних досліджень є важливою складовою національно-патріотичного виховання учнівської молоді.

Історичні витоки зимових свят на Харківщині. В опрацьованих джерелах було знайдено ранні зразки слобожанського різдвяного фольклору, локальні назви страв і звичаїв, що дало змогу реконструювати давню структуру зимового періоду [1, 2, 3]. Проаналізувавши відповідні джерела інформації, було визначено, що формування зимового календарного циклу в слобожанських родинях відбувалося під впливом:

- давніх аграрних культур;
- християнської традиції;
- козацького побуту;
- культур переселенців зі степової смуги та Лівобережжя.

1. Святвечір та Різдво в родинях Харківщини. Серед характерних локальних рис:

- поширеність пшоняної куті, пов'язаної з аграрною спеціалізацією регіону;
- використання обжинкового снопа з кукурудзи як різновиду дідуха;
- переважання простих, коротких колядкових формул;
- збереження козацьких мотивів у колядках («воїн», «кінь», «дорога», «степ»).

Важливою рисою є також відсутність широкого розповсюдження «Маланки» у західному її форматі, натомість зберігається традиція «кози» — маски, що використовувалася в молодіжних обходах.

2. Новорічно-василівський цикл. На Харківщині домінує практика ранкового засівання 14 січня. Засівальні тексти відзначаються простотою, короткими побажаннями та зверненнями до родини. Театралізовані дійства типу «водіння Маланки» характерні для регіону значно менше, ніж для Правобережжя України. Сильним елементом обрядовості залишається благословення господарства: обряд окроплення житла та хліва «йорданською водою» з відголосом дохристиянських уявлень про очищення простору.

3. Водохреще на Харківщині. У літературних джерелах описані унікальні для регіону практики:

- освячення зброї, кінської зброї та господарських знарядь;
- окроплення домашніх тварин;
- купання немовлят у воді, набраній під час водосвяття.

У селах Ізюмського повіту до початку XX ст. зберігалися елементи козацького «водохресного виїзду», який нині відроджується в окремих громадах як локальна культурна акція.

4. Сучасні варіації зимових свят Харківщини. Починаючи з 2000-х років, у регіоні спостерігається активізація культурних ініціатив, спрямованих на відродження традицій:

- громадські вертепи та коляди у Харкові;
- дворові ініціативи з колядування та засівання.

Після 2014 року спостерігається зміцнення інтересу до локальних звичаїв як способу формування регіональної ідентичності та єдності громади. Традиції набувають нових форм: урбанізовані вертепи, шкільні театралізовані дійства, фестивальні колядні маршрути.

Зимові родинні свята Харківщини становлять цілісну систему, у якій поєднуються архаїчні аграрні уявлення, козацькі традиції та християнська символіка. Попри значний вплив загальноукраїнських фольклорних моделей, регіон зберіг низку унікальних рис, які вирізняють його в межах Лівобережжя. Систематизація першоджерел та сучасних польових спостережень

дозволяє реконструювати локальні ритуали й простежити еволюцію зимових свят від кінця ХІХ ст. до сьогодення.

Список використаних джерел

1. Грінченко Б. Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській та Харківській губерніях: у 4 т. — К.: Наук. думка, 1899–1901.
2. Електронний архів українського фольклору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://folklore-archive.org.ua>
3. Цифровий архів етнографічних матеріалів Слобожанщини та Полтавщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://folklore.kh.ua/stories>

ЗАПАМ'ЯТАЄМО ЙОГО УСМІХНЕНИМ

Вихованці гуртка «Юні музеєзнавці» ЦТКЕУМ

та Члени Ради Зразкового музею «Пам'ять» Валківського ліцею ім.О.Масельського, Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.

Керівник: **ГУБСЬКА Наталія Віталіївна**, вчитель трудового та естетичного виховання, спеціаліст вищої категорії, керівник народознавчого гуртка та гуртка «Юні музеєзнавці» ЦТКЕУМ та керівник Зразкового музею «Пам'ять» Валківського ліцею ім.О.Масельського, Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.

Увічнюючи пам'ять про наших героїчних земляків, чий імена вже навічно вписано у воєнний літопис нашої держави, зразковий військово- історичний музей «Пам'ять» ліцею імені О. Масельського започаткував проект «На шляху до перемоги». Цей своєрідний літопис мужності і слави складуть матеріали про уродженців і жителів Валківщини, які героїчно загинули, захищаючи рідний край, з моменту широкомасштабного вторгнення російського агресора. Публікуються ці матеріали і на сторінках місцевої газети «Сільські новини». І нинішня розповідь, яка презентує шкільний проект — про випускника ліцею імені О. Масельського 2011 року Володимира Дорошенка.

Все своє недовге життя Володя прожив у Валках. Навчався в ліцеї, де мав багато друзів, захоплювався музикою і футболом. Професійну освіту здобув у Харківському Національному університеті цивільного захисту. Після цього одержав призначення на роботу в рідне місто, чотири роки працював інспектором у Валківському районному відділі ГУ Державної служби надзвичайних ситуацій.

З першого дня війни Володимир пішов добровольцем до одного з підрозділів територіальної оборони «Азов», де був кулеметником. На жаль, бойовий його шлях виявився дуже недовгим – рівно через місяць, 25 березня, він загинув у бою в селі Вільхівка на Харківщині, заклавши своїм тілом побратима від осколків під час вибуху. Йому було лише 27 років...

Ця трагічна звістка сколихнула валківчан. Чимало людей на Валківщині знали і поважали Володимира, адже він мав дуже широке коло спілкування і в професійній діяльності, і в особистому житті. Всі, до кого ми зверталися з проханням поділитися своїми спогадами про Володимира Дорошенка, відгукуються про нього тільки позитивно, відзначають його відкриті, товариську вдачу, добросердність і доброзичливість.

Розповідають педагоги ліцею. Класний керівник Ріта КРАВЦОВА: «Володя запам'ятався мені дуже спокійним учнем, добрим, безвідмовним, з незмінною приязною посмішкою на обличчі. Проблем з ним ніколи не виникало ні в навчанні, ні у виховній роботі. Напевне, тут важливу роль відіграло і домашнє виховання, де провідна роль, на мою думку належала бабусі Любові

Іванівні. У Володі з нею були дуже близькі стосунки, і кращі його якості – це і її значна заслуга».

Наталія ГУБСЬКА, керівник зразкового військово- історичного музею «Пам'ять»: «Володимира мені випало і навчати, і співпрацювати з ним, вже як з інспектором ДСНС. Спокійний, порядний хлопчина – таким він був, навчаючись в ліцеї, таким залишився і в подальшому. Він за своїми службовими обов'язками консультував у питанні безпечного зберігання в нашому музеї експонатів – елементів стрілецької зброї та боєприпасів часів Другої

світової війни, переглядав нові експонати і видавав офіційні довідки про їх безпечність. Був щодо цього дуже чітким і відповідальним. І, до речі, проводив велику роз'яснювальну роботу серед школярів про те, як поводитися у разі виявлення таких боєприпасів”.

Чимало яскравих шкільних спогадів пов'язано з Володимиром Дорошенком у його однокласників. Тут і навчальні екскурсії, і позакласні заходи, і дводенний похід у ліс з наметами. “Володя був завжди веселим, товариським, дружелюбним, щедрим і дуже толерантним, душею нашого класу. Як фанат харківської футбольної команди “Металіст” розповідав багато цікавого про матчі, за якими спостерігав з трибун фансектору. Завжди, коли його згадуємо, бачимо нашого Вову тільки усміхненим... Таким, яким він завжди був. Не віриться, що його більше з нами немає..”

У плані просвітницької роботи Володимир Дорошенко багато співпрацював з навчальними закладами, приходив на виховні години, брав участь у тематичних заходах. Розповідає директор Валківського Будинку дитячої та юнацької творчості Світлана Прищеп: “В доковідні часи на базі нашого закладу п'ять років поспіль проводилися зональні фестивалі дружин юних пожежних, ініціатором яких була служба ДСНС. І Володимир Дорошенко неодноразово був її представником на цих змаганнях, брав щонайактивнішу участь у їх підготовці й проведенні, був членом журі, тісно контактував з учасниками в інших громадах. Був він і серед активних організаторів щорічного конкурсу малюнків “Пожежа очима дітей”. Дуже відповідально до цього ставився, брав на себе значний обсяг організаційної роботи. Працювати з ним було дуже легко. Тільки приємні враження і спогади залишила ця наша співпраця і сам Володимир – як фахівець і особистість.”

Добрим, чуйним, людяним, з відкритою душею, завжди готовим допомогти – таким запам'ятався Володимир Дорошенко колегам. За їх розповідями, як провідний, а згодом – головний інспектор він виїздив на місця побутових пожеж у складі слідчо-оперативних груп для встановлення ймовірної причини загорання. І при цьому дуже співчутливо ставився до погорільців, щоразу старався їх підтримати, втішити, знаходив необхідні слова, говорив, що найбільша цінність – це людське життя. Дуже любив дітей, охоче організовував для них тематичні заходи, готував подарунки.

У мирний час Володимир робив усе для того, щоб забезпечити та врятувати людей. Загинув, також рятуючи життя, до кінця залишившись рятувником і захисником.

ЛЮБОТИНСЬКИЙ ІНЖЕНЕРНИЙ ФЕНОМЕН: НАЙДОВШИЙ КРИТИЙ ПІШОХІДНИЙ МІСТ ЄВРОПИ

Вінник Даря, учениця 11-А класу Люботинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №3 Люботинської міської ради Харківської області. Керівник: **Мельчукова Анна Володимирівна** - вчитель історії Люботинської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №3 Люботинської міської ради Харківської області

Місто Люботин, розвинулося завдяки залізниці, ставши важливим вузлом, де сходяться магістралі (на Харків, Полтаву, Мерефу) з другої половини ХІХ століття.

Розташування великої сортувальної станції та десятків колій створило фізичний бар'єр, розділивши місто на дві частини, що ускладнило доступ до соціальної інфраструктури (школи, лікарні, ринок).

Загроза життю: Місцеві жителі були змушені щоденно перетинати небезпечні колії, що створювало загрозу та призводило до нещасних випадків.

Містобудівний конфлікт: Велика ширина залізничного полотна (сортувальної станції) унеможлилювала безпечний наземний перехід.

Інженерні вимоги: Міст мав бути достатньо довгим (близько 260 м) та високим для безпечного перекриття всіх колій та пропуску електрифікованого транспорту.

Рішення про критість: Обрано криту конструкцію для захисту металевих каркасів від опадів (довговічність) та забезпечення комфорту пішоходам у негоду (дощ, сніг, ожеледиця).

Час будівництва: Основні роботи проводилися в період активного розвитку та електрифікації залізниці, у середині 1950-х років.

Дата завершення: Найчастіше фігурують 1954–1955 роки.

Тривалість робіт: Будівництво тривало орієнтовно 1,5–2 роки, включаючи складні роботи з фундаменту та монтажу металевих секцій.

Проектувальник: Проект розроблявся Харківським відділенням проектно-вишукувального інституту "Діпротранс" або аналогічною спеціалізованою організацією. Це був типовий інженерний проект, адаптований до місцевих умов.

Кошторис: Будівництво було дороговартісним об'єктом (кілька мільйонів радянських рублів у цінах 1950-х років).

Джерело фінансування: Фінансування здійснювалося за рахунок союзного залізничного бюджету, що підкреслює його стратегічну важливість для залізниці, а не для місцевого бюджету.

Необхідність глибокого закладення фундаментів через насипні ґрунти та можливі запливи.

Монтаж металевих ферм проводився секціями, вимагаючи ретельної координації з графіком руху поїздів, часто у "технологічні вікна".

Металевий каркас, сталеві ферми як несучі конструкції, масивні бетонні опори (бики).

Міст є найдовшим критим пішохідним мостом у Європі (близько 260 метрів).

Цей статус обумовлений не архітектурними амбіціями, а винятковою шириною Люботинського залізничного вузла та необхідністю перекрити всі колії сортувальної станції.

Міст є єдиною безпечною ланкою, що фізично і соціально об'єднує дві розділені частини міста.

Без мосту життя міста було б паралізоване. Він є ключовим маршрутом для щоденних потреб тисяч мешканців.

Споруда стала візитівкою Люботина та невід'ємним елементом його ландшафту.

Міф про "Тунель Часу" та прощання:

Довга крита конструкція створює відчуття "тунелю часу" або "тунелю життя" — простір для медитативного переходу між різними частинами міста чи рутини.

Сакральне значення: Міст набув статусу місця останнього прощання та першої зустрічі, пов'язаного з вокзалом (поїздки на навчання, роботу, військову службу).

Легенди про "таємне" будівництво:

Поширений, але не підтверджений міф про наявність системи опалення-підігріву настилу для боротьби з ожеледицею, що підкреслює бажання громади бачити максимальний комфорт.

"Секретний проект": Чутки про те, що міст є частиною секретного військового чи стратегічного інженерного проекту через його грандіозні розміри.

"Золотий цвях": Фольклорний мотив про цінний предмет, замуrowаний у конструкцію.

Міст у місцевій топоніміці та сучасних викликах:

Використання скороченої назви "Критий" як основного орієнтира у місті.

Стіни мосту історично використовувалися як неофіційний інформаційний стенд та арт-простір для оголошень чи графіті.

Як об'єкт поблизу важливого залізничного вузла на Харківщині, міст перебуває в зоні ризику під час російсько-української війни, що вимагає підвищених заходів захисту та безпеки.

Люботинський міст є винятковим об'єктом інженерної спадщини та символом практичної необхідності, що виникла через унікальні масштаби місцевого залізничного вузла.

Він є серцем соціальної комунікації та невід'ємним елементом життєдіяльності громади. Збереження мосту — це питання культурної спадщини та функціональної єдності міста.

ТАМ, ДЕ ПРОХОДИЛИ ШЛЯХИ ХАНІВ: ЗОЛОТООРДИНСЬКА СТОРІНКА ІСТОРІЇ ХАРКІВЩИНИ

Власова Анна, староста гуртка «Археологічне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, учениця КЗ “Великобачанський ліцей” Чугуївської міської ради Харківської області. Керівниця: **Кабак Олена Євгенівна**, методист, керівниця гуртка «Археологічне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, учителька історії КЗ “Великобачанський ліцей” Чугуївської міської ради Харківської області

Як відомо, держава Улус Джучі об'єднувала за допомогою деспотичної влади ханів два різних за культурою та за господарською моделлю світу: степових кочівників-скотарів та осілі сільськогосподарські землі з містами-центрами ремесел і торгівлі. Проте, зараз поки що складно встановити, який народ проживав під час Золотої Орди на території нашого регіону, наскільки густо був заселений край, якою щільністю населення відзначався. На наш погляд, мають рацію ті дослідники, які вважають, що «здатність проживати в умовах постійної небезпеки татарських набігів і нестабільного, ризикованого життя міг мати не якийсь народ, а тип людей, які за своїм характером пристосувалися до такого життя». Це могли бути нащадки аланів чи болгар - спадкоємців Хазарської держави, а також слов'яни, половці, які сприйняли культуру Золотої Орди.

Обрана тема на сьогодні досить **актуальна**, оскільки серед багатьох українців затвердилася думка про період тривалого “запустіння” на теренах сучасної Харківської області під час монгольської навали. Тому, для наукового доведення зворотньої думки ми обрали за **мету** визначити всі відомі на сьогодні археологічні об'єкти золотоординського періоду на сучасній території Харківської області для створення екскурсійного маршруту. Дана мета є важливою на сьогодні й тому, що в результаті військових дій на територіях Подонців'я є ризик зовсім загубити доступ до маловивчених археологічних об'єктів. Спираючись на вищезазначене, ми сформувавши певні **завдання**:

1.Зібрати інформацію про археологічні дослідження золотоординського періоду на території Харківщини та спростувати стереотип про “запустіння” нашого краю під час монгольського панування.

2.Дослідити артефакти з відомих археологічних розкопок і приватних колекцій.

3.Визначити об'єкти для екскурсійного маршруту та розробити заявлений екскурсійний маршрут місцями археологічних розкопок ординського періоду.

Об'єктом дослідження виступають археологічні пам'ятки доби Золотої Орди, знахідки з приватної колекції Григор'янца М.М., учасника експедицій Слобожанської археологічної служби, звіти археологічних розкопок.

Предмет дослідження — історико-культурна спадщина ординського періоду на Харківщині.

В ході роботи ми провели аналіз наукових джерел, познайомилися зі звітами археологічних розкопок Слобожанської археологічної служби, Раннесередньовічної слобожанської археологічної експедиції, експозиціями Чугуївського, Печенізького краєзнавчих та Харківського історичного музеїв, музею ХНУ імені В.Н.Каразіна та Археологічної лабораторії ХДПУ імені Г.С. Сковороди. Зібрали інформацію про археологічні дослідження даного періоду в Олешківському, Острозькому, Огульцівському поселеннях, в селищах Стримоухово, Зауддя, Артеміївське, в історичному центрі Харкова, на Донецькому, Чугуївському, Київському городищах та в інших менш досліджених археологічних об'єктах. Зробили узагальнення багаторічної експедиції на Кицівка-1, учасниками якої нам пощастило бути. Результат даного дослідження дозволяє остаточно спростувати стереотип про “запустіння” нашого краю під час монгольського панування для пересічного українця. А описані нами поселення розвиненого середньовіччя допоможуть в майбутньому скорегувати просторові межі Улусу Джучі, показати динаміку освоєння прикордоння та характер взаємодії різних етнокультурних груп в межах великої агресивної держави.

Під час обстеження пам'яток ординського періоду, експозицій вищезазначених музеїв та приватної колекції Григор'янца Михайла Миколайовича, ми зробили опис найцікавіших, на

наш погляд, артефактів, які допоможуть спеціалістам зрозуміти взаємовплив осілого та кочового населення в регіоні Подонців'я, уточнити своєрідність матеріальної та духовної культури ординського часу в зазначеному мікрорегіоні басейну Сіверського Дінця — на прикордонні Степу та Лісостепу в місці проходження магістральних шляхів.

Результати нашої роботи широко використовуємо вже протягом останніх років з метою популяризації та розповсюдження отриманої інформації: висвітлюємо в соцмережах зустрічі з археологами, ділимося інформацією про практичну роботу в експедиції, виступаємо з доповідями на історико-краєзнавчих конференціях. Та найбільшим особистим внеском в дослідження вважаємо розробку екскурсійного маршруту місцями археологічних розкопок ординського періоду на території Харківщини в двох напрямках: 1). Харків (центр) — Огульці — Олешки — Донецьке городище (під селищем Коротич) — Харків; 2). Харків — Зауддя — Кочеток — Кицівка — Печеніги — Ізюм — Харків. Вважаємо, що створені нами екскурсійні маршрути обов'язково після війни викличуть більшу цікавість та притягнуть велику кількість туристів в Харківську область для розвитку її рекреаційного потенціалу, а дана робота стане ще одним кроком в популяризації інтересу до такої маловивченої сторінки історії Харківщини як золотоординський час.

“ІВАН СІРКО - ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛКОВОДЕЦЬ”

Гавришкевич Юлія, учениця 9 класу, Комунального закладу «Козачолопанський ліцей»
Дергачівської міської ради. Керівник : Дигало І.О.,
учитель української мови та літератури

Дана робота – це дослідження життєвого шляху однієї одна з найвідоміших і найсуперечливіших постатей в історії українського козацтва - Івана Сірка.

Іван Сірко - видатний український полководець, легендарний кошовий отаман прославився багатьма перемогами над татарами й турками, хоробрістю та справедливістю, багато разів обирався кошовим отаманом Запорізької Січі, здобув понад 55 перемог і став символом незламності українського духу.

Відсутні чіткі відомості про дату народження видатного українського ватажка. Ймовірно, це 1605-1610 роки, а його місце народження за однією версією – на Слобожанщині (в Мерєфі), за іншою – на Поділлі (в Мурафі, Вінницька область).

Історичні документи вказують на можливість його шляхетського походження, що суперечить народним переказам про козацькі корені. Про його батьків чи інших родичів у доступних джерелах немає значущої інформації.

Іван Сірко був одружений. Його дружина загинула разом з двома синами в 1680 році. Ця особиста життєва трагедія стала причиною передчасної смерті Сірка. Також відомо, що мав він прийомного сина, який був кримським татариним. Служив козаком на Січі. Історичні джерела, на жаль, не надають інші відомості про рідних синів або походження нащадків кошового отамана.

Іван Сірко брав участь у численних походах козаків на Кримське ханство, керував походом проти гетьмана Петра Тетері та польських військ у 1664 році, був претендентом на гетьманську булаву. Саме він підписав відомий лист турецькому султану Мехмету IV 1676 року. Політичні погляди Івана Сірка дуже часто змінювались: то він підтримував одного гетьмана, то іншого, але до останніх днів незмінною залишалась його антипольська і антимосковська позиція.

Іван Сірко вважався одним із найвідоміших козаків-характерників через його видатні військові успіхи та легендарні здібності. Він міг лікувати рани, ловити ядра руками та миттєво переміщатися на великі відстані, перетворюватись на вовка, керував стихіями, розганяючи хмари, викликаючи грозу.

В історії української літератури образ Івана Сірка — це образ легендарного кошового отамана, який уособлює найкращі риси українських захисників: незламну хоробрість, народну мудрість і відданість справі визволення від ворогів. Про нього згадують у численних думках,

піснях, легендах і переказах, де він виступає мудрим і хоробрим ватажком, який завжди стоїть на сторожі українського народу.

Для міста Харкова постать Івана Сірка є знаковою, хоча він і не мав безпосереднього правління в місті, але був харківським полковником, мав вплив та авторитет у регіоні. Сірко організував захист Харкова та навколишніх поселень від нападів кримських татар, зміцнив Харківську фортецю та укріпив оборонні лінії на Слобожанщині. Він формував козацькі загони, які охороняли південні рубежі Московської держави й України. Саме за Сірка Харківський полк став одним із найсильніших на Слобідській Україні.

У 2017 році в Харкові, біля станції метро «Історичний музей» - центрі міста, було встановлено на честь видатного кошового отамана Запорізької Січі пам'ятник, який уособлює мужність, волелюбність і силу українського козацтва. Він став важливим історичним і туристичним символом Харкова, нагадуючи мешканцям і гостям міста про героїчне минуле України, її козацьку славу та увіковічує народну пам'ять, пошану, любов до славнозвісного козацького ватажка.

МІСТО, СТВОРЕНЕ ЧАСОМ. УПІЗНАВАНЕ ОБЛИЧЧЯ ХАРКОВА

Гаврішкевич Юлія, Свічка Валерія, Хрупа Поліна, творче об'єднання «Веремія», учениці 9А класу комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської міської ради.

Керівник: вчитель біології і хімії комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської міської ради **Леденюва І.М.**

Українська архітектура має довголітню, багатогранну історію: від старовинних кам'яних святилищ та кромлехів – до сучасних будівель у стилі конструктивізму, від місця сили українського народу – Запорізької Січі – до українського постмодерну початку ХХ століття. Протягом багатьох років становлення української державності, розвитку нашого суспільства національна архітектура поступово набувала автентичності.

Місто, яке вже четвертий рік живе під постійними ворожими обстрілами: місто – герой Харків, незламне, улюблене місто для мільйонів людей.

Харків - крупний промисловий, науковий, освітній та культурний центр Слобідської України.

Історичний центр Харкова: найбільш відомі й значущі архітектурні пам'ятки міста.

Протягом всього існування міста Харків, його архітектура пережила чимало метаморфоз, нововведень, навіть експериментів: від української хатинки-мазанки до першого в Україні «Хмарочоса» - будівлі Держпрому.

Місто, як і його люди, ніколи ні стояло на місці, знаходилося у постійному русі, росло, розвивалося. Особливо вражаючі зміни відбулися із Харковом за роки Незалежності. Попереду були грандіозні плани, зупинила цей стрімкий рух уперед війна. Але незважаючи на всі перепони та труднощі, місцеві мешканці продовжують піклуватися про улюблене місто, намагаючись захистити, допомогти, зберегти архітектурні надбання та традиції предків.

Ми не знаємо, коли закінчиться війна, однак абсолютно впевнені, що Україна переможе. Тому вже зараз розробляються плани післявоєнного відновлення Харкова, запрошуються інвестори, які б допомогли зробити улюблене місто ще кращим, ніж воно було до війни. Впевнені, що саме до Харкова прийдуть молоді, амбітні, талановиті архітектори з усього світу, щоб разом з українськими творцями-зодчими відтворити неповторний архітектурний стиль Харкова.

Місто, де традиції поєднуються з сучасністю, а кожна будівля має свою неповторну історію. Саме завдяки цій гармонії минулого і теперішнього Харків став символом стійкості, незламності та відродження, демонструючи, що навіть у найскладніші часи український дух був і залишається незламним.

Мета і завдання роботи:

- досліджувати і вивчати архітектурні традиції м. Харків;
- ознайомитися з інформаційними, документальними джерелами різних епох з даної теми;

- підготувати повідомлення та доповіді для виступу перед однолітками, батьками, вчителями;
- вчитися працювати як одна команда за для досягнення спільної мети: планувати роботу колективу, раціонально розподіляти обов'язки, знаходити дієві шляхи та ефективні методи вирішення проблем, виконання завдань.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН НА ПРИКЛАДІ МІСТА ХАРКІВ

Гарькава Анастасія, вихованка гуртку «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківська обласна станція юних туристів», учениця 9 класу Харківського ліцею № 107 Харківської міської ради
Пошукова група «Юрасики», вихованці гуртку «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківська обласна станція юних туристів», учні 8-9 класів Харківського ліцею № 107 Харківської міської ради
Буряк Юлія Леонідівна, вчителька географії Харківського ліцею № 107 Харківської міської ради

Актуальними залишаються питання вивчення змін основних кліматичних показників, що відбуваються та будуть відбуватися у сучасних кліматичних умовах. Вони мають суттєве значення для оцінки вразливості населеного пункту до кліматичних змін як основоположного кроку до адаптації. Дане дослідження спрямоване на визначення змін кліматичних характеристик, оцінку вразливості міста Харків до теплового стресу та міського підтоплення.

Метою нашого дослідження стало виявлення змін основних кліматичних показників міста Харків та здійснити оцінку вразливості його до цих змін.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі завдання:

- визначити та охарактеризувати кліматичні умови міста Харків;
- виявити особливості динаміки багаторічної зміни температури повітря та кількості опадів у місті за період 1961-2024 рр.;
- дослідити вразливість міста Харків до теплового стресу та міського підтоплення в умовах змін клімату, побудувати власну модель «острова тепла» міста.

Основними *методами*, використаними у роботі, є аналіз наукових та статистичних джерел, математико-статистичний метод, картографічний метод, метод ГІС-технологій. *Вихідними матеріалами стали* кліматичні ряди даних середньомісячних, річних, максимальних значень температури повітря та кількості опадів на метеостанції Харків за період 1961-2024 рр.; ряди кількості небезпечних метеорологічних явищ за даними Харківського регіонального центру з гідрометеорології за період 2011-2024рр.

Проведені дослідження щодо вразливості міста Харків до кліматичних змін дозволяють зробити наступні висновки:

1. Аналіз кліматичних умов у місті Харків показав, що клімат Харкова помірно-континентальний з ознаками континентальності. На температурні та вологісні умови території міста впливає також вітровий режим, де переважаючими взимку є західні вітри, а влітку – східні. Упродовж року у Харкові зафіксовано, у більшості випадків, шарувато-купчасті хмари. Улітку спостерігається безхмарна погода внаслідок антициклонічної діяльності.

2. Встановлено, що температурний режим досліджуваної території взимку є нестійким. У цілому впродовж року відмічається зростання температури повітря на метеорологічній станції Харків. На зростання температури повітря у місті впливає збільшення антропогенного навантаження на природне середовище, де штучні особливості підстильної поверхні формують мікрокліматичні умови підвищеного фону температурного режиму над містом.

3. Встановлено, що до основних негативних наслідків зміни клімату, що можуть проявлятися у містах, належать тепловий стрес, міське підтоплення, стихійні гідрометеорологічні явища. Концентрація у містах значної кількості населення, особливості мікроклімату, зміна природних підстильних поверхонь, висотна забудованість, наявність мережі міського транспорту та добре розвинутої інфраструктури робить його значно вразливішим до цих проявів порівняно з іншими територіями.

4. Аналіз випадків хвиль тепла вказує на їх збільшення в останні роки, що підтверджує загальну тенденцію проявів зміни клімату. Над містом формується «острів тепла» зі своєрідними умовами надходження сонячної радіації, вологості повітря, напряму і швидкості

вітру, опадів. Існування «острова тепла» підтверджується побудованою власною моделлю острова із збільшенням температурного режиму повітря у більшості випадків (80%) на метеостанції Харків у порівнянні з іншими станціями (с. Рогань).

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні характеру та динаміки основних кліматичних показників, узагальненні регіональних особливостей впливу змін клімату на місто Харків, що дозволить оцінити його вразливість до них та подальшої розробки комплексного підходу адаптації.

Матеріали дослідження безпосередньо можна використати на уроках географії в школі, а також у роботі географо-краєзнавчих гуртків.

РІЗДВЯНА МАГІЯ НА ПРЯНИКАХ

Гладкий Сергій, вихованець гуртка «Друзі книги»
Краснокутського ЦДЮТ Краснокутської селищної ради
Богодухівського району Харківської області,
керівник гуртка: **Валентина Анатоліївна Сербіна**

Традиція випікання і дарування різдвяних обрядових пряників є частиною нематеріальної культури на Слобожанщині і має давні традиції. Вона побутує в громадах Харківської, Полтавської, Сумської областей, об'єднаних спільною історико-культурною традицією, подібною рецептурою, технологією приготування тіста та оздоблення, формами і символікою.

Обрядову випічку готують і дарують лише раз на рік у період різдвяних свят, переважно в родині або разом з родичами чи сусідами. У нас на Харківщині в Богодухівській громаді різдвяну випічку звуть «баринями», «вершниками», «конями». Такий вид печива печуть з прісного солодкого(не здобного) тіста, розписують кольоровою помазкою кладуть у торбинки колядників і щедрувальників. Дівчаткам дарують пряники у вигляді панянок, що символізує добробут і жіночність, а хлопчикам – коників чи вершників, як символ сили і мужності. Найбільша і найгарніша випічка призначена для хрещеників, у якості кольорової глазури використовують сік червоного буряка.

Історія випікання різдвяних пряників на Богодухівщині – давня, і перші історичні свідчення та письмові згадки випікання пряників на Харківщині датуються 18 століттям. Колись їх ліпили вручну, а згодом почали використовувати форми для виготовлення. У моїй родині збереглися дві металеві (жерстяні) форми для випікання, виготовлені домашнім майстром самостійно – «бариня» та «вершник». Метал грубий, міцний, висота форми близько 2 сантиметрів, а самих фігурок – 22 сантиметри.

Зазвичай використовувалося пісне солодке тісто, до складу якого входили мед, цукор, борошно та спеції, найчастіше імбир, кориця, гвоздика. Пряничні фігури вирізалися з тіста формами і могли бути дерев'яними або металевими. Випікалися пряники в духовці, яка зазвичай була в комині поруч з плитою, що топилась дровами протягом 10-15 хвилин, залежно від товщини виробів. Такі пряники мають приємний аромат, незвичайний смак та гарний колір. Ще вони довго не черствіють, і їх можна спекти заздалегідь. Після випікання пряникам давали остигнути і потім прикрашали помазкою з червоного бурякового соку та розписували глазурю зі збитого яєчного білка та цукру. Розпис робили довільний: завитки, контури, хвильки за власним бажанням. Або поверхню пряників розписували сумішшю з борошна і крохмалю, додаючи фарбник і пахучу рідину.

Існувала назва професії майстра, який випікав пряники – прянишник. Люди цієї професії знали всі тонкощі виготовлення різдвяної випічки і передавали їх у спадок.

Деякий час справа випікання пряників була призабутою, але зараз вона здобула нове народження і сьогодні випікання фігурних пряників залишається популярним заняттям, як вдома, так і на професійному рівні. З'являються нові форми та дизайни і використовуються сучасні прилади для випікання та оздоблення: електродуховки, міксери. Традиційні рецепти та техніки передаються з покоління в покоління, зберігаючи унікальність української культури випікання пряників.

У 2025 році традицію випікання та дарування обрядових різдвяних пряників на Слобожанщині було занесено до національного списку нематеріальної культурної спадщини України.

ЄФРЕМ ЙОСИПОВИЧ МУХІН – ПО ПРАВУ ПЕРШИЙ

Григадій Карина, вихованка гуртка «Екологічне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Керівник роботи – Складенко Людмила Павлівна, керівник гуртка «Екологічне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області

Мета роботи:

Дослідити життєвий і професійний шлях видатного українського медика, вченого та педагога Єфрема Йосиповича Мухіна, з'ясувати його внесок у розвиток медицини, освіти та духовної спадщини України.

Об'єкт дослідження:

Життя і діяльність Єфрема Йосиповича Мухіна.

Предмет дослідження:

Наукові досягнення, педагогічна та громадська діяльність Мухіна, їх значення для сучасної медицини.

Основний зміст роботи:

- Єфрем Йосипович Мухін народився у 1766 році в селі Зарожне Чугуївського району Харківської області.
  - Навчався у Харківському духовному колегіумі, Єлисаветградській медико-хірургічній школі, Московському університеті.
  - Був доктором медицини, професором Московського університету, деканом лікарського факультету.
  - Підготував покоління лікарів, серед яких — видатний хірург Микола Іванович Пирогов.
- Наукові досягнення Є.Й. Мухіна:
- Один із засновників хірургії, травматології, токсикології, судової медицини.
  - Першим зробив нейрохірургічну операцію.
  - Першим у Російській імперії провів щеплення від віспи (1801 р.).
  - Розробив перші алгоритми допомоги в хірургії травми і політравми.
  - Розробив власну теорію ампутацій.

Першим виклав основні положення рефлекторної теорії

- Першим у світі запропонував використання хлорного вапна для дезінфекції.
- винайшов шину-підщелепник і самовар-автоклав для стерилізації бинтів.

Автор понад 50 наукових праць, серед яких посібники з анатомії та хірургії

Педагогічна діяльність:

Є.Й. Мухін був талановитим викладачем, що поєднував науку з практикою. Його лекції відзначалися глибиною думки, доступністю й гуманістичним підходом до людини.

Вшанування пам'яті:

- Ім'я Є.Й. Мухіна присвоєно Кіровоградському медичному фаховому коледжу.
- У 2016 році в рідному селі Зарожне відкрито пам'ятник вченому.
- У місцевому ліцеї створено куточок пам'яті видатного земляка.

Висновок:

Єфрем Йосипович Мухін — видатний український лікар, науковець і педагог, який залишив значний слід у розвитку світової медицини. Його життя є прикладом самовідданого служіння науці, людям і Батьківщині.

Патріотичний акцент:

Робота доводить, що навіть із невеликого українського села може вийти людина, чия праця змінює світ. Пам'ять про таких постатей — важлива складова духовної спадщини нашого народу.

ХВАЛА РУКАМ, ЩО ПАХНУТЬ ХЛІБОМ! (КОРОВАЙНИЦЯ ЛІДІЯ РУДЬ)

Губа Єгор, 11 клас КЗ «Миколаївський ліцей»

Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області
Керівник: **Чуб Тамара Миколаївна**, вчитель української мови та літератури

Хліб - це не тільки коровай на столі, але й мірило моральних цінностей у людині, символ того, що приносить самовіддана праця. Якщо у домі пахне хлібом – тут злагода і щастя. Якщо у країні колосяться хлібні поля - тут мир і достаток. Хліб -це честь, це рука допомоги, це сила і могутність держави. Хліб – це святиня, це основа основ.

Після таких слів розмова мала б піти про тих, хто працює на землі, обробляє її, ростить врожаї, тяжкою працею і потім дарує нам святий хліб. Вони гідні прославлення і найвищої слави. Та наша розповідь – про жінку, яка результат праці хліборобів перетворює на Хліб – запашне, духмяне диво на столі, що, мов сонце, осяває наші домівки, зігріває наші серця. Це майстриня тістотворення, перша коровайниця Зачепилівської громади і Берестинського району, одна з найвідоміших майстринь хлібопекарського мистецтва на Харківщині та в Україні – Лідія Валентинівна Рудь. Про її активне громадське життя свідчать факти. Візьмімо для прикладу 2024 рік.

Влітку вона взяла участь у ЕтноГастроФестивалі «Борщик у глиняному горщику 2024» (с.Опішня, Полтавщина), де дивувала присутніх у Весільній хаті не тільки дивними, короваями, пиріжками, шишками, а й вправністю рук, щедрістю і теплом душі, добротою, мудрістю та розумом. У вересні до нашої землячки завітали фахівці Обласного організаційно-методичного центру культури і мистецтва (експедиція проведена в межах Програми розвитку культури, туризму та охорони нерухомої спадщини Харківської області і передбачала вивчення звичаїв, обрядів, етнографії). Пані Лідія ознайомила гостей з особливостями коровайного мистецтва в нашому регіоні, поділилася рецептами своїх «фірмових» шедеврів та давно забутих страв, приготування яких вона відроджує. Вона створила свій блог «Відроджуємо забуте. Гастроспадщина Слобожанщини, і не тільки», щоб пропагувати старовинні, забуті рецепти українських кулінарних шедеврів.

У жовтні 2024 року ця талановита жінка долучилася до проведення виставки-ярмарку «Приорільська паляниця»(м. Перещепине, Дніпропетровщина), де були представлені роботи коровайниць з усієї України: Київ і Лебедин, Тернопіль і Кременчук, Тячів та Чернівці, Вінниця і Черкаси, Житомир і Львів.... Л. Рудь гідно представила нашу громаду і всю Харківщину, адже її роботи вражають казково гарним виглядом та неповторним, неперевершеним смаком. А вже 26 жовтня під час V, ювілейного КоровайФесту в Опішні відбулася її Перша персональна виставка коровайного мистецтва. Захоплювалися красою її творінь присутні гості, раділи за неї колежанки-коровайниці з Одещини, Київщини, Полтавщини. Пильно і уважно оцінювала директорка Книги Рекордів Клубу Борщотворців та ТістоТворців Людмила Бутко асортиментний ряд, авторську техніку виконання, консистенцію і структуру тіста, вагу виробів.

Основну частину своєї великої і величній виставки пані Лідія того ж дня передала на передову. А допоміг їй у цьому друг дитинства, однокласник і односелець, сержант мінометного батальйону 5-ї окремої Слобожанської бригади Національної Гвардії України Родіон Мерчанський, з яким товаришують понад пів століття. Хто ж така Лідія Валентинівна Рудь, звідки витокі її хлібопекарського таланту і любові до рідної землі?

Народилася у с. Олександрівка, тут і прожила все життя. Після закінчення Забаринської школи отримала фах медсестри у Красноградському медучилищі, кілька років працювала за спеціальністю. А от запах свіжого хліба не покидав, додаючи сили і якогось душевного неспокою. Підросли діти, а потім і онуки, зводилося житло, доводилося тяжко працювати. А в душі буяло бажання краси, задоволення від життя, хотілося робити щось, що приносило б радість усім навколо. Це було як усвідомлення вічного сквородинівського «пізнай самого себе»... І поїхала до Харкова на кількаденний майстер-клас від вінницької коровайниці Оксани Ключко. Не злякали ні пандемія Ковід-19, ні ризик починати нову справу в досить зрілому віці. А потім було навчання у Шокало Людмили, з якою без довгих розмов бралися до практики,

пробували, ліпили, пекли. Відро яєць та мішок борошна витратили! І хоч коровайне мистецтво вимагає багато сил, уміння, емоційного настрою, якісних продуктів і т.п (що там казати, коли з початком війни часто вимикали світло, якось тричі довелося перепікати один коровай!), вона щаслива бачити результати своєї праці.

Високо оцінює роботу Л. Рудь докторка історичних наук, етнологиня, фундаторка ЕтноПросвітницького осередку - музею «Лялина світлиця»(Опішня, Полтавщина) Олена Щербань. Заходи осередку, на які поспішають з усіх регіонів України, набули статусу загальнонаціональних, їх учасницею є і пані Лідія. В грудні 2024 під час Різдвяної зустрічі у Лялиній Світлиці майстриня подивувала присутніх своїми шедеврами. А напередодні Нового 2025 року члени клубу побували зі своїми виробами в одному з найкрутіших столичних ресторанів «Глек» на запрошення власниці закладу М. Степової. Відвідувачі були у захваті від зовнішнього вигляду, аромату, смакових якостей мало відомих українських національних страв. Захоплено сприймали всі й витвори рук пані Лідії, бо осяяні та наповнені вони любов'ю.

У 2025 році вже відбулося кілька виставок виробів феї тістотворення. Наймасовішим заходом популяризації українських звичаїв, обрядів, національної кухні, одягу й культури став XI Міжнародний Фест «Борщик у глиняному горщику», що проходив 9 серпня 2025р. на Полтавщині. Гості й учасники були не лише з усіх регіонів України, але й з-за кордону, навіть зі США. Пані Лідія цього дня подивувала всіх величезною кількістю весільної випічки: короваїв, дивнів, шишечок, хлібів, пиріжків. Остання подія - участь у жовтневому КоровайФесті. Як волонтерка вона відома на всю Слобожанщину. Про неї - розповідь у книзі М. Ухмана «Люди волі», журналі «Українська Родина» №6 за 2024 рік, кількох книгах О. Щербань.

Ось така вона - звичайна і незвичайна жінка. Мати, дружина, бабуся. Щира сусідка і приємна співрозмовниця. Закохана у квіти і вишивання. Коровайниця і волонтерка. Невтомна і доброзичлива. Патріотка рідного села і всієї України. Одна з багатьох, хто відроджує народні традиції, звичаї та обряди, переймається українською культурою. А головне – вона наша землячка, талановита майстриня хлібопечення, жінка, роблячі руки якої пахнуть не збіжжям, як у хліборобів, а справжнім випеченим Хлібом - запашним, ароматним, нашим рідним українським Хлібом.

ФАРТУХ – ЕЛЕМЕНТ УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО КОСТЮМУ

Вихованці гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області.

Керівник: **Логачова Надія Валентинівна**, методист, керівник гуртка «Юні етнографи» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області.

Серед розмаїття елементів українського жіночого одягу значне місце відводилось поясно-стеговому одягу – фартуху. Фартухи були ткані, вишиті, однотонні, комбіновані, багатокольорові, з домотканої та фабричної тканини. Отож, фартух як поясний жіночий одяг, був незамінним як у повсякденному, так і в святковому одязі.

Фартух, запаска, плат, пілка, запонка, передник – всі ці назви позначають один предмет – шматок тканини, який пов'язували поверх стегового вбрання або просто на сорочку. Він був обов'язковим елементом жіночого українського традиційного народного вбрання.

Працюючи з літературою дізналися що у Стародавньому Єгипті фартух могли носити лише фараони і державні мужі, але з часом цей елемент чоловічого гардеробу перейшов до жінок. Вперше одяг, що нагадує фартух, згадується в збережених описах одягу давньоєгипетських вельмож. Державні службовці та воїни прикріплювали прямокутний відріз тканини до поясу, надягаючи його прямо на голе тіло.

Пізніше щось схоже на фартух з'явилося в Стародавній Греції і Римі. Це було настільки зручно і гігієнічно, що з часом звичай носити фартух перекочував до Європи, але там його одягали поверх сукні і прикрашали вишивкою і візерунками.

Як і сорочка, фартух-запаска – один з найбільш архаїчних елементів одягу. Хоча перші писемні згадки термінів «фартух», «запаска», «плат» в українських джерелах датують кінцем XVI – початком XVII століття, найімовірніше, що цей елемент одягу побутував значно раніше.

Інформанти розповіли що давнішими можна вважати фартухи-запаски з домотканої тканини, виготовленої з конопляних, лляних чи вовняних ниток. Коли на ринок потрапляли фабричні тканини і сільське населення мало можливість їх купити, використовували парчу, шовк, ситець.

Фартух – проста на вигляд річ: шматок тканини, яку пов'язували поверх спідниці або сорочки. Але насправді він мав особливе значення – не лише був обов'язковим елементом жіночого вбрання, а й одним з найбільш символічних. У давнину дівчатка носили лише сорочки, а коли у них починалася перша менструація, одягали фартушок. Він якраз свідчив, що дівчинка стала дівчиною. У ньому дівчата йшли заміж, а матері народжували дітей. «Коли б мені фартушок і добре намисто, то я б була отій жінці на славу невістка».

Співробітники КЗ «Художньо-меморіальний музей Репіна» розповіли що конструкція фартухів-запасок залежала від того, з якої тканини їх виготовляли. Якщо це була тканина домашнього виробництва, то такі фартухи шили на одну або дві пілки (пілка – шматок тканини, який зняли з верстата). Якщо було дві пілки, їх з'єднували попереду декоративними швами. Широкі фартухи з фабричних тканин шили з одного широкого шматка, і в декоративних швах вже не було потреби.

Оздоблення також було різним. Давніші, архаїчні фартухи декорували тканими орнаментами або просто кольоровими (червоними) смугами (Волинське Полісся, Житомирське Полісся). Композиція такого орнаменту на фартусі часто узгоджувалася з тканим орнаментом на спідниці. Зокрема до спідниці, ткані у вертикальні смуги, одягали тканий фартух у горизонтальні смуги, або тканий орнамент на фартусі був ширший за такий орнамент на спідниці.

Пізніше вишивка витіснила тканий декор, але традиція геометричних орнаментів зберігалася. Наступним етапом декорування фартухів-запасок був рослинний орнамент. Спочатку він був одно- або двоколірним (червоним або червоно-чорним), а з появою кольорових ниток – поліхромним.

По типу крою та оздоблення фартухи можна розділити на дівочі, жіночі та фартухи бабусь. По крою – однопілкові, прямокутні, але такими залишилися лише вовняні фартухи-запаски. Фартухи з легких тканин призначені на поясі і розширені донизу, що надавало силуету жінки видовженої стрункішої статури. У більшості «легких» фартухів на нижній частині є відрізна, зібрана, однотипна тканина – «шлярба», «зборка», «оборка».

Основний вид фартухів – це вибілене лляне домоткане полотно та світлі фабричні тканини – сатин, перкаль, ситець. Такі вироби обов'язково прикрашались узорами, які гармонізувались з оздобленням сорочки.

Декорували фартухи різновидною технікою вишивки: «хрестик», «гладь», «стебнівка», «занизування», а також аплікацією і різноманітним мереживом. Кольори фартухів – переважно білі, орнаментація – змінна, вона не збереглася, хоч мала бути трьохярусною, як і в рушниках. Якщо ж були «трьохсмужні» фартухи, то нижня була найкращою, потовщеною, завершувала узор. Якщо декорували фартух то тільки до колін.

У буденному одязі фартухи-запаски були функціонально необхідними, щоб захистити сорочку або стегновий одяг від бруду, а у святковому були скоріше декоративним елементом.

Українці вірили у магічні властивості одягу, а тому ставилися до нього шанобливо. Вважали, що фартух захищав не лише від бруду й холоду, а й від злих духів, зурочення. Він прикривав живіт, то мав особливе сприйняття серед жінок. Вагітні носили його як оберіг від злого ока. У мамин фартух під час пологів приймали немовля. Безплідним жінкам насипали у фартух розбиті черепки глечика, щоб завагітніла.

На фартухах врожали. Наприклад, якщо він розв'язувався, це свідчило, що дівчина скоро матиме дитину. Щоб врожай був багатий, господині засівали насіння з фартуха. Цей предмет одягу був джерелом родючості, благополуччя і довгого щасливого життя.

Зараз фартух використовується нашими жінками лише на кухні, і то не всіма і не завжди – часи міняються, і потреба в цьому елементі одягу давно минула. Але він вартий того, щоб його не забувати – хоча б як частину наших народних традицій і самобутності.

В сучасному етнодизайні одягу фартух набуває популярності, є багато цікавих прикладів його трактування. Фартухи носять на свята та на кожен день ткані, вишиті, з мереживом, виготовлені в техніці «макrame».

КОЗАЦЬКІ ЗИМІВНИКИ НА ХАРКІВЩИНІ: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЛЬ У ЗАСЕЛЕННІ ПІВДНЯ ХАРКІВЩИНИ

Даниленко Артем, учень 9-А кл. Харківського ліцею № 104 Харківської міської ради,
Шинкаренко Єгор, , учень 9-А кл. Харківського ліцею № 104 Харківської міської ради
Фурсова Кароліна, учениця 9-А кл. Харківського ліцею № 104 Харківської міської ради
Маринич Максим, учень 9-А кл. Харківського ліцею № 104 Харківської міської ради
Керівники: **Веріженко Ольга Сергіївна**, вчитель історії Харківського ліцею № 104 Харківської міської ради;
Кривопустов Сергій Миколайович, керівник гуртків Харківського обласного центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді Харківської обласної ради .

Запорозький зимівник - це первісна історія величезної кількості селищ і міст України. На Запорозьких Вольностях зимівник є основою добробуту запорозького козацтва. Важко уявити байрак або запорозький степ без зимівника, «де байрак та вода, там і козак».

Актуальність обраної нами теми обумовлюється, перш за все, з'ясуванням місця і ролі зимівника в історії Запорозького козацтва, та роль зимовників у заселенні півдня сучасної території Харківської області.

Дослідження проводилося на основі аналізу комплексу джерел, безпосередньо пов'язаних, перш за все, з економічними, соціальними, правовими, політичними і природоохоронними аспектами, що так чи інакше торкалися однієї з основних інституцій Запорозьких Вольностей - козацького зимівника та всього, що з ним було пов'язано. Визначаються архітектурні особливості помешкання і усієї садиби зимівника, сформованої під впливом не тільки природно-кліматичних умов, але і певних військово-стратегічних міркувань.

Головними джерелами є опрацювання робіт Дмитра Багалія, Олександра Біднова, Михайла Грушевського, Дмитра Яворницького, Наталії Полонської-Василенко, Володимира Голобуцького, Михайла Слабченко та інших дослідників історії козацтва, а також фондів бібліотек.

Дмитро Яворницький визначає зимівниками невеликі хутори чи фільварки, в яких запорожці утримували худобу і постійно перебували в них, а в деяких зимівниках ще й займалися рибальством. На такій же основі визначає запорозький зимівник Дмитро Багалій.

Слід зразу ж визначити, що саме являв собою зимівник. Взагалі існує два поняття цього терміну. Перший - в значенні помешкання чи житла, і другий - в значенні всього об'єкта або садиби. Самі запорожці для означення своїх осідлищ використовували головним чином такі терміни як шалаші, бурдюги, зимівники. І такий поділ зовсім не випадковий, бо саме так підкреслювався не тільки той чи інший тип житла, а й його приналежність, і до деякої міри та чи інша форма власності.

Перша документальна згадка про запорозькі зимівники, як про щось цілком стале і зрозуміле, зустрічається в жалуваній грамоті польського короля Стефана Баторія від 20 серпня 1576 року, яку спеціальним універсалом, підтвердив 15 січня 1655 року гетьман Богдан Хмельницький. В універсалі між іншим сказано: «Від Самарських земель через степ до самого Дону, де ще до гетьмана Предслава Лянцкоронського козаки запорозькі свої зимівники мали, і те все аби непорушно навіки при козаках запорозьких лишалось...» Відомо, що згаданий тут гетьман Предслав Лянцкоронський (помер у 1531 році).

Колонізація Південної України українським етносом зумовила гостру необхідність в якихось базових осередках для ватаг промисловиків. Ними і стають так звані коші, де взимку перебувала частина ватаги або артіль промисловців на чолі зі своїм обраним ватагом-батьком. Ці опорні бази-коші власне і були першими зимівниками. На їх основі формувалися курені, а з них пізніше сформувалась Січ. У своїх зимових станах, козаки-промисловики зберігали і обробляли здобуте, а також готували різні знаряддя й реманент до наступного сезону, ці

осередки названо «кошами». «Коші» або «стани» одночасно існували десятками, якщо не сотнями, і були осередками окремих промислових ватаг.

Військо Запорізьке низове у всьому його складі мало два поділи -військовий і територіальний. Як військо запорізька громада поділялася на тридцять вісім куренів, територіально - спочатку на п'ять, пізніші, у міру зростання населення та ускладнення функцій управління, кількість паланок збільшилося спочатку до восьми, а потім до одинадцяти паланок.

Якщо неодружені козаки- були підпорядковані Запорозькому Кошу і паланковій адміністрації фактично не підлягали, то одружені козаки, які жили по зимівниках, були виведені з прямого підпорядкування Січі і передані у відання паланок. Під юрисдикцію паланкової адміністрації підпадало все населення паланки.

Виділяються чотири типи зимівничих господарств.

До першого слід віднести господарства так званого «куреневого» типу. Найпростішим похідним козацьким пристанищем був «шалаш», інколи його називали куренем, і не тільки в значенні тимчасового літнього помешкання. Засвоєння українськими козаками певних елементів кочівницької культури засвідчується хоча б тим, що запорожці самі називали своє господарювання кочуванням.

Найстародавнішими, первинними стаціонарними помешканнями місцевих жителів була землянка чи напівземлянка, яку козаки називали «бурдюгом», так називали самотні, без жодних додаткових будівель землянки, розкидані по безлюдному й глухому степу запорізьких вольностей; найчастіші у них жили самотні козаки, що шукали повної відокремленості і від бурхливого січового життя. «... По степах скрізь кущами стояли бурдюги, себто землянки, чоловік на п'ять, на десять, а іноді й більш.»

До другого типу зимівничих господарств слід віднести садиби господарів що ще не встигли як слід розжитися.

Таке господарство міг заснувати один козак разом зі своїми родиною.

А оскільки таких хазяйств було найбільше, то цей тип зимівників можна назвати класичним, де крім самого господаря в них мешкало один чи два робітники-вихованці, відомі як «молодики». Це господарство можна назвати самодостатнім, оскільки надлишок виробленого виду продукції (мед чи риба) реалізовувався не заради прибутку, а задля придбання, інколи шляхом простого обміну, інших продуктів і знарядь.

До третього- типу господарств належали зимівники заможнішої частини запорожців. Ці господарства спеціалізувалися, на скотарстві. Такі господарства, крім родичів господаря, обслуговувались незначною кількістю найманих робітників. Садиби таких зимівників мали, крім господарських будівель, мали окремі житлові приміщення для наймитів. Зимівники цього типу мали садиби з загородками, конюшнями та загонами для худоби. Вони були зорієнтовані на ринок, де вівці, худоба та коні мали стабільний попит і часто вважались еквівалентом грошей.

В добу «Нової сичи» виникають великі багатопрофільні господарства товарного спрямування, які широко використовували вільнонайману працю. Відносини між усіма категоріями наймитів і володарем зимівника будувались переважно на договірних засадах. За своїми розмірами, розмірами торговельних обладків і рівнем взаємин вони більше скидалися на поміщицькі маєтки. Біля них осідало чимало сімей, фактично перетворюючи такий зимівник у село чи невелике поселення, де часто коштом господаря на вимогу його робітників-поселян зводилася церква і утримувався священик.

Старшини могли бути господарями кількох зимовиків, останній кошовий Петро Калнишевський володів трьома зимовиками, двома зимівникам володів барвінковський полковник Іван Гараджа.

Доцільність вибору місця для зимівника диктувалася кількома життєвими важливими вимогами. Стосовно степової, досить посушливої зони, однією з головних вимог при виборі місця розташування житла була наявність води як головного фактору виживання і господарювання. «Де вода та байрак - там і козак», - говорили самі запорожці. Другою, не менш важливою умовою, була певна захищеність місця проживання від можливих негативних природних явищ. Третьою складовою при виборі місця поселення було забезпечення певної

безпеки для мешканців від можливих ворожих нападів. І нарешті - це мало бути досить зручне місце для заняття тією чи іншою галуззю господарства.

Встановити саму кількість зимівників сьогодні досить важко через відсутність повних даних. Та й самі запорожці навряд чи знали точну їх кількість. Про що певною мірою свідчить спроба січової адміністрації з'ясувати це питання.

Більшість населення України вважає, що уся територія Харківської області належала до Харківського та Ізюмського слобідських полків, але це не так, південь нашої області входив до складу «вольностей війська запорізького». Частина території Харківської області розміщувалася в Орільській паланки на півночі лівобережного Запорожжя між верхів'ями р. Орелі і Самари. В 1767 від Орільської паланки була відокремлена Барвінківська паланка.

Обидві паланки були густо заселені, вважається що на їхніх територіях знаходилося понад 1 тис. зимівників запорожців та хуторів посполитих, але майже приблизних даних не залишилось.

Більшість садіб запорожців була розташована в гирлах балок, що виходили до води або мали свої природні джерела. Причому житло будувалось не на дні балки, а на одному зі схилів, що підступав до води, або займали другу над заплаву терасу. Відстань між зимівникам за Яворницьким 3-5 км.

За три сторіччя рельєф області не зазнав значних змін, це дало нам змогу приблизно встановити кількість зимівників на півдні харківської області. за нашими підрахунками кількість зимівників склала приблизно 850 зимовників. (додаток).

Заселення «Дикого поля» українським козацтвом було масовим. Наприкінці XVII ст. на значній території запорізьких паланок існували сотні зимівників та хуторів, де успішно розвивалися ремесла, промисли і торгівля. Українці обжили величезні незаселені простори земель «дикого поля».

Пройшовши складний шлях історичного розвитку - від тимчасового сезонного стану ватаги рибалок чи мисливців, через домінанту скотарства, зимівник за часів Нової Січі став багатопрофільним фермерським господарством. Це був шлях від екстенсивного здобичництва - до інтенсивного землеробства.

Після зруйнування Запорізької Січі, на місці багатьох козацьких зимівників були засновані слободи або ж ці слободи були утворені шляхом об'єднання зимівників певної місцевості в одне ціле. На середину 80-х рр. XVIII ст. козацькі зимівники перетворилися на слобідські хутори. Багато сучасних несених пунктів південної частини Харківської області знаходиться на місце козацьких зимовників та слобод.

«ТРАДИЦІЇ ЩЕДРУВАННЯ НА СЛОБОЖАНЩИНІ: СИМВОЛІКА, ОБРЯДИ ТА СУЧАСНЕ ЗВУЧАННЯ»

Довгоспина Анна, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство»,
ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВАЛКІВСЬКОЇ
МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ Керівник: **Цікало Наталія Іванівна**
Керівник гуртка «Історичне краєзнавство».

Щедрування — це давній український обряд, що виконується на Щедрий вечір (31 грудня або 13 січня), під час якого групи щедрувальників (особливо дівчата) співають обрядові пісні-щедрівки, що бажають господарям добробуту, здоров'я та багатого врожаю.

Ключовим елементом обряду на всій території України, є рядження – переодягання у різних фольклорних персонажів. Найпопулярнішим дійством є "Водіння Меланки". Меланка — це переодягнений у жіночий одяг парубок (символ року, що минає), якого супроводжує його "наречений" — Василь (символ нового року), а також інші маски: Коза, Ведмідь, Циган, Дід та Баба. Ця обрядова гра перетворювалася на справжній народний театр із жартівливими сценками, танцями та діалогами, що втілюють прощання зі старим роком і радісну зустріч нового.

Господарі, до яких приходили щедрувальники, радо приймали їх, вірячи, що ці візити приносять до їхньої хати благословення та щедрий рік. У відповідь на пісні та побажання, щедрувальникам дякували гостинцями: солодощами, пиріжками, ковбасами, а іноді й грошима.

На території Слобожанщини обряд щедрування був переважно таким же як на всій території України. З притаманними для кожного історичного періоду нюансами. Найколеритніше щедрування на цій території було часів Російської імперії. Як згадують нащадки очевидців тих подій – сумки щедрувальників були тоді повні.

З початком Першої світової війни, люди стали менш заможні, а під час Української революції цей процес продовжився. Звісно що з приходом Радянської влади, голодом 20-х, Голодомором 33-го слобожанцям було «не до щедрування», тут вже була справжня боротьба за виживання. Що й казати про Другу світову і третій голод в Україні. І лише з Відлигою, судячи з із свідчень очевидців тих часів, дозволено було щедрувати. Колядування на цій території менш поширене. Хоча до Радянської влади воно було доволі розповсюджене. Але до епохи Хрущова вижило лише щедрування.

Також ця частина Слобожанщини україномовна, а колядування та щедрування притаманна українському, а не російському народу, тому саме ці територіальні громади змогли зберегти те, що радянська влада намагалася витруїти голодом та репресіями, та помстою за те, що ці райони найдовше протистояли більшовицькій владі.

Символіка щедрівок тісно пов'язана з аграрно-побутовою магією та побажаннями добробуту. Головна мета щедрівок — принести щастя, здоров'я, достаток і багатий урожай господарям дому. Вони славлять господарів та їхню родину, закликаючи блага на весь наступний рік. Часто в текстах зустрічаються образи, що символізують родючість землі та худоби: найчастіше згадуються корова, кінь, бджоли, а також обряд "водіння кози", де коза виступає як символ життєвої сили та родючості. Також часто згадуються сільськогосподарські образи: ниву, жито, пшеницю, зерно та добрий приплід худоби. А також шлюбні мотиви: особливо в щедрівках, адресованих неодруженим парубкам та дівчатам, домінують побажання швидкого і щасливого одруження та створення міцної родини. І на останок - космічні та міфологічні образи: Сонця, Місяця, Зірок, які в народній свідомості пов'язані з небесними силами, що керують життям і природою.

На Слобожанщині, як і загалом в Україні, щедрівки зберегли більш світський характер, зосереджуючись на побажаннях щастя в господарстві та родині, ніж на релігійних темах.

Сучасне щедрування — це не просто данина традиції, а й неповторний прояв української ідентичності та незламного духу. У наш час щедрівки, як і раніше, наповнюють домівки радістю, теплом і світлою надією на краще майбутнє. А всесвітньо відомий "Щедрик" Миколи Леонтовича, знаний як *Carol of the Bells*, став музичним символом новорічно-різдвяних свят у всьому світі.

Щедрування в Україні залишається живою традицією — яскравим, веселим і глибоким обрядом, який єднає покоління і щороку підтверджує віру українського народу в добро, достаток і щасливу долю.

ДУХОВНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Доценко Алла, учасниця гуртка Історія України Комунальний заклад «Зачепилівський будинок дитячої та юнацької творчості» Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області.

Кинька Аліна Юрїївна, керівник гуртка Історія України

Комунальний заклад «Зачепилівський будинок дитячої та юнацької творчості» Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області

Дослідження культурної спадщини українського народу ми вважаємо необхідним, так як це основна складова душі українського народу, котра має безпосередній вплив на нашу сучасність.

Визначити основні настрої народу, їх ставлення до свят, обрядів, традицій. Дослідити через творчість, традиції, які пройшли до сучасності через роки, обряди та загалом культурну спадщину українського народу.

Ще з дитинства ми чуємо багато творів в яких закладено душу українського народу, де оспівано красу нашої неньки України, нашу мову солов'їну, традиції, що передаються з вуст в уста, свята, яким радіє і дорослий і малий.

Сьогодні в ході дослідження ми взяли за основу народну творчість українців, та літературні твори українських поетів та письменників. Неможливо пройти повз твори Тараса Григоровича Шевченка, де він оспівує красу України, згадує про наше коріння, про те хто ми є та якої нації, про тяжку долю українців, про те як знищували все, що може ідентифікувати нашу націю, як українців, але ми вистояли. Його вірш «Думи мої, думи мої...» розкриває всю повноту його переживань за українців, його бажання боротьби за вільну та незалежну націю. А в творі «Катерина» зображується побут, та описується життя людей, котрі жили в цю не просту добу. Наші незламні люди – це фундамент нашої країни, зараз попри смерть, жах, місяцями зневіру, інколи опущені руки. Ми не дозволимо зламати наш дух. Наші славетні козаки, тому яскравий приклад, їх утискали, знищували, а вони знову поставали з попелу.

22 лютого 2022 року нашій нації давали три дні, і говорили, що ми не протримаємося і трьох днів. Зараз листопад 2025 року. Ми втрачаємо в цій війні багато: близьких, дім, звичне життя, про те залишаємося вірними собі.

Виходячи з дослідженого матеріалу, ми можемо впевнено сказати, що традиції українського народу живі, що ми плачемо свою культуру, бережемо наші традиції. З початком війни в Україні люди ще більше почали повертатися до свого коріння, відбулася трансформація мислення. Ми почали більше цінувати нашу мову та культуру. Ми хочемо, щоб наші нащадки жили у вільній квітучій країні. Будемо передавати все з вуст в уста, так як це робили наші предки, адже любов до своєї культури та країни є обов'язковим елементом нашої цілісності та наповненості.

ЦІЛЮЩА СИЛА РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Дуга Юлія, вихованка гуртка «Охорона здоров'я» Краснокутського ЦДЮТ
Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області,
керівник гуртка: **Наталія Іванівна Іванова**

По-особливому ніжно, духмяно, солодко та терпко пахне в будинку моєї бабусі. А підвішені вузлики, в'язанки різноманітних трав надають кімнаті казкового вигляду. Так, моя бабуся, знається на лікарських травах, любить їх збирати, вміє застосовувати.

Мене завжди цікавило, як лікувалися люди в давнину, коли не мали змоги купити ліки. Саме завдяки лікарським рослинам люди могли боротися з різноманітними хворобами, зберігати красу, зміцнювати своє здоров'я. А передавались ці знання від матері до доньки, або в селі жила якась стара жінка, яка знала про трави дуже багато і могла допомогти іншим.

Під час прогулянки до лісу я дізналась від своєї бабусі багато цікавого про лікувальні та магічні властивості рослин села Березівки, Краснокутського (Богодухівського) району, Харківської області. Я дуже люблю бувати у цьому селі. Воно розміщене серед лісу, але має і вихід до річки Мерло, і до лук. Саме тому різноманітність рослинного світу вражає.

По народних традиціях збір трав припадає на свято Івана Купала, вірили у чудодійну силу. Це тому, що саме на початок липня припадає цвітіння багатьох рослин. Але заготівля проходила з весни по осінь.

Застосовували різноманітні відвари, настоянки починаючи від народження малюка. У першу купіль добавляли ромашку, календулу, череду, бо вони володіють знезаражуючими властивостями. Розбурханого малюка, з порушеним режимом дня і ночі купали у м'яті, хмелю, звіробою чи кропиві. Їх використовували як окремо, так і в змішаному вигляді. Для зменшення кольок варили відвар шишок хмелю.

Для лікування кашлю застосовували відвари та настої з різних лікарських трав: мати-й-мачухи, материнки, звіробою, ромашки. А лікувальні властивості молодих соснових шишок відомі ще з стародавніх часів. Соснові шишки у вигляді варення, змішані з медом використовували для лікування і перших ознак застуди. Бабуся говорить, що коли хтось з членів сім'ї хворів, його відправляли до соснового лісу погуляти, повітрям лікуватись. На уроках біології я дізналась чому це допомагало, бо сосна виділяє фітонциди – біологічно активні речовини, які знищують або стримують розмноження небезпечних бактерій,

підвищують імунітет. Щоб одужання проходило швидше застосовували дихання парою з хвої та окропу.

Збирання лікарських рослин бабуся починає весною. Саме у травні готові до збору чебрець, листки чорної смородини, розторопша, меліса, подорожник, кропива.

На початку літа, у червні збирають конвалію, квіти черемхи, глоду, бузини, бузку. Саме на початку літа починає квітнути на луках цікава рослина – буркун. Має непримітні світло жовті квіти з легеньким ароматом. Його застосовують як ранозагоювальний, болезаспокійливий засіб. У цей час зацвітає бузина. Квіткові кошики бузини треба сушити в тіні, вона корисна при простудних захворюваннях, бронхітах. Цікаво, що сільські красуні використовували бузину для виготовлення духів та умивалися відваром, якщо були проблеми на шкірі.

У наших краях густо росте чистотіл. Протягом червня-серпня його збирали і застосовували для лікування бородавок і багатьох шкірних хвороб.

На липень припадає річний пік збору і заготівлі трав і квітів. Це звіробій – корисний при запаленнях рота і горла, дихальних шляхів, хвороб серця і судин. Іван чай – позбавляє від болю у вухах і горлі, заспокоює нервову систему.

В серпні збирали і сушили різноманітні ягоди. На осінні місяці припадав збір цілющих коренів та кореневищ.

Це маленький перелік рослин, які ростуть у нашій місцевості і використовуються в народній медицині.

Бабуся поділилась зі мною головними правилами збору трав, щоб вони приносили користь. Будь-яку лікарську рослину слід збирати своєчасно, в період максимальної користі. Найкраще це робити в суху погоду, ранком, або ввечері. Збирати здорові непошкоджені рослини. Краще всього зрізати ножом чи ножицями, щоб зберегти коріння. Сушити краще під навісом, висушені частини рослин скласти на зберігання в тканинні, або паперові пакети.

Вивчення лікарських рослин, передавання знань про них з покоління в покоління дуже важливо. Це наша спадщина, наша історія. Але застосовувати рослини треба з розумом, щоб не нашкодити.

ГІДРОЕКОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН МАЛОЇ РІЧКИ СТУДЕНОК

Дягілева Софія, вихованка гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учениця 7 класу Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області

Керівник: **Андрєєв Сергій Сергійович**, керівник гуртка, вчитель географії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області; **Андрєєва Валентина Григорівна**, вчитель історії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області.

Малі річки України є найбільш чутливими ланками гідрографічної мережі, що безпосередньо відображають зміни у землекористуванні та слугують критичними індикаторами екологічної стійкості ландшафтів. Річка Студенок, витік якої знаходиться поблизу с. Кам'яна Яруга Чугуївського району Харківської області, є типовим прикладом водотоку, що перебуває під критичним аксіальним антропогенним навантаженням. Сама назва «Студенок» вказує на її первісне живлення холодними, стабільними ґрунтовими водами. Площа її водозбірної басейну характеризується надмірною сільськогосподарською освоєністю, де частка ріллі перевищує 70 %. Така диспропорція у землекористуванні створює прямий, постійний і суттєвий приплив забруднюючих речовин. Як водотік четвертого порядку, її вразливість до зовнішніх гідрологічних та хімічних шоків є непропорційно високою, що робить її критичним об'єктом для регіонального екологічного ризик-менеджменту. Метою дослідження є комплексний науковий аналіз екологічної кризи річки Студенок, систематизація чинників її деградації та обґрунтування природоохоронних заходів.

Для досягнення поставленої мети використовувалися методи системного аналізу, порівняльно-географічний метод для оцінки трансформації ландшафтів та землекористування

протягом останніх трьох десятиліть, а також гідроекологічне моделювання для прогнозування наслідків зарегульованості та дифузного забруднення. Особлива увага приділялася принципам ландшафтної гідрохімії для інтерпретації спостережуваних тенденцій погіршення якості води. В основу аналізу покладено принципи басейнового управління та вимоги Водного кодексу України щодо режиму водоохоронних зон.

Русло Студенка є високо зарегульованим за рахунок ставків та гребель, що призводить до фрагментації екосистеми та втрати її поздовжньої неперервності. Це унеможливує природну міграцію гідробіонтів, порушуючи біологічний цикл. Критичним чинником є масове порушення режиму прибережних захисних споруд: інтенсивний обробіток земель у водозборі мобілізує значні обсяги алохтонного матеріалу у русло. Це призводить не лише до замулення, але й до транспортування зв'язаних форм фосфору. Розорювання земель до урізу води руйнує природний береговий біофільтр, усуваючи опір цьому наземному потоку та прискорюючи руслову ерозію. В результаті річка трансформується з природної проточної (лотичної) системи у напівзастійне (лентичне) середовище за численними гідротехнічними спорудами.

Основним джерелом забруднення є дифузний стік з агроценозів. Надходження надлишку біогенних елементів, зокрема фосфатів, часто зв'язаних із твердими частинками ґрунту, та нітратів із фільтрату, спричиняє гіпертрофікацію водойми. Цей дисбаланс каталізує надмірну первинну продукцію фітопланктону, домінуючою складовою якого стають ціанобактеріальні «цвітіння». Ці «цвітіння» не лише погіршують естетичні та органолептичні характеристики води, але й продукують ціанотоксини, що становлять пряму загрозу для здоров'я. Розкладання цієї надлишкової органічної біомаси мікроорганізмами різко споживає розчинений кисень, викликаючи гіпоксію, а в придонних шарах – сезонний анаеробіоз. Анаеробіоз, у свою чергу, сприяє вторинному (внутрішньому) вивільненню зв'язаних поживних речовин з донних відкладень, посилюючи забруднення.

Зростання середньорічної температури повітря посилює термічне забруднення у повільно-текучих секціях. Тепла вода має меншу здатність до насичення киснем, що робить водну біоту більш вразливою до кисневого стресу, індукованого розкладанням органіки. Крім того, збільшення тривалості літніх посух та зміна режиму снігового покриву призводять до критичного зниження мінімального стоку та пересихання окремих ділянок. Це посилює негативні ефекти зарегульованості та евтрофікації, оскільки низька проточність погіршує її самоочисну здатність і сприяє сезонній фрагментації середовища існування через десикацію.

Отже, річка Студенок демонструє ознаки стійкої гідроекологічної кризи, що характеризується переходом від природної системи до високо забрудненої, нестабільної та періодично-текучої системи. Цей стан обумовлений синергією інтенсивного антропогенного тиску (дифузне забруднення, морфологічна деградація) та кліматичних аномалій. Поточний стан вимагає невідкладного втручання для запобігання повної деградації водотоку.

Для забезпечення стабілізації та відновлення екосистеми річки Студенок необхідна розробка та реалізація науково-обґрунтованої програми інтегрованого управління водними ресурсами басейну:

- Негайне припинення господарської діяльності та відновлення залуженого покриву (з пріоритетом на нативні трави та прибережні дерева) у прибережних смугах для забезпечення максимальної стабілізації ґрунту та ефективності фільтрації стоку;
- Впровадження контурно-меліоративної організації території та ресурсозберігаючих технологій землеробства (зокрема, смугове та мінімальне обробіток ґрунту) для мінімізації дифузного забруднення;
- Проведення комплексного аудиту ефективності зарегульованості з можливістю ліквідації нефункціональних гідротехнічних споруд. Мета – відновлення природної проточності русла;
- Посилення державного та громадського екологічного моніторингу за ключовими гідрохімічними показниками для динамічної оцінки екологічного статусу та ефективності впроваджених заходів.

ІСТОРІЯ МУЖНОСТІ

Дягілева Софія, учениця 7 класу КЗ «Кам'яноярський ліцей»
Чугуївської міської ради Харківської області
Керівник: Мельник Є.О., заступник директора з навчально-виховної роботи

Історія кожного населеного пункту складається не лише з давніх подій чи архітектурних пам'яток, а й із людських доль. Людей, які жили поруч із нами, працювали, мріяли, творили, а в найтяжчі для країни часи - стали на її захист. Одним із таких людей став наш земляк, Малявін Руслан Олексійович, який загинув під час російсько-української війни, захищаючи рідну землю. Його життя - це приклад мужності, честі та справжнього патріотизму.

Малявін Руслан Олексійович народився 30 березня 1977 року в селі Кам'яна Яруга Чугуївського району Харківської області. Тут минули його дитячі та юнацькі роки, сформувався характер, любов до рідного краю та відчуття відповідальності за інших.

Руслан здобув початкову освіту у Кам'яноярському ліцеї, який завжди славився добрими традиціями, згуртованим колективом та високим рівнем патріотичного виховання. Саме тут у юного Руслана сформувалися такі риси, як чесність, справедливість і готовність допомагати іншим.

Після закінчення школи у місті Чугуїв, він вирішив присвятити себе служінню закону та правопорядку. З цією метою вступив до Університету внутрішніх справ, який закінчив у 1998 році, отримавши спеціальність юриста за напрямом «правознавство».

Після завершення навчання Руслан Олексійович розпочав роботу в органах внутрішніх справ. За час служби він здобув повагу колег і керівництва, адже завжди був вимогливим до себе, відповідальним та справедливим.

Він мав спеціальне звання капітана поліції, а також класний чин юриста 3-го класу прокуратури України. Його професійна діяльність завжди була спрямована на захист прав людини, забезпечення законності та правопорядку.

Після завершення служби у правоохоронних органах Руслан не залишився осторонь громадського життя. Він працював у Чугуївському місцевому центрі з надання безоплатної вторинної правової допомоги, де надавав юридичні консультації мешканцям громади, допомагав тим, хто опинився у складних життєвих обставинах.

Крім професійної діяльності, він мав активну життєву позицію: займався спортом, грав у хокейних командах «Скіф» та «Альянс», захоплювався велосипедними поїздками. Його знали як доброзичливу, щирю, відкриту людину, готову підтримати друзів і знайомих у будь-яку хвилину.

З початком повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року Руслан Малявін, не вагаючись, став на захист Батьківщини. Він добровільно вступив до лав територіальної оборони, розуміючи, що його досвід, знання та життєва позиція потрібні країні саме в цей час.

Руслан проходив службу у складі 125-го окремого батальйону територіальної оборони. Обіймав посаду старшого водія 1-го мінометного розрахунку 1-го мінометного взводу мінометної батареї. Побратими згадують його як людину з великим серцем, спокійну й урівноважену, яка завжди підтримувала бойовий дух своїх товаришів. Він не боявся труднощів і небезпеки, був зразком дисципліни й відваги.

Трагічно Руслан Олексійович загинув 9 грудня 2022 року під час виконання бойового завдання в районі села Площанка Кременського району Луганської області, під час артилерійського обстрілу.

12 грудня 2022 року відбулося прощання з Героєм у його рідному селі Кам'яна Яруга. Попрощатися з Русланом прийшли рідні, друзі, односельці, представники влади, побратими та всі, хто знав і шанував його. Похований він на місцевому кладовищі.

За особисту мужність, самовідданість та героїзм, проявлені під час захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України, Указом Президента України № 262/2023 від 5 травня 2023 року Руслана Малявіна нагороджено орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

Пам'ять про нього увіковічена у рідному краї: на фасаді Кам'яноярського ліцею встановлено меморіальну дошку, ще одну меморіальну дошку відкрито на фасаді Чугуївського

міського суду, де він тривалий час працював. Його ім'я назавжди залишиться в списку захисників Чугуївської громади, які віддали життя за Україну.

Життєвий шлях Малявіна Руслана Олексійовича - це приклад справжнього служіння своєму народу. Він був вірним сином своєї землі, який чесно виконував свій обов'язок і в мирному житті, і на полі бою. Його доля стала символом мужності, відваги та любові до України. Пам'ять про нього житиме в серцях земляків, колег, друзів і всіх, хто цінує свободу й незалежність нашої держави. Сьогодні, коли ми згадуємо Руслана Малявіна, ми не лише віддаємо шану загиблому Герою, а й усвідомлюємо, що завдяки таким людям Україна є і буде незалежною.

ВИЗНАЧЕННЯ РОСЛИН ГАРАЖІВСЬКОЇ ФЛОРИ У ЗРАЗКАХ З ГЕОЛОГІЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ЛІЦЕЮ ТА ЇХ ПАЛЕОГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

Євдокимов Євген, учень 11 класу КЗ "Чугуївський опорний ліцей №6" імені І.М.Кожедуба Чугуївської міської ради Харківської області.

Керівники: **Шоміна Марина Володимирівна**, вчитель географії

КЗ "Чугуївський опорний ліцей №6" імені І.М.Кожедуба, спеціаліст вищої категорії,

Гусарова Анастасія Дмитрівна, інженер лабораторії літофізичних досліджень комплексної лабораторії дослідження керну АТ «Укргазвидобування».

Геологія, як навчальна дисципліна, не вивчається у школі. Широкі можливості для формування ключових компетентностей на уроках географії з використанням геологічних знань надає проведення екскурсій, в тому числі музейних. У залі Музею природи ХНУ, присвяченому геології Харківської області, експонуються зразки глинистих порід з рослинними рештками мезозою, зокрема тріасу. Нашу увагу привернула Гаражівська флора, зразки якої наявні також в нашій геологічній колекції ліцею.

Новизна даної роботи:

1. Здійснено опис та визначення видової приналежності зразків з навчальної геологічної колекції ліцею;
2. Проведено порівняльний аналіз зразків з колекції ліцею та зразків Музею природи ХНУ;
3. встановлено палеокліматичні умови, які існували у пізньому тріасі на території Харківської області.

Актуальність роботи:

- Гаражівська флора верхнього тріасу Ізюмського району дає уявлення про видовий склад рослинності пізнього тріасу;
- вивчення палеоботанічних решток, що відносяться до Гаражівської флори, важливо з точки зору еволюції видів рослин та біостратиграфії (дозволяє визначати відносний вік відкладів гірських порід);
- Гаражівська флора була найбагатшою верхньотріасовою флорою Східноєвропейської рівнини.

Вперше зразки з цього району було зібрано та описано у 80х роках 19 століття Лунгерсгаузенем. Пізніше в 30х роках 20 століття дослідник Принада провів їх палеонтологічну обробку, виділив дуже багато видів та варієтетів.

В 70х роках 20 століття додатковий збір зразків та її опис було зроблено Францом Антоновичем Станіславським, він порівняв власні висновки з описом В.Д.Принади, виправив недоліки, деякі види було об'єднано.

Територія дослідження розташована на південному сході Харківської області, в південній частині Ізюмського району, біля селища Велика Комишуваха, на правому березі річки Сіверський Донець. Місцевість – підвищена рівнина, розчленована річковими долинами, балками та ярами. Тектонічно ця територія приурочена до Дніпровсько-Донецької западини, а саме до центральної зони Дніпровського грабена. Особливість геологічної будови цієї частини Дніпровсько- Донецької западини – наявність соляних куполів та антиклінальних структур. Головна тектонічна структура території дослідження - Великокомишуваська антикліналь, вона

простягається з північного заходу на південний схід. В центрі антикліналі відслонені триасові відклади, на крилах – юрські та крейдові.

Верхньотриасові відклади досліджуваної території поділяються на дві світи - протопівську та новорайську. Протопівська світа представлена континентальними піщано-глиністими породами: озалізненими крупнозернистими пісковиками з лінзами сірих, охристо-оливкових глин, які відслонені у ярах на північній околиці селища Велика Комишуваха. Глина шарувата, з добре збереженими залишками голонасінних рослин, комплекс яких виділено в Гаражівську флору.

Палеогеографічні умови існування цих рослин – теплий клімат, суходіл з річками та чисельними заплавами озерами. Берега та дельти річок було підтоплено. Все це сприяло розповсюдженню голонасінних, активному накопиченню рослинних решток.

ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНОГО ЖІНОЧОГО ВБРАННЯ ХАРКІВЩИНИ

Єрмак Єлизавета, вихованка гуртка «М'яка іграшка», Комунальний заклад «Златопільський будинок дитячої та юнацької творчості Златопільської міської ради Харківської області», м. Златопіль, Лозівський р-н, Харківська обл. Керівник: **Бацман Олена Володимирівна**, керівниця гуртка, народна майстриня України

Мета моєї дослідницької роботи: виявити характерні особливості традиційного жіночого вбрання Харківщини, яка належала і належить до історико-географічного краю - Слобожанщина.

Традиційне вбрання, як і мова, є свого роду етнічним символом нації. Дослідження традиційного костюму Харківщини, як і всієї Слобожанщини, тривалий час лишалося вкрай недостатнім. Серед основних причин є низький ступінь збереженості традицій виготовлення та носіння народного одягу, а також соціальні катаклізми, що спіткали слобожан: колективізація, Голодомор, трагічні події Другої світової війни та війна, яку розв'язала росія проти України, що зумовило фізичне знищення значної кількості взірців народного мистецтва.

В наш час однією з найбільш вагомих, вважається колекція традиційного одягу Слобожанщини, яку зібрано та збережено Харківським історичним музеєм імені М. Ф. Сумцова.

Значний внесок в дослідження традиційного костюму Харківщини було здійснено співробітниками ООМЦКМ (Обласний організаційно-методичний центр культури та мистецтва), м. Харків. В кінці минулого століття було організовано низку польових досліджень, зокрема комплексної фольклорно-етнографічної експедиції «Муравський шлях». Протягом кількох років її учасники здійснювали обстеження великої частини Харківської області. Вдалося віднайти цінні відомості щодо виготовлення і носіння одягу та здійснити фотофіксацію окремих елементів. За результатами дослідження було створено альбом «Традиційне народне вбрання Харківщини», який містить фотографії та описи елементів одягу з фондів музеїв Харківської області та приватних колекцій. Саме за цим альбомом, народна майстриня України Олена Бацман, відтворює візерунки вишивки та крій елементів одягу під час створення власної колекції «Ляльки в народному одязі Харківщини». Ляльки виконано за мотивами вузлової ляльки.

Опрацювання зібраного інформаційного матеріалу дозволяє зробити висновки щодо поширеності типів крою та особливостей оздоблення елементів одягу на території Харківщини.

Основа традиційного жіночого костюму складає сорочка. За кроєм сорочки шилися додільні, з підтичкою, з суцільно кросеним рукавом, з уставкою, на кокетці. Спочатку сорочки оздоблювались вишивкою білим по білому з використанням різноманітних технік: вирізування, лиштва, мережки, набирування, курячий брід, змережування черв'ячком та інші. Були поширені геометричний, рослинний, рослинно-геометризований типи орнаментів. Згодом, з приходом у 19 столітті так званої «брокарівської» вишивки косим хрестиком у червоно-чорних (або червоно-синіх) кольорах, вишивка стала більш спрощеною. Але компенсувалося майстерністю комбінування декоративних елементів та створенням цікавих орнаментів. Вишивалися та мережилися рукави, уставки й обов'язково пелена, яка мала виглядати з-під поясного одягу. Саме мережані, а не вишиті «подола» - характерна особливість Слобожанщини. Для пошиття

сорочок використовували біле лляне, домоткане конопляне полотно або куповану білу бавовняну тканину.

Жіночій поясний одяг у музейних колекціях представлений здебільшого спідницями та фартухами (запасками). Спідниці виготовляли з фабричних тканин й оздоблювали стрічками та плисом. Давні варіанти – плахти та дерги – вже наприкінці XIX ст. майже повністю вийшли з ужитку.

Цікавою деталлю жіночого костюму був карман – маленькі торбинки, в яких зберігали дрібні предмети.

У якості верхнього жіночого одягу носили керсетки (верхній жіночий одяг без рукавів), юпки (та ж керсетка тільки з рукавами), світи. Одним із найбільш впізнаваних елементів традиційного костюму Харківщини є керсетка, зокрема завдяки характерних складок-«вусів» позаду та декоративному елементу у вигляді застібок - «зубців». Керсетки виготовляли з плису, сатину та оздоблювались машинною строчкою, тасьмою «в'юнчик» та плисовим кантом. Юпки виготовляли легкими – на підкладці, або теплими – підбитими ватою.

Довершеності традиційному костюму надавали прикраси, головні убори, взуття. Їх вибір був зумовлений майновим станом та соціальним статусом особи. Щоденним головним убором дівчат була кольорова стрічка, у свята – вінок. Заміжні жінки носили очіпки й хустки. Розвиток ярмаркової торгівлі спричинив появу певних модних тенденцій: у широкому вжитку на початку XX століття були вовняні та бавовняні хустки фабричного виробництва з набивним малюнком, намисто із різноманітних матеріалів, дукачі, зокрема так званого «харківського» типу, сережки та інші вироби місцевих золотарів.

Обмеженість опрацьованої джерельної бази не дозволяє нам вповні відтворити все багатство та різноманіття традиційного жіночого костюму Харківщини, натомість спонукає до подальшої кропіткої роботи.

«МІЙ ГЕРОЇЧНИЙ ПРАДІД САЄНКО В.А.»

Єфімова Заріна, учениця 9 класу Харківської гімназії №19 Харківської міської ради Харківської області. Керівник **Трубіцина Любов Петрівна**

Серед мільйонів українців, які боролися за свободу рідної землі у роки Другої світової війни, був мій прадід – тато моєї бабусі по маминій лінії – Саєнко Василь Артемович – уродженець села Солоницівка Дергачівського району Харківської області, який народився у 1915 році. На фронт Великої Вітчизняної війни Василь потрапив із перших днів бойових дій у 1941 році. Служив у 1115-му гаубичному артилерійському полку, 172-й гвардійській артилерійській бригаді 1-го Білоруського фронту. Мав військове звання старшого сержанта й обіймав посаду командира відділення.

В.А. Саєнко пройшов важкий фронтний шлях: Україна – Білорусь – Польща – Німеччина. Позначені ключові міста: Харків, Варшава, Берлін. Він брав участь у визволенні Білорусі, Польщі, а також у штурмі Берліна. Отримав Медаль за Відвагу та Орден Червоної Зірки за подвиги. Оригінали документів зберігаються у РФ, копії деяких з них можна завантажити з інтернету, але деякі документи досі засекречені.

Саме життями, силами та кров'ю таких солдат була отримана перемога. Історія 1-го Білоруського фронту допомагає краще зрозуміти контекст, в якому мій прадід діяв.

ЙОГО ІМ'Я ПРИСВОЄНО ЛІЦЕЮ

Забара Борислав, Михайлина Тимур, учні 7 класу Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство». Керівник: **Нужа Юлія Павлівна**, вчитель історії Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка «Історичне краєзнавство»

Кожен навчальний заклад має свою історію, своїх творців і добродійників. Проте не всі освітні заклади можуть пишатися тим, що їхні стіни постали завдяки добрій волі, любові до

дітей і щирому серцю людини, яка розуміла справжню цінність освіти. Саме такою постаттю для нашої громади став **Іван Семенович Буряк** — директор приватного сільськогосподарського підприємства «Нове Життя», меценат і патріот рідної землі, на честь якого названо наш ліцей. Він належав до тих людей, які не чекали допомоги «зверху», а самі творили добро навколо себе. Завдяки його ініціативі та фінансовій підтримці було збудовано сучасний ліцей, що став осередком знань, виховання і духовності для кількох поколінь дітей села Олександрівка.

Іван Семенович народився 15 серпня 1932 року в селі Заміське в сім'ї працюючих колгоспників, простих селян. Йому довелося взяти на себе турботу про сім'ю після війни, тоді, в 13 років, розпочався справжній трудовий стаж. По закінченні семирічної Перекопської школи, в якій Буряк Іван гарно навчався, він вступає на навчання до Старомерчинського агрономічного технікуму, який закінчив з відзнакою. Там був призваний до армії у Німеччину. В 1957 році розпочалась справжня діяльність 25-річного юнака. Почав на «Травневій МТС» Коломацького району, три роки був агрономом в колгоспі імені Ворошилова, пізніше в колгоспі «Радянська Україна» в селі Шляхова. На той час він заочно навчався в Харківському сільськогосподарському інституті імені Докучаєва, який закінчив на відмінно у 1965 році, і отримав звання «Вчений Агроном». З 1967 року Іван Буряк очолив господарство в селі Олександрівка, яке вже мало назву «Нове життя». Близько сорока років керував Іван Семенович спочатку колгосп, а потім усі реформовані сільгоспідприємства в цьому селі. Ніколи не відокремлював Іван Семенович виробничі справи від соціальних турбот. За час його правління село будувалося: були споруджені тваринницькі ферми, ангари, токове господарство, закінчено будівництво по цеху з переробки зерна та сільськогосподарської продукції. Нові будівлі з'явилися на тракторній бригаді. Збудовано торговий центр, контору, фельдшерсько- акушерський пункт також працює в селі, а дитячий садок милує око, як у казці. В 2002 році гостинно відкрила двері новозбудована Олександрівська загальноосвітня школа, рівної якій по архітектурі немає жодної в області. Все село газифіковане, збудовано нові будинки.

Протягом життя Іван Семенович пройшов трудовий шлях від агронома до генерального директора, здобув вищу освіту, одружився, виростив трьох синів, встиг обзавестись шістьма внучками, власним житлом та ПСП, посадив не одне дерево, заспівав не одну пісню, випив не одну чарку. Та найголовніше, що б він не робив: працював на посаді агронома, керував господарством, співав пісень чи бавився з сільською діворою – завжди всі бачать перед собою людину творчу, дотепну і головне, не байдужу! Саме це підштовхнуло його до створення хору в селі, який отримав звання народного.

2 вересня 2002 року в Олександрівці відбулась знаменна подія, яку чекали з великим нетерпінням і дорослі, і діти. Відчинила свої двері місцева школа - новобудова, школа – красуня, рівній якій за архітектурним стилем не було в області. А передувала цьому святу наполеглива, майже 10 – річна робота по будівництву приміщення. Це була заповітна мрія І.С.Буряка – збудувати в селі свою школу для підростаючого покоління олександрівців. Іван Семенович привіз проект школи із Прибалтики, красиві поручні на східцях із Західної України. Всі працівники ПСП та жителі села активно допомагали в будівництві. Щодня Іван Семенович був на будівництві, керував роботою, забезпечував необхідними будівельними матеріалами. Не все було збудовано, але у 2002 році Державною комісією була прийнята в експлуатацію 1 черга будівлі, тобто 1 поверх. А потім силами та коштами господарства, батьків, учителів, і просто небайдужих людей здали в експлуатацію 2 поверх, їдальню, бібліотеку, ще один комп'ютерний клас. Учителі та учні оформили рекреацію, куточки відпочинку, обладнали спортивну залу школи.

28 травня 2009 року дійшов до краю свого життєвого поля знань далеко за межами Валківського району хлібороб, господар, трудівник Іван Семенович Буряк. Його стомлене багаторічними турботами серце перестало битися після тривалої хвороби на 77 році життя.

На вшанування пам'яті про засновника школи та з нагоди її 10-річного ювілею рішенням XXI сесії VI скликання Валківської районної ради від 21 вересня 2012 року № 406- VI «Про присвоєння Олександрівській ЗОШ I-III ступенів Валківської районної ради Харківської області імені І.С.Буряка», з метою увіковічення пам'яті про колишнього генерального директора ПСП

«Нове життя» школі було присвоєно ім'я Івана Семеновича Буряка. В цей день була встановлена меморіальна дошка на вході до школи.

Тоді ж за ініціативи синів Івана Семеновича Ігоря Івановича та Володимира Івановича було прийнято рішення про проведення щорічних змагань з волейболу пам'яті батька. Щороку, з 2013 по 2016 рік такі змагання проводились на високому рівні. Спонсорами спортивного свята були сини І.С.Буряка.

До дня присвоєння імені школі Івана Семеновича Буряка пошуковою групою учнів був зібраний матеріал та створений виховний захід «Уклін тобі, людино праці» про колишнього голову колгоспу «Нове Життя». Ці матеріали лягли в музейну експозицію «Віхи життя та діяльності директора ПСП «Нове життя»». Щорічно в школі проводиться день вшанування пам'яті І.С.Буряка, на який запрошується його родина, друзі, односельці.

Світла пам'ять про І.С. Буряка назавжди збережеться в серцях земляків і всіх, хто знав Івана Семеновича, а також тих, хто пізнаватиме його життєвий шлях вже як історію села, від добрих справ на спільне благо невіддільну.

ГЛЕЧИК ЯК СИМВОЛ ДОСТАТКУ

Загорулько Аміна, учениця 11-Б класу КЗ «Лозівський ліцей № 3»

Лозівської міської ради Харківської області

керівник: Громило Надія Юріївна, вчитель технології,

спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Дана робота представляє дослідження в побуті українського традиційного посуду під назвою «глечик». Глечик те саме, що і глек тільки скорочено.

Висока, кругла, переважно глиняна посудина з вушком, трохи розширена в нижній частині. Якщо придивитися, то можна побачити, що його форма гармонійно повторює будову людського тіла.

Глечики виготовляли майстри-«гончарі». Глину привозили з глинища (кар'єра) та висипали на подвір'ї у спеціально відгородженому місці або у кутку хати, і залишали на певний час «дозрівати», перемішуючи час від часу лопатою та заливаючи водою. Потім глину збивали спеціальним молотом (довбнею або веслом), стругали стругом або дротом, щоб зробити її м'якшою й вилучити домішки. Для одержання потрібного кольору майсти змішували різні сорти глини. Через один-два дні глину місили руками або ногами і формували «балабухи», після чого ставили на гончарний круг, руками формуючи високу, круглу посудину з шийкою та ручкою. Важливо, що кожен балабух (шматок) був розрахований на виготовлення окремої посудини. Після виготовлення виріб ставили у хаті попід стелею на дошки для підсихання.

Глечик розписували геометричними та рослинними орнаментами, а іноді малювали пташок і тварин. Використовували різкування (тонкі лінії), розписували пензлем, а також штампували. Характерними для Слобожанщини кольорами були зелений, жовтий, коричневий, чорний. Покривали глечики поливою, яка давала блиск і захист від вологи. Після чого випалювали у горнах (спеціальній гончарній печі) на дровах.

Готові глечики та інші вироби з глини майстри продавали вигукуючи: «По горшки!», запрошуючи селян. Глечики після купівлі загалом використовували для зберігання молока, сметани, ряженки, сироватки, а, також води, різноманітних напоїв, борщу, юшки (якщо треба було залишити на якийсь час). В них зберігали зерно, крупи, сіль, цукор, прянощі та іноді, навіть і мед.

Глечик ставили у піч або пічний припічок, щоб страва довше залишалася теплою чи доходила після варіння.

Не рідко глиняні глечики виставляли на тин, вірили що вони оберігають оселю від лиха та приносять достаток у дім. Також виконували і декоративну функцію, прикрашаючи оселю і додаючи їй колориту. Використовували у ворожінні, де їх наповнювали водою та використовували для передбачень.

В українській культурі глечик є символом достатку та благополуччя. Уособлює єднання землі (з якої зроблений) та сонця (що його випалює), також дух сім'ї та її добробут.

Вважалося, що виріб наповнений щастям, приносить у дім гармонію, добробут та затишок.

ФОЛЬКЛОР КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА: ЧОМУ СПІВ БУВ НЕОБХІДНОЮ ЧАСТИНОЮ ЖИТТЯ НА СІЧІ

Задорожна Марія, Михайлюк Марія, учениці 8-А класу комунального закладу
«Харківський ліцей №152 Харківської міської ради»

Керівник: **Овчаренко Катерина Вадимівна**, вчитель української мови та літератури

Фольклор козацького війська є невід'ємною частиною культурної спадщини українського народу. Пісня в середовищі запорожців була не просто розвагою, а життєвою необхідністю — засобом моральної підтримки, спілкування, виховання та збереження історичної пам'яті. Уявляючи козацький табір після виснажливого бою чи далекого походу, можна легко відчувати, як у повітрі лунає спів — своєрідна молитва і сила, що допомагала вистояти й не втратити духу. Без співу життя на Січі було б зовсім іншим, адже фольклор козацького війська був не менш важливим за шаблю чи рушницю.

Сьогодні, коли українське суспільство знову звертається до власних духовних джерел, козацький пісенний фольклор набуває особливої значущості. Пісні Запорозької Січі є не лише пам'яткою минулого, а й важливим ресурсом формування національної ідентичності сучасних українців, особливо молоді. Через них передається історичний досвід, моральні цінності та ідеали свободи, що актуальні й нині.

Питання козацького фольклору досліджували відомі українські вчені — М. Грушевський, Ф. Колесса, О. Дей та інші. Їхні праці висвітлюють жанрове розмаїття та художні особливості козацьких пісень, однак роль співу як життєвої потреби в середовищі війська потребує подальшого осмислення.

Козацькі пісні виконували низку важливих функцій.

Морально-психологічна — допомагали долати страх, тугу, втому, підтримували бойовий дух.

Об'єднавча — спільне виконання створювало відчуття братерства та єдності.

Виховна — через тексти пісень молоді козаки переймали знання про історію, традиції та ідеали.

Комунікативна — пісня була засобом передачі інформації між поколіннями, своєрідною «усною газетою».

Ритуально-обрядова — супроводжувала посвячення, похорони, братання, святкування перемог.

Жанрове розмаїття козацьких пісень охоплює історичні думи, соціально-побутові твори, рекрутські та жовнірські пісні, плачі, голосіння, застільні й обрядові композиції. Вони розповідали про битви, героїв, прощання, кохання, смерть і перемогу. Приклади: «Їхав козак за Дунай» — лірична пісня про розлуку та кохання; «Ой на горі та й жінці жнуть» — символ вільного духу козацтва; «Розпрягайте, хлопці, коні» — застільна, що уособлює товариське єднання; «Чорна рілля ізорана» — відтворює трагізм війни; «Гей, соколи!» — пісня туги за рідним краєм і волею.

Характерними рисами козацького співу були багатоголосся, протяжні мінорні мелодії, епічність оповіді, природна образність (степ, явір, Дніпро, калина), а також імпровізаційність виконання — кобзар міг змінювати текст, додаючи нові деталі.

Таким чином, спів у козацькому війську мав не лише естетичне, а й соціальне, виховне та духовне значення. Він формував колективну пам'ять, підтримував дисципліну, згуртовував побратимів і ставав вираженням сили духу.

Козацькі пісні на Січі були значно більше, ніж засіб розваги. Вони виступали джерелом моральної підтримки, способом єднання, хронікою подій та засобом передачі історичного досвіду. Через фольклор козаки осмислювали власне життя, утверджували цінності свободи, мужності та честі.

Сьогодні ці пісні залишаються важливою складовою культурної спадщини українського народу. Вони допомагають сучасникам усвідомити тяглість традицій, зберегти національну самобутність і духовну силу, що єднає покоління.

ОСОБИСТИЙ ВНЕСОК ПАНОВА МИКОЛИ ІВАНОВИЧА У ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ

Козинець Марія, учениця 11-А класу комунального закладу «Первомайський ліцей №6
Первомайської міської ради Харківської області
Керівник: Іваненко Катерина Володимирівна, учитель історії комунального закладу
«Первомайський ліцей №6 Первомайської міської ради Харківської області»

Жителі Златопільщини можуть пишатися почесними громадянами міста та району, чий життєвий шлях можна охарактеризувати висловом Т. Шевченка: «Наша дума, наша пісня не вмре, не загине...От де, люде, наша слава, Слава України!». Серед них, на думку автора, особливо виділяється біографія М. І. Панова – видатного вченого, доктора юридичних наук, професора, академіка Національної академії правових наук України, члена Президії Громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права. Наукова діяльність Миколи Івановича відіграє важливу роль в утвердженні правової науки нашої держави

Науково-дослідницьку роботу присвячено дослідженню життєвого та професійного М. І. Панова, висвітлення його особистого внеску у формування правової культури України. Актуальність обраної теми дослідження передусім зумовлена відсутністю комплексних праць з цієї проблематики. Метою даної роботи є дослідження життєвого шляху, професійної спадщини почесного громадянина міста Златопіль М. І. Панова, висвітлення його особистого внеску у формування правової культури України та публікація даного матеріалу в єдиному науковому дослідженні. Відповідно до мети автором поставлені конкретні науково-дослідницькі завдання.

Результати наукового дослідження дають право стверджувати, що особистий внесок М. І. Панова у формування правової культури та розбудову культурного життя України неоціненний.

М. І. Панов – людина – подвижник, що не одне десятиліття формувала правові норми нашої держави, тим самим підвищуючи рівень правової культури нашого суспільства, що сприяло активній участі громадян у культурному житті, формуванню громадянського суспільства та зміцненню демократичних засад. Професіоналізм Миколи Івановича, його безмежна відданість справі, цілеспрямованість на шляху розбудови нашої держави, сприяла формуванню правової культури, що є одним з найважливіших чинників розбудови культурного життя України, адже цей процес взаємопов'язаний та взаємообумовлює розвиток як правової системи так і культурного середовища.

Досліджувана проблема є багатоаспектною й не вичерпується пропонованою працею, новизна якої полягає у створенні узагальнюючої історичної праці з приводу дослідження життєвого та професійного шляху Миколи Івановича Панова, почесного громадянина міста Златопіль Харківської області та висвітлення його особистого внеску у формування правової культури України.

Даний зібраний матеріал може бути використаний на уроках історії, під час засідань історичних гуртків, при вивченні краєзнавчих тем. Крім того, напрацьовані матеріали доцільно використовувати для вивчення історії рідного краю з курсу «Харківщинознавство».

Ключові слова: М. І. Панов, рідний край, розвиток культури та науки, особистий внесок, вчений-науковець, почесний громадянин.

ІЛЛЯ РЕПІН – ВИЗИТІВКА ЧУГУЇВЩИНИ

Зубкова Владислава, вихованка гуртка «Географічне красзнавство» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учениця 7 класу Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області
Керівник: **Андрєєв Сергій Сергійович**, керівник гуртка, вчитель географії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області; **Андрєєва Валентина Григорівна**, вчитель історії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області.

Ім'я Іллі Юхимовича Рєпіна (1844-1930) нерозривно пов'язане з історією світового мистецтва та становленням реалістичного живопису. Його монументальні полотна, психологічно глибокі портрети та сцени з народного життя стали класикою. Однак, не менш важливим є його зв'язок із Чугуївщиною – регіоном на Слобожанщині, де художник народився, зростав і куди повертався протягом усього життя. Саме Чугуїв, колишнє військове поселення, а нині місто в Харківській області, є тією точкою на мапі, що стала колыскою генія і його незмінною візитівкою, що визначила його світогляд та творчий шлях.

Чугуїв, на відміну від великих культурних центрів, був провінційним містом, заснованим як військове поселення. Саме цей мілітарний устрій та відносна ізоляція значною мірою сформували характер Рєпіна – працюючого, дисциплінованого і, водночас, глибоко вкоріненого у народне життя. Батько майбутнього художника, військовий поселенець, відіграв ключову роль у матеріальному становищі родини, а атмосфера міста, де змішувалися культурні елементи, дала Рєпіну унікальний матеріал для спостережень.

Ранні дитячі роки та перші кроки у малюванні відбувалися саме тут. Після навчання у місцевій топографічній школі та роботи іконописцем під керівництвом Івана Бунакова, Рєпін, хоча й виїхав до Петербурга, щоб отримати академічну освіту, завжди зберігав у пам'яті образи та типи Чугуївщини.

Зв'язок Рєпіна з рідним містом не був лише сентиментальним. Чугуївщина стала для нього невичерпним натурним фондом і лабораторією художніх ідей. Художник повертався сюди у 1870-х, 1880-х, а також на початку ХХ століття. Ці приїзди були важливими періодами для роботи, під час яких він поглинав місцевий колорит та вивчав побут.

Саме тут він знайшов прототипи для багатьох своїх картин, зокрема тих, що зображують сцени народного життя. Проте найяскравіше Чугуївщина проявилася у портретному жанрі. Рєпін фіксував обличчя своїх земляків – селян, ремісників, військових поселенців – з особливою проникливістю. Ці портрети, часто виконані у швидкій, етюдній манері, мають величезну художню та етнографічну цінність, зберігаючи типологію мешканців Слобожанщини того часу.

Крім того, пейзажі Чугуївщини – її степові простори, тихі річки, зелені узлісся – часто ставали тлом або елементами його композицій, надаючи їм автентичності та відчуття простору. У його роботах відчувається світло й повітря Слобожанщини, що відрізняє їх від більш академічних петербурзьких робіт.

Особливе місце у зв'язку Рєпіна з Чугуївщиною посідає його садиба (зараз це Художньо-меморіальний музей І. Ю. Рєпіна). На території Чугуєва у 1876 році Рєпін придбав частину землі для своєї матері та облаштував майстерню, що стала його творчим притулком.

Кочеток був місцем усамітнення, де художник міг зосередитися на роботі далеко від галасу столиці. Це демонструє його бажання не лише фінансово підтримувати рідних, але й зберегти фізичний та духовний зв'язок із малою батьківщиною. Створення цих локацій закріпило його присутність у регіоні, зробивши Чугуїв не просто місцем народження, а й рєпінським осередком.

Ці садиби, хоч і були знищені чи перебудовані протягом історії, стали основою для створення Меморіального музею І. Ю. Рєпіна – головного культурного та туристичного об'єкта Чугуївщини. Музей, що зберігає численні копії та оригінали робіт, архівні матеріали та особисті речі, є не лише пам'яткою художнику, але й освітнім центром, що популяризує реалістичне мистецтво.

Сьогодні Ілля Репін функціонує як потужний культурний бренд Чугуївщини. Його ім'я стало синонімом регіону, привертаючи увагу істориків мистецтва, туристів та дослідників з усього світу. Чугуївщина, завдяки Репіну, вписана у світовий культурний контекст, чого неможливо було б досягти лише на основі її військового чи провінційного статусу.

Подібна ідентифікація має не лише історичне, а й соціокультурне значення. Вона сприяє збереженню культурної спадщини, розвитку музейної справи та формуванню місцевої гордості. Репін, як особа, що досягла світового визнання, залишається прикладом для молодих митців регіону, доводячи, що провінційне походження не є перешкодою для генія.

Його спадщина на Чугуївщині є багатогранною: це і конкретні місця, і незліченна кількість етюдів та портретів місцевих жителів, і, зрештою, глибокий слід, який він залишив у народній пам'яті. Ілля Репін – це не просто видатний уродженець, це генетичний код Чугуївщини, її неперевершена художня візитівка та потужний культурний міст, що з'єднує Східну Україну зі світовим мистецьким Олімпом.

ПЕРЛИНИ НАЦІОНАЛЬНОЇ СКАРБНИЧКИ РІДНОГО КРАЮ

Івченко Михайло, Івченко Володимир, учні КЗ " Зеленогайського ліцею
Височанської селищної ради Харківського р-ну Харківської обл."
Керівник: **Румянцева Олена Леонідівна**

Історія та сьогодення рідного краю завжди привертає увагу кожного свідомого громадянина. Небайдужість до своєї землі, долі свого народу є ознакою цивілізованості людини. Це особливо актуально на початку ХХІ століття, коли потужні процеси глобалізації можуть мати негативні наслідки в тому, що люди відірвуться від свого ґрунту, перетворюються на «перикатиполе».

Інтерес до своєї малої батьківщини *повинен* підкріплюватися її вивченням, літературою, ознайомленням з її природою, краєвидами. З життям населених пунктів та будь-якими проявами творчої діяльності.

Важливим є безумовно ознайомлення з місцями історичних подій та літературою рідного краю, слідами діяльності славетних земляків. Одним з найбільш важливих способів ознайомлення зі своїм краєм є літературно - краєзнавча робота. Свою землю треба ісходити своїми ногами як колись це робили Григорій Савович Сковорода, Тарас Григорович Шевченко.

Останнім часом постає питання вдосконалення навчально – екскурсійної роботи надання їй нового імпульсу . Автори вважають, що в сучасних умовах можна навіть казати про суттєві якісні зміни в цьому виді діяльності.

Найважливішим в цій роботі є опора на отримання власного особистого досвіду підчас підготовки проекту . Це підтверджує справедливості висловів: «Краще один раз побачити, чи сто разів почути» та «Краще все побачити власнооч».

Літературні екскурсії дозволяють безпосередньо відвідувати всі відомі історичні місця і навіть відкривати щось нове. Для цього треба проводити ретельну підготовчу роботу, скласти маршрут, а потім перевірити на практиці вдосконалювати його.

«ГЕРОЇ НЕ ВМИРАЮТЬ!»

Вероніка Кизименко, учениця 5-Б класу Андріївського ліцею № 1
Донецької селищної ради Ізюмського району

Керівники: **Десятник О.І.**, учитель української мови та літератури Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району, **Грицюта В.М.**, керівник гуртка «Юні туристи-краєзнавці» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Останні роки ми часто вітаємося «Слава Україні!» – «Героям слава!» Говоримо: «Герої не вмирають!», так, вони не вмирають у нашій пам'яті, у нашій безмірній вдячності їм за їхню звиягу, але вони гинуть...

Тому такі важливі форми вшанування наших Героїв та місця, де ми це робимо.

Такі, як Музей військової доблесті Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради Ізюмського району Харківської області – наш шкільний музей, де ми вшановуємо наших полеглих земляків.

Серед багатьох цікавих експонатів та матеріалів значне місце займають ті, що присвячені загиблим героям, які віддали життя за Україну. Розділ експозиції музею «Назавжди в строю» присвячений пам'яті Костянтина Жирка, який загинув під Кліщіївкою у 2023 році. Його особисті речі, фотографії та історія відображають його мужність і відданість Україні.

Жирко Костянтин Володимирович народився в смт. Андріївка Балаклійського району Харківської області 26 серпня 1974 року. Навчався в Андріївській середній школі № 3 з 1981 року по 1991 рік.

У грудні 1992 року був призваний на строкову службу до строювчої ВСО, в/ч № А-0596. 3 грудня 1994 року звільнений та демобілізований в запас, направлений до Балаклійського РВК Харківської області.

З перших днів повномасштабного вторгнення рф на територію України, Костянтин визвався добровольцем до складу старшого групи громадської оборони на території нашого селища Андріївка.

12 жовтня 2022 року вступив добровольцем до лав ЗСУ до 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр» в/ч № А1302 смт. Черкаське Новомосковського району Дніпропетровської області. Брав участь у бойових діях на Східному напрямку (м. Соледар, м. Бахмут, Іванівське, Часів Яр, Кліщіївка та інші населені пункти Бахмутського району на Донеччині).

26 січня 2023 року під час виконання бойового завдання з відбиття агресії окупаційних військ рф поблизу селища Кліщіївка Бахмутського району Донецької області внаслідок обстрілу позицій з АГС противника отримав осколкове поранення грудної клітки та обличчя.

Після проходження лікування у шпиталі та проходження ВЛК наприкінці квітня 2023 року без вагань повернувся до своїх військових обов'язків у свою бригаду.

23 вересня 2023 року, мужньо виконуючи військовий обов'язок з відбиття агресії окупаційних військ рф, в бою за свободу і незалежність України, загинув у районі населеного пункту Кліщіївка Бахмутського району.

У липні 2023 року представлений до нагороди медаллю «ЗАХИСНИКУ ВІТЧИЗНИ». Але, на жаль, отримати особисто медаль Костянтин не встиг. Нагороду «ЗАХИСНИКУ ВІТЧИЗНИ» отримала родина Костянтина помертньо.

БАБУСИНА СКАТЕРТИНА – ДУША НАШОГО ДОМУ

Китченко Вероніка, вихованка гуртка «Охорона здоров'я»

Краснокутського ЦДЮТ Краснокутської селищної ради

Богодухівського району Харківської області,

керівник гуртка: **Наталія Іванівна Іванова**

Чи мають предмети «душу», чи можуть передавати настрій, почуття, любов. Я думаю, що так. І цьому підтвердженням є бабусина скатертина, яку вона отримала від своєї мами, моєї прабабусі. Тоненьке домоткане полотно приємне на дотик, час не змінив колір, залишається таким же білесеньким, як і в далекому 1950 році. Вишиті квіти хрестиком у чорних та червоних тонах, розміщені ромбами, зелені листки надають скатерці, так говорить про неї бабуся, святковості, витонченості.

Коли мої прабабуся і прадід закінчили будівництво власного будинку і на новосілля їм спеціально вишивали цю скатертину.

Скатертина стала символом хатнього достатку і показником культури та порядку в домі, який завжди забезпечувався жіночою «половиною» нашої родини.

Скатертина більше святковий, аніж щоденний атрибут життя нашої сім'ї; нею накривають стіл в урочисті моменти, при прийомі шанованих і бажаних гостей, на сімейні торжества, на Різдвяну чи Новорічну вечерю, дні народження. Цікаво вбирали скатертину на Святвечір. Потрібно було випрати і випрасувати заздалегідь. Розстелити на столі так, щоб вона звисала з

усіх боків на однакову довжину. Під скатерть клали свіже сіно, зверху трішки зерна, а по кутках столу клали по зубчику часнику, який оберігав від хвороб та злих сил.

Також у прабабусі під скатертиною завжди були гроші. Вона вважала, щотак приверне матеріальне благополуччя. А якщо покласти лавровий лист то це буде діяти як захисний щит від негативної енергії.

А скільки різних вірувань, забобонів та прикмет пов'язані з цим атрибутом. Зараз скатерті стелять рідко, а раніше вважали мало не сакральним предметом. Прабабуся ретельно вибирала орнамент та кольори. Домоткане полотно гладеньке і рівне, щоб таким і життя було. Червоний колір орнаменту – це символ життєвої енергії, сили, любові. Ромби символізують родючість та благополуччя, хвилясті лінії – життєдайність, квіти та листя – захист, гармонія та єдність. Скатерть завжди повинна бути чистою і виглаженою. Вона не лише прикрашає велику кімнату створюючи особливу атмосферу затишку і тепла, поєднує традиції наших предків з сучасним інтер'єром.

Скатертина, хоч і здається дрібничкою, але стала тим символом, який підтримує гармонію, оберігає енергетику дому і допомагає родині жити в благополуччі.

Прийде час і бабусина скатертина стане оберегом і для моєї майбутньої сім'ї.

РОДОВІД ЯК ДУХОВНИЙ СКАРБ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИНИ

Клименко Ксенія, учениця 9 класу комунального закладу «Козачолопанський ліцей»

Дергачівської міської ради Харківської області

Керівник: **Петренко В.С**

Родовід — це не лише перелік імен, а жива історія роду, що з'єднує минуле, сьогодення й майбутнє. Він є генеалогічним деревом, символом безсмертя роду та джерелом моральних цінностей, освячених часом.

Традиція знання до сьомого коліна

З давніх-давен українець мусив знати 64 прашури (32 по батькові + 32 по матері): від себе до сьомого покоління. Це забезпечувало чистоту роду, спадкоємність землі та духовну єдність.

Символіка родового дерева Дуб — міцність, лавр — перемога, виноград — плодючість, троянда — краса й страждання.

Дідух — дух предків на Різдво.

Весільне гільце — майбутнє родове дерево молодят.

Свічка-трійця — єдність трьох поколінь.

Усі символи пов'язані з Деревом Життя: корені — предки, стовбур — живі, крона — нащадки.

Історичні форми фіксації

Усно: перекази, колядки, думи.

Писемно: козацькі реєстри, церковні метрики (з XVII ст.), літописи (Величко, Грабянка).

Науково: праці Грушевського, Модзалевського; сучасні ДНК-тести, цифрові архіви.

Родовід в обрядах

Пронизує весь життєвий цикл:

Народження — вибір хресних з роду.

Весілля — гільце, розплітання коси, запалення свічок.

Смерть — Проводи, кутя, поминальні пісні.

Свята — дідух на Різдво, писанки з родинним орнаментом на Великдень.

“ДОЛЯ Й ТВОРЧІСТЬ ГРИГОРІЯ-КВІТКИ ОСНОВ’ЯНЕНКА В ДЗЕРКАЛІ ХАРКОВА”

Клименко Ксенія, учениця 9 класу Комунального закладу «Козачолопанський ліцей»
Дергачівської міської ради. **Керівник : Дигало І.О.**, учитель української мови та літератури

Дана робота – це висвітлення нерозривних зв’язків Григорія Квітки-Основ’яненка з рідним містом, згадані місця, пов’язані з письменником.

Життя й творчість письменника тісно пов’язані з Харковом. Родовід Квіток брав участь у заснуванні міста. Вони були відомими меценатами та патріотами, сприяли розвитку освіти, культури й духовного життя Харківщини.

У Харкові є багато історичних місць, пов’язаних з ім’ям видатного письменника. Одним із таких місць є парк, який був закладений Федором Квіткою, батьком письменника в 1770-ті роки. Знаходиться він у Новобаварському районі (Стара Основа), за Основ’янським мостом, на березі річки Лопань. До цього парку раніше примикала садиба родини Квіток. Це був їх родовий маєток, який, на жаль, не зберігся.

У XIX столітті по території парку стояли альтанки, були алеї для кінних прогулянок, був розбитий розарій; проходили в ньому народні гуляння, грав оркестр, був відкритий ресторан. У роки Другої світової війни парк постраждав від вирубок дерев, тому на даний час в ньому немає давніх цінних дерев. Улітку 2017 року була проведена його реконструкція.

У самому центрі міста розташована невелика вуличка, яка довгий час змінювала свої назви, і до початку XX століття була однією з основних торговельних точок міста, де кілька разів на рік проводився ярмарок.

Виникнення вулиці відносять до 30-х років XIX століття. Тоді це був провулок, котрий називали Горяїновським, оскільки тут жив купець Горяїнов, потім до 1936 року був це провулок Драгоманова, до 1937 року була це вулиця Баумана, а до 1978 року був це Уфимський провулок. А в 1978 році до 200-річного ювілею від народження письменника провулок отримав свою теперішню назву - вулиця Квітки - Основ’яненка.

По цій вулиці встановлений пам’ятник письменнику. Його урочисте відкриття відбулося в 1994 році, його приурочили до 215-ї річниці з дня народження письменника. Над його проектом працював скульптор С.А. Якубович та архітектор Ю.М. Шкодовський. Вони зобразили митця із пером та папером в руках.

До 1917 року в Харкові існувало 28-е **Приходське училище імені Квітки-Основ’яненка**. На даний час ця будівля належить філії Дитячої школи мистецтв по вулиці Москалівській, 131. Виконавчий комітет Харківської міської ради 25 жовтня 2017 року дав згоду на передачу цієї будівлі відділу культури Новобаварського району. Тут планували зробити ремонт, відкрити класи малюнка і танцю, а також створити музей письменника. Зараз будівля руйнується, не дочекавшись ремонту.

У Харківському театрі імені Тараса Григоровича Шевченка організовано музей **Квітки-Основ’яненка**.

На честь Григорія Квітки - Основ’яненка назвали мовно-літературний факультет Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди.

У Харкові впроваджена премія імені Квітки-Основ’яненка в галузі театральної діяльності.

Григорій Квітка-Основ’яненко зробив вагомий внесок у розвиток української культури та свого рідного міста: працював над його громадським, культурним, релігійним та державним розвитком. За його сприяння Харків став цивілізованим центром Слобідської України.

«Її ВЕЛИЧНІСТЬ – ВЧИТЕЛЬКА ЦАРИЦІ НАУК»

Коваль Олександра, Шевченко Алевтина, учениці 5 класу
КЗ «Зіньківщинський ліцей» Зачепилівської селищної ради
Берестинського району Харківської області

Керівник: **Мирошніченко Ольга Миколаївна** вчителька зарубіжної літератури

Славен наш зіньківщинський край хорошими людьми, відомими за межі області, навіть, України. Серед мешканців рідного села є багато роботящих і добродушних людей, які своєю відданою працею, творчістю прославляють рідний край. Це і працівники сільського господарства, і місцеві аматори, і представники інтелігенції. І сьогодні ми будемо говорити про зовсім, на перший погляд, звичайну вчительку нашого навчального закладу, ветерана педагогічної праці, чудову сусідку – Валентину Сергіївну Сулим. Про цю вчительку вперше ми почули від дідуся, який нам розповів, що Валентина Сергіївна викладала йому математику, а потім мам, тата і дядю теж вона вчила. Кого не спитай по селу, всі її добре знають, знають і коли в неї день народження. Вересневої днини, 19 числа, відправились і ми у експедицію, щоб привітати і поспілкуватись. Яке ж було приємне здивування – наш букет був не першим, всі вази в кімнаті – з осінніми різнобарвними квітами. Від колишніх учнів, колег і однокласників. Народилась Валентина Сергіївна 19 вересня 1947 року в селі Зіньківщина Зачепилівського району в сім'ї Сидоренка Сергія Дмитровича і Марії Минівни. Батько був родом з Покровського району, що на Дніпропетровщині. Працював в той час начальником пошти в Перещепині (через два мости від села Зіньківщини). Валя його погано пам'ятає; знає тільки зі спогадів матері про скрушні часи, коли невдало пожартуеш чи «крамольне» скажеш – можеш опинитися за ґратами. Так батько одного разу не повернувся додому, бо за ним «прийшли» Марія в той час була при надії. В розпачі їздила до обласного центру, куди забрали чоловіка, ніякого успіху не домоглась, бо так з багатьма вчиняли. Про ці сторінки початку свого життя Валентина Сергіївна не може без сліз згадувати. Можливо, проблеми із зором – наслідок переживань матері. Батько знаходився у в'язниці по статті політично неблагонадійного. Так Валя починає жити з восьми років з бабусею Зінченко Надією Сидорівною. Мати знайшла собі іншу долю, одружившись, народила ще трьох дітей. В 1954 році Валентина, (в селі її звали «онука баби Надежди») пішла до школи. З теплотою згадує першу вчительку Кобу Олександрю Олексіївну. В Зіньківщині була восьмирічка. Здобувати треба далі освіти. Бабуся радіє успіхам онуки, яка через два мости в любую погоду ходить в Перещепинську середню школу. Там, серед місцевих, вчились і мажаряни, і пекеляни. По декілька кілометрів йшли вранці підлітки до школи, радістю було, як підвезуть кіньми. Чи рейсовим автобусом. Потім хтось велосипедами їхали на навчання. Класний керівник, Панасенко Галина Іванівна, вчителька математики, відразу примітила талановитих дітей з харківських сіл і всіляко їх підтримувала. Валя сиділа за першою партою. Класи тоді були великими, по два класи в паралелі. До цього часу збираються на зустрічі колишні однокласники і в день народження вітають один одного. Наше інтерв'ю переривалось, коли телефонували Юра чи Галя. Очі Валентини Сергіївни світилися радістю, і ми теж раділи разом з нею. Рік 1965 – початок студентського життя, адже Валентина обрала собі математичний факультет Харківського державного університету імені М.Горького (зараз Каразіна). Після третього курсу перевелась до педагогічного інституту імені Г.С. Сковороди. Валентина Сергіївна згадує, що ніяк не можна було вчитись без стипендії, бо бабуся отримувала пенсію у 12 карбованців (все життя пропрацювавши в колгоспі!). Студентка на 45 карбованців жила у Харкові в гуртожитку. На вихідні їздила додому допомагати, з собою, як і всі студенти везла сільські гостинці: картоплю, городину, турботлива бабця ще й півника стушкує. Бабуся прожила до 1991 року, мешкала в новій хаті онучки, і правнучат бачила, тихенько відійшла у вічність у 87 років. Педагогічну діяльність Валентина Сергіївна Сулим розпочала піонервжатою в Старомажарівській школі, а вчителем математики стала працювати в рідній Зіньківщинській спочатку восьмирічці з 1972 року, потім – в середній з 1989 року, в 1991 по 1996 роки була завучем. Багато цікавинок розповідали колишні учні. Її не те, щоб боялися, (вона – вимогливий вчитель), її поважали за чесність і справедливість. А ще – почуття гумору часто розряджало атмосферу уроку. За сумлінну та плідну працю, високий рівень педагогічної майстерності неодноразово нагороджувалась грамотами районного і обласного

відділів освіти та Міністерства освіти та науки України. Вона має вищу кваліфікаційну категорію і звання «Старший вчитель». Має почесне звання «Відмінник освіти». Коли вийшла на пенсію, Валентина Сергіївна інколи заміняла уроки математики. Стаж роботи складає 46 років. За цією цифрою не тільки тисячі уроків, позакласних заходів, семінарів, олімпіад, інспекторських перевірок, моніторинрів. В цій цифрі – десятки допитливих очей, кумедних і не дуже ситуацій, живого спілкування і, зрозуміла річ, визнання як мудрого педагога, наставника, толерантну людину. Коли ми розпитували про випускників Валентини Сергіївни, вона пам'ятає кожного: за якою партою сидів, в кого влюблялись хлопці, кому дівчата шпаргалки тихенько підкидували, де писали формули під час іспитів, і саме головне – високі бали на ЗНО Оксанки, Людмили і Андрійка, Влада та Сашка. Ще є в життєписі вчительки одна красива дата – 45 років подружнього життя. Обранцем долі став вчитель історії Сулим Анатолій Гаврилович, який приїхав з Полтавської області працювати в Зіньківщину. Мабуть, якась іскра спалахнула між парою, що вже після серпневого знайомства на осінніх канікулах поїхали до батьків і потім одружилися. Романтичний Анатолій, як виявилось, писав вірші, називав спокійну і розсудливу Валентину своєю Музою. Мріяли проте, що відсвяткують золоте весілля, та не судилося... 29 січня 2022 року його не стало. У подружжя двоє дівчат: Людмила та Світлана. Старша – вчитель української мови та літератури, пішла дорогою батька (він закінчив історико-філологічний факультет). Працює в престижному навчальному закладі в місті Дніпро. Менша дуже любить цифри і обчислення, вона – економіст. В родині Сулим- п'ятеро онучат. І студенти, і школярі, й ті, що вже працюють

Для кожного учня, вчителя Валентина Сергіївна Сулим є прикладом інтелігентності, скромності, врівноваженості, порядності, вимогливості до себе і оточуючих. Багато років і сил віддано улюбленій справі. З повагою і теплотою згадують випускники уроки математики, уроки людяності, уроки життя.

«ЗАХІДНО-ХРЕСТИЩАНСЬКЕ ГАЗОКОНДЕНСАТНЕ РОДОВИЩЕ: ВПЛИВ НА РЕГІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ»

Коваль Аліса, учениця 7 класу, вихованка гуртка «Журналістика і блогерство» Берестинського центру позашкільної освіти, Берестинської міської ради, Харківської області.

Марущак Анна Василівна, учениця 8 класу, вихованка гуртка «Етнологія України», Берестинського центру позашкільної освіти, Берестинської міської ради, Харківської області.

Наукові керівники: **Коваль Анастасія Олександрівна**, заступник директора з навчально-виховної роботи, керівник гуртка «Журналістика і блогерство», Берестинського ЦПО Берестинської міської ради Харківської області, **Хінцинська Ірина Миколаївна**, керівник гуртка «Етнологія України», Берестинського ЦПО Берестинської міської ради Харківської області

Західно-Хрестищенське газоконденсатне родовище, є одним із найбільших родовищ Харківської області та важливим елементом енергетичної безпеки України. Дослідження його економічного та соціального впливу на регіон дозволяє оцінити значення газовидобувної промисловості для місцевих громад і економіки, даний аспект вказує на **актуальність** нашого дослідження. **Мета** роботи показати вплив Західно-Хрестищенського газоконденсатного родовища на регіональну економіку Харківщини та визначити перспективи його розвитку з урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів.

Об'єкт дослідження - Західно-Хрестищенське газоконденсатне родовище та економічний розвиток Берестинського району Харківської області.

Предмет дослідження: вплив діяльності родовища на економіку регіону, соціальну інфраструктуру та екологічну ситуацію.

Для досягнення мети поставлено ряд завдань: розглянути історію відкриття та освоєння родовища; проаналізувати геологічні та технічні характеристики покладів; оцінити економічний ефект для регіону (робочі місця, надходження до бюджету, розвиток промисловості); визначити соціальні та екологічні наслідки діяльності родовища; сформулювати пропозиції щодо підвищення ефективності видобутку та мінімізації негативного впливу на довкілля.

У роботі використані такі методи: аналіз наукової та технічної літератури; огляд статистичних даних щодо видобутку газу та конденсату; геолого-технічний аналіз продуктивних горизонтів; порівняльний аналіз економічного та соціального впливу на регіон; системний підхід до оцінки екологічних аспектів видобутку.

Результати дослідження:

- Встановлено, що родовище забезпечує понад 50 млрд м³ природного газу та 1,5 млн тонн газоконденсату. Навіть у період війни та цілеспрямованого нищення енергетичної інфраструктури постачання газу до домогосподарств залишається безперебійним.
- Визначено високий економічний вплив на розвиток регіону: значні надходження до місцевого та державного бюджетів, розвиток інфраструктури та підвищення рівня зайнятості населення. Зокрема, Наталинська громада, на території якої розташоване Хрестищанське управління бурових робіт, входить до числа найзаможніших громад України.
- Оцінено соціальний ефект, що проявляється у створенні робочих місць, будівництві соціальних об'єктів та залученні молоді до професійної діяльності. На підприємстві працює близько 2 000 осіб.
- Виділено основні екологічні ризики та запропоновано шляхи їх мінімізації шляхом впровадження сучасних технологій і проведення рекультивації земель.
- Західно-Хрестищанське газоконденсатне родовище — це не лише промисловий об'єкт, а й важливий компонент енергетичного, соціального та екологічного ландшафту Харківської області. Його освоєння сприяло зміцненню енергетичної незалежності України, розвитку місцевих громад і підвищенню рівня життя населення.
- Рациональне використання ресурсів, застосування сучасних технологій і дотримання принципів сталого розвитку дозволять забезпечити довготривале функціонування родовища та збереження природного балансу регіону.

«ДЕ КОМИШ ШУМИТЬ НАД ОРЧИКОМ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ МИКОЛО-КОМИШУВАТОЇ»

Колектив учнів гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» ХОР
Микола-Комишуватської гімназії Берестинської міської ради Харківської області
Науковий керівник: **Матвієнко Тетяна Іванівна**, вчитель історії
Микола-Комишуватської гімназії Берестинської міської ради Харківської області,
спеціаліст вищої категорії

Метою роботи є виявлення реальної дати заснування села, визначення походження його назви та встановлення історичної послідовності розвитку поселення від перших козацьких хуторів до сучасного населеного пункту.

У дослідженні використано архівні документи Харківського полкового управління, відомості з Центрального державного історичного архіву у Києві, а також праці місцевих краєзнавців — зокрема Сергія Луньова та видання історичного альманаху «Велич і добро крізь віки».

На підставі аналізу історичних джерел з'ясовано, що перші згадки про поселення на місці сучасного села відносяться до 1710 року, коли відбулося межкування земель козакам Огульчанської сотні.

Назва «Комишувата» має природне походження і пов'язана з особливостями місцевого ландшафту — болотистими заплавами річки Орчик, густо порослим комишем. У середині XVIII століття на території сучасного села з'явилися перші хутори, а згодом — слобода, заснована поміщиком Андрієм Миколайовичем Дуніним.

У XIX столітті поселення зазнало змін: після спорудження маєтку хрестоподібної форми воно отримало назву «Нікольське», що символічно пов'язувалося з іменем святого Миколая — покровителя краю. Пізніше, у радянський період, обидві частини історичної назви — природна («Комишувата») та релігійна («Микола-») — були об'єднані у сучасну форму «Микола-Комишувата».

Таким чином, доведено, що назва села є результатом взаємодії природних умов, історичних подій та духовних традицій місцевого населення. Вона зберігає у собі пам'ять про перших

поселенців, козацьке минуле Слобожанщини та культурну спадщину краю, відображаючи тісний зв'язок між природою, історією та людською

ТРАГЕДІЯ УСЬОГО ЛЮДСТВА

Колотіло Мілана, учениця 10-А класу Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області
Керівник: **Грицюта В.Ю.**, учитель історії Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради
Ізюмського району Харківської області

Аспекти геноциду в Україні неодноразово ставали предметом наукового дослідження. Ставлення українського суспільства до цього явища протягом ХХ століття було складним: у ньому відсутня майже піввікова традиція осмислення, проблематизації та систематизації Голокосту, бо до кінця дев'яностих років минулого століття в українській історичній науці ще залишалися пострадянські тенденції. Сьогоднішнє розуміння того, що євреї України – це частина української культури й української історії, спонукає глибше усвідомити трагедію Голокосту, що відбулася на нашій землі. Це спільний біль наших народів. І це спільна пам'ять, яку маємо пронести крізь віки.

Пам'ять є суб'єктивним і нематеріальним поняттям і в той же час має певний вплив на життєдіяльність суспільства, зрештою, завдяки пам'яті про події, що сталася раніше, ми можемо робити висновки про те, що потрібно робити зараз. Сучасний французький історик П'єр Нора, сформувавши концепцію місць пам'яті, як об'єктів, що зберігають спогади людей, про те, що щойно сталося, про те, що сталося давно, і навіть про те, про що більшість людей не пам'ятають або не знали взагалі. Дійсно, науковець має рацію: багато спогадів про минуле не можна відтворити без допомоги місць пам'яті. Наукова актуальність даної теми полягає в тому, що на матеріалах меморіального комплексу «Дробицький яр», єврейської громади міста Харкова можна з'ясувати, яким чином функціонують місця пам'яті, чи спрацьовує концепція П'єра Нора на місцевому матеріалі. Для єврейської громади міста Харкова актуальність дослідження полягає в тому, що пам'ять впливає на формування ідентичності особистості і підтримується вивченням історії.

Харків – одне з небагатьох українських міст ще за імперських часів відомий як центр сіонізму та антисемітизму. Харків не входив в «смугу осілості», проте мав потужну єврейську громаду. Ця смуга складалась поступово. Її формування відносять до рішень Катерини II. Хоча заснування першої єврейської громади у Харкові дослідники відносять до 1780 року. Перші євреї у Харкові – це торговці, які приїжджали сюди не на постійне проживання, а були тут по справах. Вони і склали частину першої громади. Ця громада була непостійна і влада, здебільшого, заперечувала їхню присутність. Проте, за архівними даними вони є у списках обивателів: голова громади – купець і рабин Мойсей Олександровича (його нащадок, до речі, зараз живе у Сполучених Штатах і досліджує власну сімейну історію). Друга частина цієї громади – солдати. Армію імперська влада використовувала як інструмент інтеграції єврейського населення у імперське суспільство. До 1859 року громада складалась з купців і солдатів. Рік за роком з'являються нові прошарки, котрі отримують таке право. В тому числі й студенти. Студенти-євреї були в Харкові ще з 1814 року, але їхня кількість швидко збільшується з другої половини ХІХ століття. Вони, як правило, обирали медичну та юридичну освіту. Подібні рішення були мотивовані тим, що ці професії дозволяли їм оселятися поза «смугою».

Напередодні революції 1917 року у Харкові було 25 молитовних будинків і синагог. Потім всі вони були закриті. Найвідомішою є Хоральна синагога (Харків, вул. Григорія Сковороди, 12). На місці Хоральної синагоги в класичному особняку кінця ХVІІІ століття у 1867-1910 рр. розташовувався молитовний будинок.

Харківське єврейство завжди мало великий вплив на різні сфери життя міста, й було помітною складовою його генофонду, активним чинником формування суттєвих рис міста. Громадська організація – Харківський обласний комітет «Дробицький Яр» діє з 1988 року (офіційно зареєстрована 9 серпня 1991 року) об'єднує зусилля всіх людей і організацій щодо увічнення пам'яті жертв нацизму на території Харкова і Харківської області у часи Другої

світової війни. Комітет став засновником громадського музею пам'яті жертв Голокосту, проводить просвітницьку діяльність, наукову, методичну роботу з питань, пов'язаних з Голокостом, здійснює програму «Праведники Миру».

Дробицький яр – як місце скорботної пам'яті єврейського народу є знаковим для всієї історії Другої світової. Меморіал сьогодні є не лише місцем поклоніння пам'яті, але і є місцем виховання у молоді почуття поваги до історії своєї країни, місцем правдивого вивчення подій Другої світової війни, наслідком чого має стати унеможливлення повторювання трагедій такого масштабу. Серед відвідувачів Меморіалу 85% – учні та студенти. І якщо в книзі відгуків семирічна учениця пише: «Мені дуже шкода наших людей євреїв», якщо вчитель історії говорить слова подяки єврейському народу за детальне вивчення історії трагедії Голокосту – можна впевнено сказати, що меморіал виконує своє функціональне призначення.

Простеживши особливості меморіалу «Дробицький яр» у Харкові, можна стверджувати, що це трагічне місце ніколи не зникне з народної пам'яті. Пам'ять є суб'єктивним поняттям, але для тих, хто надає значення спогадами як таким (а це практично всі прихожани Харківської синагоги, представники єврейських організацій і люди, які вивчають єврейську історію), особливо таке трагічне місце має колосальне значення, впливаючи на збереження ідентичності членів єврейської громади та на повсякденне життя євреїв Харкова, часто виступаючи першорядним фактором.

СВЯТО КАТЕРИНИ – СВЯТО ДОЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ

Комірна Альона, член гуртка «Літературне краєзнавство», учениця 9 класу, ШАРІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Годунко Людмила Василівна, керівник гуртка «Літературне краєзнавство», вчителька української мови та літератури, вчителька вищої категорії, старший учитель ШАРІВСЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сьогодні складна ситуація в країні. Україна боронить свої кордони, відвойовує загарбані території. Битва точиться щодня – і не тільки на полі бою. Ворожі пропагандисти прагнуть знівелювати нас як націю, відібрати наші культурні цінності, зітерти мову і змусити відмовитися від тисячолітніх свят і традицій. Тому так важливо сьогодні не тільки зберегти духовні скарби нації, а й відродити ті, що започаткували ще наші предки, адже український народ має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками.

На терені сучасних обрядів свято Катерини малопопулярне, хоча серед численних жіночих свят є найзнаменнішим. Унікальність його в тому, що простими способами, зокрема й за допомогою вишневої гілочки, протягом короткого часу (з 7 грудня (24 листопада) по 7 січня (31 грудня)) колись жінки могли дізнатися, чи здійсняться їх бажання, чи зміниться доля. Такий простий спосіб передбачення може зацікавити і сучасних жінок, адже він не потребує фінансових вкладень, далеких поїздок до відомих ворожбитів, займає мало часу. Та саме ворожіння за допомогою вербової гілочки є, на нашу думку, досить достовірним. Тому хочемо донести до сучасників і нащадків майже забуте свято Катерини. Вивчаючи традиції його святкування, ми зробили перший крок до дослідження і збереження цієї фольклорної традиції як на Валківщині, так і в селі Черемушна. Адже тема «Свято Катерини – свято долі української жінки» має як пізнавальне, так і виховне значення: прищеплює любов до фольклористики, рідного краю і духовної криниці, яка ще віками поїтиме нас із свого джерела. Працюючи над цією темою, ми ставили таку **мету**: визначити роль свята Катерини серед обрядів зимового циклу; проаналізувати його походження; простежити традиції святкування Катерини на Слобожанщині; на матеріалі фольклорної експедиції визначити етапи святкування Катерини на Валківщині, зокрема у селі Черемушна.

Науково-теоретичною підсумковою для роботи стали наукові праці відомих дослідників: Василя Скуратівського та Олекси Воропая, а також Бориса Грінченка, А. Потебні, Павла Чубинського, Михайла Драгоманова, Пантелеймона Куліша та інших.

Наші пращури вірили, що при народженні людини Бог неодмінно посилає їй долю. За народною уявою образ долі – неопредметнене явище, яке супроводжує людину в усіх її діях. Найчастіше до своєї долі зверталися дівчата, щоб вона ошедрила їх щасливим подружнім

життям, та жінки, в котрих не зцементувався родинний затишок. Образ Катерини, як захисниці жіночої долі, знаходимо в багатьох слов'янських і європейських народів.

У ніч на Катерини ворожать на коханих. Дівки дізнаються про свою долю, вагітні жінки моляться про легкі пологи, навіть парубки загадують на майбутніх дружин. Свято Катерини можна вважати найбільшим і найзнаменнішим серед численних жіночих свят. «Катерини» святкували по всій території України. Напередодні свята в деякій місцевості дівчата клали під подушку листочки з різних дерев, помічаючи в такий спосіб кількох хлопців. Серед них мав бути і яблуневий листочок – «доля дівчини». На Слобожанщині ж напередодні Катерини дівчата зрізали гілки вишні, ставили їх у воду на покуті або на вікні у хаті. Якщо квіточки на них розпускалися до Різдва або Старого нового року, – це віщувало швидке заміжжя, а як ні – то були ще й інші зимові ворожіння... На Катерини ворожили також про здоров'я або смерть у наступному році. Для цього у воду ставили гілочки по кількості членів сім'ї, позначаючи їх кольоровими нитками. Чия гілка розквітне, той довго житиме, чия всохне – захворіє або помре. Рослини, що розквітали в найбільш суворий зимовий час, були зрозумілим народному світогляду символом нового відродження природи. Тому їм приписувалась особлива сила передбачення. В селі Черемушна, ставлячи у воду гілочку вишні, загадували бажання жінки будь – якого віку: дівчатка, юнки, молодіці, бабусі. Загадували різне: чи щасливою буде доля, чи вийде заміж наступного року, чи буде здорова, яка доля чекає на інших членів родини, чи не помре людина наступного року, чи здійсниться загадане бажання, чи буде успішно складено іспит. Жінки могли загадати, якою буде доля сина, внука, чоловіка.

Треба зауважити, що важливим критерієм ворожіння було те, чи засохне, чи розквітне гілка вишні. Якщо розквітне, то наскільки рясно. Якщо квіточок було багато, то це було правдивим знаком щасливої долі, здійснення бажань.

Якщо гілка всихала повністю, людина швидко помирала. Якщо квіточки на ній з'являлися тільки вгорі, то вона хворіла або мала не дуже добру долю, якщо ж буйно квітла, то чекало вдале заміжжя, щаслива доля. У дослідженні з'ясували, якщо доля ошчасливила жінку, то в більшості випадків вона ставала такою ж для її дітей та внуків. І навпаки.

Отже, свято Катерини – свято долі української жінки. А ворожіння на вишневій гілочці просте, однак цілком правдиве, привабливе і для сучасних жінок.

ГОЛОСИ ПАМ'ЯТІ ЗЛАТОПЛЬЩИНИ: СПОГАДИ ОЧЕВИДЦЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ВОЛОДИМИРА СЯЧИНА КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОСТІ

Косенко Кирило, вихованець гуртка «Захисник Батьківщини», КЗ «Златопільський будинок дитячої та юнацької творчості Златопільської міської ради Харківської області»

Керівник Крашеніннікова Оксана Омелянівна

Наше дослідження зосереджене на рукопису Володимира Стефановича Сячина (1937р.н.) – педагога, краєзнавця. Почесного громадянина міста Первомайський, який сам був дитиною війни й записав свої спогади у 1959 році, а пізніше збирав спогади очевидців.

Актуальність роботи полягає у збереженні унікальних свідчень про окупацію та рух опору на Первомайщині (зокрема в Олексіївці), які дають цінні уроки стійкості і патріотизму в умовах сучасної боротьби. Ці історії допомагають усвідомити, що воля до свободи – це генетичний код нації.

Доцільність дослідження підтверджується не лише завданнями експедиції «З попелу забуття» (вивчення сторінок історії 1939-1945 років), а й особистим зв'язком поколінь: матеріали віднайшов правнук автора – Кирило Косенко, який прагне повернути голос пам'яті свого прадіда у сучасний публіцистичний простір.

Мета дослідження: ввести до наукового та публіцистичного обігу унікальні, раніше не опубліковані свідчення очевидця – дитини війни В. С. Сячина про життя первомайщини в окупації, партизанський рух та долі земляків, а також осмислити цей досвід як джерело національної стійкості.

Завдання дослідження:

1. Провести структурний аналіз рукопису В. С. Сячина, видокремивши ключові сюжетні лінії (партизанський рух, евакуація, діти війни)

2. Висвітлити шляхи популяризації результатів дослідження у ЗМІ та мережі Інтернет, як акт увічнення пам'яті.

Для проведення дослідження обрано комплексний підхід, який включає такі методи:

- Устноісторичний метод: аналіз зафіксованого першоджерела – рукопису В. С. Сячина, який містить як власні спогади автора, так і свідчення інших очевидців.
- Аналіко-синтетичний метод: зіставлення особистих спогадів із загальноісторичними даними та біографічними відомостями про автора й героїв опору.
- Описово-нарративний метод: використання прийомів публіцистичного стилю для створення емоційно насиченого, але фактологічно точного викладу, що перетворює сухі факти на живу історію.

Новизна дослідження полягає у введенні до наукового обігу унікального сімейного архівного джерела – рукопису 1959 року, який відтворює детальну картину життя Харківщини в роки окупації, зокрема боротьбу партизан і трагедію мирного населення.

Практична цінність: отримані матеріали стануть частиною Книги пам'яті Первомайщини та будуть використані для підготовки тематичних презентацій і виступів учнів краєзнавчих гуртків; розміщення на інтернет-ресурсах Златопільського будинку дитячої та та юнацької творчості; продовжуючи справу В. С. Сячина, який свого часу співпрацював із районною газетою «Знамя труда».

Історія, що постає зі сторінок рукопису, наче оживає в наш час. Вона не закінчується у 1940-х – вона продовжується сьогодні, у новому тисячолітті, Автор спогадів, Володимир Стефанович Сячин, народжений у 1937 року, - був дитиною, коли його рідна Олексіївка на Харківщині пережила окупацію. А тепер його правнук бачить, як наша рідна Харківщина знову опинилася під ударами ворога – тепер російського.

Та дух нескореності живий. Голос пам'яті залунав тоді, коли рукопис прадіда знайшов Кирило Косенко, якій народився у 2014 році, році, коли російська агресія розпочалася окупацією Крима та частини Донбаса.

Ця знахідка стала діалогом поколінь, об'єднаних спільною трагедією війни у 1959 році, записуючи спогади, учитель і краєзнавець Володимир Сячин прагнув зберегти історію рідного краю – Первомайщини. Сьогодні його правнук повертає ці голоси «з попелу забуття».

Наприкінці жовтня 1941 року війна прийшла до тихої Олексіївки, несучи фашистський «порядок». Комендант, обер-лейтенант Шульц, запровадив комендантську годину, а за невиконання наказу про здачу зброї загрожував розстрілом. Зброю, утім, ніхто не здав – її ховали. Але були й ті, хто спірацював з новою владою, вихваляв фашистський порядок, староста, писар, поліцаї. Мешканці тихо ненавиділи їх, обходили стороною, А в глибині Бишкінських лісів уже формувався партизанський рух, про який написано в рукописі В. С. Сячина.

Минуло понад вісім десятиліть, але історія знову повторюється – тепер під іншими прапорами й с тими самими методами насильства. У ХХІ столітті російські окупанти принесли на українські землі свій «новий порядок», який виявився до болю схожим на старий фашистський.

На окупованих територіях Харківщини, Донеччини, Луганщини, Запоріжжя, Херсонщини з'явилися нові «коменданти» з московськими акцентами. Вони так само запровадили комендантську годину, проводили обшуки, ламали двері у домівках, забирали людей «на фільтрацію». Замість старост і поліцаїв «гауляйтери» й колаборанти, що за обіцяну владу й російські рублі продавали своїх сусідів. Їх так само зневажають люди, тихо обходять стороною, бо знають: прийде час – і вони відповідатимуть перед своїм народом.

Як і в часи другої світової війни, коли фашисти катували українських партизанів, намагаючись зламати їхню волю, сьогодні російські окупанти чинять ті самі злочини – лише під іншими прапорами. Тоді в катівнях Олексіївки мучили й убивали Олексія Бузнику, який не зрадив побратимів, а нині – у ХХІ столітті – весь світ побачив, як росіяни розстріляли беззбройного українського полоненого воїна, снайпера 163-го батальйону 119-ї окремої бригади тер оборони Чернігівщини, Олександра Мацієвського після його останніх слів: «Слава Україні!». Він зустрів смерть так само, як і герої минулої війни – гідно, прямо, без страху. Його

спокійний погляд і горді слова перед пострілом стали новим символом незламності українського духу, який не підкорити ані фашисту 1940-х, ані російському катові сьогодні.

Один із епізодів рукопису, Знову загроза вивезення до Німеччини... Знову дорога... Володя біг за возом і дуже втомився тоді дід посадив його на корову до сестрички. Біля них рухалася жінка зі своїми дітьми й дівчинкою-сиротою Тетяною, батьки якої загинули. І тут – німці на мотоциклах. Один схопив дівчину, але жінка пригорнула її до себе і без вагань зняла і віддала окупанту свої золоті сережки, тоді він поїхав далі.

Наступного дня до родини дійшла звістка: 16 вересня 1943 року станцію Лихачеве й село Олексіївку звільнено від окупантів. Вони повернулися додому, в рідне село.

В наші дні жадібність російських окупантів стала однією з найтемніших рис цієї війни. Вони несуть із собою не лише смерть, а й безсоромне мародерство. З українських домівок вивозять усе – від побутової техніки й меблів до дитячих іграшок і білизни. Цілі вантажівки з награваним добром прямують до Росії. Солдати, які прийшли «звільняти», розкрадають лікарні, школи, музеї, зривають золоті прикраси з убитих.

У Харківському історичному музеї зберігаються фотографії О.Г.Бузники та І.Л. Лесика – людей, що віддали своє життя, аби ми могли спокійно ходити по рідній землі, працювати, вчитися, будувати, любити. Пам'ять про них живе в серцях односельців, у вдячності й сльозах, що не висихають на День Пам'яті та Перемоги.

І нині нові герої, як і колись Бузника і Лесика, боронять свободу, щоб життя, виборене їхніми попередниками, не згасло ніколи.

Пам'ятаємо минуле й підтримуємо тих, хто сьогодні стоїть на варті нашої України. Історія повторюється, але і цього разу зло не переможе. Україна стоїть і стоятиме завжди.

НАРОДНІ ПРОМИСЛИ ЧУГУЇВЩИНИ

Костіна Анна, вихованка гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учениця 7 класу Комунального закладу

«Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області

Керівник: **Андрєв Сергій Сергійович**, керівник гуртка, вчитель географії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей»

Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області; **Андрєва Валентина Григорівна**, вчитель історії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області.

Чугуївщина, що розташована на Слобожанщині, історично займала важливе географічне та культурне положення, будучи прикордонною територією та осередком активної колонізації. Ці фактори, поряд із природно-ресурсним потенціалом (наявність лісів, глини, річкових систем), створили унікальні передумови для формування та розвитку самобутніх народних промислів. Дослідження ремісничої спадщини цього регіону має важливе значення для розуміння етнокультурних процесів Слобідської України та збереження нематеріальної культурної спадщини. Метою цієї статті є проведення історико-етнографічного аналізу ключових народних промислів Чугуївщини, їхньої типології, локалізації та значення для місцевої громади.

Розвиток народних промислів на Чугуївщині тісно пов'язаний із заснуванням Чугуєва у 1638 році та активним розселенням козаків, служилих людей та селян. Перші ремісничі осередки формувалися на основі задоволення нагальних потреб військового та аграрного життя.

Через географічне положення та наявність лісових масивів (зокрема в околицях р. Сіверський Донець) обробка деревини завжди була одним із провідних промислів. Майстри виготовляли вози, сани, сільськогосподарський інвентар (плуги, борони, ярма), а також предмети хатнього вжитку. Особливе місце займало бондарство – виробництво діжок, цебер, відер, які були необхідні для зберігання та транспортування продуктів (соління, квашення, мед). Характерною особливістю було використання місцевих порід дерева (дуб, липа, верба), що забезпечувало довговічність виробів.

Поклади якісної глини у багатьох селах Чугуївщини (хоча і не з такою інтенсивністю, як у відомих гончарних центрах Полтавщини чи Київщини) сприяли розвитку гончарства. Цей

промисел був орієнтований, переважно, на задоволення внутрішніх потреб громади: виготовлення горщиків, макітр, глечиків, полумисків. Глиняний посуд, як правило, мав простий функціональний характер, але міг бути декорований нескладним поливом (глазур'ю) чи мінімальним геометричним орнаментом, що відповідало загальнослобожанській традиції. Локальні осередки керамічного виробництва слугували важливим елементом економічної самодостатності сільських громад.

Ткацтво було одним із найбільш поширених жіночих промислів, який забезпечував сім'ю одягом, рушниками, скатертинами та ліжниками (ковдрами). Використовували сировину власного виробництва: коноплі та льон, а згодом і вовну. Набули поширення геометричні орнаменти у ткацтві, характерні для східної України.

Особливого значення на Чугуївщині набула вишивка, яка демонструвала регіональні особливості. Хоча кольорова гама і техніки мали спільні риси із загальноукраїнськими (хрестик, низинка), у вишивці рушників і сорочок простежується превалювання червоного та чорного кольорів, а також рослинні та геометричні мотиви з певною стилізацією, що відрізняє їх від сусідніх регіонів. Вишиті вироби виконували не лише естетичну, але й оберегову функцію.

Народні промисли на Чугуївщині відігравали ключову роль у соціально-економічному житті регіону до індустріалізації.

Промисли забезпечували самодостатність селянських і козацьких господарств. Виробництво знарядь праці (ковальство, теслярство) та побутових предметів (гончарство, бондарство) мінімізувало необхідність закупівель. Надлишкова продукція, особливо текстиль та кераміка, ставала предметом товарного обміну на ярмарках, сприяючи економічній активності та формуючи спеціалізацію окремих сіл.

Ремісничі знання передавалися по спадковості – від батька до сина чи від матері до доньки, формуючи династії майстрів. Це сприяло соціальній згуртованості та підтримці професійних навичок у громаді. Матеріальна культура, створена промислами, була носієм ідентичності, відображаючи регіональні естетичні норми та світогляд.

З початку ХХ століття народні промисли Чугуївщини, як і в цілому по Україні, зазнали значного занепаду під тиском індустріалізації, колективізації та уніфікації побуту. Багато традиційних технологій було втрачено.

Однак, у кінці ХХ — на початку ХХІ століття спостерігається рух за відродження традиційних ремесел. Створення історико-краєзнавчих музеїв (зокрема у Чугуєві), діяльність гуртків та приватних майстрів, орієнтованих на збереження автентичних технологій ткацтва, вишивки та різьблення, свідчить про усвідомлення цінності цієї спадщини.

Отже, народні промисли Чугуївщини є невід'ємною частиною етнокультурної карти Слобідської України. Їхнє формування було зумовлене історичними, географічними та соціальними факторами, включаючи прикордонне положення та природні ресурси. Ключові промисли – деревообробка, бондарство, гончарство та, особливо, ткацтво й вишивка – не лише забезпечували матеріальні потреби громади, але й слугували важливим елементом соціальної організації та культурної ідентифікації. Хоча промисли пережили період занепаду, їхнє відродження та наукове дослідження є критично важливим для збереження автентичного культурного коду регіону та передачі його наступним поколінням.

БІЛЬ І ПАМ'ЯТЬ ПОКОЛІНЬ. ІСТОРІЯ ДРОБИЦЬКОГО ЯРУ

Костіна Анна, учениця 7 класу комунального закладу “Кам’яноярський ліцей”
Чугуївської міської ради Харківської області
Керівник: **Видиш М. О.**, педагог-організатор

На окраїні міста Харків розташоване місце, яке зберігає у своїй пам'яті всі жахливі прояви жорстокості, на які здатні людські серця по відношенню одне до одного. Це місце є мовчазним свідком численних трагедій, болю і страждань, що сталися в минулому, нагадуючи про важливість людяності, милосердя та пам'яті про тих, хто постраждав від насильства. Саме тут концентрується сумна історія, яка до тепер не залишає байдужим нікого.

Історично на тому місці у XVIII ст. існував хутір Дробицький, але воно набуло трагічної відомості під час Другої світової війни, через жахливі події, які відбулися у той час.

Після окупації Харкова в жовтні 1941 року нацистами було створено гетто, а з грудня 1941 по січень 1942 рр. у Дробицькому Яру масово розстрілювали євреїв.

Для розстрілів було вирито два великі котловани, де за короткий час було знищено понад 16 тисяч євреїв.

Свідчення очевидців і учасників підтверджують нелюдську жорстокість катів - розстріли, добивання поранених, кидання гранат у ще живих людей.

Місцеві жителі намагалися дізнатися правду, але жах масштабу злочину шокував навіть очевидців.

Після війни трагедія Дробицького Яру тривалий час залишалася забутою, але згодом громадські ініціативи почали збирати імена жертв.

У 1991 році було прийнято рішення про увічнення пам'яті жертв, а у 1992–2002 рр. збудовано меморіальний комплекс “Дробицький Яр” з 20-метровою менорою, алеєю та Чашею скорботи.

У березні 2022 року, під час російського вторгнення в Україну, меморіал був пошкоджений артилерійським обстрілом, що стало символом нового акту наруги над пам'яттю.

Директорка комплексу Ірина Ференцева вважає, що меморіал нині поєднує дві трагедії - Голокост і сучасну війну.

Дробицький Яр є місцем скорботи, пам'яті та духовного єднання, яке навчає цінувати людське життя, мир і толерантність.

Символізує неповторність трагедій, необхідність історичної пам'яті та єднання українського народу у вшануванні жертв нацизму і сучасної агресії.

ТЮРКСЬКИЙ «СЛІД» В УКРАЇНСЬКІЙ КОЗАЧЧИНІ

Коденко Ксенія, вихованка гуртка «Літературне краєзнавство» ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, учениця 10 класу КОВ'ЯЗЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.

Керівник: **Котляр Наталія Олексіївна**, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, вчитель англійської мови, спеціаліст вищої категорії КОВ'ЯЗЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Козаки – творці української нації. Українець і козак майже одне і теж. Козацтво є «стержнем» ідентифікації українців, відрізняє їх від сусідніх народів. Згідно з цим поглядом козацтво справило позитивний, власне прогресивний, вплив на розвиток українського народу, його господарського соціального, політичного, культурного й релігійного життя.

Виникнення українського козацтва – «таємниця за сімома печатями». У різних історичних працях маємо міркування, які, узгоджуючись між собою в деяких моментах, водночас різняться одне від одного. Низку гіпотез з цього питання можна розбити на декілька груп.

Першу, найбільш репрезентативнішу групу становлять «тюркські теорії».

Друга група теорій говорять, що українське козацтво започаткувало слов'янське, праукраїнське населення. Згідно з іншою теорією, українську козащину започаткували мешканці Поділля, що після татарського завоювання вийшли з - під влади місцевих руських князів й добровільно підпорядкувалися ординцям. Останнім часом набула поширення боярська теорія, відповідно якій кістяк українського козацтва становили нащадки колишніх давноруських бояр, що не змогли отримати статус шляхтичів. Звісно, цей поділ на теорії походження козащчини має дещо умовний характер. Часто дослідники комбінували вказані теорії, поєднуючи їх.

Актуальність науково - дослідницької роботи: дослідити історію походження українського козацтва, тому, практичне значення дослідження полягає в можливості викладання фактичного матеріалу, основних положень і висновків роботи в навчально - виховному процесі в навчальних закладах.

Тема: Тюркський «слід» в українській козаччині.

Предмет дослідження: роль тюркських козаків в історії виникнення українського козацтва.

Об'єкт дослідження: тюркське, українське козацтво.

Мета: дізнатися вірогідні свідчення про християнських козаків у кінці XV - першій половині XVI століття.

Хронологічні рамки: кінець XV - перша половина XVI століття.

Наукова новизна полягає в тому, що у процесі дослідження було з'ясовано у якому році з'явилися перші поселення козаків у селищі Ков'яги та знайомство з їх нащадками. У роботі зроблено аналіз головних характеристик і ознак українського та тюркського козацтва.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати тюркське і українське козацтво;
- проаналізувати гіпотези виникнення козацтва;
- опрацювати цікаві та унікальні факти з життя козаків;

Слово «козак» тюркського походження і воно означає «людину неосілу, рухливу, завжди готову до війни». Представники провідних напрямків української історіографії вважали, що початки козацтва слід шукати не в Європі, а в Азії. Дмитро Яворницький писав: «...спочатку з'явилися татарські козаки, за татарськими - козаки українські». Спочатку козаки були прикордонною сторожею, що перебувала під головним віданням воевод. Поповнювали цю сторожу люди, яким некомфортно було на землях Польського королівства, Великого князівства Литовського, інших держав, де відбувалося посилення феодального гніту. Ярослав Дашкевич наголошує, що межа між українським й тюркськими етносами була придатною для взаємопроникнення. Кілька століть близького спілкування українців і татар на суміжних територіях не минули безслідно. Чимало звичаїв наші предки запозичили у тюрків. Багато тюркських елементів ввійшли у військову організацію українського козацтва. Наталія Яковенко наводить низку прикладів, які свідчать, що і в побуті, і в культурі, і в сфері військовій українські козаки взяли чимало від татар. Навіть «прізвища українців спираються на тюркську мовну основу». Деякі дослідники звертають увагу на те, що це своєрідний «суперетнос», який зайняв степові простори від ріки Урал, Прикаспію до Північного Причорномор'я, аж до Дунаю. Ця «пригранична людність» мала чимало тюркських елементів.

Отже, українське козацтво з'явилося на межі слов'янського й тюркського світів. Його основною зброєю був не руський меч, а татарська шабля. Широко використовувалися лук і стріли, що теж було характерним для татарських воїнів. Козацьку піхоту із вогнепальною зброєю було скопійовано із турецьких яничарів. Козацька військова термінологія була переважно тюркського походження - кіш, курінь, булава, сагайдак, осавул, джура, ватага, барабан, табір, майдан тощо. У лексиці чимало тюркських слів, які з часом почали вважатися «типово українськими». Українські козаки брали собі за взірець уже існуючі тюркські козацькі ватаги. Згадки про тюркських козаків зустрічаються раніше, ніж про українських. У другій половині XV ст. про татарських козаків говорять кримські джерела. На початку XVI ст. на українських землях знаходили притулок втікачі з Кримського ханства. Зберіглося чимало свідчень про перебування козаків - татар на службі у Великому князівстві Литовському, до складу якого входили пограничні українські землі. Поширеним явищем стали шлюби між козаками - слов'янами й татарками. Правда, не варто вважати, що українські козаки були копією тюркських. Тюрки віддавали перевагу кінноті, натомість українське козацьке військо - це переважно піхота. Також українські козаки широко застосовували човни - чайки для пересування. Такі речі не були притаманні для степових тюрків.

**“ХАРЧЕНКО МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ - УЧАСНИК ЛІКВІДАЦІЇ
НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС”**

(зі спогадів жителя смт Козача Лопань Дергачівської міської ради Харківської області)

Кравченко Анатолій, учень 6 класу, Комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської міської ради. Керівник : **Дигало І.О.**,
учитель української мови та літератури

Дана робота – це спогади ліквідатора наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, жителя смт Козача Лопань Дергачівської міської ради Харківської області - Харченка Михайла Івановича, 1955 року народження.

Харченко Михайло Іванович, народився 21 листопада 1955 року в селищі Козача Лопань Дергачівського району Харківської області. Навчався в Козачолопанській середній школі, закінчив школу ДОСААШ у Харкові. Службу в радянських військах у Німеччині проходив в рамках Групи радянських військ у Німеччині (ГРВН). Після повернення з армії одружується.

Михайло Іванович брав участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС у період з 02.12.1987 р. по 26.02.1988 р. У цей час багато чоловіків було призвано за наказом військкоматів, бо для ліквідації такої масштабної техногенної катастрофи треба було дуже велика кількість людей. Тоді ніхто не задумувався, яка небезпека чекала кожного. Ліквідатори кожного дня перебували в смертельно небезпечній зоні, вивозили рештки сміття, яке було скрізь, у зоні 3-10 кілометрів.

Не витримувала техніка, зашкалювали дозиметри, якими вимірювали рівень радіації, а люди чітко робили свою роботу. Михайло Іванович пригадує, що жили вони в селі Ораному за 30 кілометрів від Прип'яті, а до реактора їздили щодня, і по тому, які показники радіації були при замірах машин, а він був шофером, залежало скільки поїздок до реактора зможе зробити водій щодня. Якщо після перевірки з машиною все гаразд, можна було їхати ще в зону реактора, але машини не витримували більше 3-5 днів, бо метал, переповнений радіацією показував на дозиметрі заскалюючи показники, і авто відправляли на металобрухт.

Багато разів Михайло Іванович був на очисних спорудах та промислових площах, таких як “Димарка”, “Рудий ліс”, поблизу четвертого енергоблоку. За весь час свого перебування в зоні Михайло Іванович змінив 14 машин, і з кожним автомобілем випромінювалась частинка його душі, було дуже шкода зламаної техніки. Надовго в його пам'яті залишаться спогади про мертве місто місто Прип'ять. Він часто згадував, як біля дитячого садка хтось з дітлахів, поспішаючи під час швидкої евакуації, залишив свій велосипед. Відкриті вікна, розкидані поспіхом речі, і тиша така, ніби все навкруги завмерло, чогось чекаючи. Тільки десь глухо стукне відчинене вікно, та зграйкою пролетить хмара горобців чи синюшок. А ще його тоді дуже вразив рудий ліс. Високі, стрункі ялини та сосни, прийнявши страшний удар, змінили свій чарівний зелений колір, і, ніби посивіли, зробились іржаво-рудими.

Михайло Іванович повернувся додому тільки тоді, коли вже стало неможливим його перебування поблизу атомної станції. Набравши дозволону дозу опромінювання, за медичними показниками близько 10 бер, йому належало повернутись до рідного військкомату.

У Михайла Івановича є подяки за виконання свого обов'язку, є медалі за участь у ліквідації аварії на ЧАЕС, нагороджений він медаллю за ліквідацію наслідків на ЧАЕС, медаллю “Чорнобильська атастрофа. 30 років”, медаллю “За мужність”.

Назавжди в його спогадах залишиться подвиг тих, хто мужньо боровся з лихом. У багатьох не вистачило тільки здоров'я, яке підірвала та страшна, трагічна подія, яка для багатьох жителів України, Європи почала свій відлік з 26 квітня о 1 годині 23 хвилини вночі, коли на Чорнобильській АЕС пролунало два вибухи. Спалахнув реактор, в якому в той час знаходилося близько 200 т урану. Крізь зруйновану обшивку радіоактивні речовини вирвалися назовні, отруюючи усе живе навколо в радіусі багатьох кілометрів.

І перші, хто постраждав - це були пожежники, рятувальники, персонал станції та добровольці. Багато з них отримали смертельні дози радіації або померли від гострої променевої хвороби.

Події цього дня стали однією з наймасштабніших трагедій для людства. Вибух, який зруйнував життя тисячам людей і утворив багатокілометрову зону відчуження, назавжди закарбувався в пам'яті не одного народу. Чорнобильська трагедія понівечила тисячі людських доль, забрала і ще продовжує забирати людські життя, зробила пустою квітучу українську землю на десятки років. Тому ще раз хочеться крикнути на весь світ: «Люди, бережіть Землю. Вона одна для всіх нас!»

ГЛИНА ТА УКРАЇНСЬКИЙ КЕРАМІЧНИЙ ПОСУД – МІФОЛОГІЧНІ УЯВЛЕННЯ ТА ТЕРАПЕВТИЧНИЙ І ПСИХОСОМАТИЧНИЙ ЕФЕКТ

Краснопольська Марія, Комунальний заклад «Центр дитячої та юнацької творчості №2 Харківської міської ради», Зразковий колектив «Гончарство, кераміка та художня обробка пластичних мас», 9-а клас, ХГ № 76. Керівник **Подрезова Олена Степанівна**, керівник Зразкового колективу «Гончарство, кераміка та художня обробка пластичних мас», Комунальний заклад «Центр дитячої та юнацької творчості №2 Харківської міської ради»

«Глина, як гончарний матеріал має природну основу. Це матеріал, який використовується на протязі всієї історії людства, тому при роботі з нею легко вийти на архетипний рівень, рівень метафор»

«Чимала кількість предметів народного мистецтва виконують у житті народу не одну функцію, а дві або й три. Так гончарний посуд побутує в кожній родині як ужиткова річ... Гончарний посуд використовують також в обрядах чи ритуалах: на родинях, на хрестинах, на весіллі, під час зустрічі, проводжаючи в дорогу.»

«Гончарство нероздільно пов'язане з такими визначальними категоріями буття, як земля (глина) і вогонь. Гончарство, як явище культури, співвідносилось з міфологічною картиною світу»

«Посуд, виготовлений гончарем, набував ознак душі тільки після випалювання в печі: ремісник не міг вкласти душу в щойно сформований посуд»

«Професійні обряди гончарів можна розглядати як тривалий процес регулювання трансформації глини шляхом маніпуляцій сухим і вологим, гарячим і прохолодним, небом і землею, прагненням дотримуватися ритуальної чистоти і гармонії з метою досягнення контролю над процесами світовлаштування.»

«Глиняні вироби в свою чергу за посередництвом ритуалів, що супроводжували процес творення, набували сакрального змісту, уподібнюючись світовим символам та образу самого майстра»

«Глиняний посуд у багатьох народів світу виступав важливим атрибутом ворожіння та знахарства. За визначенням Сергія Токарева, «знахарство як форма релігії є характерним комплексом таких елементів: виділення в общині особливих професіоналів, ознайомих із засобами народної медицини; змішування цих засобів з прийомами лікувальної магії та замовляннями». В українській народній магії глиняний посуд використовувався з метою нав'язування чужої волі.»

«Посуд не тільки доповнював чи підсилював дію різних речовин, а й сприяв збереженню й повному виявленню цілющих властивостей. Тобто посуд розглядався як самостійний носій магичної сили»

«Внаслідок різнобічного застосування глиняного посуду в замовленнях та ворожінні нерідко й звичайнісіньке, без будь-якої містики приготування ліків у горщиках асоціювалося з злісним чародійством»

«Ще в давні часи люди помічали позитивний вплив глини на живий організм. Згадки про цілющі властивості глини, зокрема білої, зустрічаються ще в стародавніх рукописах і трактатах з медицини та магії»

«Зокрема на Україні при хворобах очей до них прикладали жовту вогку глину. Зеленою глиною лікували рожу та екземи. Від кашлю українські народні знахарі застосовували складні процедури і ліки, до яких, зокрема, входили відвари коноплі з глиною та пир'ям, ганчірка, якою витирають гончарний посуд».

«Глиною успішно лікують найрізноманітніші захворювання: хронічні і гострі захворювання суглобів, кісток, хребта, м'язів, периферичних нервів, залишкові явища після поліомієліту, травми (удари, розтягнення зв'язок, переломи кісток), туберкульоз, рак самої різної локалізації, лейкози, доброякісні пухлини, недокрів'я, головний біль, атеросклероз, запалення вуха, очні хвороби, захворювання жіночої статевої сфери, хвороби органів травлення, хвороби серця, бронхіти, пневмонії, плеврити, кашель, шкірні хвороби, рахіт, артрит, артроз, «шпори» п'яtkової кістки, ревматизм, варикозне розширення вен, хвороби кісток і суглобів, рани, виразки та багато інших хвороб. Також широко використовують в косметології».

КОБЗАРИ ТА ЛІРНИКИ ВАЛКІВЩИНИ

Кропивка Міла, учениця 8 класу Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованеця гуртка «Історичне краєзнавство». Керівник: **Нужа Юлія Павлівна**, вчитель історії Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка «Історичне краєзнавство»

XX століття для України було тяжким періодом: Перша світова війна, українська революція, державотворення, УСРР, НЕП, колективізація, індустріалізація, Голодомори, п'ятирічки, Друга світова війна, Голокост, післявоєнна відбудова, розпад СРСР, незалежна Україна. Більша частина цих історичних явищ (20-50-ті рр. XX ст.) супроводжувалася масовими репресіями сталінського режиму. Український народ боровся за свободу і незалежність та чинив опір тоталітарному режиму. Одним із злочинів 30-х років XX століття є з'їзд народних співців Радянської України (Кобзарський з'їзд), який відбувся на початку грудня 1934-35 року в Харківському оперному театрі, на якому було заарештовано і знищено близько 300 музикантів. Чому радянська влада переслідувала кобзарів, бандуристів та лірників? Віддавна на Україні мистецтво, побут асоціювалися з фігурою кобзаря – бандуриста, народного співця, котрий розносив гучну славу про свій волелюбний народ, про його вірних синів – героїв, закликав до боротьби з гнобителями, до подвигу мужності і слави.

Музичне мистецтво на Валківщині з'явилося ще в середині 17 століття, з часу появи тут українців. Народ приніс сюди українську пісню, з якою ніколи не розлучався, а також численні музичні інструменти, найпоширенішими з яких була кобза, бандура і скрипка. Носієм народної творчості був сам народ в особі співаків, кобзарів, лірників, народних оповідачів.

У XIX столітті найпоширенішими представниками музичного мистецтва на Валківщині були кобзарі. Першим згадується Ю.К.Куліш (1894-1886), який зі своєю кобзою пройшов не лише Валківський, а й інші сусідні повіти. Серед інших кобзарів – Н.Д.Колесник, Н.Пасічник, Я.Богущенко, І.Петрик, С.Веселий, І.Миколенко, І.Нетеса, І.Гончаренко та ін.. На початку XX століття на Валківщині діяли відомі українські кобзарі Г.Ільченко та М.Христенко. Цікаво, що в останнього в Костеві, де він проживав, збиралися й інші кобзарі, які знаходили тут прилисток. Це була своєрідна капела, відомостей про яку не збереглося.

Кобзар – це виразник духовного ідеалу народу. Кобзарі творили, боролись і помирали, як і сотні тисяч безіменних народних героїв та селян повстанців. Кобзарі не були та і не могли бути безсторонніми літописцями. Вони оспівували те, що хвилювало їх до глибини душі.

В перші роки встановлення влади більшовиків на землях України, почалася активна боротьба проти всього національного, українського. Кобзарське мистецтво почало занепадати, бо радянська влада розуміла вплив народних співців, до яких належать ще бандуристи та лірники, на формування національної свідомості народу.

Відомий кобзарезнавець зі Львова Богдан Жеплинський склав реєстр кобзарів і лірників, знищених більшовиками в 30-х рр., і тих, що пропали безвісти. Цей мартиролог неповний, усього 72 особи, серед яких є мешканці Валківського району.

Вивчаючи Валківську інцеклопедію Івана Лисенка та реєстр кобзарів та лірників, укладений Костем Черемиським встановили, що з сімнадцяти кобзарів та лірників Валківщини родом з Валок – 1, з села Катричівка – 4, з Люботина -1, з Соснівого рогу – 2, з Ков'яг – 1; з Довжиків – 1, з Коломаку – 1, зі Старого Мерчика – 1, з Костіва – 1, з Лихачівки -1, зі Стіжкового кута -

2, із Просяне - 1. Всі кобзарі та лірники займалися діяльністю у Валківському повіті та 14 виступали у Харківському повіті. Репертуар був різноманітним. Дана категорія кобзарів та лірників Валківщини народилися в XIX столітті, але нажаль, нами встановлено роки життя та точну дату смерті лише Миколенко Івана Якимовича (1857-1820 рр). П'ятнадцять валківчан походили з селянських родин, а двоє народних співців з родин кріпаків. Семеро з досліджених втратили зір: 5 в дитинстві, 1 на російсько – турецькій війні.

Носієм української культури було мандрівне кобзарство та лірництво. Вони постійно нагадували селянам про їхнє вільне і героїчне минуле. Відношення до кобзарів в народі було особливим. В українській пам'яті назавжди закарбувався образ сліпого дідуся з поводирем. Це «небажане явище» на початку XX століття було придушене. З приходом більшовицької влади кобзарство та лірництво практично припинило своє існування. І причиною було – фізичне винищення.

Ми не маємо права забувати про цю трагедію Українського народу, забуття про неї є тяжкою нашою провиною... Лише розказавши всю правду про тоталітарне минуле українського народу, ушанувавши пам'ять невинно убієнних з каяттям і скорботою, ми зможемо провадити політику пам'яті, що так необхідна для глибшого розуміння української історії, тяжких випробувань, які випали на долю нашого народу.

Сьогодні питання знищення української ідентичності актуальне, як ніколи. Радянська влада в тридцять років двадцятого століття знищувало нашу самобутність і культуру, росія робить те саме в двадцять першому столітті.

ЛЕГЕНДА ПРО БЕЗСМЕРТНИК

Лагун Ілона, учениця 4 А класу КЗ «Харківський ліцей № 128 Харківської міської ради», вихованка гуртка «Юні туристи-краєзнавці» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради.

Керівник: **Кривоустова Алла Борисівна**, керівник гуртка «Юні туристи-краєзнавці»

*Вої буйні голови зложили,
полягли за рідну землю,
а погані йшли побідно
брали бранців як хотіли...*

Духовна спадщина народу це не просто слова, це наша генетична пам'ять. Завмирає душа, коли чуємо спів солов'я, коли бачимо як квітує калина, коли дивимось, як несе свої хвилі Дніпро-Славутич, як розкидає квіткову ковдру весною та влітку широкий степ. Це звідти, з давен-давен шепоче пам'ять наших предків.

Чорною хмарою сунули половці нашою землею, горіли хати, вмирили воїни, плакали діти, шепотіли молитву матері...

У верболозі, біля ставка, ховалась юна жінка, вона прала, коли почула крики та побачила полум'я пожежі. Затиснувши рота рукою, Марія бачила, як впали вбиті батьки, як її молодший брат вискочив з палаючої хати, тримаючи на руках її маленького сина, як з'язували руки її пораненому чоловіку. Ревіла худоба, лементували жінки, у полонених блискала ненависть у очах.

Коли чужинці скрилися в далечині, Марія вийшла зі свого сховища. Вона не плакала, вона мовчки два дні ховала померлих батьків та односельців, а потім пішла тим шляхом, куди повели її рідних.

«Що ти хочеш?» - спитав пихатий хан. Марія гордо стояла перед ним: відпусти мого чоловіка, сина і брата. Я віддам за них все що маю, і вийняла з вух срібні сережки, та зняла намисто з дукатами. Хан розсміявся: це плата за когось одного, кого забереш? Брата, швидко відповіла жінка. Чому? Здивувався хан. Я можу ще вийти заміж, сказала Марія і народжу сина, а брат в мене тільки один.

Хан поглянув похмуро, а потім нахилився, зірвав тендітну жовту квітку, дав її Марії і сказав: «Доки квітка не зів'яне до вечора, можеш забрати з собою кого хочеш». Жінка, тримаючи в руках квітку, збирала людей: брата, чоловіка, сина, других своїх родичів, односельців, других бранців, яких вона бачила вперше у своєму житті. Ввечері Марія підійшла до хана, квітка в її руці була свіжа, така ж тендітна, але і не думала в'янути. Хан змушений був дотримати свого слова.

Весь час, доки йшли до рідного села, відбудовували хати, збирали збіжжя на полях, Марія дякувала Богу за те, що дав ханові в руки квітку на ім'я безсмертник.

«А ПАМ'ЯТЬ, КРАЮ МІЙ, НЕМАЄ МЕЖ»

Лагута Олександр, учень 8-А класу комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської міської ради. Керівник **Лагута Галина Григорівна**, учитель української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії, "Вчитель-методист" комунального закладу "Козачолопанський ліцей" Дергачівської міської ради

Мета дослідження: зберегти пам'ять про героя нашої громади, який загинув, захищаючи Україну. У рамках краєзнавчої експедиції я дізнався про життя і подвиг Вячеслава Мануйлова, військового, родом із нашого селища Козача Лопань.

Збір інформації був через спілкування з рідними, вчителями. Відвідав місця пов'язані з героєм. Поспілкувався з друзями, однокласниками в Інтернетмережі, переглянув публікації.

В'ячеслав Мануйлов народився 1 вересня 2003 році у селищі Слатине, навчався спочатку у КЗ «Слатинський ліцей», а потім сім'я переїхала до Козачої Лопані. У 2020 році закінчив ліцей. Був товариський, веселий, добрий та порядний хлопець. Був в окупації, після окупації, у 2022 році добровільно вступив до Національної гвардії, боронив нашу державу на Донбасі, мав посаду пілота (оператора) безпілотних літальних апаратів.

Старший сержант 18-ої Слов'янської бригади, 2-го корпусу НГУ «Хартія» 3005 частини Східного оперативного-територіального об'єднання Національної гвардії України під час виконання бойового завдання пов'язаного із захистом Батьківщини, відданий Військовій присязі на вірність Українському народові, її свободу і незалежність героїчно загинув 17 серпня 2025 року у місті Слов'янськ на Донецькому напрямку, отримавши множинні осколкові поранення голови, тулубу та кінцівок несумісні з життям.

Нагороджений посмертно Орденом «Хрест Героя» (2025 р.)

Відзнакою Президента України «За оборону України» (2022 р.)

Нагороджений Грамотою Східного Територіального Управління Національної Гвардії України (2024 р.)

Ця краєзнавча робота створена учнем 8 класу комунального закладу «Козачолопанський ліцей» в рамках експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина - Україна». Присвячена всім, хто віддав життя за Україну.

Герої не вмирають.

ВІН ЖИВ ДЛЯ ЛЮДЕЙ

Легенька Юлія, учениця 10 класу вихованка гуртка «Юні музезнавці» ВИСОКОПІЛЬСЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
Керіник: **Федорченко Світлана Олексіївна**, керівник гуртка «Юні Музезнавці», заступник директора з виховної роботи ВИСОКОПІЛЬСЬКОГО ЛІЦЕЮ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Учитель — це не просто професія. Це покликання, служіння, шлях серця. Людина, яка обрала цю стежину, бере на себе велику відповідальність — формувати особистість, відкривати перед дітьми світ знань, добра і справедливості. Саме тому в народі кажуть: «Учитель — це людина з великої літери».

У кожного з нас є свій Учитель — той, хто запалив у душі вогник пізнання, хто повірив у наші сили, коли ми самі сумнівалися. Такі люди залишають глибокий слід у серцях, бо їхня праця не вимірюється годинами уроків, а виявляється в долях учнів.

Сьогодні мені б хотілося приділити увагу тільки одній особистості. Одній людині, яка була зовсім непримітною серед інших, але все своє життя поклала на вівтар служіння майбутнім поколінням, вихованню підростаючого покоління. Цією людиною є Коваль Іван Іванович. Саме йому у музеї нашого ліцею присвячений розділ «Він жив для людей». Переглянувши матеріали даного розділу, у мене виникло бажання більше дізнатися про цю людину. Іван Іванович жив серед людей та для людей, був справжнім патріотом рідного краю. Він зробив великий внесок в історичну спадщину рідного села, намагався розвивати наукові здібності учнів, дух патріотизму, гордості за рідну землю, за своїх земляків. Іван Іванович Коваль наш земляк, педагог, освітній та громадський діяч, науковий кореспондент, засновник Високопільського сільського народного музею (нині краєзнавчого) та музею шкільної історії. Життєвий шлях Ковалю Івану Івановичу

Загубилось у роздоллі Слобожанських степів село. Буяння трав, ніжна отава луків, кучеряві верби понад синню річок, зорі у криницях з прозорою водою, ласкаве сонце над дозрілими хлібами, ошатні будиночки в зелені садків - то село Високопілля Валківського (нині Богодухівського) району Харківської області, де народився Іван Іванович Коваль у далекому 1919 році.

Його дитячі і юнацькі роки пройшли в рідному селі.

З 1927 по 1934 рік навчався у Високопільській семирічній школі. В страшному 1933 році мало не помер з голоду, але врятувався сам і врятував свою матір від голодної смерті. В 1936 році він вступив до Харківського медичного технікуму, який в 1939 році закінчив з відзнакою.

В грудні 1939 року Коваль І. І. пішов на військову службу в армію. Демобілізуватися з армії не встиг, 22 червня 1941 року почалася війна.

Війна... Грізною лавиною вона котилася по землі. І всі, хто міг, ставали на захист своєї Батьківщини.

Іван Іванович під час війни працював у штабі перекладачем. Він досить добре знав англійську мову.

Всього було за довгі роки війни. Але кожна вільну хвилину хлопець мимоволі пригадував той рідний куточок, де народився, звідки пішов у життя. І писав ... вірші.

І ось відлунав останній бій. А той пам'ятний травневий ранок видався на диво тихим. Бо довгій і страшній війні надійшов кінець. Замовкли гармати, не вили сирени, непорушно стояли танки. Як усі чекали цього дня і як довго та тяжко йшли до нього ...

Іван Іванович повернувся в село тільки в березні 1947 року. Повернувся, і не впізнав... Хоча війна і відгриміла, та окопи і могили, мов жахливі шрами, не зажили на тілі землі, не повернулися з війни багато друзів та знайомих.

В мирний час Коваль І. І. завжди приходив до пам'ятника загиблим воїнам, щоб віддати шану та дяку тим, хто не повернувся з війни.

Іван Іванович був великим патріотом свого села. Весь свій вільний час він присвятив вивченню історії рідного краю і пропаганді знань про історичне минуле.

Понад 30 років він працював учителем англійської мови у школі рідного села.

Ще в далекому 1949 році він зрозумів, що його покликання навчати дітей.

П'ятирічний курс Харківського Державного педагогічного Інституту іноземних мов за спеціальністю «Англійська мова» юнак закінчив за три роки в 1952 році.

У жовтні 1961 року вступив і в 1964 році закінчив аспірантуру при Педагогічному інституті.

За відмінне виконання Закону про загальне обов'язкове навчання, за створення методичних посібників Наказом Міністра Освіти Української республіки від 4 травня 1964 року йому присвоєно звання «Відмінник народної освіти».

З 1966 року – він науковий кореспондент Українського науково – дослідницького інституту педагогіки в Києві. Зі своїми статтями виступав у газетах: «Молодь України», «Учитель», «Учительська газета», «Сільські новини» та ін.

В 1976 році його було затверджено позаштатним науковим співробітником Науково-дослідного інституту змісту і методів навчання Академії Педагогічних наук по відділу роботи сільської школи.

Іван Іванович учасник I, II, III Всесоюзних Педагогічних читань. І.І. Коваль має понад 20 друкованих праць з питань вивчення англійської мови в середній школі. В результаті творчих пошуків він вніс багато нового і цінного в методичку викладання іноземних мов, в справу оволодіння мовою як засобом спілкування. Ним було створено понад 100 рухомих таблиць по вивченню лексики та відомостей з граматики, досвідом по використанню яких він ділився на сторінках журналу «Іноземні мови в школі» та на методичних об'єднаннях вчителів.

В 1958 році він розробив «Усний вступний курс навчання англійській мові», який в 1963 році був введений Міністерством освіти до програми.

Коваль Іван Іванович - один із засновників, а пізніше директор Високопільського народного музею, засновник та ініціатор відкриття шкільного музею. Зараз цей музей є одним із кращих шкільних музеїв Валківської територіальної громади. На чільному місці у музеї — стенд «Він жив для людей».

Свою любов до учительської професії передавав і своїм вихованцям, деякі з них теж обрали вчительську професію. Він був строгим, але справедливим, вимогливим до себе і до учнів, умів знаходити ключ до серця кожної дитини.

У поета Заболоцького є такі рядки: *«Той, хто жив для речей, все втрачає на останньому подисі. А хто жив для людей, після смерті живе серед, них».*

Тож, Іван Іванович Коваль ще довго буде жити в наших серцях.

ГЕРОЙ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ -МИКОЛА КОНДРАШЕНКО

Лісаєв Савелій, Пугач Ярослав, учні 11-Б класу Люботинської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 4 Люботинської міської ради Харківської області.

Керівник: **Іванченко Олена Анатоліївна**, вчитель історії та правознавства, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

Війна росії проти України, яка розпочалася у 2014 році з анексії Криму та агресії на сході України, переросла у повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року. Ця війна стала одним із найтяжчих випробувань для українського народу та глибокою трагедією для мільйонів людей. Водночас це війна за незалежність, свободу та збереження української нації, культури і територіальної цілісності.

Розгубленість, безпорадність, невпевненість, хронічний стрес, втома та виснаження - стани, які переживає велика кількість людей в Україні.

Війна змінила кожного з нас, але вона не змогла забрати бажання жити, мріяти і діяти, попри все.

Свою роботу я хочу присвятити учню нашої школи - Кондрашенку Миколі Миколайовичу, який своїм життям і героїзмом став справжнім прикладом самопожертви та відданості нашій Батьківщині.

Микола Кондрашенко народився 06.12.1985 року у місті Люботині Харківської області. Спочатку, з 1 по 10 клас навчався у Люботинській ЗОШ №2. У 10 класі перейшов до ЗОШ №4.

Так згадує його наша вчитель історії, Іванченко О.А.: «Я і досі пам'ятаю, як прийшов Микола навчатися до нашої школи, на якій парті сидів. Звичайно, в усіх нас був шок від

страшної звістки про загибель хлопця... Тому що ми пам'ятаємо Колю веселим, життєрадісним хлопчиком, дуже позитивним та креативним. Цей хлопчина був завжди привітним, мав тонке почуття гумору. І, мабуть, завдяки цьому, його цінували учні, з якими він вчився. І я це бачила по їхньому відношенню до нього. Миколу поважали, до його думки прислуховувалися і однокласники, і класний керівник. Є такі учні, які залишаються у пам'яті на все життя, а Микола був саме таким...»

Після закінчення школи працював різноробочим, мав фах зварювальника оптоволокна.

Захоплювався музикою та у 2010-2013 виступав як діджей у харківських клубах. "По життю він дуже любив музику, був діджеєм, його дуже багато запрошували, він грав свою музику, виступав під псевдонімом DJ Voodooman. Багато афіш у нього було раніше. Потім працював на будівництві", - розповіла дружина Карина.

Молоді люди познайомилися через інтернет і згодом одружилися. У Миколи та Карини народилося двоє дітей - сину Матвію зараз 12 років, а доньці Софії - сім. За словами Карини Кондрашенко, Микола дуже багато часу проводив з дітьми.

З перших днів повномасштабного вторгнення допомагав ТрО, а потім вступив до лав ЗСУ. Карина Кондрашенко розповіла про те, що з перших днів повномасштабної війни її чоловік почав допомагати Люботинському ТрО, приділяв увагу нужденним та людям похилого віку, але вже третього березня добровольцем долучився до лав ЗСУ. "Все, чим можна було допомогти - допомагав. Але він казав: "Я не можу тут сидіти. Цю роботу можуть робити й ті, хто старший". І тоді він подзвонив колишньому однокласнику, другу, з яким служив — Сірку (Олег Ширяєв, командир 225 окремого штурмового полку) і вже з ним почав служити", - пригадала Карина. Доречі, Олег Ширяєв – теж випускник нашої школи.

Микола із перших днів повномасштабного вторгнення Росії став на захист України. У березні 2022 року він добровільно вступив до лав Збройних Сил України, проявляючи неймовірну відвагу. Служачи на передовій, він брав участь у найгарячіших точках, захищаючи рідну землю та своїх побратимів.

Його командиром був «Сірко» з 225-ї бригади, а після отриманого поранення Микола швидко повернувся до строю та продовжив службу у складі 127-ї бригади територіальної оборони, 228-го окремого батальйону. Його дружина просила чоловіка не повертатися на службу, але, згадує, що Микола відповів, що це - його обов'язок. Він неодноразово демонстрував мужність: знищив кілька танків противника, збив ворожі дрони та врятував життя багатьох побратимів, ризикуючи власним життям.

За свою відвагу Микола Кондрашенко був удостоєний ордена «За мужність» III ступеня 28 червня 2022 року.

«Мій чоловік був дуже справедливою людиною. Він був чесним, добрим і прикладом для всіх. Як люблячий батько і чоловік, завжди підтримував нас і дарував теплоту. У найважчі моменти знаходив сили підбадьорити побратимів, не дозволяв опускати рук і був поряд у найкритичніші моменти бою. Хлопці знали: Коля зробить усе, щоб вони вийшли живими. Його відданість і мужність назавжди залишаться в наших серцях», – розповіла дружина Карина.

"Він був дуже справедливим чоловіком, рятував побратимів. Морально було важко, бо він постійно втрачав друзів. Я просила, щоб він записував мені якісь відео, щоб я могла зробити для нього на пам'ять. І на них він розказував про це", - зазначила дружина військового.

"Перед смертю надіслав голосове повідомлення, що, скоріш за все, не виживе"....

Солдат Кондрашенко загинув 25 березня 2024 року під час виконання службових обов'язків у районі населеного пункту Новодарівка Пологівського району Запорізької області. Його подвиг назавжди залишиться прикладом для майбутніх поколінь українців.

Поховали захисника на Алеї Слави рідного міста Люботина.

Після загибелі Миколи, у Копенгагені відбувся марафон в честь загиблих героїв України. І син Миколи Кондрашенка брав у ньому участь в пам'ять про свого батька. Захисника пам'ятають і родина, і друзі, і побратими, і вчителі, і кожен житель нашого міста...

Ми схилиємо голови в скорботі та вдячності перед героєм. Його подвиг завжди залишатиметься в наших серцях, а пам'ять про нього житиме вічно. Вічна слава та шана полеглому Герою! Герої не вмирають!

МАРТИН ПУШКАР: ТРАГІЧНА ДОЛЯ ГЕТЬМАНА В ЕПОХУ РУЇНИ

Лукієнко Юліана, учениця 8-А класу комунального закладу «Харківський ліцей №152 Харківської міської ради». Керівник: **Овчаренко Катерина Вадимівна**, вчитель української мови та літератури

Середина XVII століття в історії України відома як доба Руїни — період після смерті Богдана Хмельницького, коли козацька держава опинилася в полоні внутрішніх чвар і зовнішнього тиску. Цей час став символом розпаду державності, ослаблення єдності й втрати національних орієнтирів. На тлі політичної нестабільності постає постать полтавського полковника Мартина Пушкаря — людини, чия доля уособлює драматизм і трагізм епохи.

Мартин Пушкар походив із козацького середовища. Уже в роки Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького він проявив себе як талановитий воєначальник і організатор. У 1648 році його обрано полковником Полтавського полку, що відзначався дисципліною й відданістю визвольній справі. Завдяки своїм якостям Пушкар здобув авторитет серед козаків і став помітною фігурою в політичному житті Гетьманщини.

Після смерті Хмельницького Україна опинилася в стані невизначеності. Частина старшини підтримала кандидатуру Івана Виговського, інша ж бачила майбутнього гетьмана в особі Пушкаря. Це суперництво стало не лише боротьбою двох амбітних особистостей, а й відображенням глибоких соціальних і політичних протиріч у козацькій державі.

Соціальний фактор відіграв важливу роль у розгортанні подій. Багато козаків і селян після війни залишилися без землі та статусу, що викликало невдоволення. Пушкар, який підтримував простий люд, здобув славу захисника «своєвольників» — тих, хто прагнув зберегти свободу, але не мав офіційного визнання.

Політичний аспект конфлікту полягав у різному баченні майбутнього України. Виговський орієнтувався на союз із Річчю Посполитою та європейськими силами, тоді як Пушкар вважав природним союзником Московське царство, ближче за вірою та культурою.

До цього додалися й особисті амбіції: Пушкар вважав себе достойним булави й не міг змиритися з тим, що владу здобув інший.

У 1657 році Пушкар, об'єднавшись із кошовим отаманом Яковом Барабашем, розпочав повстання проти гетьмана Виговського. Повстання швидко охопило Полтавщину й частину Лівобережжя. До руху приєдналися невдоволені козаки, міщани та селяни, які сподівалися на зміни. Повстанці завдавали кілька серйозних ударів військам гетьмана, але Виговський мав підтримку Кримського ханства та частини старшини, що посилювало його позиції. Москва ж уважно стежила за подіями, намагаючись використати внутрішній розкол у своїх інтересах.

Кульмінацією став бій під Полтавою 1 червня 1658 року, який завершився поразкою повстанців. У цьому бою загинув сам Мартин Пушкар — мужній полковник, який до останнього залишався зі своїми козаками. Його смерть стала переломним моментом: рух втратив керівника й поступово згас. Виговський утримав владу, але кровопролиття остаточно ослабило державу й загостило розкол серед козацтва.

Поразка Пушкаря мала важливі наслідки. Вона продемонструвала, що внутрішня боротьба між гетьманами руйнує здобутки Визвольної війни. Україна дедалі більше втрачала самостійність, а Москва отримала нагоду активніше втручатися у внутрішні справи Гетьманщини.

Образ Мартин Пушкаря є суперечливим і водночас глибоко людським. Він був суворим, але справедливим керівником, мав довіру простих козаків і підтримку полтавців. У народній пам'яті Полтавщини його згадували як «свого», на відміну від Виговського, якого сприймали як чужого, надто пов'язаного з польською шляхтою й татарськими союзниками.

Доба Руїни, у якій жив і діяв Пушкар, — це не лише політичні чвари, а й болючий урок історії. У цей період боротьба за владу перетворилася на збройні конфлікти, що спустошували українські землі. Зовнішні сили — Москва, Річ Посполита, Кримське ханство, Османська імперія — використовували український розбрат у власних інтересах.

У цьому вирі Пушкар постає не просто як заколотник, а як символ тих, хто прагнув змін, але не зміг знайти спільну мову з іншими силами. Його доля — це відображення трагедії цілого покоління, що боролось за незалежність, проте стало жертвою роз'єднаності.

Отже, Мартин Пушкар — не лише історична постать, а й нагадування про ціну внутрішніх конфліктів. Його життя і смерть стали пересторогою: без єдності, мудрості та зваженості навіть найсвітліші ідеї можуть обернутися Руїною.

ВІЙНА ЗАБИРАЄ НАЙКРАЩИХ...

Макогон Михайло, учень 8 класу Комунального закладу «Улянівська гімназія»

Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області та Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради.

Керівник – **Астапова Тетяна Миколаївна**, керівник куртка-методист Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради.

Заколотний Олександр Володимирович. Позивний «СКЕЛЯ». 08.04.1987 – 21.01.2023. Герой України. На жаль, сьогодні у Харкові ще немає не лише вулиці Героя, а й, навіть, меморіальної таблички...

Олександр народився та проживав у Харкові, де закінчив середню школу та отримав вищу освіту за спеціальністю тренера в Харківській державній академії фізичної культури. Наділений фізичною силою та витривалістю, він з юності любив спорт та туристичні походи, навчався в гуртках Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, потім, тривалий час, працював там керівником гуртків. Майстер спорту з альпінізму, Кандидат у майстри спорту з туризму. Член збірної команди України з альпінізму.

Його пристрастю були гори, саме це захоплення переросло у справу життя. Олександр всерйоз зайнявся альпінізмом та скелелазінням. Будучи за своїм характером людиною надзвичайно цілеспрямованою, наполегливою, дисциплінованою та амбітною, він досяг у цій справі неабияких висот.

Олександр Заколотний був одним з найвідоміших альпіністів України: з 2020 року обіймав посаду голови комітету альпінізму Федерації альпінізму і скелелазіння України, віцепрезидента Федерації альпінізму України – одним із тих, хто був відданий своїй справі. Протягом десяти років тренував дітей та молодь у харківському скелелазному центрі «Вертикаль», який він очолював.

Серед найвагоміших спортивних результатів:

Чемпіонат України у класі малих гір 2008 – 1 місце.

Чемпіонат України, технічний клас 2008 – 3 місце.

Чемпіонат України, у класі малих гір 2009 - 2 місце.

Чемпіонат України, технічний клас 2009 – 4 місце.

Чемпіонат України, технічний клас 2010 – 2 місце.

Чемпіонат СНГ, висотний клас 2010 – 1 місце.

Чемпіонат України, скельний клас 2010 – 2 місце.

Чемпіонат України, у класі малих гір 2010 – 1 місце.

Чемпіонат України, технічний клас 2011 – 3 місце.

Чемпіонат СНД, з альпінізму 2011 – 2 місце.

Чемпіонат України, у класі малі гори 2011 – 2 місце.

Чемпіонат світу, з альпінізму 2012 – 1 місце.

Чемпіонат України, технічний клас 2012 – 2 місце.

Чемпіонат України, скельний клас 2012 – 2 місце.

Чемпіонат України, у класі малі гори 2013 – 2 місце.

Захоплювався також велотуризмом (чемпіон України, 2008).

Учасник експедицій на вершини Макалу (8481 м), Чо-ойю (8201 м; обидві— 2010 р., Гімалаї), Нанга-Парбат (Каракорум, 8126 м). 2013 р. пережив напад пакистанських терористів на Нангапарбаті.

Навесні 2010 р. в експедиції на Макалу (Гімалаї, 8481 м) Олександр установив намет в останньому проміжному таборі на висоті 7770 метрів, але під час спроби штурму вершини, його напарник почав себе погано почувати, і двійка була змушена спуститися. Олександр Заколотний був наймолодшим (22 роки) учасником експедиції, яка зробила першопрохід частини південно-західної стіни. Маршрут присвячений пам'яті видатного українського альпініста Владислава Терзиула, який загинув у 2004 році під час спуску з Макалу — його 14-го восьмитисячника.

Восени 2010 з експедиції на Чо-Ойю (Гімалаї, 8201 м), альпіністам довелося повернути назад через погіршення погодних умов.

2013 р. на Нанга-Парбат (Каракорум, 8126 м), сталася терористична атака на базовий табір. Троє представників Харківського обласного альпіністського клубу – Ігоря Свергуна, Бадаві Кашаєва та Дмитра Коняєва було розстріляно. Олександр у цей час був у наступному таборі на маршруті.

З перших днів повномасштабного вторгнення Заколотний Олександр займався волонтерством, допомагаючи людям евакуюватися з Харкова та інших, в т.ч. окупованих, міст Харківської області до більш безпечних регіонів України. Згодом став у ряди добровольців, готових захищати Харків, з яких в подальшому було сформовано спеціальний підрозділ «KRAKEN» ГУР МО України, де він виконував бойові завдання у складі штурмової групи, що брала участь у багатьох бойових місіях на території Харківської, Донецької та Луганської областей. Обрав собі позивний «СКЕЛЯ», як данину своєму захопленню та справі свого життя. Мав звання старший солдат, був командиром взводу. Вправний, хоробрий та ризиковий воїн, що завжди один з перших у всьому: у навчанні, в тренуваннях, у бою. Був відкритий та завжди охоче ділився своїм досвідом з побратимами.

Загинув Олександр 21 січня 2023 року, у віці 35 років, в бою, прийшовши на допомогу своїм побратимам під час відбиття ворожої атаки на позиціях під Соледаром в Донецькій області. 12 квітня 2023 року Указом Президента України Заколотному Олександру Володимировичу за особисту мужність і героїзм, виявлені під час виконання спеціальних бойових завдань присвоєне звання Герой України.

Він піднявся на сотні вершин у різних частинах світу. Планував сходження на Еверест і був певен, що йому це вдасться. Проте всі плани обірвала повномасштабна війна...

ХАРКІВ ТА ХАРКІВЩИНА У ТВОРАХ МИТЦІВ РОЗСТРІЛЯНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

Мархалюк Дмитро, вихованець гуртка «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, учень 10-А класу КЗ "Харківський ліцей №108 Харківської міської ради"

Керівник: **Мархалюк Наталія Петрівна**, керівник гуртка «Географічне краєзнавство» КЗ «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учитель географії КЗ «Харківський ліцей №108 Харківської міської ради»

Період Розстріляного відродження — одна з найтрагічніших і водночас найяскравіших сторінок історії української культури. У 1920–1930-х роках саме Харків, тодішня столиця радянської України, став осередком культурного та інтелектуального вибуху, центром, де зосередилися провідні письменники, поети, драматурги, художники та науковці. Тут творили Микола Хвильовий, Майк Йогансен, Іван Багряний, Валер'ян Підмогильний, Остап Вишня, Лесь Курбас, Ладіо Кацнельсон та багато інших митців, чії ідеї та художні пошуки визначили обличчя українського модернізму.

Харків і Харківщина у їхніх творах постають не лише як географічний простір, а як духовний символ доби — місто, де зіштовхнулися мрії про оновлення нації та трагічні реалії тоталітарного режиму. Зображення цього регіону відображає світогляд митців, їхнє бачення української ідентичності, культурного поступу й болісного усвідомлення втрати свободи.

Метою моєї роботи було дослідити, як Харків і Харківщина відображені у творчості представників Розстріляного відродження, простежити їхню роль у формуванні художнього світу доби та показати, яким чином реальні події й атмосфера міста вплинули на становлення української літератури початку ХХ століття.

Прикладом радянських репресій та арештів став харківський Будинок «Слово» — житлова шестиповерхівка у Харкові, побудована наприкінці 1920-х років. Архітектор Михайло Дашкевич спроектував її у формі літери «С» — звідси і назва.

Отже, яким Харків бачили представники Розстріляного відродження? Що чіпляло їхню увагу, а згодом потрапляло у твори? На які харківські топоніми можна натрапити на сторінках книжок письменників 1920-х років?

«Вчора в «Седі» безумствувала Ужвій, і «Березіль» давав ілюзію екзотичної зливи. А сьогодні над Харковом зупинились табуни південних хмар і йде справжній тропічний дощ — густий, запашний і надзвичайно теплий. Горожани зовсім збожеволіли з такої несподіванки й висипали на вулиці. Про тропік Козерога вони знали тільки з географії, а тут трапилось чудо, і тропік Козерога завітав на Лопань». Таким Харків у знаменитій «Вступній новелі» побачив Микола Хвильовий.

Події комедії «Катина любов, або Будівельна пропаганда» Юліана Шпола відбуваються в Харкові, де одним із найяскравіших образів, навколо якого будується інтрига п'єси, є будівля Держпрому. Ось що говорить головна героїня про харківський хмарочос: «Оця велетенська, монументальна будівля, що її на своїх м'язах виносе вгору робочий люд! Її повинні оспівати великі поети нашого часу. І вони її — прийде час — оспівають!.. Одна з персонажок п'єси Софія Єлпідіфорівна, намагаючись образити свого коханця, згадує один із відомих харківцям топонімів: «А-а... так, ти ще й поняття не маєш, риба ти лопанська!..».

У романі «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швайцарію» Майка Йогансена географія Харківщини зустрічає нас у самій назві твору, хоча автор за тогочасним правописом Слобожанську Швейцарію називає «Швайцарією». Саме так неофіційно називають Гомільшанські ліси, Коробові Хутори та інші мальовничі місцини, якими повниться Зміївська громада на півдні Харківщини. Йогансен у своєму романі називає Харків «Слобожанською Столицею». Тут ми стрічаємо короткою згадкою і район Нової Баварії.

Автобіографічна повість «Аль-кегаль» Петра Голоти могла б мати назву «Страх і відраза в... Харкові», де замість наркотиків — алкоголь, а замість Лас-Вегаса початку 1970-х — Харків 1920-х. Тут згадано вулицю в Харкові, що нині називається Куликівський узвіз. Цією вулицею оповідач ішов додому, перебуваючи в різноманітних кондиціях: «Згодом я підвівся. Я ледве йшов. Я почував себе хворим. Все в мене боліло, щеміло, наче по мені проїхало кілька автобусів. Я вибрався з темного провулка на освітлену електрикою вулицю. ... Я пізнаю, де я. Це я вулицею Революції іду додому». Згадано й Харківський БУПР (Будинок примусових робіт). Щоправда, автор не каже, який саме: чи той, що стоїть у районі Холодної гори, чи той, що у Слобідському районі Харкова. Окрім обласного центру, Петро Голота пише про населені пункти й поблизу Харкова.

Харків у «Вальдшнепах» Миколи Хвильового згадано під час розмови за обідом, коли Дмитро Карамазов — чи то «валяючи дурня», чи то щиро — розповідає дружині Ганні та приятелеві Вовчику історію про чорне піаніно, що стоїть у квартирі в Харкові.

У «Саду Гетсиманському» Івана Багряного можна знайти понад пів сотні згадок Харкова, а топонімів — ще більше. Тут є й одна з уже вищезгаданих центральних вулиць, що нині має ім'я Григорія Сковороди, й Успенська площа, і різні райони: Москалівка й Холодна гора зі «знаменитою колись каторжною царською тюрмою».

Погляд Івана Багряного на советизований Харків більш тверезий, ніж в «Аль-кегалі» Петра Голоти, а передчуття Миколи Хвильового, утілені у «волохатій примарі», перетворилися для головного героя «Саду Гетсиманського» на жахливу реальність.

Усі письменники «червоного ренесансу» бачили Харків по-різному, але майже всі вони закінчили однаково трагічно: Юліана Шпола заарештували в 1933 році, а 1937 року розстріляли, тоді ж стратили й Майка Йогансена. Микола Хвильовий застрелився 1933 року у

власній квартирі в будинку «Слово». Івана Багряного й Петра Голоту репресували, хоча й прожили вони трохи довше за своїх колег.

РОЗРОБКА ТУРУ ВИХІДНОГО ДНЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЧУГУЇВНО-БАБЧАНСЬКОГО ЛІСНИЦТВА

Мельник Микита, вихованець гуртка «Географічне краєзнавство» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учень 7 класу Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області

Керівник: **Андрєєв Сергій Сергійович**, керівник гуртка, вчитель географії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області; **Андрєєва Валентина Григорівна**, вчитель історії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області.

Сучасні соціально-економічні умови, позначені високим рівнем урбанізації та постійним психоемоційним тиском, зумовлюють зростання критичної потреби у якісному та доступному короткочасному відпочинку. Туризм вихідного дня став ключовим сегментом внутрішнього ринку, дозволяючи швидко відновити фізичні та психологічні ресурси без значних часових і фінансових витрат.

Світові тенденції надають пріоритет екологічному туризму (екотуризму) — подорожам до природних територій, що поєднують пізнання, мінімізацію негативного впливу на довкілля та фінансову підтримку природоохоронних заходів. Чугуїво-Бабчанський лісгосп, розташований у безпосередній близькості до Харківської агломерації, є ідеальною поліфункціональною територією для реалізації концепції туризму вихідного дня у форматі екотуру. Проте його рекреаційний потенціал використовується фрагментарно, переважно як неорганізований масовий відпочинок, що створює загрозу деградації унікальних лісових екосистем. Мета даного дослідження полягала у теоретичному обґрунтуванні та практичній розробці конкурентоспроможного та сталого туру, що відповідає принципам екологічного туризму.

Чугуїво-Бабчанське лісництво займає 8734 га у Лівобережному лісостепу, відзначаючись винятковою ландшафтною мозаїчністю: від соснових борів на піщаних ґрунтах до багатих дубових дібров. Значний вплив на привабливість має водна система річки Сіверський Донець, ідеальна для водних видів туризму (каякінг, риболовля). Географічна близькість до Харкова забезпечує високу транспортну доступність, а наявність лісового коледжу (заснованого у 1922 р.) додає значний освітній та історико-культурний елемент.

Ключовий цільовий сегмент — це мешканці великих міст (Харків, Чугуїв) із середнім або вище середнього доходом, віком 25–55 років. Цей сегмент складається з двох основних груп: сім'ї з дітьми, які шукають безпечний пізнавальний відпочинок, та активні пари/молодь, орієнтовані на фізичну активність (трекінг, каякінг) та повне відключення від міського шуму. Основними мотиваторами є відновлення сил, зміна обстановки та єднання з природою.

На основі проведеного аналізу природних та соціальних факторів розроблено концепцію дводенного туру «Ліси Слобожанщини: перезавантаження». Базовий маршрут включає трансфер із Харкова, розміщення у таборі та проходження ключової локації — екологічної стежки «Бабчанські бори».

Програма туру поєднує активний та пізнавальний відпочинок: екскурсії-лекції з історії лісництва, трекінг стежкою з гідом-лісівником, практикум з орієнтування, сплав на байдарках по Сіверському Дінцю та тематичні вечори біля багаття. Така насиченість забезпечує високу змістовну цінність продукту.

Економічна ефективність туру забезпечується високим попитом на туризм вихідного дня та відносно низькими інфраструктурними витратами. Домінуючими у собівартості є витрати на послуги висококваліфікованого персоналу (до 35%) та транспорт (до 25%).

Проведене дослідження підтвердило, що Чугуїво-Бабчанське лісництво володіє винятковим потенціалом для організації сталого екологічного туризму вихідного дня.

Розроблений тур є не лише комерційним проектом, але й ефективним інструментом екологічної просвіти та регіонального розвитку.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці цілорічної серії тематичних турів та у створенні мобільного додатку з елементами доповненої реальності (AR) для інтерактивного проходження екологічних стежок.

«ІЗ БАТЬКІВСЬКОЇ КРИНИЦІ»

Миколенко Наталія, учениця Комунального закладу «Панютинський ліцей»
Лозівської міської ради Харківської області. Керівник: **Доненко Наталія Іванівна**

Кожен народ має своє коріння, свої джерела, з яких бере початок його духовність, світогляд, традиції, мораль і культура. Без цього коріння неможливо зрозуміти сутність нації, її минуле й майбутнє. Для українців таким джерелом, що єднає покоління, є батьківська криниця — символ рідного дому, родової пам'яті, любові до землі, з якої ми всі постали. Це не просто колодязь із водою — це метафора духовної спадщини, живої пам'яті нашого народу, що крізь століття напоює душу чистотою, добром і світлом. З цієї криниці ми черпаємо натхнення, силу, мудрість і віру — усе те, що робить нас українцями.

Батьківська криниця — це символ єдності поколінь: від діда й бабусі до онуків, від предків до нащадків. Це — нитка, яка з'єднує минуле з майбутнім, традицію з сучасністю. Її вода — то пам'ять, якою ми напуваємо серце, щоб не забути, хто ми і звідки. Коли людина відходить від своїх духовних витоків, коли забуває своє коріння, вона втрачає себе. А отже, пізнання і шанування свого роду, своїх традицій і культури — це не просто обов'язок, а життєва потреба.

Тема «Із батьківської криниці» обрана не випадково. У сучасному світі, де швидкість, технології та глобалізація часто затьмарюють глибинні людські цінності, надзвичайно важливо не втратити зв'язку з духовними джерелами — з тим, що формувало душу нашого народу віками. Адже саме у звичаях, обрядах, народних піснях, легендах, у старовинній вишивці чи дерев'яному різьбленні закладена наша історична пам'ять, наша ідентичність.

Кожна пісня, кожен звичай, кожен рушник чи візерунок на вишиванці — це голос наших предків, який долинає до нас крізь віки. У цих скарбах народної творчості — глибока філософія життя, віра в добро і справедливість, прагнення до волі, любов до рідної землі. Вони вчать нас співчуття, чесності, вдячності, людяності. Занурюючись у це духовне джерело, ми відкриваємо для себе не лише минуле, а й краще розуміємо себе, своє сьогодення, своє покликання.

Це дослідження — не просто збір народних матеріалів, а спроба доторкнутися до живої душі нашого народу, почути її пульс, побачити, як вона б'ється у сучасному світі, і зрозуміти, що ми можемо зробити, аби це джерело не замулилося, а продовжувало давати силу новим поколінням українців.

Мета роботи — вивчити, узагальнити та зберегти елементи народної культури, традицій і духовних надбань українського народу, які передаються від покоління до покоління.

Завдання дослідження:

- дослідити основні напрями народної культури України — традиції, свята, ремесла, усну творчість, народну педагогіку;
- простежити, як родинні звичаї впливають на виховання особистості;
- провести пошукову роботу: записати спогади старших поколінь, опитування учнів і вчителів щодо збереження традицій;
- узагальнити результати і визначити роль народних традицій у формуванні національної свідомості.

Об'єкт дослідження: духовно-культурна спадщина українського народу.

Предмет дослідження: родинні традиції, обряди, ремесла, народна творчість.

Методи дослідження: спостереження, опитування, інтерв'ю, анкетування, аналіз літературних джерел, фотозйомка, запис усної народної творчості.

Актуальність теми:

Український народ має глибоке коріння, але в умовах глобалізації, урбанізації й інформаційного перевантаження ми ризикуємо втратити свою ідентичність. Вивчення народної

культури допомагає не лише зберегти історичну пам'ять, а й виховати повагу до рідного слова, пісні, звичаю. Саме через пізнання народних традицій формується справжній патріот — людина, яка любить свою землю, береже її духовне надбання.

МУЗА КОРОЛЯ ВІДЕНСЬКОГО ВАЛЬСУ

Моргун Дар'я, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Зміївський ЦДЮТ» Зміївської міської ради Харківської області; керівник: **Хименко Любов Павлівна**, вчитель історії

Історію українського кохання Йоганна Батиста Штрауса не можна назвати відкриттям, оскільки ще у 1971 році в Радянському Союзі вийшов художній фільм Яна Фріда «Прощання з Петербургом». Трагічна мелодрама про палке кохання, що загинуло через станові забобони, сприймалася спочатку як легенда. Анатолій Гребньов написав сценарій до фільму за основою цієї легенди. Та на початку 90-х років ХХст. фахівці Міжнародного інституту творчості Йоганна Штрауса під час підготовки повного каталогу життя і творчості композитора в архівних фондах міської бібліотеки Відня виявили копії листів Йоганна Штрауса до Ольги Смірнітської. Так будо покладено крах легенді і встановлено прізвище першого кохання композитора. Хто ж вона ця загадкова Ольга?

Ольга Смірнітська народилася 13 липня 1837 року в місті Змієві, що на Харківщині, у шляхетній родині. Василь Миколайович Смірнітський, батько Ольги, походив із багатой дворянської родини. Він служив в артилерійській частині. Будучи в чині штабс-капітана, одружився з купецькою донькою Євдокією Гороховою. Ольга отримала чудову домашню освіту, згодом закінчила престижний столичний інститут шляхетних дівчат. Вона зналася на літературі, досконало володіла французькою та німецькою мовами, не тільки займалася музикою, але і сама писала музичні твори. Її романси на твори відомих поетів мали велику популярність. Зміївчанка Ольга Смірнітська стала однією із перших жінок-композиторів. Коли їй було 19 років, солідне петербурзьке музичне видавництво опублікувало ноти її перших романсів.

Як саме доля звела дівчину із відомим композитором та скрипалем з Австрії Йоганном Штраусом, достеменно невідомо чи то після концерту Йоганна, де Ольга подарувала йому букет білих троянд, чи то в елітному салоні одного графа. Вони одразу захопилися одне одним. Йоганн був вражений талантом та красою українки. Розпечений успіхами у жінок, створений, здавалося б, для поклоніння та любовних авантур, Йоганн полюбив милу та безпосередню Ольгу. Вона своїми романсами відповідала на його листи, а він відгукувався на її заклики, обіграючи у своїх опусах Ольжині мелодії. Обоє творили в епоху романтизму, яка визначалася відмовою від сурових правил класицизму та прагненням до більшої свободи вираження почуттів та емоцій. Не тільки кохання поєднувало їхні серця, але і саме ставлення до музики. Нові погляди, нові віяння і не лише в музиці, але і в почуттях, що були незрозумілі батькам обох закоханих. Але справжнє життя закоханих втілилося у листах.

Драматургія епістолярії майже ідеальна – від перших галантних пояснень композитора, захоплених звернень: «**мій ангел**», «**любє дитя моє**», «**мій ідеал**»; клятв: «**свято бути Твоїм, і хай покарає мене Господь, якщо я не стримаю свого слова**» - до самого трагічного листа: «**10 жовтня**. Ольга, дитино моя, ось хочу відкрити Тобі моє серце, що я Тебе шалено люблю. Ти вже знаєш, що мені неможливо жити без Тебе. Найдорожчі Твої листи можуть втішити мене тільки в той момент, коли я їх читаю, тому що позбавлення можливості Тебе бачити робить мене нежиттєздатним; я можу жити тільки володіючи тобою, ангеле; тільки відчуваючи твоє дихання, я можу зберегти своє життя. Мій біль з кожною хвилиною бути все далі від тебе настільки великий, що я волюю померти, ніж виносити ці муки. У мене немає сил, я надто люблю Тебе, життя без володіння Тобою подібне до смерті для мене, - і краще буде для нас обох, якщо мене більше не буде. Я поза себе, і якщо навіть беру в руки Твої листи, щоб швидше трохи заспокоїтись, то відчуваю, нещасний, що все далі пароплав віддаляє мене від Тебе, так що й самі Твої листи не приносять мені більше втіхи. Я не можу більше думати, - я близький до божевілья, я відчуваю це. Небо, дай мені померти, - немає в мене більше радості життя, я не маю більше надії, мені не залишається більше нічого, крім смерті. На кораблі люди дивляться на мене як на божевільного, я помічаю, що викликає тремтіння; скоро люди будуть зовсім

уникати мене, і мене запруть у жовтий будинок, де я здохну, як звір. Дякую за Твої втішні листи, але для мене немає втіхи. Моя пристрасть з'їдає мене. Прощавай, ангеле, я не можу більше писати. Бог знає, що зі мною станеться. Вічно Твій, Жан».

У хвилини зустрічей вони мріють про майбутнє, клянуться у вічному коханні. Здається, ця романтична любов у дусі галантної літератури була приречена до трагічного результату. Станові забобони батьків Ольги (до свого дворянства вони ставилися трепетно) не допускали мезальянсу, шлюбу дочки з музикантом «простого походження» (він - «з вічно мандрівного народу», та ще й іноземець!). Двічі Йоганн робив пропозицію коханій. Батьки Ольги були проти їхнього шлюбу, а на втечу дівчина так і не наважилася.

Ольга на два десятиліття пережила Штрауса. Невдовзі після розставання з композитором вона вийшла заміж. Йоганн Штраус, пройшовши через три шлюби, які не подарували йому дітей, теж не знайшов ні щастя, ні сімейного затишку. Все життя він зберігав портрет Ольги. Його подарував музикантові автор, модний художник Іван Макаров. Спогади, листи та портрет – ось усе, що залишилося композитору на згадку про українську музу. Останній раз Ольга нагадала Штраусу про себе через 25 років після розриву стосунків, надіславши ноти свого романсу «Перше кохання».

Отже, все своє життя і всю свою творчість Штраус присвятив українській дівчині – зміївчанці Ользі Смірнітській. Так в опереті «Попелюшка», Штраус розповідає історію близьку до сюжету казки Шарля Перро. У головну героїню Попелюшку він втілює образ Ольги: її доброту, красу, що привертає увагу принца. Кохання принца до Попелюшки – це його почуття до Ольги. Всі твори композитора пронизані ніжним щирим коханням до неї. Кінець трагічного кохання не вплинув на їх творчість. Й надалі в музиці звучало ніжне щире почуття, яке вони пронесли на протязі всього життя.

“ЛЮБИ УКРАЇНУ-НЕНЬКУ НАД ВСЬО” СТЕПАН РУДНИЦЬКИЙ. ХАРКІВ. РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Набойченко Дар'я, учениця 8Б класу ХЛ №73
Керівник **Бутенко Олена Сергіївна**, учитель географії ХЛ №73

Декілька останніх років в культурному просторі України відзначається підвищений інтерес до теми “Розстріляного літературного відродження”. Загрозою для режиму були і науковці. Їхні імена і праці постають із забуття. Комуністична система знищувала насамперед тих, які можуть продукувати ідеї, формувати суспільну думку, вести за собою. Більшість жертв спочиває в безіменних могилах. В даній роботі я ставлю собі за мету зрозуміти, власне за що розстріляно Степана Львовича Рудницького. Чому запрошено було в Харків науковця із західним Європейським досвідом, ідеологічного противника поневолювачів України. Чи зламала його система. Як географія України від Рудницького допоможе вистояти в сьогоденні. Об'єкт дослідження: об'єктом дослідження обрано п'ятитомне видання “Степан Рудницький(1877-1937). Історія. Геополітика. Географія.” Київ 2018. Завдання дослідження: збереження пам'яті про трагічні події в Харкові 30-х років минулого століття, трагедії в урочищі САНДАРМОХ.

Практичне значення: Фундатор Географії України як окремої наукової дисципліни став нашим земляком. Харків став для нього пасткою і водночас місцем здійснення мрій. Його іменем названо вулиці у Львові, Дніпрі, Києві. Харків потребує топонімів на честь Степана Львовича Рудницького, який свідомо пожертвував собою в ім'я України.

Він здобув освіту в університетах Львова, Відня, Берліна. Степан Рудницький переосмислює історію з огляду на географію і географію з огляду на історію. Особливу увагу приділяє подіям XV-XVIII ст. Його дослідження козацької доби критично переосмислює польське і російське тлумачення цих подій. Його робота із першоджерелами була надзвичайно прискіпливою, він намагався працювати саме із оригінальними документами. “Для всіх українців повинна бути цілковита державна самостійність України одинокою наконечною ціллю. Бо самостійність і тільки самостійність зробить українців правдивими господарями на Україні. Треба пам'ятати, що нас, українців, є 40 мільонів – доволі, щоби заснувати першорядну, могутню державу”

Незнана земля в центрі Європи, як могло так статися? Україну і українців репрезентували імперії, які роздерли її, пограбували ресурси, науку і культуру, поневолили, заборонили мову. Навіть на початок 21 століття представники “цивілізованого світу” вкотре говорять про свою необізнаність щодо України. Ми ж щоденно доводимо свою європейськість. І це в епоху Інтернету. Рудницький працював коли надрукувати свою статтю, скласти карту, прочитати курс з географії України в університеті вимагало впевненості, аргументованості, віри в те, що зусилля дадуть результат. Географічне положення України вчений описує так: “Західні прикордонні райони України лежать у басейні Балтійського моря, а східні передгір’я в басейні Каспійського моря”. Виокремлює клімат України як понтійський континентальний, зазначає, що її перетинає велика вітродільна вісь. Україна-єдина в Європі країна з переважним степовим характером. Україна розташована між 43° і 54° північної широти та 21° і 47° сх. д. Ця територія істотно більша за кордони України станом на 1991 рік. Площа України за Рудницьким 850 тис. кв. км. То ж фактично не українською в двадцятому столітті стала четверта частина її етнічних територій. “Тому для центральних держав друга категорична вимога: у Першій Світовій виходити з ідеї завоювання України і твердо відділити її по війні з Росією. Втрата України у війні означає для Росії цілковиту неможливість продовжувати її далі”. Уже на початку Першої світової Рудницький зазначає “Росії не удалося заскочити союзників, і перешкодити їхній мобілізації та концентрації армії. Отже без ніякої битви Росія вже потерпіла невдачу. Від сього вже і росте серце всім поневоленим народам” Рудницький характеризує оборонні рубежі України. Найбільше “Рубіж Дніпра”, наголошує на необхідності для України “триматися моря”. “Кримський півострів, хоча його відносно легко захопити і утримувати- це не той пункт, де можна було б вразити Російську імперію. Треба в першу чергу взяти до уваги Одесу, гирло Дунаю, Бугу, Дніпра” Вага Донецької височини з точки зору військово-географічного погляду досить істотна. Не через рельєф, бо до уваги можна було б брати тільки високий і крутий правий берег Дінця. Донецька височина постачає великі обсяги солі, заліза, ртуті, вугілля. Цей наддостаток мінералів спричинив вельми значне ущільнення залізничної мережі. Його втрата під час війни для Росії мала б катастрофічні наслідки”. Російсько-українська війна вимагає від нас нарешті вивчити уроки історії. С.Л.Рудницький написав свої пророчі книги з історії і географії України ще тоді, коли Україна не позначалася на картах. Він відкрив її для іноземців і мав намір відкрити її для українців. Яскрава особистість, вчений з Європейською освітою, викладач провідних університетів значно випереджав час. Тому неоднозначно сприймався у науковому середовищі. Його двобій із радянською системою можна порівняти з двобоєм Галілео Галілея і інквізиції. Попри тортури Рудницький залишився вірним справі свого життя- розбудові Української держави. Його науковий подвиг має бути популяризований, звичайної згадки у підручниках географії замало для людини такого масштабу. Його ім’я мають носити наші вулиці, його життєвий шлях має бути описаний в художній літературі і кіно. Цитати його книг неодмінно мають бути в підручниках географії і історії України.

ЕЛЕМЕНТИ ВЕСІЛЬНОЇ ДРАМИ В ПОВІСТЯХ Г.Ф.КВІТКИ – ОСНОВ’ЯНЕНКА “МАРУСЯ”, “КОНОТОПСЬКА ВІДЬМА”, “КОЗИР-ДІВКА”

Олійникова Єлизавета, учениця Харківського ліцею I-III ступенів №104 Харківської міської ради. Керівники: Черничко В.В., учитель української мови та літератури

Тесленко О.В., директор ХЛ №104, ., учитель української мови та літератури, кандидат педагогічних наук

Сучасний розвиток української культури вимагає уважного ставлення до класичної літературної спадщини, фольклору – духовних основ буття нації в умовах сьогодення. Осмислення літературних явищ і народних традицій минулого з огляду на сучасні проблеми – важлива умова повноцінного розвитку суспільства, його національно-патріотичного становлення, переосмислення життєвих цінностей.

Закладена Г.Ф.Квіткою-Основ’яненком традиція літературного використання елементів усної народної творчості плідно вплинула на подальший розвиток українського письменства, популяризацію української культурної спадщини.

Щоб краще зрозуміти особливості цього розвитку, звичайно, необхідним кроком є уважне вивчення ролі фольклорних елементів весільного обрядового дійства в художній практиці митця. Такий підхід залишається актуальним, оскільки література ніби малює своєрідний автопортрет народу, а сьогодні, у час утвердження української нації й державності, проблема національного самопізнання є однією з найбільш важливих. Тож творчість Г.Ф.Квітки-Основ'яненка, розглянута в аспекті засвоєння народного обряду, змалювання звичаїв і побуту українського народу, сприятиме національному самопізнанню, а відтак і національному самоствердженню.

Весільно-обрядовий фольклор є одним із основних джерел повісті «Маруся», частково «Конотопської відьми» та «Козир-дівки». Це зумовлюється як об'єктивними чинниками (періодом посиленого інтересу митців до усної народної творчості), так і суб'єктивними (глибоке освоєння таємниць драматургічної поетики), а також невичерпним художнім багатством українського весільно-обрядового дійства як найвищого досягнення фольклорної драматургії.

У повісті «Маруся» використано майже всі основні частини весільної драми, незважаючи на те, що вони не є елементами єдиного в часі та просторі весільно-обрядового дійства, а лише трьох окремо взятих фрагментів.

Перший кульмінаційний епізод весільної драми невідомої для читача молодої пари – початок повісті, під час якого відбувається знайомство Василя й Марусі. Другий – сватання Василя до Марусі, спочатку безрезультатне, а потім цілком успішне. Третій – незвичайне весілля, або елементи весільної драми в траурному обряді, відомому під назвою «похорон-весілля».

Однак усі ці складові українського весільного дійства не тільки не є ілюстрацією чи вставкою до головної сюжетної лінії твору, а органічно вплетені в його тканину, складають його основу, є визначальними для його композиції.

Більше того, усі події, що не належать до весільної драми, є лише своєрідними вставками, проміжними діями між трьома названими частинами весілля – початком, кульмінацією та завершенням.

Головною особливістю використання елементів весільної драми в творі є зосередження уваги на драматургічних елементах цього надзвичайно багатого фольклорного джерела як у сюжетобудуванні, так і при характеротворенні.

Аналогічний підхід простежується також у використанні мовних засобів – монологів та діалогів, які за своєю суттю є власне драматургічними, особливо під час зображення похорону-весілля.

Елементи весільної драми використовуються передусім як найбагатіший матеріал для поглибленого психологічного аналізу.

Г. Квітка-Основ'яненко свідомо уникає суцільного й деталізованого опису обрядового дійства, що супроводжувало оформлення шлюбу молодої пари, фіксуючи тільки те найнеобхідніше, що безпосередньо продиктовано творчим задумом і найкраще сприяє розкриттю характеру персонажів.

Останньою особливістю залучення матеріалу весільної драми Г. Квіткою-Основ'яненком є не лише відбір найбагатіших у художньому відношенні її елементів, а й широка трансформація, зміна їх і доповнення відповідно до потреб художньої структури повісті. Досягається це завдяки урізноманітненню манери викладу, постійному чергуванню власне авторської розповіді (партії оповідача) з монологами й діалогами персонажів твору. Останні з'являються, як правило, у моменти найбільшого напруження розвитку подій, максимально скорочуючи розповідний елемент, нерідко доводячи його до надзвичайно стислих речень-ремарок.

Особливістю використання елементів весільної обрядовості в «Конотопській відьмі» є зосередження уваги на елементах комічного, зокрема на гумористичному відтворенні відмови дівчини претендентові на її руку під час сватання, а також вінчання пана Забрюхи з Солохою.

Змалювання весільно-обрядових епізодів у повісті «Козир-дівка» теж має свої особливості. Дія твору розгортається так, що Ївга починає готуватися до весілля сама, без нареченого, який заарештований. Сама прибирає, сама готує страви, ходить по селу й запрошує сватів, друзів,

світилок та інших, що потрібні на весіллі. Та й потім, коли всі посходилися та почали готуватися до весілля, з Ївги все насміхалися: як то таке може бути, що наречена є, а молодого немає? Готуються до весілля, а самі насміхаються: кому ж то з нареченою за столом сидіти? Квітка-Основ'яненко ставить своїх героїв у таку ситуацію, щоб краще змалювати їхні образи й подати читачеві через показ підготовки до весільного обряду.

Велику увагу письменник приділяє деталям весільного дійства. Особливо докладно замальовується процес випікання весільного короваю, чого не було в інших його повістях. Описується, як його місять, і як його ліплять, і як прикрашають, і як благословляють. Цей епізод повністю відтворює елемент весільної обрядовості українців. Весільні обряди й пов'язані з ними атрибути, відтворені в повістях Г.Ф. Квітки-Основ'яненка, підкреслюють свій первинний зміст і водночас набувають нового статусу – стають учасниками весільної драми. Поняття весільного обряду містить комплекс актів, послідовність яких майстерно відтворена в повістях Г.Ф. Квітки-Основ'яненка.

«ХАРКІВ У ЖИТТІ Д.І. ЯВОРНИЦЬКОГО: ВІД СТУДЕНТСЬКИХ РОКІВ ДО НАУКОВИХ ЗВЕРШЕНЬ»

Орлов Владислав, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу
«Центр позашкільної освіти «Старт» Харківської міської ради»
Керівник: **Коптелова Любов Іванівна**, керівник гуртка
Комунального закладу «Центр позашкільної освіти «Старт» Харківської міської ради»

Не зважаючи на цілодобові сирени і вибухи, харків'яни як завжди, пишаються тим, що з нашим рідним містом - Героєм Харковом пов'язані життя та праця багатьох видатних науковців, громадських діячів, письменників та поетів, композиторів та акторів... Досить згадати імена всесвітньо відомого філософа Григорія Сковороди та легендарного кошового Івана Сірка, пам'ятник якому став одним із символів козацького минулого нашого міста і всієї Слобідської України. Саме Іван Дмитрович Сірко очолював Харківський Слобідський полк в середині ХУІІ ст., а згодом став улюбленим кошовим отаманом Запорозької Січі і найкращого дослідника її історії, нашого земляка Дмитра Івановича Яворницького, 170-річчя з дня народження якого в ці дні святкує не тільки Харківщина, а і вся Україна.

Тема даної роботи: «Харків у житті Д.І. Яворницького: від студентських років до наукових звершень».

Актуальність - На жаль, постать Д.І. Яворницького – одного з найвідоміших українських істориків та популяризаторів козацької минувшини – у Харкові досі належно не оцінена. Попри те, що саме Харків став містом його навчання, становлення та входження в академічне й культурне середовище, у суспільній пам'яті він більше асоціюється з містом Дніпро. Дослідження харківського періоду його життя дозволяє відновити історичну справедливість, показати вплив університетського та культурного середовища на формування майбутнього вченого й осмислити роль Харкова в українській науці та культурі.

Новизна - У роботі пропонується розглянути харківський період в житті історика не лише як «старт» наукової кар'єри Яворницького, а як «фундамент», що сформував його методологію, зацікавленість історією козацтва, народною культурою, археологією та етнографією. Новизна дослідження полягає у простеженні безперервного зв'язку між харківським академічним і культурним оточенням та подальшими здобутками історика, що відкриває нові підходи до оцінки його біографії.

Мета роботи: Виявити значення харківського періоду життя Дмитра Яворницького для становлення його як історика та дослідника української культури, простежити вплив академічного та культурного середовища Харкова на його подальші наукові та творчі здобутки.

Для досягнення мети вирішувалися такі дослідницькі завдання:

1. Дослідити умови навчання Дмитра Яворницького у Харківському університеті.
2. Визначити роль викладачів, однокурсників, наукового і громадського оточення у формуванні його історичних зацікавлень.

3. Проаналізувати культурне життя Харкова другої половини ХІХ ст. і його вплив на світогляд молодого Яворницького.

4. Простежити участь Д. Яворницького у наукових та культурних ініціативах під час харківського періоду.

5. Розкрити значення знайомства з археологічними й етнографічними колами Харкова.

6. Показати, як харківський досвід вплинув на методи подальших досліджень історії Запорозької Січі.

7. Проаналізувати відображення харківського періоду у листуванні, спогадах та творчій спадщині вченого.

8. Висвітлити сучасний стан збереження пам'яті про Яворницького у Харкові.

9. Сформулювати висновки щодо значення Харкова у долі Дмитра Яворницького, його місця в українській історіографії та зміцнення національно-патріотичних почуттів.

У зв'язку з воєнними діями на території Харківщини автор та керівник роботи під час збору матеріалів змушені були обмежитися пішохідними екскурсіями по м. Харків, відвідуванням деяких заходів, присвячених ювілею Д.І. Яворницького, використанням дослідницьких творів і літератури за темою дослідження та матеріалів з мережі Інтернет.

Історик, письменник, фольклорист, археолог, етнограф, лексикограф Д.І. Яворницький - «запорозький характерник», як його називали, вніс значний вклад в розвиток української культури. Він був сповнений «енергії таланту та ентузіазму, як ясне і примітне вогнище», яке запалювало серця його однодумців. Деякі його праці використано автором. Особливо відома його праця «Історія запорозьких козаків», другий том якої розповідає про героїчний шлях кошового отамана Запорозької Січі Івана Сірка. Крім праць Д. І. Яворницького в даній роботі автор використав роботи М.С.Грушевського, наприклад, «Як жив український народ. Коротка історія України» - репринтне відтворення маловідомої праці історика, написаної на початку ХХ століття. Використано один з кращих творів у науковому доробку харківського історика Д.І. Багалія «Історія Слобідської України», що розповідає про життя слобожанців в період козацької доби і події, пов'язані з життям харківського полковника І.Д. Сірка. Під час складання таблиць було використано енциклопедію історії України: в 10 т. / голова ред. кол. В. А. Смолій, а також виданий у Харкові в 2004 році бібліографічний довідник «Вихованці Харківського університету». Деяку інформацію використано із виданого у Харкові у 2004 році під редакцією С.І. Посохова збірника архівних документів і матеріалів». «Книга є продовженням серії збірок архівних документів з історії старовинних міст Харківщини. Вона знайомить читача з обласним центром – Харковом».

В радянський період тема козаччини переслідувалась. Література з козацькою тематикою активно почала видаватися з початку 1990 років в Незалежній Україні. В 1992 році засновано серію «Кошові запорозької січі», перший випуск якої було присвячено Харківському полковнику, кошовому отаману Запорозької Січі І.Д. Сірко. Автором використано і видано в 2008 році у Харкові працю Сумцова М.Ф. «Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України», до якої увійшли і спогади про Д.І. Яворницького і його оточення. Із сучасних досліджень використано видану в 2017 році працю українського історика, українця з Дніпра Світленко С. І. «Дмитро Яворницький: вчений та педагог в українському інтелектуальному співтоваристві». Використано також житійну літературу, особові джерела (спогади), роботу відомого сучасного харківського краєзнавця, дослідника історії Слобідської України Андрія Парамонова «Дмитро Яворницький: від Харкова до Дніпра», нещодавно видану до 170-річчя Д.І. Яворницького, матеріали документально-художньої виставки «Великі земляки: Дмитро Яворницький» - до 170-річчя видатного історика, яку було відкрито у Харкові у серпні 2025 року до Дня міста та Дня Незалежності України у Каразінському університеті (див.анкету), та деякі інші матеріали...

Серед образотворчих джерел – картину І.Ю. Репіна «Козаки пишуть листа турецькому султанові», декілька робіт сучасних харківських художників Артема Погрібного і Віктора Ковтуна, які були представлені у Харкові на ювілейних виставках, присвячених Д.І. Яворницькому і портрет улюбленого гетьмана Д.І. Яворницького Петра Конашевича Сагайдачного, написаний Сергієм Васильківським. Використано фото та матеріали зібрані автором під час пішохідних екскурсій по Харкову та відвідування виставок і деякі матеріали з мережі Internet.

Робота складається з вступу, п'яти розділів та висновків. Для повнішого розкриття теми автором складено 4 таблиці: 1 - Випускники Харківського університету, з якими спілкувався Д.І. Яворницький протягом життя; 2 –Харківські науковці та представники харківської місцевої громади, які мали вплив на формування особистості Д.І. Яворницького; 3 – Відомі діячі української культури, яких поєднало з Д.І. Яворницьким місто Харків; 4 - Ювілейні заходи, присвячені пам'яті Д.І. Яворницького, що відбулися на Харківщині в 2025 році. Також автором виконано портрети до цих таблиць та складено дві мапи: 1 –«Деякі харківські адреси Д.І. Яворницького в 1867-1915 роки»; 2-«Початок наукового та творчого шляху Д.І. Яворницького під час харківського періоду 1855-1885».

"ЗАКАЗНИКИ МИКОЛО-КОМИШУВАТОЇ"

Пащенко Артем, вхованець гуртка «Козацько – лицарського виховання «джура»

Берестинського ЦДЮТ Берестинської міської ради харківської області.

Керівник: **Шкаляр Ірина Василівна**

Україна – одна з найбільших територій ресурсного потенціалу країн Європи. Вона займає досить вигідне географічне положення.

В умовах науково-технічного прогресу значно ускладнились взаємовідносини суспільства з природою. Людина отримала можливість впливати на хід природних процесів, підкорила сили природи, почала опановувати майже всі доступні відновні і невідновні природні ресурси, але разом з тим забруднювати і руйнувати довкілля.

Велике значення на сьогодні є збереження і примноження природнього багатства країни. Людству потрібно терміново змінити своє ставлення до природи, стилю діяльності й існування, а також мати високу екологічну культуру й свідомість.

Тому, основним завданням сьогодення стало створити ентомологічні заказники, що дає змогу зберегти рідкісні екземпляри флори і фауни нашої країни. Так, у Берестинському районі в селі Микола-Комишуватій було створено два ентомологічні заказники – Гірчаківський та Мокрянський місцевого призначення. Ці об'єкти природно – заповідного фонду Харківської області. Створені для охорони диких бджолиних — запилювачів люцерни і конюшини — андрен, галіктів, евцер, мелітти заячої, мелітурги булавовусої, рофітоїдеса сірого, джмелів: мохового, земляного, глинистого. Відповідальним за охорону заказників є ФАОП «Зоря».

Гірчаківський ентомологічний заказник був утворений 20 травня 1993 року загальною площею — 5,0 га., Мокрянський 3 грудня 1984 року загальною площею — 3,0 га. Тут зберігаються фрагменти степового ентомологічного [комплексу](#). Ґрунти – чорноземи.

Чудовий степовий ландшафт навесні вкритий духмяним килимом свіжої зеленої трави. Квіти вражають своїм розмаїттям та барвами. Навкруги літають рідкісні екземпляри метеликів, комах. У заповідниках проживає велика кількість птахів, тварин. Плодючі ґрунти, та помірний клімат створюють сприятливі умови для зростання різноманітних дерев та лікарських рослин, які лікують нас від хвороб, що занесені до Червоної книги України.

Природа нашого краю прекрасна та різноманітна. Завдяки географічному розташуванню в ній є прекрасні лісопосадки та чудові степи, луки, річка, водойми.

Але на жаль, вся ця краса поступово зникає. Стрімкий розвиток сільського господарства та промисловості – усе це впливає на екологічну рівновагу моєї маленької батьківщини.

Застосування пестицидів та гербіцидів на сільськогосподарських угіддях для боротьби зі шкідниками, які порушують врожайність рослинництва, розорювання пасовищ і сіножатей, утворення сміттєзвалищ, вирубка дерев може призвести до: знищення природного рослинного покриву, значних змін у ландшафті, негативних екологічних наслідків.

Отже, всі ми дуже добре знаємо, як поводитись, щоб не нанести збитку природі, і багато говоримо про її захист. Але треба кожному почати з себе, душею відчувати єдність з природою. Людина виділяється з природи своїм розумом, щирим серцем. Тож збережімо кожне гніздечко, не дозволяймо вбивати птахів, тварин, комах. Станьмо розумними господарями на

своїй землі і вона віддячить нам за це. Про це треба завжди пам'ятати, щоб передавати цю красу наступним поколінням.

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ ТА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Пересунько Мар'яна, учениця 10-Ф класу комунального закладу «Харківський ліцей № 154 Харківської міської ради»; **Єрченко Вікторія**, учениця 10-І класу комунального закладу «Харківський ліцей № 154 Харківської міської ради»

Керівники: **Лойченко Наталія Михайлівна**, вчителька географії комунального закладу «Харківський ліцей № 154 Харківської міської ради», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель;

Тельна Світлана Миколаївна, вчителька історії комунального закладу «Харківський ліцей № 154 Харківської міської ради», спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист

У сучасному світі наразі люди все частіше надають перевагу пізнавальним змістовним подорожам ніж звичайним відпочинковим поїздкам. На заміну старим трьом ("Sun-Sea-Sand") – сонце, море, пісок, приходить нова концепція трьох "L" ("Landscape-Lore-Leisure") - пейзажі, традиції, дозвілля. Це дає зрозуміти, що туристичні тенденції відходять в бік та набувають масової популярності саме подорожі до сільської місцевості, де міського жителя зустрічають екзотика, аграрні й сільські краєвиди, звичайний стиль життя в селі, домашні та свійські тварини та екологічно чисті овочі, продукти тощо.

Сучасна туристична індустрія є однією з ключових сфер господарства, що відіграє значну роль у розвитку економіки, культури та соціальної сфери багатьох країн. У контексті України, розвиток туризму має великий потенціал для стимулювання економічного зростання, підвищення зайнятості та покращання інфраструктури. Одним із перспективних напрямів в цій галузі є сільський туризм. Доведено, що сільський туризм як вид господарської діяльності сприяє диверсифікації економічної діяльності сільського населення, а отже зменшує ступінь невизначеності та ризику на випадок несприятливої зміни кон'юнктури ринку продовольчої продукції, забезпечує додатковий дохід, створює нові робочі місця.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сільський туризм може стати ефективним інструментом для збереження та розвитку сільських територій, сприяючи збереженню традицій, культурної спадщини та природних ресурсів, а також стимулюючи розвиток підприємництва та розширення соціально-економічних можливостей населення в сільських регіонах. Можливість розвитку сільського туризму в Харківській області визначається значними природними ресурсами сільської місцевості, їх естетичністю та екологічною придатністю для туристичного використання; самобутньою історико-культурною спадщиною сіл та міст області; наявністю значного житлового фонду в сільських поселеннях; розташуванням поблизу значних регіональних ринків туристичного попиту. Проте, незважаючи на значні перспективи сільського туризму в області, його розвиток супроводжується рядом проблем, пов'язаних як із відсутністю достатнього нормативно-правового забезпечення, досвіду роботи щодо надання даних послуг, так і з специфікою регіонального освоєння ринку агротуристичних послуг. Разом з тим, і безмірне захоплення сільським туризмом як економічною панацеєю криє в собі ряд небезпек. Автори ставлять на меті проаналізувати тенденції розвитку сільського туризму в Харківській області та виявити проблеми, що його супроводжують, а відтак, оцінити потенціал сільського туризму у вирішенні соціально-економічних проблем сіл Харківщини.

Сільський туризм в Україні та Харківській області має значний потенціал для розвитку, як частина внутрішнього та міжнародного туризму в майбутньому. Розвиток та розширення сільського туризму сприятиме:

- зменшенню безробіття у сільських районах, розширенню можливостей самозайнятості населення;
- збереженню культурної спадщини регіонів, відновленню та розвитку народних ремесел;
- покращенню якості життя селян та розвитку сільської інфраструктури;
- збільшенню обсягів продажу та збуту сільськогосподарської продукції.

Сільський зелений туризм стає важливим інструментом для розвитку об'єднаних територіальних громад та новаторським методом підприємництва. Для стимулювання

підприємництва в галузі сільського зеленого туризму необхідна тісна співпраця між сільським населенням, громадськими організаціями, урядовими і місцевими органами влади.

Аналізуючи висловлювання різних власників сільського зеленого бізнесу під час воєнного стану можна зробити висновок, що сільський зелений туризм під час воєнного стану не тільки продовжує існувати, але й може виявитися важливим інструментом підтримки та соціальної допомоги для місцевих громад та потерпілих від війни.

Підводячи підсумки проведених досліджень можна відмітити, що розвиток зеленого та сільського туризму є одним з пріоритетних видів діяльності для домогосподарств та населення сільських територій Харківської області. В сучасних умовах активізація зеленого та сільського туризму дає змогу вирішити найскладніші проблеми українського села: сприяє додатковій зайнятості населення, постає перспективним джерелом формування доходів, сприяє зменшенню соціальної напруги у суспільстві, становленню системи соціальних цінностей у населення, підвищенню його культурно-освітнього рівня.

«РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ НА ФРОНТІ В ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ 1941 - 1945 РОКІВ »

Пивоварова Діана, учениці 10-Б класу ВАЛКІВСЬКОГО ЛЦЕЮ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА МАСЕЛЬСЬКОГО ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ БОГОДУХІВСЬКОГО РАЙОНУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ, член гуртка «Історичне краєзнавство» ЦЕНТРУ ТУРИЗМУ, КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ВАЛКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Керівник: **Губська Таміла Валентинівна**, вчитель історії

Друга світова війна стала переломним етапом в історії. У цей період відбулися незворотні зрушення в соціально-економічному, суспільно-політичному та духовно-культурному розвитку держав, змінилось ставлення до цих процесів у всіх верств населення, в тому числі жіноцтва. З огляду на це актуальним в історії Другої світової війни є розкриття проблем «жінка й війна», «жінка й армія», оскільки роль жіноцтва у світових і регіональних війнах до цього часу залишається майже не вивченою. Саме у часи Великої Вітчизняної війни військова справа припинила бути суто чоловічою. Звичайно, і у війнах більш раннього часу жінки також приймали участь. Зокрема, серед добровольців, які йшли на війну, були дівчата і жінки, що отримали професію медичної сестри і працювали в госпіталях по догляду за пораненими. Деякі з них перевдягались у чоловічий одяг і йшли санітарами, щоб допомагати пораненим безпосередньо на полі бою. У цьому році автор досліджував участь жінок України у частинах і з'єднаннях фронтових формувань Червоної армії, а наступного року планує продовжити дослідження показавши «жіночу сторінку» боротьби в ОУН-УПА. Проте, саме під час Другої світової війни коло жіночих ролей на фронті значно розширилось. Можна зустріти жіночі імена серед льотчиків, розвідників, снайперів, механіків тощо. Інколи формувались навіть жіночі військові частини діючої армії. Враховуючи такий широкий спектр дій жінок під час бойових дій Великої Вітчизняної війни, важко уявити історію даної війни без вивчення питання ролі жінок на фронті Червоної армії, що й зумовлює актуальність даної роботи.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сукупністю поставлених завдань і полягає в розробці проблеми, яка не отримала всебічного і об'єктивного висвітлення в історичній науці. Комплексно розглянуто та переосмислено сформовані уявлення про події періоду Другої світової війни і, зокрема, про участь у ній жінок України.

Об'єктом дослідження є жінка на фронтах Великої Вітчизняної війни, що діяли на території України.

Предметом дослідження є вивчення діяльності жінки в різних військових професіях: жінки-льотчиці, жінки-лікаря, жінки-розвідниці, жінки-танкіста, жінки-снайпера.

Мета даної праці – розкрити місце і роль жінки-військового в часи Другої світової війни на території України.

Отже, в ході даної роботи було досліджено роль українок на фронті та фактично розвіяно міф про те, що жінки не можуть воювати. На прикладі цих героїчних жінок можна побачити силу, мужність, рішучість та войовничість так званої «слабкої статі», яка виявилася не слабкою, а спроможною боротися з хитрим та безжальним ворогом

ПРИЗВИЩЕ – ЖИВЕ СЛОВО, ПАМ'ЯТЬ РОДУ

Півнюва Анна, вихованка гуртка «Літературне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, учениця 9-В класу КЗ «Чугуївський ліцей №8». Керівник **Сокрут Алла Миколаївна**, керівник гуртка «Літературне краєзнавство» Чугуївського центру туризму та краєзнавства, учитель української мови та літератури КЗ «Чугуївський ліцей №8», старший вчитель

Актуальність даної теми полягає в розкритті історичних зв'язків та особистісної ідентичності.

За прізвищем пересічної людини стоїть історія багатьох поколінь. У ньому може бути закодована важлива інформація про родину, її суспільне становище в минулому, місце походження, рід занять, фізичні та психологічні особливості засновника роду.

Метою роботи стало ознайомлення з історією виникнення прізвища, з принципами їх утворення означеного регіону.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити історію виникнення українських прізвищ;
- виявити джерела виникнення прізвищ означеного регіону;
- проаналізувати способи творення цих прізвищ;
- простежити особливості семантичного наповнення прізвищ;
- провести соціологічне дослідження серед учнів школи щодо найпоширеніших прізвищ.

Для досягнення мети й розв'язання поставлених завдань застосовано такі методи дослідження: описово-аналітичний, порівняльний, історико-хронологічний, соціологічний.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що проведено соціологічне дослідження серед учнів ліцею, здійснено спробу розподілити прізвища за їх походженням, визначено поняття антропології, висновки, що містяться в дослідженні отримано автором особисто (працювала з літературою у бібліотеках, в мережі Інтернету, міському архіві, ознайомила з архівними документами в КЗ «Художньо-меморіальний музей І.Ю. Репіна», зустрілася з інформантами).

Наука про походження прізвищ та імен називається антропоніміка.

Статистичні дані стверджують, що найпопулярнішим є Шевченко, яке становить близько 158 тисяч людей. На другому місці Мельник – більше 155 тисяч українців, а третє займає Коваленко – близько 133 тисячі. Наступні у списку: Бондаренко, Ткаченко, Бойко, Кравченко та Ковальчук.

Прізвища найчастіше утворювалися за такими принципами:

- від власного імені – «син такого-то»: Іваненко, Петренко, Сидоренко;
- від назви місця проживання чи походження людини: Татарчук, Ляшко, Бойко;
- від назви ремесла, постійного заняття: так з'явилися прізвища Боярчук, Вознюк, Гетьман, Пушкар, Солдатенко;
- від жартівливих прізвищ людей за родом діяльності: Дубогризенком називали теслю; Мукосієнком – мельника; Тягнишкірою – шевця;
- від індивідуальних ознак людини: Малишко, Довженко, Кривоніс, Щербань, Мовчун, Горбатенко, Репетило, Плаксії;
- від певної індивідуальної фізичної чи психічної ознаки: Нагнибіда чи Перебийніс.

Є група прізвищ, що відображає якусь особливість одягу: Безпояско, Широкопояс, Кривошاپка, Рябошاپка, Довгопол, Сіроштан, Білоштан; характерну прикмету житла: Безверхий, Заклунний, Новохатський, Острохижа, Кривохижа; особливості розташування житла, садиби: Заболотний, Загребельний, Зарудний, Луговий, Лісовий тощо [2, с. 60-78].

Придумуючи прізвище, звертали увагу на все і виокремлювали щось найпримітніше. Ось, до прикладу, прізвища, які походять від зовнішнього вигляду – Білий та Нечупара; від звичок чи яскравих ознак характеру – Бабій чи Мовчан.

Суфікси – це найкраща візитівка щодо мовної, а тим самим і етногенетичної належності носія власної назви, наприклад: -енко, -енко (Петренко, Даниленко), -ук, -юк (Липчук, Данилюк), -ич, -ович (Петрич, Данилович), -ів (Петрів, Данилів), -ок (Андрюшок, Клименок), -

аш, -яш (Петраш, Андріяш), - зменшувально-пестливі суфікси -ець, -єць, -сь, -ик, -ко (Петрусь, Петрик, Данилець, Данилик, Данилко).

Інші суфікси, які вказують на професію чи характерну дію, від якої й пішло прізвище людини наприклад:- ай (Тягай, Бугай),- ан (Мовчан, Рубан),

- аль (Скрипаль, Коваль),- ар (Кобзар, Кухар),- ач (Копач, Ткач),- ій (Палій, Плаксій), - ло (Трясило, Покотило),- йло (Мінйяло, Нечитайло),- ник (Мельник, Колісник), - ун (Прядун, Ковтун), - яр (Скляр, Маляр). Є суфікси, які вказують на місце проживання або походження людини -ський, -цький (Вишневецькі, Шептицькі, Острозькі, Хмельницькі).

Провівши соціологічне дослідження серед учнів і вчителів ліцею щодо найпоширеніших прізвищ (розглянуто 232 прізвища), було згруповано їх по суфіксам, які утворюють ці прізвища.

Прізвисько (вуличне прізвище, кличка) – вид антропоніма: неофіційне особове іменування, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу.

Найбільший розряд становлять прізвиська, що характеризують людину за її особистими зовнішніми чи внутрішніми рисами (Головач, Головчиха, Переверникишка).

У сучасній розмовній мові це може бути сімейно-родове прізвисько, яке в селі передається як «спадщина» (Гуляї, Куцаї – обов'язково в множині). Говорячи про походження сучасних українських прізвищ, не можна оминати вуличні прізвиська, бо це типова особливість сучасного антропонімікону. Таким чином, прізвисько – це неофіційне найменування, яке побутує лише в усному мовленні, відображає світогляд наших сучасників, умови їх життя [4, с. 132].

Наше прізвище – це не сухий, позбавлений смислу паспортний знак. Це живе слово, пам'ять роду. І якщо одне прізвище несе в собі історію роду, то всі разом вони складають історію народу.

Сучасні українці мають найбільшу кількість прізвищ серед усіх народів світу. Українські прізвища – різноманітні й цікаві. Прізвища – наш зв'язок із минулим.

«ПРОРОЧЕ СЛОВО У ТВОРЧОСТІ ШЕВЧЕНКА ТА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Пічинсвський Ігор, 10 клас КЗ «Новомажарівський ліцей» Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області.

Керівник: **Дяченко Наталія Яківна**, учитель української мови та літератури КЗ «Новомажарівський ліцей» Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області.

Доля рідного народу глибоко хвилювала такого видатного майстра слова, як Тарас Шевченко. Продовж всього свого життя він мріяв про вільний народ, про Україну, в якій живе щасливий люд. Вона для нього не тільки «садок вишневий», та «лани широкополі», а насамперед - це доля земляків, «і мертвих, і живих, і ненароджених». Поет вірою і правдою служив своєму народові, стояв на варті його інтересів. Мріяв про іншу долю України, в якій не буде поневолення, національного гноблення, знущання над людьми.

Образ України у творчості Тараса Шевченка — це не лише географічний чи історичний простір. Це жива, страждена і водночас велична Батьківщина, яку поет сприймає як святиню. У своїх творах Шевченко створює поетичний образ України-матері, яка терпить, плаче, але ніколи не втрачає надії. Його Україна — це народ, який не скорився неволі. Він один із перших, хто у пільмі царського самодержавства побачив світлі обрії майбутнього, перспективи розвитку українського народу. Пророче звучали його слова про прийдешню сім'ю, вольну, нову, про те, що «пустиню опанують веселії села», що «на оновленій землі врага не буде, супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі». Його слово — це не лише поетичне одкровення, а й пророцтво про долю України, про її страждання, боротьбу й неминучу перемогу. душі й самотнім засобом, яким розпоряджався – словом.

Поета Тараса Шевченка, який жив у 1814—1861 роках, зараз в Україні називають пророком. Звісно, Кобзар навряд чи мав дар провидіння, однак слова його віршів не лише влучно описують долю українців у ХІХ столітті, але й відповідають тому, що відбувається зараз, у столітті ХХІ.

Пророчі слова Шевченка, які актуальні й до сьогодні, включають заклики до боротьби за волю та незалежність України, а саме "Боріться — поборете! Вам Бог помагає!", та твердження про вічну славу українського народу, наприклад, «Наша дума, наша пісня Не вмре, не загине...». Він також передбачив національну єдність та силу, що виявляється в сучасних подіях, коли українці об'єдналися у захисті своєї країни.

Чи міг Шевченко знати, що його слова про східного сусіда не втратять актуальності через майже два століття по його смерті? Можливо, поетичне чуття підказувало йому, тому й присвятив він таку кількість віршів темі України, неволі та непростого шляху до свободи.

Поезія Тараса Шевченка «До Онов'яненка» є прикладом пророчого слова, адже в ній звучить заклик не забувати історію України та берегти рідне слово. У заголовку твору «І мертвим і живим...» автор звертається не тільки до своїх сучасників, а й до «ненароджених земляків», тобто до наступних поколінь українців — отже, й до нас. Із сатиричною гостротою і емоційною силою автор викриває мучителів свого народу. Поема «Кавказ» - це пророчє слово, у якому Тарас Григорович Шевченко викрив колоніальну політику Російської імперії та застерігає народи від рабської покори, співчуває поневоленим народам і прославляє нескореність у боротьбі. Чи міг Шевченко знати, що його слова про східного сусіда не втратять актуальності через майже два століття по його смерті? Можливо, поетичне чуття підказувало йому, тому й присвятив він таку кількість віршів темі України, неволі та непростого шляху до свободи. Однією із таких поезій є поема «Сон», яка звучить як пророчє слово і для сучасної України.

Пророчє слово Тараса Шевченка, що у свій час закликала народ до боротьби за волю, за справедливість, стало моральним і духовним дороговказом для наступних поколінь. У ХХ столітті його традицію продовжили українські митці та дисиденти, які викривали тоталітаризм і захищали національну ідентичність. У ХХІ столітті, в умовах новітніх випробувань і війни, ідеї Шевченка набули нового звучання. Сучасні письменники й письменниці підхопили пророчий голос Кобзаря. Вони довели, що слово його не втратило сили, а стало невід'ємною частиною духовного щита українського народу.

Ліна Костенко у своїй творчості гідно продовжує пророчє слово Шевченка: її поезія - це глибокий аналіз історичної пам'яті, боротьби за свободу й духовної сили українців. У творах поетеси звучить застереження проти байдужості та заклик до відповідальності кожного за майбутнє країни. Ця письменниця стає голосом народу, здатним бачити небезпеки та надихати на спротив.

Василь Стус - яскравий приклад митця-пророка ХХ століття. Його поезії є свідченням глибокого духовного прозріння, закликом до правди та свободи. Пророчє слово поета звучить як заповіт: навіть у темряві не можна втрачати надії, не можна зраджувати себе й свій народ. Воно залишається актуальним і надалі, нагадуючи, що духовна незламність і жертвність є основою відродження нації. Стус, як і Шевченко, став для українців символом боротьби за незалежність. Його пророчє слово звернене не лише до сучасників, а й до майбутніх поколінь: воно вчить, що свобода і гідність варті будь-якої жертви.

Творчість Сергія Жадана можна представити як продовження традицій «пророчого слова» від Шевченка до сьогодення. С. Жадан - це сучасний поет-пророк, який через слово формує колективну пам'ять і майбутнє. Шевченкове слово будило у ХІХ столітті, а Жаданове у ХХІ столітті.

Юрій Андрухович - один із найвідоміших сучасних українських письменників, поет і есеїст, який у своїй творчості поєднує іронію, філософські передбачення. Його слово нерідко пророчого змісту. Він торкається теми майбутнього України, ролі культури та духовних орієнтирів народу. Поет неодноразово наголошував, що українцям доведеться пройти випробування, але саме вони формують націю й відкривають шлях до свободи. Його передбачення про загрози зі Сходу, про необхідність боротьби за незалежність та цінність європейського вибору звучали задовго до війни.

Оксана Забужко – сучасна українська письменниця. У творчості якої пророчє слово проявляється через глибоке осмислення долі України, духовної сили нації та відповідальності людини перед історією.

Сьогодні українці черпають силу в рідному слові, традиціях і пам'яті про героїчне минуле, бо лише так можна вистояти і зберегти державу. Зараз уся Україна має величезні рани. Ці рани необхідно загоїти. Саме українське слово – одне з найефективніших ліків, які зараз дуже необхідні Україні. Пророчє слово в українській літературі - це жива сила, що веде народ крізь темряву до світла, нагадуючи про цінності: свободу, гідність, любов і віру в Україну.

ГОНЧАРСТВО ЧУГУЇВЩИНИ: ІСТОРІЯ, ТРАДИЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНА СПЕЦИФІКА

Пішта Марія, вихованка гуртка «Географічне красзнавство» Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради, учениця 7 класу Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області
Керівник: **Андрєєв Сергій Сергійович**, керівник гуртка, вчитель географії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області; **Андрєєва Валентина Григорівна**, вчитель історії вищої кваліфікаційної категорії, «вчитель-методист» Комунального закладу «Кам'яноярський ліцей» Чугуївської міської ради Чугуївського району Харківської області.

Гончарство є однією з найдавніших та найбільш знакових галузей традиційної української культури. Воно відображає не лише ремесло, а й світогляд, естетичні уподобання та економічний уклад регіону. Чугуївщина, як історико-етнографічна зона Слобожанщини, розташована на перетині культурних впливів, має своє унікальне місце у цьому контексті. Дослідження гончарства Чугуївщини вимагає ґрунтовного аналізу історичних джерел, археологічних знахідок та етнографічних даних. Метою цієї статті є комплексний аналіз розвитку гончарства в регіоні, виявлення його локальних особливостей та визначення його ролі у культурній спадщині Слобожанщини.

Активний розвиток гончарства на території сучасної Чугуївщини пов'язаний, перш за все, із заснуванням міста Чугуєва у 1638 році та формуванням Чугуївського козацького полку. Як військово-поселенська територія, регіон потребував налагодженого самозабезпечення, включно із виробництвом керамічного посуду та будівельної кераміки.

Ранні гончарні осередки, імовірно, формувалися навколо великих населених пунктів та слобод, де були доступні якісні поклади глини. На відміну від полтавських чи чернігівських центрів, гончарство Чугуївщини на початковому етапі було більш утилітарним. Вироби відповідали потребам селянського та козацького побуту: горщики для приготування їжі, макітри, глечики для зберігання рідин, миски.

Справжній розквіт ремесла припадає на другу половину XIX століття, коли гончарство перетворюється із дрібного домашнього промислу на мануфактурне виробництво у певних селах. На Слобожанщині загалом та Чугуївщині зокрема, поширена була система гончарських артілей або династій, де знання, технології та секрети полив передавалися від батька до сина. Ярмаркова торгівля, особливо на великих ярмарках у Харкові, Ізюмі та Куп'янську, стимулювала зростання обсягів виробництва та підвищення якості продукції.

Основною сировинною базою для гончарства Чугуївщини були місцеві червоні, жовті та сірі глини. Гончарі регіону добре розумілися на пластичності та вогнетривкості різних сортів глини, змішуючи їх для досягнення оптимальної якості.

Випал здійснювався у традиційних горнах (печах), що забезпечувало міцність і вологонепроникність побутового посуду. Часто використовувався задимлений (чорнолощений) випал для отримання виробів із характерним чорним блиском, що було поширеною традицією Слобожанщини.

На відміну від пишних мальованих виробів Опішні, гончарство Чугуївщини тяжіло до функціональності та стриманого декору. Характерні форми включали:

- Гарбузани: великі глечики для молока або води;
- Двійнята: здвоєні горщики для носіння страв на поле;
- Тара: великі діжки та горщики для соління та зберігання продуктів.
- В оздобленні переважали такі техніки:

- Глазурування (полива): Найчастіше використовувалася коричнева (медова) та зелена полива (з додаванням оксидів заліза та міді). Полива наносилася для гігієнічності та естетики.
- Ритування (графітування): Простий геометричний або хвилястий орнамент наносився на сирий виріб паличкою до нанесення поливи, що створювало контрастний малюнок.
- Фляндрування (мармурування): Рідкісна техніка нанесення кольорових глиняних «ангобів», які зливалися під час випалу.
- Локальна специфіка Чугуївщини проявлялася у більшій масивності форм та схильності до темних, насичених кольорів поливи, що відрізняло місцеві вироби від світлої, розписаної кераміки Півдня України.

Гончарство було важливим чинником місцевої економіки, забезпечуючи зайнятість значної частини чоловічого населення. Продукція гончарів була об'єктом внутрішнього обміну та зовнішньої торгівлі. Дослідники підкреслюють, що гончарство тут було не просто ремеслом, а значним промисловим виробництвом.

Занепад ремесла припадає на 1930-ті роки та післявоєнний період, коли на ринок вийшла дешева фабрична емальована та металева продукція. Багато гончарських династій перервалися, а знання про склад місцевих глин та особливості випалу були втрачені.

У сучасній Україні спостерігається рух за відродження традиційних ремесел. Хоча великих промислових гончарних осередків, які б зберегли автентичну чугуївську стилістику, наразі немає, індивідуальні майстри-ентузіасти та етнографічні музеї (включно із Чугуївським краєзнавчим музеєм) відіграють ключову роль у збереженні пам'яті та спробах відновлення технологічних процесів.

Гончарство Чугуївщини характеризується утилітарним спрямуванням, масивними формами, переважанням темних полівок та стриманим ритованим декором, і залишається невід'ємною та важливою складовою культурного ландшафту Слобожанщини.

МУЗИКА ТА МОДА: ЯК ІНСТРУМЕНТИ І ПРИСТРОЇ ВІДОБРАЖАЮТЬ СВОЮ ЕПОХУ

Поліщук Єлизавета, учениця 9-А класу Комунального закладу «Велетенський ліцей»
Зміївської міської ради Чугуївського району, Харківської області.
Керівник: **Пушкаренко Любов Павлівна**, завідувач шкільним музеєм

Музика завжди йде поруч із людиною. Вона змінюється разом із суспільством і показує, чим жила епоха. Якщо подивитися на колекцію музичних інструментів та пристроїв, яка зберігається у народному історико-краєзнавчому музеї імені Якова Івановича Красюка, що знаходиться у КЗ «Велетенський ліцей», можна ніби «зазирнути» у минуле й відчути атмосферу того часу. Мене особисто дуже цікавило, яка музика звучала, коли ці інструменти були популярними. Я уявляла як люди збиралися разом, слухали гру на бандурі чи баяні, співали пісні, адже це було головною розвагою.

Сьогодні ми слухаємо музику зовсім інакше — через телефон, навушники чи інтернет, обираючи улюблені пісні за лічені секунди. Але суть залишилася та сама: музика завжди була й залишається способом відпочинку, натхнення та єднання людей.

Бандура — символ України

Одним із найцінніших експонатів нашого музею є бандура, яка має особливу історію. Її подарував Якову Івановичу Красюку засновник Пархомівського музею Панас Федорович Луньов. Цей унікальний інструмент датується ХІХ століттям, а за легендою, на ній грав сам кобзар Остап Вересай — один із найвідоміших українських народних співців.

Бандура — це не просто музичний інструмент. Вона є символом української душі, історії та свободи. Її звуки супроводжували думи про героїв, козацькі пісні, розповіді про долю народу. Кобзарі, які грали на бандурі, були не лише музикантами — вони були хранителями народної пам'яті.

Мода того часу полягала не у блиску чи техніці, а в духовності: слухати бандуру вважалося почесним і зворушливим. Тож наша музейна бандура — це не просто старовинна річ.

Вона — свідок минулого, що зберігає дух української музики й нагадує нам, як важливо берегти свою культуру.

Музична скринька — маленьке диво

Серед музейних експонатів є ще одна справжня коштовність — музична скринька початку ХХ століття. Її подарувала приятелька Якова Івановича Красюка, ім'я якої, на жаль, історія не зберегла. Для її родини ця скринька була великою цінністю і передавалася з покоління в покоління як сімейна реліквія.

Ця скринька викликає особливий інтерес у відвідувачів музею — як у дітей, так і в дорослих. Під час кожної екскурсії гості обов'язково просять увімкнути скриньку, щоб почути її незвичайну мелодію, яка наповнює кімнату теплом і відчуттям дива. Тепер ця музична скринька зберігається в нашому музеї як свідок минулої епохи — часу, коли навіть механічна мелодія могла подарувати людині щастя.

Грамофон і патефон — музика для танців і балів

Справжнім гігантом нашої музейної колекції є грамофон. Він розташований у центральній частині виставкової зали і відразу привертає увагу кожного відвідувача. Його велика рупорна труба, блискучі деталі та старовинний вигляд ніби розповідають про ті часи, коли музика звучала не з колонок, а з вінілових платівок.

Завідувачка музею Пушкаренко Любов Павлівна розповідає, що колись цей грамофон можна було завести вручну й послухати справжні танцювальні мелодії. На платівках були записані вальси, танго, польки — саме під такі ритми колись веселилися наші бабусі й дідусі. Звучання грамофона створювало атмосферу свята, і музика, що лунала з нього, здавалася справжнім дивом техніки.

По обидві сторони від грамофона розміщені патефони різних модифікацій. Вони менші за розміром, не мають великої рупорної труби, а звук виходить через невеликий вбудований рупор або отвори в корпусі. Головна їхня перевага — портативність: патефон можна було взяти із собою на прогулянку, у гості чи навіть на природу. Якщо грамофон стояв удома і був символом розкоші, то патефон став справжнім «мандрівним музикантом» свого часу.

Радіола — музика в кожній хаті

У колекції нашого музею є ще один цікавий експонат — радіола. Вона з'явилася вже значно пізніше, коли патефони й грамофони почали поступатися місцем новим технологіям. Наша радіола має дерев'яний корпус, схожий на невелику шафку, з елегантною обробкою. Усередині розміщувався програвач, а під ним — колонки. Вона дозволяла слухати як улюблені радіопередачі, так і музику з вінілових платівок. Завідувачка музею Любов Павлівна Пушкаренко розповідає, що радіола викликає особливі емоції у старших відвідувачів. Вони часто з ностальгією згадують: «У нас удома була така ж! Ми всією сім'єю слухали музику, а діти навіть танцювали під неї».

Баян — музика для свята

У музейній колекції музичних інструментів зберігається баян, який сьогодні вже можна вважати справжнім раритетом. Проте ще зовсім недавно — близько десяти років тому — цей інструмент звучав на уроках музики. Цей баян був наче естафетна паличка, адже на ньому грали всі вчителі музики, які працювали у нашій школі: Віктор Степанович Лихобаба, Василь Якович Заброта, Андрій Трезінський, Світлана Володимирівна Цухло, Віталій Михайлович Воскобойник, Світлана Павлівна Поліщук. Кожен із них додавав свої мелодії, свої емоції, свою любов до музики.

У різні роки в школі діяли ансамблі учнів та учителів, і саме баян супроводжував їхні виступи. Під його звуки звучали українські народні пісні, пісні воєнних років і сучасні мелодії. Про це свідчать старі фотографії, що зберігаються у музейній експозиції. На них зафіксовано усміхнені обличчя співаків і той самий баян, який тепер став частиною історії.

Під час свого дослідження я переконалася, що музичні інструменти, що зберігаються у нашому музеї, — це не просто старовинні речі. Вони — живі свідки історії, пам'ять про людей, які творили музику, ділилися емоціями, передавали свої традиції наступним поколінням. Музика — це міст між минулим і сучасним. Наші музейні експонати нагадують, що без минулого не може бути майбутнього, а любов до музики — це те, що об'єднує усі покоління.

РІДНИЙ КРАЙ ТА КАЛИНА — ОДВІЧНИЙ УКРАЇНИ

Положі́й Олександр, учень 7-А Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, член гуртка “Географічне краєзнавство” КЗ “Харківська обласна станція юних туристів” Харківської обласної ради і “Пішохідний туризм” ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів’ярської філії. Керівник: **Положі́й Вікторія Віталіївна**, вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, Гонтів’ярської філії Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка “Пішохідний туризм” ЦТКЕУМ Валківської міської ради Харківської області на базі Гонтів’ярської філії

Рідний край... Золота чарівна сторона. Земля, рястом уквітчана, теплом насичена. Скільки ніжних слів придумали люди, щоб висловити палку любов до краю, де народились, де їх коріння, звідки підуть у великий світ».

Сучасне життя наповнене бурхливим розвитком високих наукових технологій, надзвичайними темпами і ритмами, які значно впливають на наш побут і спосіб життя. І тим цінніший інтерес до національного коріння, до витоків, традицій, особливостей, які лежать в основі нашої національної самобутності. Сьогодні питання національного відродження особливо актуальне, адже побудова сильної сучасної незалежної держави неможлива без міцного національно-історичного фундаменту, значною складовою якого є історично сформовані національні символи.

Одним із таких символів – є калина.

Мабуть, у всіх з дитинства в пам’яті закарбовані білі суцвіття навесні та червоні грона пізньої осені, що росли біля батьківської хати. Це – калина (*Viburnum opulus*) – розлогий кущ із родини Адоксових (Adoxaceae). Його назва, ймовірно, походить від старослов’янського слова «калить» – робити червоним, гарячим. Завдяки своїм рубіновим ягодам, вона стала найбільш впізнаваним і шанованим символом в українській культурі.

Калина посідає чільне місце в українській народній культурі та фольклорі. Вона – один із найглибших символів України, рідної землі, материнства та безсмертя роду. Калина біля хати є оберегом, а її червоні ягоди, за народними уявленнями, символізують кров, пролиту за Батьківщину, уособлюючи мужність, незламність духу та національну ідентичність. Калина також символізує дівочу красу, вірність та щасливе сімейне життя; її гілками прикрашали весільні короваї та оселю на свята. Вважалося, що посадити калину на могилі козака – означало зберегти про нього вічну пам’ять. Народна мудрість говорить: «*Без верби й калини нема України*».

Напевне, мало хто не знає, що калина широко використовується і в побуті, і в медицині. Її ягоди, багаті на вітаміни та мінерали, здавна є цінним лікувальним засобом. У народній медицині використовують практично всі частини куща:

Ягоди — як протизастудний, відхаркувальний, заспокійливий засіб, для зниження артеріального тиску та зміцнення судин.

Кора — як ефективний кровоспинний засіб (зокрема, при маткових кровотечах).

Сік — для відбілювання шкіри та в косметології.

У побуті з калини готують морси, варення, настоянки та додають до хліба. Окрім цього, калина є добрим медоносом, а її деревина використовувалася для виготовлення козацьких колик для немовлят, як символ міцного здоров’я.

Метою моєї роботи є комплексне ознайомлення із багатогранним значенням калини звичайної (*Viburnum opulus*): дослідження її ролі як національного символу, особливості використання в побуті та медицині, а також визначення основних напрямків відродження та популяризації культури, пов’язаної з цим оберегом.

Досягнення поставленої мети дослідження обумовило необхідність вирішення таких задач:

- Дізнатися технологію вирощування та заготівлі частин калини.
- Визначити лікарські та цілющі властивості калини (кори, ягід, квітів).
- Визначити роль калини в побуті українців (кулінарія, косметика, обереги).
- З’ясувати ступінь відображення значення калини у народному фольклорі (пісні, легенди, прислів’я).

- Привернути увагу учнівської молоді, широких верств населення до калини як одвічного національного символу.

Сьогодні, як і багато століть тому, народні традиції та звичаї є одним із головних чинників відродження українського народу, його національної свідомості та людської гідності, адже в цих життєдайних джерелах – душа народу. Кожний з нас є спадкоємцем великої скарбниці народної культури, продовжувачем її традицій та звичаїв. А це неможливо без їхнього ґрунтового знання. Проводячи дослідження про калину, ми провели дуже багато пошукової роботи:

1. Опрацювали довідникову, науково-пізнавальну, спеціальну літературу.
2. Провели зустрічі із старожилами та збирачами народних традицій нашої місцевості.
3. Провели роз'яснювальну роботу серед учнів нашої школи.

Ми відкрили для себе дуже багато цікавого, нового. І ми переконалися, що калина потребує справжньої уваги і відродження свого доброго імені, бо це є справжня рослина-оберіг українського народу.

БАБУСИН ФАРТУХ

Поставка Поліна, вихованка гуртка «Друзі книги»
Краснокутського ЦДЮТ Краснокутської селищної ради
Богодухівського району Харківської області,
керівник гуртка: **Сербіна Валентина Анатоліївна**

Фартух – проста на виглядріч: шматок тканини, яку пов'язували поверх спідниці або сорочки. Але насправді він мав особливе значення – не лише був обов'язковим елементом жіночого вбрання, а й один з найбільш символічних: у ньому дівчата йшли заміж, а матері народжували дітей... Моя бабуся носила фартух завжди. І одягала його незалежно від того чи була якась робота чи ні.

Фартух, запаска, плат, пілка, запонка, передник – всі ці назви позначають один предмет – шматок тканини, який пов'язували поверх стегового вбрання або просто на сорочку. Він був обов'язковим елементом жіночого традиційного народного вбрання. Як і сорочка, фартух-запаска – один з найбільш архаїчних елементів одягу. Хоча перші писемні згадки термінів «фартух», «запаска», «плат» в українських джерелах датують кінцем 16- початком 17 століття, найімовірніше, що цей елемент одягу побутував значно раніше. «Запаска» походить від праслов'янського «пояс», тоді як «фартух» – через польське посередництво (fartuch) – «передня тканина». Походження терміну «плат» одні дослідники пов'язують зі словом «полотно», інші – виводять з литовського «platus» широкий. «Пілка» – зменшене від старослов'янського «пола», що означає край одягу, половина. «Передник» означає те, що одягають попереду.

Давнішими можна вважати фартухи-запаски з домотканої тканини, виготовленої з конопляних, лляних чи вовняних ниток. Коли на ринок потрапляли фабричні тканини, і сільське населення мало можливість їх купити, використовували парчу, шовк, ситець. Відомо, що фартух був обов'язковим для жіночого вбрання. Дівчинка одягала його після того, коли у неї починалися регули. Тобто це була ознака перетворення дівчинки на дівчину. У буденному одязі фартухи були функціонально необхідними, щоб захистити сорочку або стеговий одяг від бруду, а у святковому були скоріше декоративним елементом. Якщо для пошиття фартухів використовували однотонну кольорову куповану тканину (ситець, тонкувовну, шовк), то їх могли прикрашати вишивкою, а краї оздоблювати фабричним мереживом. Орнамент таких фартухів був переважно рослинний. Фартухи з цупкішої вовняної тканини або парчі декорували оксамитовими стрічками або смужками. Фабричні тонкі тканини добре збиралися в дрібні складочки – таку властивість часто використовували в пошитті та оздобленні фартухів. Спосіб носіння фартуха-запаски залежав від стегового одягу. Як правило, його носили поверх нього.

Фартух... він був робочий у кожному дні, був святковий, як зазвичай його вдягали вже після роботи, на зустріч з подругами чи сусідками десь на вулиці де лавочка і квіти.

Головна функція бабусиною фартуха – захищати сукню, яку вона носила під ним. Але, крім того, він служив рукавицею, щоб знімати з вогню гарячу сковорідку, не обпікаючи рук. Це було справжнє диво – витирати дитячі сльози, сопливий ніс чи забруднені личка. Фартух

служив для перенесення яєць з курника, а іноді й самих курчат. Його використовували, щоб збирати плоди, які падали з дерева наприкінці літа. Коли приходили гості, бабусин фартух ставав прихистком для сором'язливих дітей, а в холодну пору бабуся загортала в нього руки, щоб зігріти. А ще ним роздмухувала вогнище. А ще, коли вдень вирішили перепочити в прохолодній мазанці, розстеляли на ліжку і клали натоптані ноги. В шафі було кілька нових фартухів, зароблених куховарством – це були яскраві ситцеві, сатинові, обов'язково з кишенькою чи двома.

Саме в ньому бабуся носила картоплю і дрова на кухню. Також він слугував кошиком для овочів з городу. У ньому можна було посидіти як у колісці «в пелені». Моя бабуся жила коло лісу і могла вийти на хвильку до дубини і вже нести повен фартух грибочків. Коли наближався час обіду бабуся виходила і махала фартухом – це був знак чоловікам, які працювали в полі, що обід готовий. Бабуся також використовувала фартух як прихватку, щоб витягти з печі хліб і поставити на підвіконня, щоб той охолонув. Той фартух усього міг застати!

Українці вірили у магічні властивості одягу, а тому ставилися до нього шанобливо. Вважали, що фартух захищав не лише від бруду й холоду, а й від злих духів, зурочення. Крім того він прикривав живіт і мав особливе сприйняття серед жінок. Вагітні носили його як оберіг від злого ока. У мамин фартух під час пологів приймали немовля. Безплідним жінкам насипали у фартух розбиті черепки глечика, щоб завагітніла. На фартухах ворожили. Наприклад, якщо він розв'язувався, цес відчило, щодівчина скоро матиме дитину.

Хоча сьогодні, можливо, вже немає бабусь, яким треба берегти свої сукні – адже їх тепер багато і є пральні машини, щоб випрати одяг, ручки сковорідок не обпікають, дитячі личка витираємо вологими серветками, вогонь розпалюємо поворотом ручки, а пил витираємо екологічними ганчірками. На згадку про свою бабусю я тримаю на кухні фартух, що нагадує мені про неї, яка зуміла зробити скільки всього з тим фартухом – з любов'ю.

УКРАЇНСЬКЕ ТРАДИЦІЙНЕ КОБЗАРСТВО НА КРАСНОКУТЩИНІ: ІСТОРІЯ ТА УТРИВАЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Поставка Поліна, учениця 10 класу Олексіївського ліцею Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області, вихованка гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради. Керівник: **Свистун Юрій Миколайович**, учитель історії Олексіївського ліцею Краснокутської селищної ради Богодухівського району Харківської області, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, «старший учитель», керівник гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Історія українського кобзарства, а саме вивчення діяльності окремих кобзарів, належить до тем, які дозволяють розширити базу для національної самоідентифікації українців. Повернення із небуття знакових особистостей, вивчення їх життя та творчості, дає можливість не тільки досліджувати історію окремих особистостей, а й розширювати уявлення про історичну епоху, в якій вони жили. На прикладі кобзарів Краснокутського району – Івана Кучугури-Кучеренка, Павла Гашенка, Степана Бідила та інших – можна прослідити історію розвитку кобзарства на Краснокутщині. Але, насамперед актуальність дослідження полягає у вивченні та узагальненні неперервного процесу утривалення історичної пам'яті щодо кобзарства на прикладі Краснокутського району.

Метою роботи є вивчення історії кобзарства та аналіз тяглості історичної пам'яті щодо кобзарства на території району.

Завдання дослідження:

- вивчити та узагальнити історичний матеріал про кобзарів Краснокутщини;
- дослідити процес утривалення історичної пам'яті щодо кобзарства у громаді;
- забезпечити введення до наукового обігу невідомих документів.

В процесі дослідження отримано наступні результати:

- здійснено опис життєвого шляху та творчості кобзарів Краснокутщини другої половини XIX – першої третини XX століть;

-проведено аналіз та узагальнення процесу утривалення історичної пам'яті щодо кобзарства на території Краснокутської громади;

-забезпечено введення до наукового обігу раніше невідомих архівних документів, що характеризують репресії проти кобзарів та кобзарства.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період від другої половини XIX століття до сьогодення.

Об'єкт дослідження – кобзарі та кобзарство Краснокутщини.

Предмет дослідження – процес утривалення історичної пам'яті щодо кобзарства на прикладі Краснокутського району.

Методи дослідження – вивчення, теоретичний аналіз та узагальнення наукової літератури, періодичних видань, архівних джерел та інформації з мережі Інтернет.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше досліджується проблема утривалення історичної пам'яті щодо кобзарства на прикладі однієї адміністративно-територіальної одиниці.

Головними джерелами дослідження є архівні матеріали Харківського обласного архіву, фонду Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського, фотодокументи НЦНК «Музей Івана Гончара». Опрацьовано роботи дослідників кобзарства Д.Данилевського, Р. Лаврова, І.Шаповала, Р.Колеси, П.Мартиновича, Г.Хоткевича. Із сучасних дослідників опрацьовано роботи В.Міманова, Н.Черемського, В.Кушпета, М.Хая. В дослідженні використано особисті архіви краснокутських краєзнавців.

Робота структурно складається зі вступу, трьох розділів, висновків та додатків.

“ГНАТ ХОТКЕВИЧ - ВИДАТНИЙ КУЛЬТУРНИЙ ДІЯЧ ХАРКІВЩИНИ”

Пройдакова Дар'я, учениця 9 класу,
Комунального закладу «Козачолопанський
ліцей» Дергачівської міської ради. Керівник : Дигало І.О.,
учитель української мови та літератури

Харківщина здавна славиться талановитими людьми, один з них – Гнат Мартинович Хоткевич. У його особі поєднався український театральний і громадсько-політичний діяч, інженер, винахідник, композитор, який написав **600 музичних творів**, письменник, перекладач, бандурист, співак, сценарист, драматург, історик, мистецтвознавець, етнограф, педагог. Це була особистість, яка своєю творчою діяльністю значно випереджала час, могла б зробити багатшим культурне життя українців, але попала під колесо тоталітарної більшовицької системи.

Гнат Хоткевич (псевдонім Гнат Галайда) народився 31 грудня 1877 (за новим стилем 12 січня 1878) в місті Харкові, в родині Мартина та Ольги Хоткевичів. Його батько працював кухарем у багатого купця Михайлова, а мати - служницею.

Найяскравіші дитячі спогади Гната Мартиновича пов'язані не тільки з містом Харковом, а й з Деркачами, куди він часто приїжджав із батьками, коли ті працювали в родині купця Михайлова. У Деркачах малий хлопчик у п'ятирічному віці вперше почув гру на бандурі. Це грав сліпий бандурист дядько Павло, який жив поряд із садибою Михайлова. Звуки бандури дядька Павла назавжди залишаться в його пам'яті, стануть одним із його захоплень.

У Харкові минула більша частина життя Гната Хоткевича. Він успішно закінчив технічний факультет Харківського технологічного інституту. Уже в студентські роки зайнявся культурно-освітньою діяльністю на селі, створив у Деркачах перший аматорський театр. Він, як і Григорій Сковорода, пройшов усю Слобожанщину. У Харківському обласному архіві зберігаються дозволи поліції 1898-1900 років на десятки його виступів з концертами-лекціями про бандуру, історичні думи й пісні та козаччину.

Гнат Хоткевич був теоретиком народної української музики в Україні, сприяв її популяризації, в Полтаві заснував та керував капелою бандуристів. За своє життя виховав багатьох талановитих бандуристів. Він є автором підручників: "Музичні інструменти українського народу" та "Підручник гри на бандурі, був одним із ініціаторів мистецтва кобзарства на Україні, записував музику кобзарів на фонограф.

Не минули життя Хоткевича революційні події 1905-1907 років, у яких він особисто брав участь, потім був змушений емігрувати до Галичини.

Подорожуючи Галичиною і Буковиною, виступав як бандурист та популяризував українські пісні і думи. Стає організатором першого драматичного гуртка, який згодом став Гуцульським театром, заснував декілька театральних труп, акторами в яких були неписьменні селяни. Ці акторські трупи успішно гастролювали містами не лише України.

Потім був перший арешт, який тривав недовго. Після звільнення Гнат Мартинович знову включається в культурне життя. Березень 1915 р. - новий арешт, який закінчується засланням Гната Хоткевича як політично неблагонадійного за межі України, до Курської губернії, а згодом до Воронежа, де він перебував до лютневої революції 1917 р.

Повернувшись до рідного Харкова, Гнат Хоткевич був обраний Головою Всеукраїнського Організаційного Комітету. У періодичній газеті друкує статті про власне бачення організації суспільного життя в українській державі та галузеві реформи.

Через деякий час разом з родиною переїздить до Лозовеньки, селища неподалік від Харкова. Влаштується на посаду викладача української літератури до Харківської сільськогосподарської школи, в якій працює з 1921 по 1928 рік. Стає музичним керівником курсу бандури при Харківському музично-драматичному інституті.

На початку 1930-х років Хоткевича починають переслідувати, забороняють його твори, він стає безробітним. У 1934 році він потрапив під поїзд, стає інвалідом, йому відмовляють в пенсії. Для родини настають тяжкі часи. 23 лютого 1938 року Зната Хоткевича заарештували. У постанові від 3 березня 1938 року його звинуватили у тому, що "він є учасником контрреволюційної української повстанської організації і агентом німецької розвідки, протягом тривалого часу проводив активну контрреволюційну націоналістичну організаційну й шпигунську діяльність".

Не витримавши тривалих нічних допитів і тортур, Хоткевич підписав зізнання у "злочинах". 29 вересня 1938 року Особлива трійка УНКВС по Харківській області постановила: обвинуваченого розстріляти, а особисте майно конфіскувати. Вирок було виконано 8 жовтня 1938 року.

Гната Хоткевича поховали в Харкові, на Лисогірському цвинтарі. Місце його поховання тривалий час залишалося невідомим, адже після розстрілу 1938 року радянська влада приховувала інформацію про багатьох репресованих. Лише в часи незалежності було встановлено становлено пам'ятний знак на його честь, щоб увіковічнити пам'ять про видатного українського письменника, музиканта та просвітителя.

Пізніше дружина Платоніда Скрипко, яку репресували до Казахської РСР, отримає звістку, що її чоловік помер у в'язниці 1942 року від серцевого нападу. Дізнатися правду вдова змогла тільки після відновлення державної незалежності України, у 1990-х роках.

24 квітня 1956 р. військовий трибунал Київського військового округу ухвалу "особливої трійки" в справі Г. Хоткевича скасував за відсутністю в його діях складу злочину. Гнат Хоткевич був реабілітований посмертно.

Пам'ять про видатного українського діяча зберігається в його садибі-музеї, в селищі Високому, під Харковом. З 2005 року музей є філією Харківського літературного музею, в ньому зібрані рідкісні документи, рукописи, фотографії, особисті речі Гната Хоткевича.

Історія створення садиби - музею Гната Хоткевича у селищі Високий

Цей музей був створений за ініціативи доньки Гната Хоткевича - Галини Гнатівни Хоткевич.

У 1928 році Гнат Хоткевич придбав будинок у селищі Високий за 2500 карбованців (письменницький гонорар). Це був перший його власний дім після багатьох років орендованого житла. Незважаючи на свій талант і активну діяльність, письменник жив досить скромно. Після смерті будинок був конфіскований, а родина була змушена емігрувати.

Приїхавши до Харкова у 1988 році після довгих років еміграції, Галина Гнатівна зустріла теплий прийом і розуміння харківської громади, яка вітала ідею створення музею. Але виникли і серйозні перешкоди: в домі її батька жили сторонні люди, заселені туди після конфіскації будинку. Їхнє ставлення до створення музею було негативним. Крім того, будинок дуже постраждав у результаті перебудов. Було знищено веранду з терасою, побудовану Гнатом

Мартиновичем, змінено планування кімнат, інтер'єри як такі перестали існувати, навіть садок вирубали. Частина ділянки відійшла до сусідніх домоволодінь, на подвір'ї з'явилися нові господарські будівлі. Нові мешканці будинку чинили перешкоди, прописавши у своїх квартирах численних родичів, мав місце і чиновницький спротив.

На допомогу доньці Гната Хоткевича прийшли небайдужі харків'яни: Петро Чнремський - один із засновників Харківського літературного музею, краєзнавець [Юрій Ранюк](#), поети [Віктор Бойко](#) і [Анатолій Перерва](#) та багато інших. За кілька років було зібрано кошти і викуплено кілька кімнат у будинку Хоткевичів.

Ці кімнати й послужили основою для створення музею. Офіційно меморіальну кімнату-музей було відкрито у 1995 році. Тоді ж територію садиби було включено до державного реєстру пам'яток історії й культури України.

З 2005 року кімната-музей Гната Хоткевича є філією Харківського літературного музею. Тут діяли гуртки для дітей та дорослих, проводилися екскурсії. Діяла постійна виставка «Гнат Хоткевич - художник» представляє цикл його живописних робіт, створених в 1908-1909 роках на Гуцульщині. У музеї зібрані рідкісні документи, рукописи, фотографії, особисті речі Гната Хоткевича.

При музеї були засновані творчі студії та гуртки для дітей і юнацтва, а на його території проводилися різні заходи просвітницького характеру.

СВЯТО РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

Пивовар Олександра, здобувачка освіти 7 класу Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради Ізюмського району. Керівники: **Роленко Валентина Борисівна**, учитель української мови та літератури

Андріївського ліцею №1 Донецької селищної ради Ізюмського району, **Сушко В.А.**, кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр»

Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

У нашому селі Андріївка Донецької селищної громади Ізюмського району Харківської області діє церква Різдва Пресвятої Богородиці – тобто вона закладена й присвячена народженню Богоматері. Мене зацікавила історія цієї події та як її трактують в українському фольклорі.

Так церковна історія оповідає таке.

Понад двох тисяч років тому в невеличкому місті Назареті жило небагате подружжя. Чоловік Іоаким походив із роду царя Давида, а дружина Анна була нащадком Аарона, брата Мойсея. Хоча вони були вельми побожними людьми, але їхня бездітність призводила до неповаги та принижень із боку сусідів, адже тоді вважалося, що відсутність дітей є свідченням гріховності.

Одного разу на велике свято Іоакиму священник навіть заборонив приносити дари до Єрусалимського Храму. У розпачі старець віддалився до пустелі, де у печері став гаряче молитися Господу й дав обітницю, що буде перебувати тут і відмовиться від будь-якої їжі доти, допоки Господь Бог Ізраїлів не почує його. Так Іоаким молився впродовж цілих сорока днів.

Тим часом його дружина Анна дізналася про те, що трапилося в Єрусалимському храмі, і сама зазнала такого ж душевного болю, як і її чоловік. У своєму горі вона вийшла в сад і сіла під лавровим деревом. Аж ось почулося пташине щебетання, Анна підвела голову й, побачивши, як пташка в гнізді годувала своїх діток, подумала: *«Навіть у птахів є діти, а для нас не знайдеться такої розради в старості»*.

Із самої глибини її душі полинуло благання до Господа ошчасливити її радістю материнства. І раптом вона побачила Ангела, який сказав їй: *«Ганно! Господь почув твої молитви — ти народиш дочку й назвеш її Марією, що означає Пані та Надія. Нею дарується порятунок усьому світу»*.

Посланець Господа повелів Ганні відправлятися до Єрусалиму, щоб вона там, біля Золотих воріт храму, зустрілася з Іоакимом. У той самий час Ангел Господній з'явився до

Йоакима з наказом зустрітися з дружиною і такими словами: *«Господь прийняв твої молитви, Іоаким, у вас народиться дочка на радість усьому світу»*. Тож, за тверду віру та праведність, любов одне до одного старих батьків під кінець їхнього життя Богу було угодно явити чудо — дати народження Дочки, яка «з'єднає небо і землю».

За церковною традицією вважається, що народження Діви Марії сталося приблизно 15 року до Різдва Христового. Почитання Матері Спасителя, Пресвятої Діви Марії, відбувається на кожному богослужінні. Її батьки Іоаким і Анна також завжди згадуються на церковних службах. У IV столітті Церквою було встановлене неперехідне свято, що належить до найбільших свят релігійного року й припадає на 8 вересня.

За народними переказами, молитви праведним Йоакима та Анни допомагають при подружньому безплідді.

В українському народному календарі свято входить до осіннього циклу свят, коли вважається, що навіть невеликі свята є «карательні», тобто такі, що можуть покарати за ігнорування їхнього святкування. Що ж казати про велике свято?!

Хоча українці прекрасно знали суть та назви церковних свят, проте давали їм і власні, народні назви. Так, Різдво Пресвятої Богородиці називали «Другою Пречистою».

Про осінні свята на Слобожанщині було прислів'я:

*– Прийшла Перша Пречиста – взяла комара нечиста,
прийшла Друга Пречиста – стало у полі чисто
(або – несе сватів нечиста),*

*прийшла Покрова – заревла дівка, як корова,
а по Дмитрі – хоч комин витри!*

Тож, розберемося із цим «ребусом» для нашого сучасника. Наші предки жили за релігійним календарем і саме назвами церковних свят позначали події, а не датами, як ми зараз. Перша Пречиста – Успіння Пресвятої Богородиці, 15 серпня – позначало етап переходу літа в осінь; Друга Пречиста мала стати часом завершення польових робіт і підготовки до нового землеробського року. Саме час, коли новий врожай *«був у коморі, а не у полі»* і вважався найкращим періодом для початку нового життя: нового звітного періоду в тодішнього місцевого самоврядування, у цехових братствах та навіть у козацьких громадах – полках, на Січі. Зазвичай, саме на Покрову відбувалися вибори нових кошових отаманів, гетьманів, цехмістрів, козацької старшини. Саме на Покрову здебільшого відбувалися весілля – а саме шлюб у традиційному суспільстві був ознакою дорослості та повносправності. Однак якщо дівчині не судилося цього річ визначитися з майбутнім життям – то після завершення шлюбного сезону («по Дмитрі», після свята Дмитра Солунського, 26 жовтня), вважалося, вона ставала тихішою – бо боялася слави «перестарка».

Тож свято, що фактично означало завершення землеробського року – Друга Пречиста, звичайно, було важливим та мало показати плоди та наслідки усього Літа – усього року.

ДЕРЕВ'ЯНА ЛІКАРНЯ ЧАСІВ ХАРИТОНЕНКІВ У МУРАФІ

Романченко Слізавста, 8 клас, вихованка гуртка КЗ «Харківського обласного центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради Керівник гуртка «Народознавство»: **Романченко О.В.**, методист

Серед мальовничих краєвидів селища Мурафа, що біля старого цукрового заводу, стоїть старовинна дерев'яна будівля — колишня лікарня, зведена понад 133 роки тому, у 1892 році, за часів відомого українського цукрозаводчика, підприємця і мецената Івана Герасимовича Харитоненка.

Цю лікарню побудували для робітників Подолянського (Мурафського) цукрового заводу, який Харитоненко заснував у 1884 році. Родина Харитоненків дбала не лише про розвиток виробництва, а й про добробут своїх працівників. Вони розуміли: здоров'я й добрі умови життя робітників — запорука успіху на заводі. Саме тому в Мурафі було споруджено лікарню, лазню та житло для селян, які працювали на підприємстві.

Крім того, це відповідало вимогам того часу: за наказом імператора Олександра III, усі власники підприємств були зобов'язані утримувати за власний кошт поранених чи хворих працівників.

Рід Харитоненків посідав почесне місце серед найвідоміших українських промисловців разом із Семиренками та Терещенками. Їм належали десятки цукрових заводів, зокрема Павлівський, Кияницький, Пархомівський, Рогозенський, Улянівський, Андріївський. Вони виробляли до 70 % цукрової сировини Російської імперії. На початку XX століття Харитоненки створили одну з найбільших цукрових гільдій, яка мала 192 торгових домів від Варшави до Владивостока, а також представництва в Персії та Північній Африці.

Продукція підприємств Харитоненка здобувала численні міжнародні нагороди — у Відні (1873), Філадельфії (1876), Парижі (1878). За видатні заслуги в промисловості Івана Герасимовича було нагороджено орденами Святої Анни, Святого Станіслава і званням потомственного дворянина.

Сама дерев'яна лікарня у Мурафі була справжнім архітектурним шедевром свого часу. Високі стелі, великі скляні двері, різьблені дерев'яні сходи з вишуканими поручнями — усе це створювало атмосферу поваги й турботи про людей. Будівля нагадує палац у мініатюрі, де панував затишок і порядок.

У радянські часи в ній діяв дитячий туберкульозний санаторій, пізніше — дитячий літній табір. Згодом будівля тривалий час стояла пустою, і сьогодні перебуває у критичному стані: облуплені стіни, розбиті двері, зруйновані труби. Попри це, лікарня залишається унікальною пам'яткою дерев'яної архітектури кінця XIX століття, яка охороняється державою і стоїть на балансі Департаменту містобудування та архітектури Харківської ОДА.

Нині територія, на якій розташована будівля, належить Ломаці Євгенію Анатолійовичу. Науковці й краєзнавці наголошують, що лікарня потребує термінової реставрації, адже вона — частина історії промислової та культурної спадщини Слобожанщини, свідчення високої культури господарювання та людяності Харитоненків.

Дерев'яна лікарня у Мурафі — це не просто споруда. Це символ доброчинності, соціальної відповідальності та турботи про людей, який пережив три століття й досі зберігає дух минулої епохи.

"ГЕРОЙ, ЯКИЙ НЕ ЗГАС: ЖИТТЄВИЙ І БОЙОВИЙ ШЛЯХ ЗАХИСНИКА СЕРГІЯ СЛОБОДЯНА (1996–2023)"

Рошупкін Олександр, учень 8-А класу, Комунального закладу «Козачолопанський ліцей» Дергачівської міської ради Керівник: **Лобойко Т.А.**,
учитель української мови та літератури,
старший учитель

Тези до краєзнавчої роботи "Герой, який не згас: Життєвий і бойовий шлях захисника Сергія Слободяна (1996–2023)"

Номінація: "З попелу забуття"

Актуальність та Мета: Дослідження присвячене збереженню пам'яті про Героя громади, жителя Цупівки Сергія Слободяна (позивний "Мангуст", 1996–2023), який загинув під час виконання бойового завдання на Бахмутському напрямку 15 лютого 2023 року. Мета — відтворити його життєвий шлях як приклад найвищого патріотизму та увічнити його ім'я.

Шлях добровільного вибору: Не маючи попереднього військового досвіду, Сергій Слободян (випускник НТУ та військової кафедри Харківського танкового училища) ухвалив рішення добровільно стати на захист Батьківщини у квітні 2022 року. Цей вибір був зумовлений прямим досвідом - місяцем перебування його родини під окупацією в рідній Цупівці.

Бойовий шлях та Лідерство: Сергій служив офіцером, командиром взводу 15-ї окремої гірсько-штурмової бригади. Брав участь у дев'яти штурмах, зокрема, його підрозділ брав участь у звільненні Херсона. Завдяки своїм моральним якостям (доброті, чесності, чуйності) він був справжнім лідером для побратимів: "Усі його побратими кажуть, що вони за ним йшли."

Виявлена Мужність: Під час боїв у районі Зайцевого Бахмутського району Сергій Слободян врятував життя двох побратимів. За особисту мужність та відвагу у жовтні 2022 року був нагороджений почесним знаком "Сталевий Хрест". Посмертно нагороджений Орденом «Богдана Хмельницького» III ступеня, 14 жовтня 2024 року.

Висновки: Подвиг Сергія Слободяна демонструє нерозривний зв'язок між життям громади та фронтом, а його історія є втіленням нової української нації - мужньої, свідомої та незламної. Його пам'ять, поховання на Алеї Слави у Дергачах, пам'ятник у м. Тульчин, Вінницької області та боротьба родини за увічнення його імені (петиція про присвоєння звання Героя) є важливими елементами формування національної свідомості. Ця краєзнавча робота створена учнем 8-А класу КЗ «Козачолопанський ліцей» в рамках експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина - Україна». Присвячена всім, хто віддав життя за Україну. Герої не вмирають, а вічно будуть жити у наших серцях.

ДО 120-РІЧЧЯ ЗАСНУВАННЯ ЗЕМСЬКОЇ ШКОЛИ У БУДАХ НА ХАРКІВЩИНІ

Селіхов Макар, вихованець гуртка історичного краєзнавства комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, здобувач освіти 8 класу Будянського ліцею № 2 Південної міської ради Харківського району

Керівник : **Безрукова Т.М.**, керівник гуртка історичного краєзнавства комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради, почесний краєзнавець України

Навчання будянських дітей до 1890 р. Перша документальна згадка про село Буди датується 1680 р., коли село стало власністю харківського полковника Гр. Донця. Про навчання дітей у ті далекі часи поки що ми нічого не знаємо. За розповідями інформантів, відомо, що у кінці XIX ст. будянські діти (з 1893 р.) ходили навчатися до церковно-приходської школи Катеринівської церкви, збудованої у 1762 р. церкви села Комарівка, що зараз є районом міста Південне або до Миколаївської церкви, збудованою у 1843 р. села Гиївка (сучасний район міста Люботин). Школа тут була земська. У жовтні 1887 р. у Будах почала працювати «Ново-Харьковская фабрика М.С. Кузнецова в Будах». А вже 20.10.1890 р. відбулося відкриття школи для дітей фабричних службовців.

Будянська земська школа. У 1905 р. на кошти земства недалеко від тодішньому центрі села т.з «Могилках» в районі вулиці, яку називали Новоселівка, відкрито земську школу змішаного типу в якій було чотири класи (сучасна адреса вул. Соборна, 90). Окрім навчального корпусу був побудований сарай для зберігання палива та сільськогосподарського приладдя. Будівля була виготовлена з цегли (розміри довжина – 222 мм, ширина – 110 мм, висота – 60 мм), яку виробляли на цегляному заводі М.С. Кузнецова, розташованому у північно-західній частині села над Кирпичним ставком. По периметру будівлі було 17 вікон (вісім з південної частини, дев'ять – з північної). У коридорі висіли дві люстри схожі на панікаділо. Також було вирито та обкладено цеглою погріб та викопано колодязь. На подвір'ї (де зараз приміщення початкових класів) стояла сільська управа. У 1920-ті роки управу стали називати сільською радою, тому вулиця отримала назву Радянська (мікротопонім «Радянка»). Сільська рада була тут до війни. У 1928 р. добудували шкільне приміщення на кошти самооподаткування (це прибудова праворуч від входу). Під час війни деякий час школа функціонувала. Будівля школи зберіглася, а будівля ради була повністю зруйнована. З 1949 р. школа стала семирічкою. Після війни й до 1964 р. учні молодших класів навчалися у одноповерховому цегляному будинку по вулиці Радянська № 6. У книзі наказів по Будянській семирічній селищній школі № 2 № 17 від 22.06.1951 зазначається «У 1950-1951 н р. посаджено 150 тополь, що їх подарував БФЗ. Висаджено 1500 дерев лоху і акації, як живу огорожу навколо садиби». У липні старшій піонервожатій було наказано організувати збір насіння жовтої акації та організувати конкурс на кращого *краєзнавця* та натураліста. У цьому ж місяці вийшов наказ по школі у якому вказувалося «параграф 7, п.4. Зібрати врожай саду (на нашу думку сад було посаджено після звільнення Буд у 1943 р.) та реалізувати його по середньориночним цінам, на що скласти відповідний акт. П. 5. З половинок цегли, що лишилися від ремонту початкової школи зробити кам'яні доріжки від будівлі школи до вбиральні». Згідно з книгою наказів по школі з 1949 до

11.11.1960 р. школа була семирічна, а 23.11.1960 уже восьмирічна. У будинку по вулиці Радянська № 6 (на нашу думку) з 1960 по 1962 рр. був інтернат для дітей з дальніх сел Бедряги, Бистре, Московка (усього на 50 дітей). До школи ходили діти не тільки цього мікрорайону, до 1956 р. в цю школу ходили вихованці дитячого будинку, що був розташований з 1943 до 1956 рр. у будівлі колишньої школи по вул. Гоголя № 1. Після війни й до 1970-х років викладання предметів у школі велося українською мовою. З того часу про школу кажуть «Українська». Під час керівництва школою І.М. Шендриком (очолював школу 17 років) у 1960 р. приймається рішення про будівництво додаткового приміщення для шкільних майстерень по вул. Радянській, 90. Пізніше було вирішено перепрофілювати цей будинок для початкових класів школи. Через п'ять років здано в експлуатацію будівлю, там також були розташовані спортивний зал і буфет. У 1995 р. школа стала загальноосвітньою I-III ступенів. З 2020 р. навчальний заклад має назву Будянського ліцею № 2 Південної міської ради Харківського району. Станом на зараз у ліцеї навчається 171 учень. Працює 18 педагогів, з них 3 мають звання "Старший вчитель"

Директори Будянського ліцею № 2: Крот Дмитро Гаврилович; Яків Михайлович (прізвище не встановлено); 1950 – 1967 Шендрик Іван Миколайович; 1967 Шаламова Катерина Михайлівна; 1967 – квітень 1977 Копитов Сергій Костянтинович; квітень – вересень 1977– Бондаренко Микола Каленикович; вересень 1977 - січень 1979 – Компанець Микола Іванович; 1979 – весна 1981 Ярова Лариса Григорівна; літо 1981 – 1996 – Кришталенко Микола Захарович; 1996 – квітень 1998 – Матюшенко Любов Семенівна; 1998 – 2011 – Тимченко Тетяна Олексіївна. З 2011 р. школу очолює директор випускниця Харківського національного педагогічного університет імені Г. Сковороди Краєва Надія Сергіївна, вчитель початкових класів. З 2020 р. заняття у ліцеї проходять он-лайн

Робота краєзнавчого гуртка у ліцеї. Гурток історичного краєзнавства КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» на базі Будянського ліцею № 2 під керівництвом Т.М. Безрукової створено у 2017 р. З того часу більше 130 вихованців були залучені до пошукової роботи на ниві краєзнавства. Гуртківці беруть участь у всіх краєзнавчих заходах, що приводить комунальний заклад «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради. Активісти гуртка постійні учасники й лауреати обласної краєзнавчої акції учнівської молоді «Топоніми рідного краю: актуальні зміни». Всеукраїнської краєзнавчої філософської конференції «Пізнай себе, свій рід, свій нарід»; обласної краєзнавчої акції учнівської молоді «Незалежність України очима юних краєзнавців», присвяченої Дню Незалежності України та ін. Здобувачі освіти здійснюють пошуково-дослідницьку роботу з історії свого селища, пишуть ґрунтовні статті, цікаво та креативно презентують їх для своїх однодумців, надихають і надихаються спілкуванням з близькими по духу людьми.

ГОЛОС НЕСКОРЕНОЇ НАЦІЇ: БАНДУРА ЯК МУЗИЧНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ ДУШІ

Скрипніченко Назарій, учень 5-В Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, член гуртка "Географічне краєзнавство" КЗ "Харківська обласна станція юних туристів" Харківської обласної ради

Керівник: **Положій Вікторія Віталіївна**, вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, Гонтів'ярської філії Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка "Географічне краєзнавство" КЗ "Харківська обласна станція юних туристів" Харківської обласної ради

Є в цьому світі місце, куди завжди кличе душа — це рідний край. Золотавий, чарівний куточок, де земля пахне рясом і дихає теплом спогадів. Незліченна кількість ніжних і трепетних слів була створена, аби вмістити невичерпну любов до цього краю, до нашого родинного коріння, що підтримує нас на шляху у незвіданий світ.

У шаленому ритмі XXI століття, наповненому бурхливим розвитком високих технологій, ми все частіше відчуваємо потребу зупинитися і звернутися до свого коріння. Адже побудова сильної сучасної незалежної держави неможлива без міцного національно-історичного

фундаменту, значною складовою якого є наші символи-обереги. Вони – той неперервний міст, що єднає нас із величиною минулого.

Ми знаємо про вербу та калину, вишиванку та рушник. Але є символ, який не росте, а звучить. Символ, що співає нам про нашу долю, нашу боротьбу і нашу незламність.

Цей символ – **БАНДУРА**.

Це унікальний український народний струнно-щипковий інструмент, що має овальний дерев'яний корпус, короткий гриф та велику кількість струн. Бандура — не просто музичний інструмент, це жива літопис нації, символ її історичної пам'яті, виразник героїчної та водночас трагічної долі народу. Вона є спадкоємицею стародавньої кобзи, на якій грали мандрівні співці, відомі як кобзарі або бандуристи.

Бандура посідає чільне місце в українській народній культурі та фольклорі. Вона — символ нескореності українського духу, свободи та волі. З давніх-давен кобзарі-бандуристи були носіями національної ідеї. Мандруючи містами й селами, вони виконували епічні твори — думи та історичні пісні, в яких прославляли подвиги козаків та закликали до боротьби за волю України. Їх називали «народними гомерами України».

Народні повір'я свідчать, що мелодії бандури мають містичну здатність: вони не лише розважали, а й вселяли надію та мужність у серця воїнів, стимулюючи імунний спротив нації до зовнішнього тиску. У жіночих руках бандура стає символом ніжності та чарівності. Бандурне мистецтво — це унікальна культурна традиція, яка не має аналогів у світі, підкреслюючи самотність українського народу.

Напевне, мало хто знає, що бандура, як і кобза, потребує не лише майстерності гри, а й унікальної технології виготовлення. Корпус традиційно видовбували з цільного дерева (верба, клен, горіх), а конструкція сучасної концертної бандури стала результатом століть удосконалення українськими майстрами (зокрема, Гнатом Хоткевичем та Олександром Корнієвським). У наш час бандура використовується не лише в академічних капелах, але й успішно інтегрується в сучасну музику — від року до електроніки.

Метою моєї роботи є комплексне дослідження бандури як національного символу та унікального культурного феномену; ознайомлення із технологією її виготовлення, історичною роллю кобзарства, а також визначення основних напрямків розвитку сучасного бандурного мистецтва в контексті національного відродження.

Досягнення поставленої мети дослідження обумовило необхідність вирішення таких задач:

- Дізнатися історію виникнення та еволюції бандури (від кобзи до сучасної концертної моделі).
- Визначити символічне значення бандури в українській культурі (символ волі, ідентичності, пам'яті).
- З'ясувати роль кобзарів-бандуристів у формуванні національної свідомості та визвольних змаганнях.
- Визначити ступінь відображення бандури та кобзарства у народному фольклорі (думи, історичні пісні, легенди).
- Привернути увагу учнівської молоді, широких верств населення до бандури як невід'ємної частини української ідентичності.

Сьогодні, як і багато століть тому, народні традиції та звичаї є одним із головних чинників відродження українського народу, його національної свідомості та людської гідності, адже в цих життєдайних джерелах – душа народу. Кожний з нас є спадкоємцем великої скарбниці народної культури, продовжувачем її традицій та звичаїв. А це неможливо без їхнього ґрунтового знання. Проводячи дослідження про бандуру, ми провели дуже багато пошукової роботи:

1. Опрацювали довідникову, науково-пізнавальну, спеціальну літературу з музикознавства та історії кобзарства.
2. Провели зустрічі з сучасними бандуристами, майстрами та знавцями народних традицій.
3. Провели роз'яснювальну роботу серед учнів нашої школи, організувавши прослуховування дум.

Ми відкрили для себе дуже багато цікавого, нового. І ми переконалися, що бандура потребує справжньої уваги і відродження свого доброго імені, бо це є справжній музичний символ незламності українського народу.

135-річчя НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ СЕЛИЩА БУДИ ПІВДЕННОЇ МІСЬКОЇ РАДИ ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ

Степаненко Денис, вихованець гуртка історичного краєзнавства комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Південної міської ради Харківського району, здобувач освіти 10 класу

Будяньського ліцею Південної міської ради Харківського району

Керівник **Безрукова Тетяна Миколаївна**, керівник гуртка комунального закладу «Центр дитячої та юнацької творчості» Південної міської ради Харківського району, почесний краєзнавець України

У жовтні цього року виповнилося 135 років нашому навчальному закладу. Актуальність роботи полягає у тому, що вперше детально вивчено історію Будяньського ліцею, відомості про який були розрізнені й не систематизовані. Метою роботи є поглиблення пізнавального інтересу учнів до історії рідного краю, розвиток краєзнавчого руху на Харківщині, ознайомлення учнів з історичним минулим свого народу, яке пробуджує почуття національної свідомості та поваги до своєї Батьківщини,

Перша документальна згадка про село Буди датується 1680 роком. У книзі преосвященного Філарета *«Историко-статистическое описание Харьковской Епархии»*. Про навчання дітей у ті далекі часи поки що ми нічого не знаємо. У жовтні 1887 р. в житті Буд сталася доленосна подія. Почала працювати у східній частині села *«Ново-Харьковская фабрика М.С. Кузнецова в Будах»*. 20.10.1890 р. відбулося відкриття школи для дітей фабричних службовців. У 1895 р. журналіст Г.Д. Дорошенко писав схвальні відгуки про школу. А 31.12.1898 р. відбулося відкриття і освячення школи для дітей робітників, влаштоване адміністрацією фабрики Товарищества М.С. Кузнецова. 14.10.1902, після урочистостей, присвячених освяченню храму в ім'я Спасителя Миколая, спорудженого за проектом головного епархіального архітектора В.Х. Немкіна при Будяньській фабриці Товарищества М.С. Кузнецова, гостями: *«были осмотрены учреждения при фабрике, содержащиеся в прекрасном виде: больницу, ясли, читальню и школу на 225 учащихся мальчиков и девочек»* Більше відомостей про школу того часу поки що не виявлено.

У 1930 р. у колишньому садку будяньського поміщика Т. Котляра звели приміщення школи. Поруч стояв колишній панський будинок. У північній частині садиби був спортивний майданчик. Поруч була садиба дитячих ясел. У 1940 р. у селищі на колишньому церковному подвір'ї звели двоповерхову школу. До 1949 р. поруч, метрів за 300 на південний схід стояла будівля церкви перетворена на клуб ім. К. Маркса. Після війни у приміщенні школи по вул. Гоголя № 1 жили військово полонені. З 1949 р. до 1956 р. там був обласний дитячий будинок (записано у грудні 2009 р. від В.М. Садкової). Наприкінці 1950-х років Будяньській СШ № 1 виділили приміщення по вулиці Гоголя № 1. Та все одно заняття проходили у дві зміни. Діти 1-4 класів навчалися у приміщенні по вул. Фаянсовщик № 30, (учні 5-10 кл. – по вул. Гоголя № 1). У цій же будівлі проходили вечорами заняття середньої школи робітничої молоді. Навчання у «Будяньській СШ робітничої молоді» проходило з 20 до 24 години. Вдень учні вечірньої школи займалися у приміщенні Нового клубу за адресою вул. Харківська № 6. Учнями робітничої школи були переважно робітники заводу, які працювали у три зміни на підприємстві. Молодь примушували йти на навчання до вечірньої школи (записано у 2022 р. від З.М. Яковенко, яка закінчила цю школу в 1956 р.). На початку 1990-х років по пров. Садовий розпочалося будівництво нової трьох поверхової школи на місці. Та у зв'язку з важкими економічними умовами у країні, будівництво школи було призупинено. Наприкінці грудня 1995 р. згоріла будівля школи по вул. Гоголя № 1.

У 2004 р. Будяньську СШ № 1 було реорганізовано у Будяньський технологічний ліцей. У листопаді 2004 р. АТЗТ «Будяньський фаянс» зробив ремонт заводського гуртожитку (будівлю якого звели у 1926 р. як Будяньський керамічний технікум) і передав селищній раді будівлю для Будяньського технологічного ліцею по вул. Освіти № 18. З того часу навчання дітей проходить в одну зміну. Діти 1-4 класів навчаються у приміщенні по вул. Гоголя № 3, а старшокласники – по вул. Освіти № 18. У ліцеї є спортивний та актовий зали, бібліотека,

їдальня. У ліцеї впроваджена кабінетна система навчання. З 2012 р. навчальний заклад називається Будянський ліцей. З 2020 р. - Будянський ліцей Південної міської ради Харківського району Харківської області. При Будянській середній школі № 1 з 1992 р. працювали гуртки районного центру дитячої та юнацької творчості. З 2020 р. заняття в ліцеї проходять он-лайн. У 2025-2026 н. р. у ліцеї навчається 354 здобувачі освіти. Їх навчають 24 педагоги, серед них кандидат педагогічних наук Шевченко-Яцина В.А. та майстер спорту міжнародного класу Путря О.С. З жовтня 2020 р. навчальний заклад очолює випускник Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, учасник АТО Зражевець Петро Петрович.

Історико-краєзнавчий гурток РЦДЮТ Харківського району на базі Будянської СШ № 1 під керівництвом Т. Безрукової створено у 1995 р. З того часу більше 2000 вихованців були залучені до пошукової роботи на ниві краєзнавства. Гуртківці беруть участь у всіх краєзнавчих заходах, що приводить комунальний заклад «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради з 1996 р. щорічно вихованці гуртка приймали участь в обласних і районних сесіях МАН. Гуртківці всебічно висвітлювали тему «Буди – селище моє». Активісти гуртка постійні учасники й лауреати обласної краєзнавчої акції учнівської молоді «Топоніми рідного краю: актуальні зміни». Всеукраїнської краєзнавчої філософської конференції «Пізнай себе, свій рід, свій нарід»; обласної краєзнавчої акції учнівської молоді «Незалежність України очима юних краєзнавців», присвяченої Дню Незалежності України та ін. Творчі справи краєзнавчого гуртка у сфері краєзнавства активізують патріотичне виховання дітей та учнівської молоді, рух за збереження культурно-історичної, науково-технічної, природної спадщини, сприяють розвитку соціально-активної, інтелектуально розвиненої особистості. Та найголовніший пріоритет у роботі гуртка – національно-патріотичне виховання, що здійснюється шляхом популяризації історії України, боротьби українського народу за самовизначення і творення власної держави, вшанування ветеранів війни, героїв, які полягли в боротьбі за захист незалежності та територіальної цілісності України.

ХАРКІВСЬКИЙ: ОДИН З КРАЩИХ В ЄВРОПІ

Тарасенко Анастасія, учениця 6 класу Комунального закладу «Улянівська гімназія» Богодухівської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованка Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради.
Керівник – **Астапова Тетяна Миколаївна**, керівник куртка-методист Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради.

Перший в Україні. Один з двадцяти найстаріших в світі. А завдяки масштабній реконструкції – перший в Україні зоопарк європейського класу і один з кращих в Європі! Все це – Харківський зоопарк! Йому у 2025 році виповнилося 130 років!

Історія створення зоопарку починається з 90-х років XIX століття, коли з ініціативи професора Харківського університету Олександра Федоровича Брандта на території ботанічного саду, що розташовувався у самому серці міста, була організована експозиція «Акварена».

З початком XX-го сторіччя завершився етап формування великої зоопарківської експозиції. З Асканії-Нова надійшла велика партія копитних тварин, а у 1901 році було відкрите відділення рибництва і рибальства. З тих пір колекція зоопарку стала регулярно поповнюватися тваринами місцевої фауни і екзотичними видами. Потім був занепад, відновлення розпочалося у 20-х роках XX століття. 1925 року розпочав роботу перший в Україні гурток юних біологів. Цього ж року у Харківському зоопарку вперше в Україні почали експонувати слонів.

У травні 1928 року з Гамбурга прибув ешелон з тваринами. У його складі були: левиця, леопард, лама, кенгуру Беннета, єноти, африканські цивети, мангусти, 10 мавп різних видів, 10 видів папуг, рожеві пелікани. У червні з Азербайджану доставили дикобразів, кучерявих пеліканів, лебедів і різних водоплавних. У 1928 році зоопарк отримав левів, ланей, двогорбого

верблюда, буйвола, вовків, пеліканів, фазанів, диких качок. У 30-х роках було збудовано капітальні приміщення для утримання приматів, птахів, хижих ссавців та слонів, що функціонували до 2016 року. Були створені перші багатовидові експозиції на ставках та у Гірській вольєрі (копитні).

У роки Другої світової війни зоопарк було зруйновано і більшість його мешканців загинули. Проте його відкриття та відновлювальні роботи розпочалися відразу ж після звільнення Харкова.

Масштабна реконструкція Харківського зоопарку розпочалась в 2016 році. Оновлений зоопарк було відкрито у 2021 році. Докорінно змінилася сама філософія зоопарку його територіальна організація. Тепер тут ніби в дикій природі: багато простору, натурального оздоблення вольєр, мінімум бар'єрів та максимум краси тваринного світу. Зоопарк повністю відбудований наново, нові експозиції, нові комунікації, нові туалети, нові кафе, нова господарська зона та нова будівля адміністрації. На площі 16 га, приблизно 10 га віддано під тематичну експозицію. Кардинально переглянуто колекцію зоопарку, цю роботу проводили за участю фахівців ЄАЗА. На цей час зоопарк є кандидатом у повноправні члени ЄАЗА.

Сьогодні в зоопарку мешкає майже 200 видів тварин, представлених близько 1,5 тис. особин.

Одна з найбільших і найскладніших експозицій в оновленому Харківському зоопарку – «Стежка тигра».

Також тут найбільший вольєр для мешканців саван. На просторах галявинах експозиції «Африканська савана» є зебри та блакитні гну, компанію яким складають канни, жирафи та африканські страуси.

Експозиція «Африканське сафарі» розміщена у трьох сусідніх спорудах. У першому панують африканські хижаки: леви і плямисті гієни. У другому – пелікани та баклани з великим ставком. У третій споруді експонується бегемот, нільські крокодили, ієрогліфові пітони, котячі лемури та єгипетські крилани.

«Королівство слонів», «Планета мавп», «Дика Австралія» – також передбачені для комфортного життя. Щоб тварини не нудьгували, тут є унікальні вольєри, всередині яких ростуть дерева.

На ділянках скелястого ландшафту розмістилася експозиція – «Мешканці гір». Поряд живуть верблюди. Окреме приміщення разом із зовнішньою водоймою, призначене для утримання місісіпських алігаторів.

«Світ узбережжя» – це вольєри із просторими басейнами з різноманітними навколоводними тваринами з різних частин земної кулі. Тут живуть білі ведмеді. Відкрито для відвідувачів комплекс для пінгвінів Гумбольдта. Харківський зоопарк – єдиний в Україні, де мешкають пінгвіни.

Споруда тераріуму призначена для цілорічної експозиції тропічних безхребетних, амфібій та рептилій, що включає тераріуми та акватераріуми для імператорських скорпіонів, павуків-птахоїдів, екзотичних земноводних, хамелеонів, ящірок, змій та черепах.

У дитячому зоопарку навчаються юннати. Це їхній зоопарк, де учні гуртків набувають унікального досвіду та практичних навичок догляду за найрізноманітнішими дикими тваринами.

В оновленому зоопарку відвідувачі спостерігають за тваринами максимально, завдяки естакадним оглядовим майданчикам, спеціальному протиударному склу триплексу, електроогорожам, штучним ровам з водою та іншим «перешкодам», які замінили звичні бар'єри. Сучасний рівень і підхід до утримання тварин, комфорт відвідувачів і відповідність всім міжнародним вимогам – зробили Харківський зоопарк справжньою перлиною не тільки Слобожанщини, а й всієї України.

ДО ЮВІЛЕЮ ВИДАТНОГО КРАЄЗНАВЦЯ ПЕТРА ТИМОФІЙОВИЧА ТРОНЬКА

Тихтарова Аріна, учениця 7-а класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району Керівники: **Степанець А.О.**, учитель математики Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району, **Сушко В.А.**, кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

12 липня 2025 року виповнилося 110 років від дня народження видатного діяча української культури, нашого земляка – слобожанина академіка Національної академії наук України П.Т. Тронька (1915 – 2011). Хоча діяльність Петра Тимофійовича припала на радянський час і він обіймав чимало партійних та державних посад, однак він, безумовно, був українським патріотом, який присвятив життя служінню рідному народу та збереженню й пропагуванню його культури.

Серед найважливіших здобутків, які завдяки Петру Тимофійовичу отримав український народ, є створення Національного музею народної архітектури та побуту України [1].

21 грудня 1966 року було засноване Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, яке 22 роки очолював академік П.Т. Тронько. Ця громадська організація і була засновником та до кінця ХХ ст. й утримувачем музею просто неба, створеного на території в 150 гектарів тоді села поблизу столичного Києва. На скромні членські внески школярів, студентів, викладачів та вчителів з усієї України були зібрані будівлі й розташовані у ландшафтах, які нагадують відповідні краєвиди заходу й сходу, півночі півдня нашої землі.

Для представлення якоїсь будівлі в Музеї його працівники відправлялись по всій Україні в наукові експедиції, фіксували пам'ятку, розбирали її на місці й відтворювали за проведеною фіксацією зі збереженням усіх особливостей народної будівельної технології в музейній експозиції. Так в музей були перевезені унікальні пам'ятки господарського будівництва ХІІ ст. – вітряки та млини, шопка; релігійні будівлі, які й нині використовуються для церковних відправ, як-от, дерев'яна церква Святої Параскеви із села Зарубинці Монастирищенського району Черкаської області (1742 р.), зведена у стилі українського Козацького Бароко; неповторні хати та цілі обійстя, що представляють усю Україну. Етнологічною наукою та етнографічним музейництвом з 1865 року розроблені принципи створення музеїв просто неба. Оскільки така традиція була вперше запроваджена у Швеції створенням музейного села – Скансену, то й музеї просто неба часто-густо називають скансенами. Хоча у шведському Скансені жили люди, які представляли етнографічний регіон Смоланда, вели традиційне для регіону господарство й говорили відповідною говіркою, в українському скансені головне – представлення народної архітектури та традиційного побуту в постійних експозиціях. Нині їх вісім і вони ніби повторюють карту України відповідно до особливостей рельєфу місцевості поблизу села Пирогів (так ще іноді називають наш український скансен): «Середня Наддніпрянина», «Вітряки», «Поділля», «Полісся», «Полтавщина та Слобожанщина», «Південь України», «Карпати», «Українське село середини ХХ століття». Відвідувач може або самостійно оглянути усі ці локації, або зробити це з екскурсійним обслуговуванням – оглядовим чи тематичним.

Музей веде активну роботу з відвідувачами: організовує святкування народних свят календарного циклу та ремісничих («День коваля», «День гончара», «Обжинки» тощо); проводить виконавські та мистецькі фестивалі. Не менш активною є робота в соціальних мережах, що особливо важливо у наших сучасних воєнних реаліях.

Тож, Національний музей народної архітектури та побуту України є національною культурною спадщиною українського народу й пам'ятником видатному науковцю та культурному діячу – Петру Тимофійовичу Троньку.

«СПАПЛЮЖЕНІ ВІЙНОЮ ДУХОВНІ СКАРБИ ІЗЮМЩИНИ»

Вихованці гуртка "Юні туристи-краєзнавці" комунального заклад "Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді" Харківської обласної ради, учні 5-их класів Ізюмського ліцею №5 Ізюмської міської ради
Керівник: **Грищенко Н. О.**, керівник гуртка "Юні туристи-краєзнавці" комунального заклад "Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді" Харківської обласної ради, вчитель географії Ізюмського ліцею №5 Ізюмської міської ради

Ізюмщина — одна із найдавніших культурних осередків Слобожанщини, багата на історичні, архітектурні та духовні пам'ятки. Протягом століть у місті Ізюмі формувалася унікальна духовна атмосфера, що поєднує традиції українського православ'я, народне мистецтво, козацьку культуру та любов до рідної землі. Одним із найцінніших скарбів Ізюмщини є її собори та храми, які стали не лише архітектурними перлинами, а й символами духовної сили народу.

На жаль, під час окупації 2022–2023 років, і зараз під час постійних обстрілів міста Ізюм, ці святині зазнали значних руйнувань. Пошкодження соборів міста стало не лише матеріальною втратою, а й глибокою духовною раною для всієї громади.

Ізюм виник як фортеця на шляху козацьких походів у XVII столітті. Разом із військовими укріпленнями тут почали зводити церкви, які стали осередками духовного життя.

Спасо-Преображенський собор, побудований у 1684-1686 роках, на кошти полковників Г. Донця-Захаржевського й Ф. Шидловського в стилі українського бароко, є одним з найдавніших зі збережених пам'яток архітектури Харківщини.

Храм є одним з найкращих хрещатих споруд українського бароко.

Справжньою реліквією храму було напрестольне Євангеліє, прикрашене срібним з позолотою окладом — подарунок царя Петра I після Полтавського бою (зберігалася в Ізюмському краєзнавчому музеї, сьогодні передана на реставрацію).

Відомим храмом є також Свято-Вознесенський кафедральний собор, збудований у 1826 році. Собор є не лише релігійним центром, а й архітектурною окрасою міста, пам'яткою національного значення. У стінах Свято-Вознесенського собору зберігалися унікальні ікони XVIII століття, стародруки та церковне начиння, виготовлене місцевими майстрами.

Пам'ятником культового зодчества в місті Ізюм є кам'яна Миколаївська (Хрестовоздвиженська) церква, побудована і освячена в 1821 році.

В інтер'єрі пам'ятника купол з барабаном і паруса вкриті тематичним і орнаментальним розписом, на стінах - масляний розпис, зроблений учнями відомого живописця В. М. Васніцова. Існує версія, що зображення архангела Гаврила належить кисті самого великого майстра. Під час відбудовних робіт реставратори встановили, що під розписом, доступному погляду, є ще три більш ранніх шари.

Храми Ізюма це не лише місце молитви, а й своєрідний осередок культури. При соборах діяли школи для дітей, хори, бібліотеки, збиралися громади.

Ці святині пережили Першу та Другу Світові війни, голод, радянські репресії, але залишалися живими свідками історії, джерелом віри і національної самосвідомості. Вони втілювали духовну неперервність поколінь.

Під час активних бойових дій 2022 року місто Ізюм стало однією з найгарячіших точок Харківщини. Артилерійські обстріли, бомбардування та окупація завдали величезної шкоди історичному центру міста. Постраждали майже всі культові споруди, серед них — Свято-Вознесенський собор. Ударною хвилею вибило вікна, зруйнувало дах, пошкоджено дзвіницю, іконостас, фрески та настінний розпис.

Преображенський собор також зазнав значних пошкоджень: тріщини в стінах, зруйновані бані, вибиті вікна, знищені старовинні ікони та літургійні книги. Руйнування цих храмів стало болючим ударом для всієї громади, адже вони були не лише культовими, а й історико-культурними пам'ятками державного значення.

Навесні 2022 року під час боїв за Ізюм обстрілами російських окупантів була пошкоджена Хрестовоздвиженська церква – в ній постраждав купол.

Знищення храмів — це не лише матеріальна втрата. Це спроба стерти пам'ять, позбавити народ духовних орієнтирів. Для ізюмчан собори є місцем, де хрестили дітей, вінчали закоханих, проводжали в останню путь рідних. Кожен камінь, кожен розпис у цих стінах мав свою історію.

Після звільнення міста у вересні 2022 року і по теперішній час проводяться роботи з відновлення зруйнованих пам'яток. Архітектори, історики та волонтери фіксують кожну деталь, аби зберегти все, що залишилося від соборів. Ведеться збір фотографій, документів, спогадів для відновлення оригінального вигляду храмів. Місцева громада бере активну участь у цих процесах. Адже для людей повернення храмів означає відродження не лише міста, а й його духовної сутності.

Попри руїни, сьогодні священнослужителі продовжують відправляти служби інколи просто неба, біля пошкоджених храмів. Люди громади допомагають відбудувати святині, що демонструє незламності духу Ізюмщини.

Діяльність учнів допомогла зібрати та зберегти якнайбільше відомостей про духовні пам'ятки рідного міста Ізюм, які були пошкоджені під час окупації.

Спаплюжені війною собори Ізюма — це болісне нагадування про те, яку високу ціну платить народ за свою свободу. Втрата архітектурних і духовних святинь — це не лише історична трагедія, а й моральний виклик для сучасного суспільства.

Та попри зруйновані стіни, духовна сила Ізюмщини залишилася незламною. Її собори, навіть понівечені війною, залишаються символами віри, мужності й нескореності українського народу. Вони обов'язково відродяться — як і Україна, яка стоїть на міцному фундаменті любові до Бога, рідної землі та своєї історії.

«ТУРБОАТОМ « ЯК ГЕОГРАФІЧНИЙ ФЕНОМЕН ХАРКІВСЬКОГО ЕНЕРГЕТИЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ

Теряник Максим, учень 9 класу Комунального закладу "Харківський ліцей №56 Харківської міської ради". Керівник **Мельчукова Анна Володимирівна**- вчитель географії Комунального закладу "Харківський ліцей №56 Харківської міської ради"

Сучасний статус та профіль: а) З 2021 року підприємство функціонує як частина АТ "Українські енергетичні машини" (АТ "Укренергомашини"), зберігаючи профіль великогабаритного турбобудування. б) Унікальність: "Турбоатом" є єдиним в Україні підприємством, здатним забезпечити повний цикл виробництва турбін для всіх типів електростанцій (АЕС, ТЕС, ГЕС). в) Роль: Завод упродовж майже століття відіграє ключову роль у формуванні енергетичної незалежності України, залишаючись унікальним центром машинобудування.

Хронологія становлення: а) 1929 р.: Ухвалення рішення про будівництво Харківського турбогенераторного заводу (ХТГЗ), що було зумовлено гострою потребою у потужному енергетичному обладнанні. б) 1930 р.: Початок будівництва гігантського комплексу повного циклу (від лиття та механічної обробки до складання). в) 1934 р.: Випуск першої турбіни потужністю 50 МВт. Пізніше освоєно виробництво до 100 МВт. г) 1950-ті рр.: Перейменування на "Харківський турбінний завод імені С. М. Кірова". д) 1970-ті рр.: Зміна назви на "Турбоатом"; підприємство стає ключовим постачальником обладнання для атомної енергетики (турбіни для АЕС).

II. ТЕРИТОРІАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТА ЛАНДШАФТНА ТРАНСФОРМАЦІЯ

Первинний ландшафт обраної ділянки (Фактор "Земля"): а) Аграрне використання: До будівництва територія на околиці Харкова була зайнята приміськими полями, пасовищами та селянськими господарствами. б) Гідрологічні перешкоди: У нижній частині ділянки розташовувалися заплави річки Немишля (притока річки Харків) та ділянки з високим рівнем ґрунтових вод, що вимагало значних інженерних робіт. в) Причина вибору околиці: Можливість отримати великий, єдиний земельний масив необхідний для гігантських ливарних, складальних цехів та випробувальних стендів (неможливо в центрі).

Фактори локалізації (Фактор "Транзит" та "Знання"): а) Транспортна доступність: Розміщення було обумовлено потребою в прямих залізничних під'їзних шляхах для транспортування надважких та надгабаритних вантажів (турбін). Харків як потужний залізничний вузол був обов'язковою умовою. б) Науково-кадровий потенціал: Близькість до Харківського політехнічного інституту (ХПІ) та інших вишів гарантувала постійний притік висококваліфікованих інженерів та науковців. в) Індустріальна синергія: Наявність досвідчених робітників на суміжних підприємствах ("ХТЗ", "Серп і Молот") та можливість співпраці з місцевими КБ та НДІ. г) Водопостачання: Близькість до річки Лопань/Немишля була ключовим ресурсом для технічного водопостачання та охолодження у виробничих циклах.

Радикальні зміни ландшафту та забудови: а) Інженерна трансформація: Заболочені заплави річки Немишлі були осушені, вирівняні та укріплені для масивних фундаментів, що призвело до незворотної зміни природної гідрології території. б) Промислова забудова: На місці аграрних угідь вирости монументальні промислові корпуси. в) Інфраструктурний розвиток: Створення нових залізничних під'їзних шляхів, автомобільних доріг, енергетичних підстанцій та комунікацій. г) Містобудівний вплив: Будівництво житлових масивів ("соцмістечок") з дитсадками, школами навколо заводу, що зумовило швидке зростання чисельності населення та перетворення району на промисловий центр Харкова (стратегічна мета радянської індустріалізації).

III. ЕКОЛОГІЧНИЙ СЛІД ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Історичний екологічний вплив (Важке машинобудування ХХ ст.): а) Забруднення ґрунтів та ґрунтових вод: Процеси лиття, термічної обробки та гальваніки призводили до утворення токсичних відходів. Накопичення хімікатів та проливи олій спричинили забруднення ґрунтів важкими металами та органічними сполуками. б) Атмосферне забруднення: Викиди від ливарного виробництва (пил, дим) та від власних котельних спричиняли значне забруднення атмосферного повітря у прилеглих житлових районах. в) Гідрологічне навантаження: Скидання виробничих стічних вод у річку Лопань (через систему річок) впливало на якість води та екосистемі річки.

Стратегічне значення для України: а) Енергетична безпека: Завод є ключовим гарантом підтримки та модернізації всієї української енергетичної системи (АЕС, ГЕС, ТЕС). б) Науково-технічний потенціал: "Турбоатом" залишається центром унікальних інженерних та виробничих компетенцій, які є основою науково-технічного розвитку країни. в) Експортний потенціал. У мирний час продукція експортувалася до 45 країн світу (Європа, Азія, Латинська Америка), підтверджуючи конкурентоспроможність та забезпечуючи валютні надходження.

Виклики сьогодення (з 2022 року): а) Безпекові ризики: Розташування у прифронтовому Харкові призводить до постійної загрози ракетних обстрілів, що ставить під загрозу виробничі потужності та безпеку персоналу. б) Логістичні та кадрові проблеми: Ускладнення транспортування великогабаритного обладнання та необхідність збереження унікального інженерного і робітничого персоналу (евакуація, мобілізація). в) Концентрація на обороні: В умовах війни підприємство продовжує роботу, концентруючись на забезпеченні потреб українського енергосектора та виконанні критично важливих міжнародних контрактів.

IV. ВИСНОВОК

Оцінка спадщини та цінності: а) Завод "Турбоатом" є яскравим прикладом промислового спадку ХХ століття, будівництво якого було зумовлене стратегічними потребами індустріалізації та логістичною перевагою Харкова. б) Хоча його діяльність спричинила значні екологічні та ландшафтні зміни (осушення заправ, забруднення), його стратегічна цінність для сучасної України є беззаперечною. в) На сьогодні підприємство залишається унікальним високотехнологічним центром, що забезпечує енергетичну безпеку країни і є символом незламності українського інженерно-промислового потенціалу в умовах війни.

ЗЕЛЕНИЙ ЩИТ ШКОЛИ: ПОЗИТИВНИЙ ВПЛИВ НАСАДЖЕНЬ ХВОЙНИХ РОСЛИН НА ДОВКІЛЛЯ ТА ЗДОРОВ'Я УЧНІВ

Тимошенко Каміла і Тимошенко Таміла, учениці 5-В Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, члени гуртка "Географічне краєзнавство" КЗ "Харківська обласна станція юних туристів" Харківської обласної ради
Керівник: **Положий Вікторія Віталіївна**, вчитель географії, спеціаліст вищої категорії, Гонтів'ярської філії Валківського ліцею імені Олександра Масельського Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка "Географічне краєзнавство" КЗ "Харківська обласна станція юних туристів" Харківської обласної ради

Рідний край... Це і є та золота, чарівна сторона, яку ми маємо оберігати та примножувати. Земля, яку ми, люди, здатні перетворити на справжній райський куточок. Палка любов до свого коріння і місця народження виявляється не лише у словах, а й у прагненні прикрасити та оздоровити свій простір, щоб наступні покоління могли відчуті тепло і красу цього краю»

У сучасному світі, що наповнений високими темпами урбанізації та зростаючим антропогенним тиском, питання екології навколишнього середовища набуває критичної ваги. Дотримуючись принципу "Ми також є частиною природи", нам необхідно не лише усвідомлювати проблеми, але й активно діяти для покращення якості нашого спільного дому.

Особливо це стосується освітніх закладів. Шкільна територія — це не просто ділянка землі, це простір розвитку, навчання та фізичного відновлення для учнів. Тому формування здорового, естетичного та екологічно чистого середовища навколо школи є прямим внеском у здоров'я та екологічну свідомість підростаючого покоління.

Актуальність нашої роботи полягає у доведенні того, що цілеспрямоване насадження специфічних видів хвойних рослин на території школи є ефективним і доступним інструментом для покращення якості повітря, створення сприятливого мікроклімату та формування естетичного ландшафту.

Метою нашої роботи є обґрунтування та практичне впровадження проекту з озеленення шкільної території хвойними рослинами (туя західна 'Смарагд', туя 'Голден Смарагд', туя 'Глобоза', Псевдотсуга Мензіса) та встановлення їхнього позитивного екологічного, оздоровчого та естетичного впливу.

Досягнення поставленої мети дослідження обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- Обстежити поточний стан озеленення шкільної території та визначити оптимальні місця для висадки хвойних рослин.
- Визначити фітонцидні та іонізаційні властивості обраних видів хвойних рослин (туя західна, Псевдотсуга Мензіса) та їхній вплив на мікроклімат.
- Проаналізувати, як насадження декоративних хвойних культур ('Смарагд', 'Голден Смарагд', 'Глобоза') впливають на естетику та ландшафтний дизайн шкільного двору.
- Здійснити огляд літератури щодо технології висадки та догляду за обраними хвойними рослинами в умовах нашої місцевості.
- Провести роз'яснювальну роботу серед учнівської молоді про важливість озеленення та догляду за висадженими рослинами.
- Зробити відповідні висновки щодо позитивного впливу реалізації проекту.

В результаті виконаної роботи ми очікуємо, що геоекологічна ситуація на досліджуваній території школи значно покращиться.

Навколишнє середовище буде позитивно змінено завдяки унікальним властивостям обраних рослин:

- Хвойні рослини, особливо Туя західна (*Thuja occidentalis*) та Псевдотсуга Мензіса (*Pseudotsuga menziesii*), є потужними фітонцидогенераторами. Вони виділяють в атмосферу біологічно активні речовини (фітонциди), які пригнічують ріст і розвиток бактерій та грибків.
- Хвоя сприяє насиченню повітря негативними аероіонами, що позитивно впливає на дихальну та нервову системи учнів, підвищуючи їхню працездатність та імунітет.

Декоративні форми, такі як 'Смарагд' (класична зелена), 'Голден Смарагд' (з жовтими кінчиками) та 'Глобоза' (кулеподібна), забезпечать:

- Ці рослини зберігають декоративність цілий рік, формуючи структурований та доглянутий ландшафтний дизайн, що сприяє гармонійному розвитку особистості.
- Проект стане чудовим прикладом активної позитивної дії, підвищуючи рівень екологічної свідомості та відповідальності серед учнів.

Ми вважаємо, що активне впровадження та популяризація таких невеликих, але важливих екологічних проектів, як насадження зелених щитів із хвойних рослин, є дієвим кроком до створення кращого, здоровішого та естетичнішого навчального середовища. Своєю роботою ми прагнемо довести, що кожен може бути справжнім господарем у своєму спільному домі.

КАШИНСЬКИЙ ЯР – НЕПОВТОРНА ОКРАСА ЛАНДШАФТУ ШЕВЧЕНКІВЩИНИ

Тітова Діана, учениця 9-А класу Шевченківського ліцею Шевченківської селищної ради Куп'янського району Харківської області

Керівник: **Парфілова Аліна Володимирівна**, вчитель географії Шевченківського ліцею Шевченківської селищної ради Куп'янського району Харківської області

Розвиток людини повинен відбуватися в нерозривному зв'язку і повній гармонії з природою. Тому тема природи, навколишнього середовища викликала в моїй душі сплеск емоцій та бажання якнайбільше дізнатися про таємниці життя, яке оточує мене з перших хвилин життя.

Саме тему природи рідного краю було обрано для дослідження, пізнання та вивчення, бо, як відомо, завдяки землі життя триває.

Будучи ученицею 9-го класу я усвідомила важливість вивчення особливостей природних умов рідної Шевченківщини. Я дуже люблю свою землю, і вважаю, що шанувати її не можливо без глибоких знань про неї, сформованих на основі власних спостережень, дослідів.

Об'єктом дослідження - природні умови Шевченківщини.

Предмет дослідження - Кашинський яр.

Мета моєї роботи полягає в тому, щоб

- вивчити рельєф місцевості Шевченківської громади;
- охарактеризувати ландшафти та окремі території громади;
- ознайомитися з особливостями природних умов Шевченківщини.

У роботі дано характеристика географічного положення та природних умов Шевченківщини.

Селище Шевченкове входить до складу Куп'янського району Харківської області України. Площа становить 977,4 кв. км. (3% території всієї області). Він розташований у північно-східній частині області. Шевченківська громада знаходиться у степовій зоні на вододілі річок Сіверського Дінця і Оскола.

Шевченківщина займає вигідне географічне положення, розташована у помірному кліматичному поясі, в лісостеповій природній зоні. Рівнинний рельєф, родючі чорноземні ґрунти сприяють розвитку сільського господарства. Серед різноманітних природних багатств вагомим місцем займає рослинність. Кашинський яр - символічне місце нашого селища.

Для багатьох географічних об'єктів Шевченківщини характерні цікаві неповторні назви. За кожним із цих топонімів - захопливі історії, цікаві легенди і перекази. Але особливу увагу привернув топонім Баба, що неодноразово повторюється серед різних географічних об'єктів рідного краю. Так називалися три кургани, село, річка, балка. У XIX столітті балку Кашинський яр також іменували Бабським яром. Серед жителів Раївки існує легенда про те, що річка Баба (Бабина Долина) отримала свою назву від кам'яної скульптури, що стояла на одному з курганів на лівому березі річки.

Архівні документи підтверджують, що дійсно біля дороги з Чугуєва на Ізюм стояв курган Баба. Він знаходився південніше балки Кашинський яр, тобто на кладовищі в Шевченковому. На Шевченківщині нараховують понад 200 балок, дуже часто їх називають ярами. Ці назви збереглися з давнини. Найбільшими є: Полковничий яр, Кривий (Середній) яр, Липовий яр, Кашинський яр.

Основні чинники розвитку яру: наявність порід, що легко розмиваються, тип ґрунту, значна амплітуда коливань висот місцевості, різноманітні пошкодження схилів і послаблення їх стійкості, антропогенний вплив (спускання на схил стічних, аварійних вод, скидання снігу, знищення рослинного покриву, розорювання, підрізання схилів, прокладання доріг, штучне зрошення, облаштування кар'єрів тощо).

У 80-х роках минулого століття силами місцевих мешканців та школярів нашого навчального закладу було засаджено схили Кашинського яру. На крутих схилах були висаджені дерева та кущі, щоб уникнути загрози зсуву прилеглих вулиць селища. Вздовж стадіону були встановлені бетонні загорожі, які укріплювати схили. Кашинський яр став улюбленим місцем відпочинку мешканців селища. Через яр проходила екологічна стежка. Кожного року на галявинах проводили змагання та Дні здоров'я. Під час літнього оздоровлення молодші школярі відпочивали та гралися в ярку. А взимку схили ярка були улюбленим місцем дітлахів, де вони спускалися на санчатах.

Посеред яру є невеличкі ставочки, які живляться струмками. Місцеві мешканці очистили та обладнали криниці. Під час окупації (лютий - вересень 2022 року), коли в селищі не було електроенергії та водопостачання, криниці Кашинського яру рятували людей, які набирали воду для пиття. Я вважаю, що саме в цей складний воєнний час змусив мешканців нашого селища докорінно змінити своє ставлення до раціонального використання водних ресурсів і глибоко усвідомити, що вода – це найважливіше джерело життя. Потужне джерело кришталево - чистої, смачної води користується великою популярністю серед шевченківців і після деокупації. Тут дбайливо обладнано підхід до кринички, завжди чисто, незважаючи на те, що сюди приходять багато людей.

У роботі дана характеристика географічного положення та природних умов Шевченківщини. Серед різноманітних природних багатств вагоме місце займає рослинність. Кашинський яр- символічне місце нашого селища. У середині минулого століття силами місцевих мешканців та школярів нашого навчального закладу було засаджено схили Кашинського яру.

Кашинський яр за останні десятиріччя перетворився на невеличкий лісок, де насаджено багато дерев, кущів, які відіграють важливу ґрунтозахисну та природоохоронну роль, компенсують дефіцит дикої природи. Він протистоїть вітровій ерозії та стає помешканням птахам та тваринам. Кашинський яр став частково типовим лісостеповим ландшафтом Шевченківщини. Це місце завжди до повномасштабної війни для школярів ліцею було таким своєрідним «підручником». Діти спостерігали за вегетацією маленьких дерев, які проростали із самостійно висіяного насіння, досліджували, наскільки за літо підросли маленькі берізки, дубочки, клени, які ранньою весною були лише маленькими паростками. Учні вивчали розмаїття листяних і хвойних дерев, кущів, трав'яного покриву. Незважаючи на те, що територія Кашинського яру порівняно невелика (550 м), але рослинний світ цього дивовижного природного об'єкта надзвичайно багатий. Ці знання не лише важливі з погляду наукового, а насамперед допомагають усвідомити, що кожен з нас є невід'ємною частинкою цього живого, зеленого світу, рідної землі.

Актуальність обраної теми полягає у виявленні негативних змін в екологічному стані, що виникають внаслідок нерегульованої господарської діяльності. Серед учнів ліцею проводиться роз'яснювальна робота з охорони рослинного світу, очищення території в межах Кашинського яру для покращення екологічного стану.

Робота має науково – практичне значення, може використовуватися при вивченні теми «Ландшафти Харківщини», а також для загального ознайомлення учнів з особливостями природних умов рідного краю у гуртковій роботі. Це дослідження також має велике значення у вихованні патріотичних почуттів молоді і розвиває інтерес до вивчення природи рідної землі. Матеріали даної роботи спонукають молодь до раціонального природокористуван

ІМЕНА НЕСКОРЕНОЇ НАЦІЇ

Ткаченко Ярослав, учень 8 класу Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство»
Керівник: **Нужа Юлія Павлівна**, вчитель історії Олександрівського ліцею імені Івана Буряка Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області, керівник гуртка «Історичне краєзнавство»

З 2014 року на Сході України йде війна, з 24 лютого 2022 року розпочалося широкомасштабне вторгнення Росії на наші території.

Український народ – миролюбивий народ, він сам не розпочинає війни, але він вміє себе захистити. Героями цієї війни є кожен, хто пішов до ЗСУ, хто став волонтером, хто переказав гроші на потреби української армії, хто робив те, що вміє. Є в кожному місті, містечку, селі ті, хто віддали своє життя за майбутнє України. Такими були жителі села Серпневе Валківської ОТГ Богодухівського району Харківської області Должиков Олександр Вікторович, Новосел Микола Олександрович, Бершадський Юрій Анатолійович. Саме про цих простих, сільських чоловіків моє дослідження.

Актуальним є організація збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у ході російсько-української війни, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України. **Об'єктом вивчення** даної роботи стали жителі села Серпневе, які віддали своє життя у 2022 році на війні з рашистами.

У перші дні війни багато чоловіків Валківщини пішли добровольцями на фронт. Рішення йти захищати рідну землю від ворога вони прийняли без вагань, за покликанням серця стали у бойовий стрій. Дехто з них до кінця виконав свій головний обов'язок, заплативши найвищу ціну – власне життя.

Должиков Олександр Вікторович народився в 1980 році в селі Серпневе Валківського району Харківської області де працював і проживав. Був талановитим майстром, який з простого шматку дерева міг зробити справжній шедевр. Невисокого зросту – нічого героїського на перший погляд немає. Але для чоловіка – захисника й оборонця – головне не фізичні дані, а сила духу, воля, розвинене почуття обов'язку та відповідальності. 6 березня 2022 року пішов добровольцем захищати Батьківщину від окупанта. Воював у кулеметному відділенні взводу вогневої підтримки. Сашко міцно бив ворога сім місяців. 6 жовтня 2022 року загинув у бою, вірний військовій присязі, виявивши стійкість та мужність, поліг за нашу Україну. Людина без страху з нестримною жагою до справедливості. Побратими про Олександра говорять, що він був справжнім воїном – сміливим, сильним, витривалим, відчайдушним, із лютою ненавистю бив окупантів. Його сміливість та рішучість декілька разів рятувала підрозділ. Його відвага дивувала ворога, перебуваючи навіть у значній меншості кулемет Сашка завжди відповідав ворогу - Україна нездоланна, Україна переможе. Жодних вагань, жодних пошуків компромісів з ворогом, все це про Олександра. Рівно через сім місяців солдат Олександр Вікторович, вірний військовій присязі, виявивши стійкість та мужність, поліг за нашу Батьківщину.

Новосел Микола Олександрович народився та виріс у Серпневому в багатодітній родині і був єдиним, молодшим сином. Тут навчався у школі, згодом пройшов службу в армії. Після проходження служби, Микола оселився у Мельниковому, де проживали його бабуся з дідом, а зараз живуть його дві сестри. Працював водієм у приватному господарстві. Коли прийшов час боронити від окупанта Батьківщину, пішов до лав захисників. Був заступником командира бойової машини, навідником-оператором механізованого батальйону у своїй військовій частині. 21 серпня, внаслідок удару противника, молодший сержант Новосел Микола Олександрович, виявивши стійкість та мужність, загинув, визволяючи село Костянтинівка, що на Донеччині. Йому назавжди залишилося 33 роки.

Бершадський Юрій Анатолійович народився у Кіровоградській області, але батьки родинною переїхали до Харківської області і своє дитинство проживав в селі Серпневе. Вже на третій день повномасштабного вторгнення окупантів в Україну, був призваний солдатом на військову службу.

Юрій Анатолійович був бойовим медиком піхотного взводу піхотної роти 98 піхотного батальйону 60 окремої піхотної бригади. 26 червня 2022 року виявивши стійкість і мужність в бою за Батьківщину загинув під час мінометного та гарматного обстрілу збройними силами РФ, при виконанні бойового завдання поблизу населеного пункту Потьомкине що на Херсонщині. Йому назавжди залишилось 48 років.

Події в Україні увійдуть в історію нашої держави як боротьба українців та народів, які проживають на її території, проти зовнішньої агресії, за волю, за Незалежність Батьківщини. Війна в Україні – біль і страждання. Тисячі жителів країни забирає ця нещадна війна, тисячі доль вона зламала... Ми маємо бути вдячними нашим воїнам, які захищають нас, які віддали свої життя за нас! Ми повинні пам'ятати про них завжди.

Кожна людина сприймає слово Батьківщина по – своєму. Для одного – це біленькі хатинки, вишневі садочки та мальовничі краєвиди, для іншого – це рідна родина, друзі, затишна домівка. Але, приходять час – і ми починаємо усвідомлювати цінність нашої маленької і всієї Батьківщини. Саме тому так важливо доглядати і боронити цю землю як найцінніший скарб. Я дуже вдячний нашим воїнам – захисникам, нашим землякам, які ризикуючи своїм життям, перебувають зараз на передовій. Повертайтеся живими! Ми вас чекаємо!

ГЕРОЇ НАШОГО ЧАСУ

Тужикова Анна, учениця 7 класу Вербівського ліцею Балаклійської міської ради Харківської області
Керівник: **Дерев'янка Ірина Олексіївна**, вчитель початкових класів

Герої нашого часу - це ті, хто в найскладніші моменти історії проявляють мужність, самовідданість та любов до Батьківщини. Сьогодні такими героями є захисники України - військові Збройних Сил України. З початком повномасштабного російського вторгнення в лютому 2022 року на плечі ЗСУ ліг священний обов'язок захищати рідну землю від ворога. І наші військові з честю виконують цю місію, демонструючи всьому світу силу українського духу. Серед таких героїв є і мої земляки. Хочу розповісти про них.

Роман Володимирович Баламут народився 30 вересня 1983 року в селі Вербівка Ізюмського району. Навчався у Вербівській загальноосвітній школі. З 2000-2004 навчався в Харківському інституті танкових військ. Як військовий за професією, до 2014 року він ніс службу в морській піхоті Чорноморського флоту України в одній із військових частин, що базувалась на території Автономної республіки Крим. Після анексії АР Крим, Роман Володимирович залишився вірним присязі Збройних сил України і разом з іншими військовослужбовцями був евакуйований на територію України. У 2015 році в місті Миколаєві було сформовано 36-у окрему бригаду морської піхоти імені контрадмірала Михайла Білинського з тих військових, які залишилися вірними присязі Збройних сил України. Саме в цій бригаді і продовжив службу Роман Баламут. На жаль, 26 серпня 2015 року Баламут Роман Володимирович трагічно загинув. Поховали військовослужбовця в рідному селі Вербівка. Шануймо пам'ять про нашого земляка, нехай душа загиблого Воїна знайде вічний спокій...

Мороз Вадим Сергійович, з перших днів повномасштабної збройної агресії російської федерації Вадим сумлінно та мужньо виконував усі поставлені бойові завдання. 24 лютого 2022 року літак капітана Вадима Мороза одним із перших здійнявся в небо. Здійснивши 5 бойових вильотів, Вадим відчайдушно знищував ворога – влучно цілився по ворожим колонам, знищував мости та переправи на шляху окупанта, не даючи змогу захопити територію суверенної держави. 03 березня 2022 року льотчик виконував бойове завдання в літак влучила ракета ППО росіян. Похований у селі Новоолександрівка Миколаївської області, яке він обороняв під час останнього польоту. 3 березня 2023 року в селі відкритий пам'ятник. Хлопчика, який народився в селі в день загибелі льотчика, назвали на його честь Вадимом. Перепохований [23 серпня 2023](#) року на Харківщині, с. Вербівка, Балаклійського району.

Вербицький Юрій Володимирович народився 10 серпня 1998 в селі Вербівка Ізюмського району Харківської області. 2005-2015 рік навчався у Вербівській загальноосвітній школі I-III ступенів. 2015-2017 рік навчався в Балаклійському коледжі за спеціальністю "Вчитель молодших класів". 2017-2018 рік проходив військову службу в м.Чернігів, а потім в м. Дніпро. Після армії працював м. Балаклія, а пізніше в м. Харків. Був мобілізований 29.07.2022 року у

військову частину А 0693 бригада 154. Мав звання-рядовий. 22 жовтня 2022 року загинув у селі Федорівка Бахмутського району Донецької області.

Гнот Анатолій Іванович. Народився 30 квітня 1996 року в селі Вербівка Ізюмського району. З 2003 по 2013 роки навчався у Вербівській загальноосвітній школі I-III ступенів. З 2013 по 2015 роки навчався в у Харківському механічному технікумі імені О. О. Морозова на кухаря-кондитера. До війни захоплювався футболом, був фанатом харківського «Металісту». З 24 лютого 2022 року боронив рідну Харківщину від окупантів. Старший солдат Анатолій Гнот на псевдо Єнот загинув 14 вересня 2022 року під час звільнення Харківщини від російських окупантів. Біля села Гракове він підірвався на міні. Захиснику було 26. Посмертно Гнот Анатолій Іванович нагороджений орденом «За мужність» III ступеня. Поховали Героя на Алеї Слави кладовища №18 у Харкові.

Панченко Артем Олександрович. Народився 4 грудня 2002 року в селі Вербівка Ізюмського району Харківської області. На початок повномасштабного вторгнення рф на територію України проживав у місті Харків і вступив до добровольчого загону "ФРАЙКОР" і виконував обов'язки аеророзвідника. 29 жовтня 2023 року загинув у місті Куп'янськ Харківської області під час атаки безпілотними літальними апаратами [Shahed](#). У 2023 році був нагороджений пам'ятною медаллю "За оборону міста-героя Харків" На Харківщині поховали бійця "Фрайкору" Артема Панченка, його рідний брат Анатолій (Єнот) загинув минулого року.

Демочко Олександр Юрійович. Народився 19 листопада 1988 року в с.Вербівка Ізюмського району. Навчався у Вербівській загальноосвітній школі I-III ступенів. Проживав і працював у м.Балаклія. Борючись із російськими окупантами, загинув 7 січня 2023 року у м.Бахмут Донецької області. Мав звання – солдат. 7 січня 2023 року загинув в Бахмуті

Ольховський Володимир Іванович. 17 липня 2024 року в бою за нашу незалежність, захищаючи рідну землю від російських окупантів під Вовчанськом Чугуївської громади загинув наш земляк Ольховський Володимир. Він народився 4 грудня 1983 року с. Вербівка Ізюмського району. У 2018 році пішов служити за контрактом водієм санітарної частини у в/ч А1352. Після початку повномасштабного вторгнення служив у пожежній роті при Генеральному штабі водієм пожежної машини. Наш герой брав участь у визволенні нашої Балаклійської громади, воював на Херсонському напрямку.

Хвостик Назар Русланович. Назар Хвостик народився 21 грудня 2000 року в с. Вербівка Ізюмського району. Навчався у Вербівській загальноосвітній школі I-III ступенів. У лавах ЗСУ служив з 2020 року, здобув звання головного сержанта-командира гармати артилерійської батареї парашутно-десантного батальйону_25 окремої повітрянодесантної бригади. Воював на Донеччині, Луганщині, обороняв і Харківщину. Загинув Назар Хвостик 17 березня 2025 року під час виконання бойового завдання, внаслідок влучання ворожого frv-дрона у військовий автомобіль біля м. Покровськ Донецької області.

Одерій Олександр Олександрович. Війна, з якою росія прийшла на територію України, забирає життя як наших воїнів, так і цивільного населення. Народився в 27 квітня 1984 року в селі Вербівка, де і проживав. навчався в Харківському державному медичному університеті. У 2006 році одружився. З 2007-2008 роки працював у поліклінічному відділенні Балаклійської районної центральної лікарні. З 14.10.2022 року працював начальником медичної служби військової частини А 1352 в місті Балаклія та мав звання лейтенант. **У 39-річному віці загинув мешканець села Вербівка Одерій Олександр Олександрович.** Помер 2 травня 2023 року під час добровільного розмінування земель за межами села Вербівка.

Герої України- це світлі приклади відваги і самопожертви, це люди, які стали символами не лише для своєї країни, але і для всього світу. Не вистачить слів, щоб виразити всю повагу, вдячність до кожного воїна ЗСУ, до кожного воїна, який став АНГЕЛОМ. Ми завжди будемо пам'ятати Вас та ваші подвиги.

ГОСПОДАР У ХАТІ

Устименко Дмитро, учень 9-В класу КЗ «Лозівський ліцей № 3»
Лозівської міської ради Харківської області
керівник: **Громило Надія Юріївна**, вчитель технології,
спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист

Оселя вважалася неповноцінною доти, поки на почесному місці не з'являвся «господар хати», так його називали в народі. Тому, заселяючись у новий дім, мешканці перед входунами переносили й стола, що був у них у попередній домівці.

Це родинне надбання мало привнести в оселю статки й злагоду. Існувала непорушна ієрархія цього обряду: першим, як правило, сідав господар або найстаріший член родини на покуть, за ним відповідно займали місця й інші родичі. Кожен чітко знав своє місце і не порушував цього звичаю навіть за відсутності інших.

Відтак упродовж усього життя людина була «прив'язаною» до столу: відзначали народження, весільний церемоніал і, зрештою, справляли похоронні обряди. Кульмінацією будь-якого свята була колективна трапеза: Різдвяна свята вечеря з дванадцятьма пісними стравами, щедра та голодна куті, Великодні свята, коли розговлялися за столом посвяченими крашанками, писанками та паскою.

Тут же розбивали горщик каші хрещені батьки на честь новонародженого, ставили Дідуха, застеляли сіном в Різдвяний святий вечір, залишали їжу і клали ложки для покійників, щоб їхні душі приходили на частування.

В якій би скруті не жили господарі, на столі обов'язково мав лежати буханець хліба і дрібок солі, як ознака родинної злагоди й гостинності. Вважалось святотатством, коли «стіл був голим», тобто не застеленим спеціально витканим полотном чи рушником.

Вважалось, що тільки досвідчені й особливо умілі майстри здатні виготовити справжній стіл, який би приносив затишок в оселю. Звідси й специфічне означення столяр, столярювання. Як бачимо, стіл виконував важливу функцію в побутовому житті наших пращурів. Звідси й вірування в те, що оселя без столу пуста або сирота, його присутність виконувала роль «господаря хати».

СКІФИ НА ТЕРИТОРІЇ ХАРКІВЩИНИ

Учні 3-Б класу КЗ «Харківський ліцей №61 Харківської міської ради», вихованці гуртка «Юні туристи-краєзнавці» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій» Харківської обласної ради

Керівники: **Кривоустова Алла Борисівна**, керівник гуртка «Юні туристи-краєзнавці», методист КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій» Харківської обласної ради, **Лазарєва Тетяна Миколаївна**, вчитель КЗ «Харківський ліцей №61 Харківської міської ради»

Територія Харківщини, заселена людиною ще з незапам'ятних часів, має величезні археологічні багатства – від примітивних знарядь кам'яного віку до середньовічних пам'яток. Деякі з них зустрічаються прямо на поверхні землі, та все ж більшість, надійно схована у верхніх її шарах, стає доступною для вивчення лише після спеціальних археологічних досліджень.

Археологічні пам'ятки є залишками культури минулих суспільств. Про здобутки матеріальної і духовної культури наших пращурів свідчать археологічні знахідки, які ілюструють процес розвитку мислення людини, її адаптації до навколишнього середовища. Поховання, культові споруди, витвори мистецтва і прикраси розповідають про становлення духовного світу давнього населення. Археологічна спадщина – це культурне надбання людства. Вона відображає сукупність досягнень у суспільстві в результаті його розвитку.

Скіфи – стародавній кочовий народ, який мешкав у степах Євразії, зокрема на території сучасної України. Харківщина, як частина історичного Лівобережжя, була важливим регіоном для скіфів, адже тут проходили торговельні шляхи та розташовувалися значні поселення.

Скіфи займалися скотарством, ремеслом та торгівлею. Вони мали розвинену військову культуру, що підтверджується численними знахідками зброї та кінської упряжі. Їхні кургани, які є характерними поховальними пам'ятками, містять багаті поховання з золотими прикрасами та предметами побуту.

Дві з половини тисячі років територію сучасної Харківщини почали освоювати скіфські племена. Скіфи прийшли сюди з басейнів Ворскли, Псла і Сули.

На території Харківської області знайдено чимало археологічних пам'яток, пов'язаних зі скіфами. Ось деякі з них:

Пісочинські кургани. Із 1978 по 1981 рр. відділ археології Харківського історичного музею, співробітники Харківського історичного музею та студенти історичного факультету Харківського університету (зараз – ХНУ імені В.Н.Каразіна) на території селища Пісочин проводили археологічні розкопки. За три польові сезони там було розкопано 35 курганів, частина з яких містила золоті – у прямому й переносному значенні – знахідки.

Насипи на поверхні землі були висотою від двох до десяти метрів. В середині знаходилися величезні камери до двох метрів глибиною, спеціально викопані для поховання людей. Стіни й стеля в цих камерах були зроблені з товстих дубових колод. Імовірно, кургани під час зведення мали форму піраміди. Пізніше через вплив природних умов або після багаторічної оранки, більшість курганів, розташованих на полях, майже зрівнялися з землею.

У першому ж кургані археологами були виявлені дивовижні речі – це металеві та золоті речі, домашнє начиння, зброя (наконечники стріл). У цьому ж кургані був і скіфський меч-акінак, який був обшитий золотими пластинами. Знахідки підтвердили припущення, що це курган скіфського періоду.

Пісочинські кургани відрізняються від інших курганів цього періоду не тільки своїми значними розмірами (внутрішні камери були 4x4 м) й складністю обладнання поховальних споруд, а й цікавими знахідками. Так, під час розкопок одного з курганів під 7-метровим насипом знаходилося парне поховання, здійснене в IV столітті до н.е. Знатна дівчина-скіф'янка була похована в парадному одязі, верхня частина якого майстерно розшита золотими бляшками із зображенням голови скіфа. Головний убір прикрашений 50 золотими підвісками, жолудями й масивними золотими пластинками та бляшками, на яких зображені міфічні тваринні й рослинні орнаменти. Також тут знаходилися золоті сережки у вигляді кілець із закріпленими на них фігурками тварин з єгипетського фаянсу; фаланги пальців прикрашали 7 золотих безрозмірних каблучок. Друга жінка, похована в кургані, також належала до знатного роду, про що свідчать її речі: золотий перстень, унікальні золоті серги; золоті нашивні бляшки з зображенням крилатого оленя прикрашали одягу знатної скіф'янки. Пишність похоронного обряду підкреслюють масивні лещата для м'яса, велике бронзове дзеркало, амфора, туалетні приладдя, глиняний посуд, в тому числі й грецький чорнолаковий канфар (кубок для пиття). Розміри кургану та розташованого в ньому дерев'яного склепу, пишний поховальний обряд, а також золоті речі свідчать про те, що тут було поховано представників місцевої знаті. Значну наукову цінність має бронзовий псалій (деталь кінської упряжі). Серед знайдених речей до числа рідкісних знахідок належать золота шийна гривна, фігурні підвіски зі скла, золоте намисто, жертвник, меч-акінак у піхвах, золоті нашивні бляшки з орнаментом, бронзові цільнолиті дзеркала, залізний браслет із рифленою золотою оболонкою та оригінальний золотий медальйон зі стилізованими зображеннями тварин. Знайдені матеріали дали нову наукову інформацію про межу розселення й життя скіфів.

Курганний могильник у Люботині. На околицях Люботина археологи виявили чимало археологічних пам'яток скіфського періоду. Цю територію скіфи заселили ще в кінці II тисячоліття до нашої ери, про що свідчать залишки стародавніх поселень. Зокрема, тут розташовується величезний курганний могильник, пам'ятка археології національного значення. Він нараховує більш півтисячі курганів. За словами археологів, їх насипали більше 2,5 тисячі років тому.

Найбільш цікавими знахідками може похвалитися Караванський могильник. Зокрема, серед тамтешніх артефактів археологи виявили кістяну шпильку, прикрашену зображенням голови орла та ажурним ромбічним орнаментом, жезл із бронзовою рукояттю, срібне дзеркало

та срібні шпильки. Завдяки таким відкриттям дослідники змогли більше дізнатися про тогочасні поховальні обряди.

Не так давно археологи розкопали порівняно невисокий курган. Жодних людських поховань вони там не виявили. Проте під курганом знайшли стародавній жертвний храм близько тридцяти метрів діаметром. Три колони підтримували вхід до святилища. А всередині храму дослідники знайшли кераміку з давньогрецького міста Мілет. Це вказує, що він з'явився приблизно в VII-VI століттях до нашої ери. Це один із найдавніших досліджених курганів басейну Сіверського Дінця.

Цікавим є й Люботинське городище. Розташоване воно серед залишків стародавнього лісного масиву неподалік знаменитого Муравського шляху. Це було важливе торговельне сполучення, яке з'єднувало лісостепову Скіфію з Кримом. Колись там точилися жорстокі битви, здійснювалися грабежі та навали. Все тому, що тоді було багато охочих захопити багаті та родючі землі, присвоїти багатства місцевих мешканців, а їх самих поневолити. Тому Люботинське городище потребувало захисту, адже в нього не було перешкод у вигляді річок, обривів чи ярів. Через це місцеві жителі з усіх боків оточили своє поселення оборонними спорудами.

Коломацьке городище. Знаходиться на 1,8 км на північний захід від смт Коломак, Харківської області. Займає мис правого берега р. Коломак (ліва притока р. Ворскла), утвореного яругами Лозівського Яру. Площа пам'ятки понад 13 га.

Поселення складається з першого двору та примкненого до нього з напільної сторони передграддя. Городище з усіх сторін захищене валом і ровом, перед входом з напільної сторони фіксується додаткова захисна лінія з валу та рову.

Перші згадки про Коломацьке городище датуються XIV століттям.

Уже в кінці кам'яного віку на берегах річки Коломак жили люди. З тих пір життя в цих місцях не припинялося. Змінялися покоління, різні племена населяли одні й ті ж місця і залишали після себе нащадкам предмети, що їх оточували, - кам'яні, а пізніше бронзові й залізні знаряддя праці, зброю, прикраси, уламки глиняного посуду.

В центрі Коломаку археологами знайдено городище зрубної культури бронзового віку, а поблизу – ряд інших городищ: на правому березі річки Коломак – два городища черняхівської культури, одне в урочищі Чижиківка, інше - за кілометр від Коломаку на мисі. На лівому березі ріки Коломак знаходиться городище зрубної культури.

Скіфи залишили значний слід в історії Харківщини. Їхня культура, військові традиції та мистецтво вплинули на розвиток регіону. Археологічні пам'ятки, допомагають краще зрозуміти життя цього народу та його роль у давній історії України.

Археологія та краєзнавство є не лише науками про минуле, а й потужними інструментами формування світогляду молодого покоління. Вивчаючи історію через археологічні знахідки та досліджуючи свій рідний край, здобувачі освіти набувають глибшого розуміння культурних традицій, історичних подій та еволюції суспільства. Це сприяє розвитку патріотизму, критичного мислення та аналітичних навичок, що необхідні у сучасному світі. Ознайомлення з минулим через реальні артефакти допомагає дітям не лише краще зрозуміти історію, але й усвідомити її значення для майбутнього.

ДОНЕЦЬКЕ ГОРОДИЩЕ – ВИЗНАЧНА ГЕОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ

Учні 8 класу Комунального закладу «Харківський ліцей № 104 Харківської міської ради», вихованці гуртка «Геологічне краєзнавство» КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради.

**Керівники: Решетняк А.В, вчитель географії КЗ «Харківський ліцей №104»,
Скриль І.А., завідувачка відділу краєзнавства КЗ «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради**

Геологічні пам'ятки - це відслонення гірських порід і форм земної поверхні, які найбільш виразно ілюструють геологічну будову земної кори та природних процесів, що протікали в ній протягом всієї історії їх розвитку Вони мають особливу наукову, культурно-пізнавальну чи

естетичну цінність. Вони при руйнуванні не можуть бути відновлені і тому вимагають уважного і дбайливого ставлення.

У четвертому томі видання «Геологічні пам'ятки України» (2011р.) наведено перелік 20 геологічних пам'яток природи Харківської області. У цьому ж виданні подано наступну інформацію про Донецьке городище.

Тип пам'ятки – *стратиграфічний*.

Біля північної околиці села Карачівка, на правому високому схилі р. Уди, де вона утворює велику звивину, височіють два високі пагорби. Вважається, що саме в цьому місці було розташоване Донецьке городище, або давній Харків, знищений татарами у XI столітті. Крім того, в крутому схилі річки відслонюється розріз переяславсько-черкаської, або п'ятої (завадівсько-дніпровської) надзаплавної тераси. Під товщею субаеральних відкладів, представлених суглинками вітачівського, удайського, прилуцького, тясминського і кайдацького кліматолітів, залягає алювій п'ятої тераси, представлений кварцовим світло-сірим різнозернистим піском з черепашками прісноводних молюсків.

Чому нас зацікавила ця геологічна пам'ятка?

- Малоінформативний опис у довіднику;
- Що таке кліматоліти, які були умови утворення субаеральних відкладів?
- Це одна з небагатьох пам'яток Харківської області, що має не тільки геологічне, але й історичне значення;
- Знаходиться на території, що не була окупована, замінована, а значить, безпечна для дослідження.

Метою даної роботи є комплексне вивчення плейстоценових горизонтів переяславсько-черкаської тераси, відслонення яких розташоване в межах Донецького городища. Для досягнення поставленої мети необхідно було виконати наступні завдання:

- ознайомитися з геологічною будовою району досліджень;
- з'ясувати сучасний стан геологічної пам'ятки природи;
- відібрати зразки гірських порід;
- зробити моноліти, які відображають структуру і морфологію ґрунтових шарів;
- обґрунтувати палеогеографічні умови, що сприяли утворенню четвертинних відкладів.

З цією метою було проведено дослідження північної околиці селища Карачівка Харківського району, на правому схилі долини річки Уди. Тут були розглянуті четвертинні горизонти, зроблено опис відслонення, відібрані зразки гірських порід.

Район досліджень виявився дуже цікавим у плані збереження стратиграфічних, геологічних пам'яток - індикаторів палеоландшафтів плейстоцену.

Робота написана на основі аналізу літературних, картографічних джерел та особистих досліджень.

Результатом проведених досліджень стало детальне вивчення та опис переяславсько-черкаської тераси річки Уди, більш детальне та поглиблене, ніж раніше (слід зазначити, що раніше давалася лише узагальнена характеристика цієї геологічної пам'ятки).

За результатами дослідження з розрізу тераси були взяті зразки викопних ґрунтів та лесоподібних горизонтів, зроблено плівкові моноліти кайдацького (зі слідами кріогенезу), прилуцького та завадовського горизонтів, складено карту четвертинних відкладень даного району досліджень та схему геологічної будови четвертинних відкладень.

Вивчення цієї геологічної пам'ятки показало, що на сьогоднішній день вона відчуває негативний антропогенний вплив. Необхідно продовжити розпочаті дослідження в даному регіоні, зокрема, дослідження опорних розрізів комплексним методом: геоморфологічним, літолого-фаціальним, палеопедологічним та ін, зробити аналізи: гранулометричний, валовий хімічний, аналіз водяної витяжки, спорово-пилковий, педомікроморфологічний, педоморфологічний.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КАТАСТРОФИ ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ ГРИГОРІВСЬКОГО БОРУ

Фурман Ярослава, Комунальний заклад «Центр дитячої та юнацької творчості №2 Харківської міської ради», гурток «Школа безпеки», 7-а клас, ХГ № 76

Подрезов Костянтин Михайлович, керівник гуртка «Школа безпеки», Комунальний заклад «Центр дитячої та юнацької творчості №2 Харківської міської ради»

«Соснові бори мають величезне значення завдяки своїм природним та санітарним функціям: вони зміцнюють ґрунти, запобігають ерозії та розповсюдженню піщаних заметів, захищають від снігових лавин і селевих потоків, зберігають водні ресурси, а також виконують важливі санітарно-гігієнічні функції з оздоровлення повітря та загальної санітарної якості місцевості.»

«Григорівський Бір — лісовий заказник місцевого значення в Україні. Об'єкт природно-заповідного фонду міста Харків загальною площею 76 га. Заснований у 1999 р.»

«У Харкові масово всихають сосни. Йдеться як про цілі бори, так і про поодинокі дерева, які ростуть на вулицях»

«Коренева губка, хвороба яка за останні роки так поширилася лісами східної частини України. По-перше, літа та осені були дуже посушливими, через це в лісах було мало грибів, які могли б перешкоджати губці вільно розвиватися. По-друге, через посуху рівень пожежної небезпеки постійно був високим, це змушувало лісників та рятувальників проорювати навкруги лісів мінералізовані смуги - ділянки, вільні від рослинності. Це пошкоджувало корені сосен, і вони ставали більш вразливими до шкідника.»

«Коренева губка - це гриб, один з найнебезпечніших шкідників для хвойних. Якщо з ним не боротися, він поступово перекидається із заражених дерев на здорові через розгалужену кореневу систему і здатен за 10-15 років знищити ліс.»

«Аби сповільнити поширення хвороби, треба видаляти хворі дерева, проводити обробку та висаджувати між хвойними насадженнями листяні. Але в Григорівському бору нічого такого робити не можна.... це - заказник, об'єкт заповідного фонду. На таких об'єктах не можна проводити санітарні рубки, нічого видаляти і нічого досаджувати»

«Заходи профілактики кореневої гнилі хвойних рослин:

- Раннє виявлення
- Покращення здоров'я ґрунту
- Вибір та різноманітність рослин
- Регулярний моніторинг»

«Коренева гниль хвойних дерев становить значну загрозу для лісових екосистем. Зосередившись на профілактиці та відновленні ділянок, можливо пом'якшити вплив кореневої гнилі та сприяти відновленню уражених лісів та міських зон, окрасою яких, є хвойні рослини»

ЧОРНИЦЯ ТА КАЛИНА – ЯГОДИ УКРАЇНИ

Холоденко Євгенія, вихованка гуртка «Пішохідний туризм» Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області, учениця 10 класу ліцея № 8 Чугуївської міської ради Харківської області;

Керівник: **Холоденко Ірина Олексіївна**, керівник гуртка – методист Чугуївського центру туризму та краєзнавства Чугуївської міської ради Харківської області.

В українського народу в особливій пошані багато рослин. Калина – рослина нашого українського роду, справжній символ. Але є ще одна рослина нашої країни – чорниця, яка не є символом України, але є важливою частиною української народної культури, це одна з найсмачніших дикорослих рослин, також джерело заробітку для місцевих жителів. Вирішила порівняти ці рослини: їх лікувальні властивості, застосування в кулінарії та знайти місто в українській обрядовості, адже, на мій погляд, чорницю теж можна віднести до символів України.

Порівняльна характеристика рослин

чорниця	калина
Чорниця звичайна, або черниця, борівка, бурівка, чорні ягоди, чорничник, у Карпатах – афина, яфина, чагарничкова рослина з родини брусничних.	Рослина сімейства Жимолостевих. Назва походить від давньослов'янського слова «калити» – розжарювати до червоного.

Листопадний гіллястий чагарник з довгим горизонтальним кореневищем. Висота досягає 50 сантиметрів. Стебла циліндрові, прямостоячі. Листя сидяче, еліптич, плід: сизо-чорна ягода розміром 5-8 міліметрів.	Невелике дерево або кущ висотою 4-5 м. Навесні вкривається білим цвітом, а восени дарує яскраві червоні ягоди. Можна зустріти в лісах, на узліссях, у садах.
---	--

Поширення

Чорниця росте у хвойних, мішаних і листяних лісах в Карпатах, Росточчі-Опіллі, на Поліссі, у Волинському Лісостепу, в західній частині Західного Лісостепу, зрідка у східній частині Лівобережного Лісостепу.	Росте на всій території України, особливо в поліській та лісостеповій зонах. Найкраще росте на добре зволжених місцях.
---	---

Склад

Плоди чорниці містять дубильні речовини пірокатехінової групи, антоціани, органічні кислоти, цукру, аскорбінову кислоту, каротиноїди, вітаміни групи В	Калина – це скарбниця вітамінів (А, С, Е, Р, К), дубильних речовин, мінеральних речовин. Ягоди калини містять магній, залізо, фосфор, йод, калій та інші
--	--

Лікувальні властивості

Покращують зір та захищають від офтальмологічних патологій завдяки високому вмісту антоціанів – антиоксидантів, що покращують стан судин, зміцнюють сітківку ока. Нормалізують роботу ШКТ. Чорниця допомагає позбутись діареї, очищає кишківник від шлаків. Покращують загоєння ран, пошкоджень шкіри та слизової.	Кора калини- загальнозміцнюючий засіб; ягоди – потогінний та протикашльовий засіб; квіти – ефективні при шкірних захворюваннях; корінь – ефективний засіб при порушеннях травлення; калинові кісточки – зміцнюють серцево-судинну систему
---	---

Застосування в кулінарії

Ягоди чорниці їстівні як у сирому, так і у переробленому вигляді, з них готують варення, джеми, желе, сиропи, морси, екстракти, киселі. У фруктово-ягідному виноробстві з чорниці готують вино, яке має високі смакові й дієтичні властивості, а також наливки і настоянки.	Її плоди додають до пирогів, варення, киселів, використовують як приправу до м'ясних страв. Можна заготовляти на зиму, перетираючи їх з цукром або сушити.
---	--

Калина та чорниця в обрядах

Кожен похід у ліс також супроводжувався словесними заклинаннями й примовками. Починаючи брати ягоди, молилися, просили Божої помочі й захисту від усякої	Символізує материнство: кущ –мати; цвіт, ягідки – діти. Калина вважалась «весільним деревом. Плоди стали символом мужності людей, що віддали своє життя боротьбі за Україну. Червоні ягоди нагадують
---	--

«нечисті», вужів, гадюк.. Чорниця часто фігурує в піснях, де оспівується краса природи та літній збір ягід.	краплі крові.
---	---------------

Висновок

Чорниця та калина – рослини, поширені в Україні, кожна з яких має унікальні корисні властивості. Порівнюючі різні характеристики, зрозуміла: чорниця, як і калина має багато лікарських властивостей, використовується медицині; ареал розповсюдження калини та чорниці різний: калина росте по всій території країни, а чорниця більш в західних регіонах; чорниця в кулінарії надзвичайно універсальна ягода, вона може зберігатися довше, не втрачаючи властивостей; калина в кулінарії також активно використовується; чорниця є важливою частиною української народної культури: збирання ягід – це щорічний ритуал жителів західних регіонів, цей обряд не втрачає своєї актуальності й досі. Калина – споконвічна і вірна супутниця нашого життя і побуту.

Одже, калина та чорниця – це більше ніж рослини. Це символи нашої культури, нашої історії, нашої ідентичності. Вони нагадують нам про міцне коріння нашого народу та його незламний дух.

РОЛЬ АКАДЕМІКА Г.А.СКРИПНИК У ВІДРОДЖЕННІ НАРОДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ НА СЛОБОЖАНЩИНІ

Владислав Чигрин, учень 7-б класу Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району. Керівники: **Гвоздецька О.С.**, учитель географії Андріївського ліцею № 1 Донецької селищної ради Ізюмського району, **Сушко В.А.**, кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського НАН України, керівник гуртка «Історичне краєзнавство» Комунального закладу «Харківський обласний центр туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді» Харківської обласної ради

Постання сучасної Незалежної Української Держави зробило особливо актуальними українознавчі наукові студії, які відтепер могли проводитися вже без огляду на радянські заборони та ідеологічні шори. Серед таких завдань було й відновлення етнологічних досліджень на сході України.

Попри те, що українське народознавство веде свій початок саме зі Слобожанщині: «первісток» української етнографії [1, с. 110] – «Опис весільних українських простонародних обрядів...» Г.Калиновського (1777 р.) – був присвячений саме слобідсько-українським реаліям; від кінця XVIII ст. Харків став центром народознавчого та культурницького руху в Україні; у Харкові працював засновник української сучасної прози, драматургії та журналістики Г.Ф.Квітка-Основ'яненко та його коло; тут – з відкриттям 1805 р. – університету неухильно велася збирацька та дослідницька роботи попри усю протидію царської влади, – однак радянська влада підійшла до знищення української ідеї системніше, знищивши фізично та духовно етнологів харківської школи та заборонивши навіть назву «Слобожанщина». Так, у першій чверті XX ст. були репресовані вихованці харківської народознавчої школи, яка вела свою традицію від О.О.Потебні, Р.С.Данківська, С.А.Таранушенка та інші, які співпрацювали ще з академіком М.Ф.Сумцовим; були закриті або перепрофільовані наукові заклади, як-от, Музей Слобідської України імені Г.С.Сковороди, Музей українського мистецтва; припинили вихід та були віддані у «спецхрані» періодичні видання етнографічного та етнологічного спрямування, які могли довести високий європейський рівень тодішніх народознавчих студій. Чужі держави й можновладці планомірно перетворювали Харків на «узкій горад», в якому українська мова стала ознакою вторинності.

Тому такою важливою стала робота Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т.Рильського НАН України, яким з 2000 р. керувала академік Національної Академії Наук України Ганна Аркадіївна Скрипник (09.09.1949 – 16.09.2024). Завдяки їй дослідження прикордоння України та українських етнічних територій на початку XXI ст. набули системності. Результатом стали публікації: звіти про експедиції в журналі «Народна

творчість та етнологія»; відповідні розділи в корпусі експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів «Етнографічний образ сучасної України»; монографічні дослідження з української етнотомографії, народних знань, традиційної обрядовості та інших галузей етнокультури Слобожанщини.

Саме завдяки Ганні Аркадіївни Скрипник відбулося переосмислення самої суті науки, яка займається дослідженням й аналізом особливостей народного життя: так, як це було й в українській гуманітаристиці на початку ХХ ст. сама народознавча наука знову повернула собі назву «етнологія», залишивши термін «етнографія» на позначення описових методик первинного накопичення матеріалу.

Особливе значення для відтворення історії розвитку української етнологічної науки та етнографічного музейництва саме як наукової галузі має робота Г.А.Скрипник «Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток» [2], в якій автор вперше відновила імена багатьох науковців ХІХ – початку ХХ ст.

Вкрай важливою є багаторічна робота Ганни Аркадіївни як організатора науки у підготовці наукових кадрів, які продовжують працювати у вищих навчальних закладах Харкова, Сум та у самому Інституті. Таким чином можна говорити про поступове відновлення етнотомографічних, мистецтвознавчих та етнологічних студій не лише Слобожанщини, а й на Слобожанщині. При цьому ми маємо говорити не лише про Харків, як це було на початку ХХ ст., а й про Суми, Донецьк та Луганськ. На жаль, початок війни спричинив необхідність релокації українських наукових та культурних діячів південної Слобожанщини до Києва чи Харкова, а від 24 лютого 2022 р. чимало міст, селищ та сіл Луганщини, Донеччини, Харківщини та Сумщини були просто знищені окупантами, однак фіксація явищ національної культури продовжується в місцях евакуації, а результати цієї праці оприлюднюються у виданнях та на офіційному сайті Інституту.

Повномасштабне вторгнення московитської орди в Україну яскравіше висвітлило значущість українознавчих наукових студій. Схід та південь України відіграють особливу роль у пропагандистських наративах окупантів, тому правдиве висвітлення етнічної історії є не лише актуальною науковою проблемою, а й частиною інформаційної війни й національного спротиву.

1. Горленко В., Кирчів Р. Історія української етнографії. Київ: ПоліграфКонсалтинг, 2005. 400 с.
2. Скрипник Г.А. Етнографічні музеї України. Становлення і розвиток / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М.Т.Рильського. Київ: Наукова думка, 1989.304 с., іл.

ЧЕРЕЗ ДВА ДНІ ПОДЗВОНІЮ

Члени Ради Зразкового музею «Пам'ять» Валківського ліцею ім.О.Масельського, Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.
Керівник: **ГУБСЬКА Наталія Віталіївна**,
вчитель трудового та естетичного виховання, спеціаліст вищої категорії,
керівник народознавчого гуртка та гуртка «Юні музеєзнавці» ЦТКЕУМ
та керівник Зразкового музею «Пам'ять» Валківського ліцею ім.О.Масельського,
Валківської міської ради Богодухівського району Харківської області.

Ці слова Володимира Бєня з останньої розмови з ним назавжди вкарбувалися в пам'ять його дружини Ольги, як і рідний голос коханого чоловіка.

І нічого, здавалося, тоді не провіщало біди. Голос був, як завжди, спокійний і бадьорий, хіба що трохи стомлений від тяжких безперервних боїв, від розлуки з рідними людьми. А вже за кілька годин по тому Володимира не стало...

Що таке війна, Володя знав не тільки з книг і кінофільмів. Вперше зіткнутися з нею безпосередньо йому довелося в юності – під час служби в армії на початку 1990-х він брав

участь у врегулюванні збройного конфлікту в Грузії. Тоді на власні очі бачив, скільки горя, сліз, втрат несе з собою війна.

А взагалі-то, вдачу мав миролюбиву, веселу, незлобиву – це відзначають усі, хто його знав, друзі, яких у нього було чимало. Це про таких, як Володимир Бень, говорять – “душа компанії”. До нього завжди тягнулися люди, і він був для них відкритий, охоче спілкувався, а коли треба – підтримував, допомагав. І все – тільки на позитиві, з незмінною доброзичливою посмішкою.

Усе своє недовге життя Володимир захоплювався технікою. Головним наставником хлопця в технічних питаннях був його батько, який теж добре на техніці знався. Отож і професію Володимир обрав, з технікою пов’язану. Здобувши базову освіту у Валківській середній школі, прийшов у тракторну бригаду костівського колгоспу імені Горького помічником комбайнера.

В господарстві, помітивши, що хлопчина тямущий, працьовитий, із серйозними намірами, дали йому направлення на навчання в Рокитянське сільськогосподарське профтехучилище. Отож за кілька років, набувши необхідних теоретичних знань і практичного досвіду, Володимир уже самостійно виводив комбайн на хлібний лан у гарячу пору жнив, а навесні й восени – трактора на сівбу й оранку. Справно доглядав своїх залізних коней, вчасно ремонтував, аби в найвідповідальніші моменти польових робіт не підвели, мав справжнє хліборобське відчуття землі.

У подальші роки Володимир трудився за фахом тракториста, механізатора у Валківському відгодівельному радгоспі, інших агроформуваннях. Технічного профілю була його трудова діяльність і вже в нинішньому столітті – працював водієм нафтогазових видобувних підприємств на території нашого району. А кілька років тому освоїв ще й спеціальність слюсаря.

Турботливим, люблячим чоловіком і батьком, умілим господарем був Володимир і вдома, в сім’ї. Побудував дім, посадив сад, займався виноградарством, разом з дружиною виростив хорошого сина. Увесь вільний час віддавав господарству, улюбленій техніці. Важко сказати, яких пристроїв, агрегатів, реманенту не було в його домашньому технічному парку, який він неухильно поповнював за будь-якої нагоди, добре на них знався і уміло використовував. Мав безліч планів і сподівань, які, на превеликий жаль, так і лишилися нереалізованими.

Уже з перших днів повномасштабного вторгнення Володимир добровольцем пішов боронити рідний край. Знав, як потрібні зараз українській армії солдати зі справжнім бойовим досвідом, а він у Володимира був і не забувся. Десять місяців воював на Херсонському напрямку в складі 60-ї бригади. Був хоробрим бійцем і до того ж, як і в мирний час, не втрачав притаманних йому оптимізму й доброго гумору, не занепадав духом, ще й бойових побратимів підтримував, збадь-рював. За це, за невичерпну енергію і щире товарицькість його цінували, любили однополчани.

За увесь цей воєнний період Володимир побував удома в липні й жовтні. Під час своїх коротких відпусток старався якомога більше часу провести із сім’єю. І, певно, вперше в житті не планував придбати щось із техніки. Натомість складав плани після закінчення війни разом з дружиною і сином поїхати кудись відпочити. До слова, тогорічної весни мало б виповнитися 30 років їм з Ольгою подружнього життя.

Після переформування військова частина Володимира була направлена під Бахмут, де вже тривалий час не припинялися тяжкі бої. Зв’язок з домом Володимир підтримував постійно, за найменшої нагоди телефонував хоч на кілька хвилин. У переддень Новоріччя теж подзвонив дружині, довго говорили, потім відео надіслав. Наступного дня о п’ятій ранку – знову телефонний дзвінок. Володимир повідомляв: “Виходимо на завдання. Не хвилюйся, за два дні подзвоню”. А вже близько дев’ятої героїчно загинув у бою, залишаючись до кінця вірним своєму солдатському обов’язку і військовій присязі.

ЇІ РЯДКИ НАВІЯНІ ПОЧУТТЯМИ (ТАМАРА ЧУБ)

Шевченко Евеліна, 11 клас КЗ «Миколаївський ліцей»

Зачепилівської селищної ради Берестинського району Харківської області
Керівник: **Губа Наталія Вадимівна**, вчитель української мови та літератури

«Поезія – це завжди неповторність», - стверджувала наша геніальна Л.Костенко. Справжній шедевр народжується тоді, коли створений розумом, серцем і почуттями, коли автор знаходить свіжі, оригінальні образи, не опускається до плагіату; коли його поезія хвилює читачів, знаходить відгук у їхніх серцях. Хто з нас не пробував віршувати?! Та тільки небагатьом судилося стати справді Поетами.

Наша розповідь - про талановиту жінку, яка, на наш погляд, має право долучитися до Поетів з великої літери. Це вчителька КЗ «Миколаївський ліцей» Зачепилівської селищної ради Берестинського району Чуб Тамара Миколаївна. Її знають у громаді, в районі, в області як фахівця, за плечима якого пів століття роботи з дітьми, не одне покоління випускників, почесні звання і нагороди. Педагогічна діяльність Тамари Миколаївни, інноваційні форми і методи викладання української мови та літератури, активна громадянська позиція та досягнення заслуговують на окрему розповідь. Ми ж хочемо розповісти про неї як про поетесу, вірші якої багато років друкуються на сторінках газет, поетичних альманахів та збірників. Звідки ж витокі її літературного таланту, творчого натхнення, її щирості та небайдужості?

Селище Зачепилівка на Харківщині. Тут народилася, зростала, пізнавала світ наша землячка, тут у своїх батьків вчилася доброти й наполегливості, чесності й працьовитості, щирості і небайдужості. Тут минали дні дитинства в колі друзів, навчання в Нагорнівській початковій та Зачепилівській середній школі. Її вірші друкувалися не лише в районній газеті, а й у всесоюзних – «Зірка», «Юний ленінець», «Піонерська правда». З дитинства в ній пробивався незгасний потяг до Слова - образного, красивого, яскравого, того, що торкається найтонших струн людської душі. Божу іскру, яка перетворилася в гаряче полум'я пошуків і дерзань, відкрила у дівчині її вчителька Рудяк О.Х., потім – Тютюнник С.Є, редактор районної газети, яка в той час називалася «Перемога»; саме вони допомагали Тамарі відшліфувати поетичне слово, робити його свіжим, яскравим, точним і красивим. Дали свій результат заняття в літоб'єднанні «Сівач» при районній газеті та у школі поетів-початківців при Харківському відділенні Спілки письменників України.

Де б не працювала – в дитячому садочку, в Леб'язькій чи Миколаївській школах, які б перешкоди та труднощі не зустрічалися їй на життєвому шляху – Поезія була поруч з нею. В радості і горі, в свята і будні, під час втрат і зустрічей. Про рівень її професіоналізму свідчать грамоти і дипломи, відзнака «Відмінник освіти України», нагрудний знак «Василь Сухомлинський». В одному з харківських видавництв вийшли її методичні посібники «Напувала їх натхненням зачепилівська земля» з розробками уроків літератури рідного краю та «Людина починається з добра»(розробки заходів з морально-етичного виховання), стали в нагоді культпрацівникам і бібліотекарям, учителям і вихователям, школярам та їх батькам, бо є високопрофесійними, змістовними, актуальними. Застосовуючи різноманітні форми і методи роботи, інноваційні технології, вчителька неодноразово використовує власні поезії для повного розкриття теми, емоційного сприйняття матеріалу. Таким чином власні вірші доповнюють її професійну та методичну роботу.

У творчому доробку поетеси – пейзажна, інтимна, філософська, громадянська лірика. Кожне її слово відгукується в наших серцях, бо воно – про головне для кожної людини, те, що є дороговказом на життєвих шляхах, те, з чого починається наш патріотизм, з чого починаємося ми: батьківська хата, рідне село, наша мала батьківщина. Про що б вона не писала, кожен рядок творів Тамари Миколаївни дихає щирістю і любов'ю, мудрістю і патріотизмом, добротою, пам'яттю і небайдужістю. У 2017 році вийшла поетична збірка «Обручка жіночого літа» Т.Чуб. Успіх збірки був великим, вона доступна читачам всіх сільських та шкільних бібліотек району, працівникам культури, шанувальникам творчості Тамари Миколаївни, і це надихнуло її на створення нових віршів. На початку 2022 була готова до друку наступна книга, але її зустрічі з читачами завадила війна. ...

У нашій роботі глибоко і повно розкрито тематику, мовне багатство, жанрове різноманіття творчості поетеси. Велику частину серед творів нашої землячки, написаних з початку повномасштабного вторгнення, займають вірші про війну. Адже серед учнів Тамари Миколаївни є учасники АТО, ООС, сьогоднішні герої України, і їй добре відомі почуття батьків, які проводжають на фронт своїх дітей, думки молодих захисників Батьківщини. А скількох своїх учнів вона вже поховала... І хоч жінка відверто зізнається, що тема війни – не її улюблена, але і не писати про те, що болить, не може. Поетеса твердо переконана: «Не можна критикувати, що хтось чогось не зробив, не допоміг. Маємо запитати себе: а що зробили ми, чим допомогли іншим? Хочеться позитивних змін, перемоги у війні, спокою в країні та родині? Почни з себе, зроби щось хороше, залиш після себе добрий слід. Шляхів безліч: волонтерство, допомога ЗСУ, старанне навчання, допомога батькам. Вір: все буде добре, для цього лиш треба не сидіти склавши руки». І це не просто слова – це тверде переконання, це стиль її життя, недарма ж своє життєве кредо вона висловила в одному з віршів такими рядками:

Твори добро, не бійся помилок,
Як щиро прагнеш навчитись жити,
Бо кожен день - важкий життя урок,
Як вірити, надіятись, любити.

Впевнені, що ми ще неодноразово побачимо твори Чуб Тамари Миколаївни надрукованими, не одна поетична збірка вийде у світ, не одне покоління читачів захоплюватиметься її віршами. Ми пишаємося, що її Батьківщиною є благословенна зачепилівська земля, а її твори здатні розбудити найкращі почуття в серцях людей. Бо Чуб Т.М. – щира людина, талановита поетеса, справжня патріотка України. Тож хай прихильною буде до нашої землячки Доля, нехай літературна муза дарує їй нові злети, нехай не пересихає джерело її таланту. Ми пишаємося нашою землячкою!

НОМІНАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СТРАВ У ПРОЗІ МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА

Шинкаренко Єгор, учень комунального закладу Харківський ліцей №104
Харківської міської ради»

Керівник: **Ведмедеря Світлана Віталіївна**, учитель української мови та літератури
комунального закладу Харківський ліцей №104 Харківської міської ради»

«Історичний і культурний феномен Михайла Стельмаха полягає в тому, що його твори – це художня система, у якій власне світосприймання збігається з колективним самовираженням українців. Письменник зміг поєднати у своїй мовотворчості глибокий зміст, правдивість образів, різноманітність художніх засобів і прийомів. У мові творів письменника органічно поєдналося загальномовне й індивідуальне, і це свідчить про досконале вивчення ним народного життя, глибоке знання живої розмовної мови й уміння організувати її в струнку систему авторської розповіді» (Е. Палихата).

Михайло Стельмах - це знакова постать в українській літературі. Недарма ж кілька поколінь українців зачитувалися його творами, які виходили мільйонними накладками. Не дивно, що митець одержував мішками листи з усіх куточків України. Люди, не знайомі між собою, писали, що він розповів про їхнє життя, і дякували за це. Твори, написані у формі цікавого життєпису українців, завжди надихають на позитив.

Лексика на позначення страв і напоїв є невід'ємним складником мовної картини світу, відтвореної в художній спадщині письменників і М. Стельмаха зокрема. Народна кулінарія - важлива частина матеріальної культури нації. Харчування як важлива частина життя людини привертало увагу істориків, етнографів, мовознавців. Не оминув назв страв і напоїв у своєму письменницькому доробку і Михайло Стельмах.

Повсякденні страви українських селян готували переважно зі злакових та овочевих культур у печі (варені, тушковані та печені страви). Найпопулярнішою щоденною їжею був куліш - густий суп (звичайно з пшона) у різних варіаціях приготування - молочний, пісний, чумацький, гречаний, пшоняний, з кользою, шкварками: «Хочеш я зараз наварю чумацького кулешу? / - Це ж якого чумацького? / — з рибою і димом, - засміялась Люба» («Щедрий вечір»).

Важливе місце в щоденному меню українців посідала картопля: варена, печена, у мундирах, товчена, шматками й т. ін. За гарніри до цієї страви часто правили кріп, капуста, огірки та шкварки: «Доки мати готувала королівське снідання - картоплю - не лупку, я зосереджено вовтузився біля галіфе, розтягаючи його й пальцем ззовні, і кулаком зсередини»; «Я зараз картопельки з шкварками приготую» («Щедрий вечір»).

Серед страв із борошна найширше побутують галушки - різаний або рваний шматок прісного тіста, зварений на воді або на молоці; вареники з різноманітним начинням: вареники з урдою, гречані вареники (начинені грушами-дичками, тертою квасолею, маком, калиною, вишнями, суницями); хліб та його різновиди: наський, ячмінний хліб, хліб з тмином, ошіпок - прісний хліб, підпалок - перепічка, житник - житній хліб: «Бачиш, які смачні в нас підпалки, а ти ніяк вставати не хотів» («Гуси-лебеді летять»); «Може, Оксано, якогось ошіпка спечеш?» («Щедрий вечір»).

Страви із зернових культур представлені кашами: гречана, пшоняна, чумацька з грибами і м'ятою, рябко - каша з пшона й сочевиці, колір її рябий - звідси й назва, мамалига - густа каша з кукурудзяного борошна, кандьор - рідка пшоняна або гречана каша: «У печі стоять душеники й чумацька з підвишеньками та м'ятою каша» («Гуси-лебеді летять»); «Гут хоч кандьор варять з пшона, а не з проса» («Щедрий вечір»).

Значно меншу кількість слововживань зафіксовано за такими стравами з борошна та овочів: пироги з опеньками, яблуками, калиною, маком, яйцем, капустою, кропом, урдою, ожиною, пундик (рід печива або пиріжків, смачна їжа, ласощі), млинці, пампушки, коржики, затірка (страва, зварена на воді або молоці з розтертого в дрібні кульки борошна з водою), голубці, кукурудзяник (млинець із кукурудзяної муки), капуста, горохвяник - млинець із горохового борошна, Варена кукурудза, деруни, бублик, огірки, сластьон (пампушка з пшеничного борошна, смажена в олії, обсипана цукром або полита медом), опрісник (корж, спечений з прісного тіста): «Мар'яна метнулась до мисника, вихопила з якоїсь блакитної, у ліляях, посуду пундики, посипані справжнім цукром, і почала запихати в мою торбину» («Гуси-лебеді летять»); «Та й пиріжечки з яйцем, капустою й укропом самі до рота просяться» («Щедрий вечір»).

Обрядові страви в українців готували суворо за призначенням: на різдвяні свята - кутя, на весілля - весільний жайворонок - кулінарний виріб у формі птаха, обрядовий хліб: «Батько перший заходить за стіл, оглядає всі страви, від куті з маком до миски з бобом, і поглядом дякує матері за її старання...» («Щедрий вечір»).

Отже, назви українських страв відтворюють національно-культурну специфіку життя українців. Ці одиниці презентують різні тематичні групи, характеризуються різним ступенем частотності.

ПОВЕРНУТІ ІЗ НЕБУТТЯ

(про братів Шеметів — патріотів і видавців першої україномовної газети
«Хлібороб» на Лівобережній Україні)

Яковенко Дмитро, вихованець гуртка «Історичне краєзнавство» КЗ «Зміївський ЦДЮТ» Зміївської міської ради Харківської області; керівник: **Хименко Любов Павлівна**, керівник гуртка

Рід Шеметів походить з литовської шляхти і вперше згадується ще на початку XV століття. Згодом рід розділився на чотири гілки, дві з яких тісно пов'язані з Україною. І сьогодні в Україні зберігаються топоніми, утворені від цього прізвища: село Шеметове в Одеській області, колишні хутори на Сумщині та на Зміївщині, урочище Шеметів на Тернопільщині, ліси на Кіровоградщині і Зміївщині. Представники із роду Шеметів нині проживають в селі Соколове Чугуївського району Харківської області, а одні із цього роду осіли на Полтавщині в місті Лубни.

Актуальність теми. Повернення своєї історії - це справа кожного українця. Історія кожної родини – це частинка історії держави. Приклад того, як різні за походженням люди робили великий внесок у розбудову України. На жаль, більшість цих імен були призабуті або заборонені імперською та совєтською владами. Зараз настав час повернути призабуту історію та імена українців, які віддали своє життя за незалежність України.

Мета роботи полягає в тому, щоб зібрати воедино всю доступну на сьогодні інформацію про родовід; узагальнити зібраний матеріал про участь родини Шеметів в національно - визвольному русі та боротьбі за відродження української держави; прослідкувати подальшу долю братів Шеметів; показати роль діяльності братів Шеметів у встановленні української державності.

Наукова новизна полягає в тому, що вона є першим спеціальним історичним дослідженням, де використані всі матеріали про родину Шеметів.

В історії України поряд із іменами Миколи Міхновського, Павла Скоропадського ми зустрічаємо братів Володимира, Миколу та Сергія Шеметів, які зробили помітний внесок у відродження нашої державності, національної культури та духовності. 25 листопада 1905 року у Лубнах на Полтавщині завдяки їм вийшов перший номер україномовної газети «Хлібороб». Це була перша на Наддніпрянській Україні україномовна газета. Своєю появою «Хлібороб» однозначно розворушив Полтавську губернську та Лубенську повітову адміністрацію, водночас спонукав до більш активних дій видавців з інших міст України, у тому числі і Києва. Як зазначав у своєму щоденнику Євген Чикаленко, цей часопис «зробив у Києві цілу сенсацію: на вулицях просто виривали його з рук у газетярів. Писалося в ньому дуже сміливо і гостро, хоч такою штучною мовою, що мене аж сум брав. Всі почали дорікати одне одному, чому й ми [кияни] не почали видавати газети зараз, а постановили випускати з нового 1906 року».

По-різному склалася подальша доля братів Шеметів. Микола Шемет після політичних переслідувань, судових процесів та перенесених психічних стресів наприкінці 1917 року покінчив життя самогубством. Володимир та Сергій брали активну участь у подіях Української революції 1917–1921 років, були серед фундаторів української громади у м. Лубни та відповідно гетьманської партії хліборобів-власників. Член Центральної Ради Володимир Шемет за радянської влади навіть деякий час працював у словниковій комісії Всеукраїнської академії наук. Але після звинувачень у націоналізмі та репресій помер 14 травня 1933 року в Києві. Сергій Шемет у квітні 1918-го року належав до ініціаторів скликання Хліборобського конгресу, на якому було проголошено Гетьманом України Павла Скоропадського. У період Гетьманату С. Шемет виступав за українізацію гетьманського уряду, не підтримував ідеї збройного повстання проти Павла Скоропадського. На еміграції Сергій Михайлович перебував від 1919 року, де від наступного року разом з В'ячеславом Липинським був активним у монархістському Українському Союзі Хліборобів-Державників. У 1920-1925 роках Сергій Шемет працював співредактором журналу «Хліборобська Україна» та інших гетьманських видань. Під час перебування в еміграції був особистим секретарем Гетьмана Павла Скоропадського та членом Ради Присяжних. На еміграції мешкав у Тарнові, Відні, Берліні, Парижі. Згодом тривалий час по Другій світовій війні жив у Австралії. Був одним із засновників Союзу Українських Організацій Австралії (СУОА), який потім очолив його небіж Богдан Шемет

Отже, в даному дослідженні розкрито внесок українських учених у вивченні теми; зібрано матеріали про родину Шеметів; досліджено документи і матеріали, що стосуються діяльності братів Шеметів; відвідано місця, пов'язані із життям родини Шеметів як на Полтавщині, так на Зміївщині.